



**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**OSMANLI DEVLETİ'NİN
ADLİ MODERNLEŞME SÜRECİNDE
AVUKATLIK MESLEĞİ**

FUNDA ÖZTÜRK

**TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ BİLİM DALI**

OCAK 2017



OSMANLI DEVLETİ'NİN ADLİ MODERNLEŞME SÜRECİNDE AVUKATLIK MESLEĞİ

Funda ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

YAKINÇAĞ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OCAK 2017

Kabul ve Onay

Funda ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “Osmanlı Devleti’nin Adli Modernleşme Sürecinde Avukatlık Mesleği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında Yakınçağ Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Cenk REYHAN

Tarih Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~



Başkan: Prof. Dr. Hale ŞIVGIN

Tarih Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~



Üye: Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU

Tarih Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

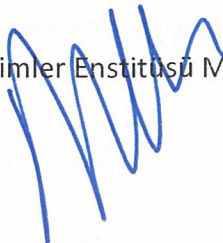


Tez Savunma Tarihi: 02 / 01 / 2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü



ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.



Funda ÖZTÜRK
02/01/2017

OSMANLI DEVLETİ'NİN ADLİ MODERNLEŞME SÜRESİNDE AVUKATLIK MESLEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Funda ÖZTÜRK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OCAK 2017

ÖZET

Tanzimat Dönemi'yle başlayan adli modernleşmeyle birlikte Osmanlı Devleti'nin adli yapısında önemli değişiklikler görülmüştür. Ceza hukuku alanında başlayan değişim kendini ticaret, arazi, aile hukuku gibi alanlarında da göstermiştir. Adli modernleşme, Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemi içerisinde yer alan mesleki yapılarda değişiklikler yaratmıştır. Tanzimat Fermanı'nda dile getirilen kişilik hakları doğrultusunda, ifta, müzevirlik, ayak kavaflığı, arzuhalcilik gibi bireysel savunma için kullanılan mesleki yapılar yerlerini dava vekilliğine bırakmıştır. Öncelikli olarak Tanzimat ve Islahat Fermanları, 1858 Ceza Kanûnu, Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnâmesi, Şurâ-yı Devlet Dahili Nizamnâmesi, Mecelle gibi düzenlemelerde, dava vekilliğine atıfta bulunmak kaydıyla, yer verilmiştir. 1876 tarihli Dersaadet Dava Vekilleri Nizamnâmesi ile de dava vekâleti mesleğine giriş ve kabul şartları, dava vekillerinin görevleri, dereceleri ile ücretleri, dava vekili cemiyetinin oluşumu ve görevi ile ilgili ayrıntılı çalışma yapılmıştır. Bu nizamname ile dava vekilliği resmi olarak varlığını göstermiştir. Dava vekilliğinin resmiyet kazanmasıyla birlikte dava vekili yetiştirmek amacıyla Hukuk Mektebi açılmış ve adli yapı eğitim sistemiyle de desteklenmiştir. Nizamiye mahkemelerinde, dava vekili zorunluluğu getirilmesi dava vekilliğinin Osmanlı Devleti'nin adli yapısında iyice yerleşmesinde etki etmiştir. Dava vekâletinin göstermiş olduğu ilerlemeyle birlikte Dava Vekilleri Cemiyeti kurulmuş böylece dava vekilleri bu sistem içerisinde denetim ve kontrol altına alınmıştır. Cumhuriyet dönemine kadar var olma mücadelesi veren dava vekâleti mesleği 1924 tarihli Muhamat Kanunu'yla ilk kez meslek haline gelmiştir.

Bilim Kodu : 1161

Anahtar Kelimeler : Dava Vekili, Dava Vekâleti, Nizamnameler, Nizamiye Mahkemesi, Dava Vekilleri Cemiyeti, Hukuk Mektebi

Sayfa Adedi : 193

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cenk REYHAN

THE PROFESSION OF LAWYER DURING THE JUDICIAL MODERNIZATION OF THE
OTTOMAN STATE

(Master's Thesis)

Funda ÖZTÜRK

GAZI UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

JANUARY 2017

ABSTRACT

The process of judicial modernization that began with the Reform Period (Tanzimat Dönemi) led to important changes in the judicial structure of the Ottoman State, which initially began in the area of criminal law and soon continued in the areas of trade, land and family law. This judicial modernization also brought changes in the professional structures of Ottoman State's legal system, and in line with the individual rights articulated in Imperial Edict of Reorganization (Tanzimat Fermanı), lawyers replaced various professions that previously assumed the role of counsel for defendants, such as the ifta (ratifier), müzevir (informer), ayak kavafı (newsmonger) and arzuhal (petitioner). The profession of lawyer was mentioned in regulations such as in the Imperial Edict of Reorganization, the Ottoman Criminal Code of 1858, the Law on the Regulation of the Rules of Trade (Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesi), the Council of State (Şurâ-yı Devlet), the Regulation on Internal Affairs (Dahili Nizamnamesi) and the Ottoman Civil Code (Mecelle). The Dersaadet Regulation on Attorneys of 1876 outlined in detail the conditions and criteria for the entry and acceptance of lawyers into the profession; the duties of lawyers; their ranks and fees; and the establishment and duties of Bar Associations. This regulation formally defined the profession of lawyer in the Ottoman State. With the profession gaining an official status, the School of Law (Hukuk Mektebi) was also established to train lawyers, and the newly-emerging legal structure was also supported by the education system. Having a lawyer became mandatory in nizamiye courts (which acted both as criminal and commercial courts), and this further contributed to turning the profession of lawyer into an integral part of the Ottoman State's judicial structure. In parallel to the progress and development of the practice of the law, an Association of Lawyers (Dava Vekilleri Cemiyeti) was also established, which brought a certain level of supervision and control over lawyers within the system. And while the profession had to put considerable effort in maintaining its position and existence until the advent of the Republic of Turkey, it became a legally-recognized profession for the first time with the Law on Lawyers (Muhamat Kanunu) enacted in 1924.

Science Code : 1161

Key Words : Lawyer, Profession of Lawyer, Regulations, Nizamiye Courts, Association of Lawyers (Dava Vekilleri Cemiyeti), School of Law (Hukuk Mektebi)

Number of pages : 193

Thesis Supervisor : Prof. Dr. Cenk REYHAN

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlamamda bilgisiyle ve manevi desteğiyle bana yardımcı olan sayın hocam Prof. Dr. Cenk REYHAN'a teşekkürlerimi sunarım. Sayın jüri üyelerim Prof. Dr. Hale ŞIVGIN ve Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU hocalarıma yapıcı eleştirilerinden ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Maddi manevi desteğini hiç esirgemeyen canım ailem Erdal ÖZTÜRK, Fatma ÖZTÜRK, Figen ÖZTÜRK, Elif YILMAZ ve sevgili eniştem Derya YILMAZ'a teşekkür ederim.

Funda ÖZTÜRK

Ankara, 2017

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

Tanzimat Dönemi Kanunları

1. 1. Adli Modernleşme Süreci	7
1. 2. 1256/1840 tarihli Ceza Kanûnu	12
1. 3. 1267/1851 tarihli Ceza Kanûnu	26
1. 4. 1274/1858 tarihli Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu	32
1. 5. Ticaret Hukuku	38
1. 6. 1274/1858 Arazi Kanûnnâmesi.....	44
1. 7. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye.....	49
1. 8. 1876 Kanûn-ı Esâsî	56
1. 9. 1296/1879 Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanûnu	64
1. 10. 1296/1879 Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanûnu.....	66
1. 11. 1917 Hukuk-ı Âile Kararnâmesi	68

2. BÖLÜM

Dava Vekilliği Mesleğinin Temelleri

2. 1. Adli Modernleşme Sürecinde Dava Vekilliği Mesleği	75
2. 2. Arzuhalcilik	79
2. 3. Tanzimat ve Islahat Fermanı'nda Dava Vekilliği	87

Sayfa

2. 4. 1274/1858 Ceza Kanûnu'nda Dava Vekilliği	88
2. 5. Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnâmesi'nde Dava Vekilliği	89
2. 6. Dersa'adet ve Mülhakat-ı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme	90
2. 7. Ticaret Deavi Kalemi Nizamnamesi'nde Dava Vekilliği	91
2. 8. Şurâ-yı Devlet Nizamnâme-i Dahilisi'nde Dava Vekilliği	91
2. 9. Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Dahili Nizamnâmesi'nde Dava Vekilliği	92
2. 10. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye (Vekalet Kitabı).....	93
2. 11. Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanûnu'nda Dava Vekilliği	96
2. 12. Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanûnu'nda Dava Vekilliği	97
2.13. Nizamiye Mahkemesi	100

3. BÖLÜM**Dava Vekilliği Mesleği İle İlgili Hususi Nizamnameler**

3. 1. Mahâkim-i Nizamiye Dava Vekillerinin Seçilme Usûlü ve Sınavlarına Dair Kararnâme	113
3. 2. Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti Nizamnâmesi	114
3. 2. 1. Hukuk mektebi	134
3. 2. 2. Dava vekilleri cemiyeti	138
3. 3. Dava Vekilleri Hakkında Rumeli Şarkiye Mahsus Kanunu Vilayettir	143
3. 4. Dava Vekillerinin İmtihanına Dair Nizamname	158
3. 5. 1886 Dava Vekaletinin Ruhsatname İstihsal Edenlere İnhisarı Hakkındaki Hükmü Nizamın Umûr-i Cezaiyyeden Maada Deavide Lağvına Dair İrade-i Seniye	165
3. 6. 1891 Girit Vilayeti Dava Vekilleri Hakkında Nizamnâme	168
3. 7. II. Meşrutiyet İlanı Sonrası Çıkarılan Kanûnlar	171
3. 8. 1921 Dava Vekaleti Ruhsatnamesinin İstihsaline Dair Nizamnâme	175
SONUÇ	177
KAYNAKLAR	180
ÖZGEÇMİŞ	193

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A.} DVN. MKL	Sadaret Divân-ı Hümâyûn Mukavelename
A.}MKT.UM	Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler
ABD	Ankara Barosu Dergisi
AD	Adalet Dergisi
AÜEHFD	Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B	Recep
Bknz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	Cemaziyelahir
C.	Cilt
Ca	Cemaziyelevvel
çev.	Çeviren
DH.EUM.MTK	Muhaberât ve Tensikât Müdüriyeti Belgeleri
EÜHFD	Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
GÜHFD	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
haz.	Hazırlayan
HR.MKT.	Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî
İA	İslam Ansiklopedisi
İBD	İstanbul Barosu Dergisi
İ.DH	İrade-i Dahiliye
İ.MMS	Meclis-i Mahsus
İ. ŞD	İrade-i Şurâ-yı Devlet
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜHFD	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
L	Şevval
M	Muharrem

Kısaltmalar	Açıklamalar
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MF. MKT	Maarif Nezâreti Evrakı
MV.	Meclis-i Vükela Mazbataları
N	Ramazan
Nr.	Numara
OTAM	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
R	Rebiülahir
Ra	Rebiülevvel
S.	Sayı
ŞD.	Şurâ-yı Devlet Evrakı
TALİD	Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
TBBD	Türkiye Barolar Birliği Dergisi
Y.A.RES	Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
Y.PRK.MF.	Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Maarif Nezareti Maruzatı
Y.EE	Yıldız Esas Evrak
YKY	Yapı Kredi Yayınları
Z	Zilhicce
Za	Zilkade

GİRİŞ

Meslek, “bir kimsenin hayatını kazanmak için yaptığı, kuralları toplumca belirlenmiş ve belli bir eğitimle kazanılan düzenli ve kurallı faaliyetler bütünüdür”. “Toplumdaki sosyal, ekonomik ve teknolojik yapının gerektirdiği bir iş bölümü sonucu ortaya çıkan, bireyin ilgi ve kabiliyeti ile sosyal etkinliklere katılma gereksinimi ve toplumun bireyden sosyal ve ekonomik yaşamda sorumluluk yüklenmesi talebi sonucu ortaya çıkmış olan bir yaşamsal etkinlik olgusudur” da denilmektedir. Ayrıca meslek, özel bir bilgi birikimi ve akademik hazırlık gerektiren bir iş olarak da nitelendirilmektedir.¹

TDK tarafından ise meslek, “belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş”² olarak tanımlanmaktadır.

Profesyonelleşme ise, işin uğraş uğraşın meslekleştiği devamlılığı olan bir süreç olarak ifade edilmiştir.³ Bir mesleğin profesyonel bir meslek olabilmesi içinde belirli şartları yerine getirmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Buna göre profesyonel meslek, özel bir bilgiye sahip olmalı, üyeleri bir örgüt içerisinde toplanmalı ve bu örgütün de özerk bir yapı içinde toplumsal bir konum elde etmiş olması gerekmektedir.⁴

Meslek birlikleri, mesleklerin oluşması ve gelişmesi açısından önemli yere sahiptir. Şöyle ki birlikler, bir meslek alanı ile ilgili her türlü çalışmayı yapma ve düzenleme hakkına sahip olan kurumlardır. Meslek birlikleri, devlet ile ilişki kurarak meslek içi konularda meslek yapısını oluşturmakta, kadro ve unvanlarla ilgili kuralları da yasallaştırmaktadırlar. Meslek birliklerinin bütün bu çalışmaları yapabilme yetkisine sahip olması ve yasal güvence altına alınmış olması onun yasal olarak tanındığı anlamına gelmektedir. Bu sistem içerisinde mesleğe giriş, birliklerce yetkilendirilmiş eğitim kurumlarından mezun olmak, onların yaptığı sınavlarda başarılı olmak ve bu başarı sonucunda elde edilen belge ile sağlanabilmektedir. Birlikler sadece mesleğe girişi düzenlememekte ayrıca mesleki

¹ Tutkun, Ö. F. , Koç, M. (2008). Mesleklere Atfedilen Kalıp Yargılar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 41(1), 263. (dergiler.ankara.edu.tr).

² TDK, *Güncel Türkçe Sözlük*. “Meslek” maddesi. (www.tdk.gov.tr).

³ Karasu, K. (2001). *Profesyonelleşme Olgusu ve Kamu Yönetimi*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 64.

⁴ Cırhinlioğlu, Z. (1997). *Türkiye’de Hukuk Mesleği*. (Birinci Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları, 7.

uygulamaları denetleme, meslektaş bilinci oluşturma, mesleki bilgilerin aktarımını sağlama, yeni mesleki bilgiler geliştirme ve bunları kurumsallaştırma gibi görevleri de yerine getirmektedir.⁵

Osmanlı Devleti'nde meslek ve meslek birliklerine baktığımızda, ticaret ve zanaatla uğraşmak belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşmekteydi. Bu mesleklere giriş belirli bir sistem içersinde gerçekleşmekte ve her isteyen ticaret ve zanaatla uğraşamamaktaydı. Bu yapı içindeki örgütlenmeye ise lonca denilmekteydi.⁶

Lonca adı, İtalyanca loggia, Fransızca loge denilen hücre-oda anlamına gelmektedir.⁷ Ayrıca lonca, esnaf örgütünün genel kurulu ve bu kurulun toplandığı yer olarak da adlandırılmaktadır.⁸ Yine lonca, Osmanlı Devleti'nde teşkilatlanmış esnaf grubu için de kullanılan bir terim de olmuştur.⁹

Osmanlı Devleti'nde mesleki birliği sağlayan Ahilik teşkilatı XVIII. yüzyılda yerini Lonca birliklerine bırakmıştır. Loncalar da yarı resmi kuruluşlar olarak mesleki ve teknik eğitim vermeye devam etmiştir. Böylece Osmanlı Devletinde teknik eleman ihtiyacı uzun süre lonca teşkilatı ile gerçekleştirilmiştir.¹⁰ Lonca sistemi usta-çırak ilişkisi içerisinde oluşturulmuştur.¹¹ Teşkilatta çırak yetiştirmek öncelikli unsur olmuş ve çıraklıktan kalfalığa kalfalıktan ustalığa geçiş törenlerle kutlanmıştır.¹²

Lonca birliklerinde belirli bir iç disiplin ve kurallar oluşturulmuş kurallara uymayan işletmelerin belgeleri de iptal edilmiştir.¹³ Öyle ki bu örgütlenme yasalardan daha çok

⁵ Karasu, 2001, 73-75.

⁶ Üçok, C. , Mumcu, A. , Bozkurt, G. (2007). *Türk Hukuk Tarihi*. (On ikinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, 282-283.

⁷ Anadol, C. , Abbaslı, N. , Abbasova, F. (2007). *Türk Kültürü ve Medeniyeti*. (İkinci Baskı). İstanbul: Bilge Karınca, 417; Kal'a, A. (2003). Lonca. *İA*. C. 27, 211.

⁸ Genç, M. (2007). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 306.

⁹ Kal'a, 2003, 211.

¹⁰ Semiz, Y. , Kuş, R. (2004). Osmanlı'da Mesleki Teknik Eğitim. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*. S. 15, Konya, 276; Çınar, E. (2007). *XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Eğitim*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim ve Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya, 18.

¹¹ Ortaylı, İ. (2012). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Cedit Neşriyat, 297; Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları, 58.

¹² Pamuk, 2007, 58; Çınar, 2007, 19.

¹³ Çınar, 2007, 19.

ilkeler üzerine oluşturulmuş ve devlet tarafından tanınan bir kurum halini almıştır.¹⁴ Loncalar başlangıçta dini nitelikte bir tarikat havası içerisinde oluşmuş olsa da daha sonra bu yönünü terk ederek bir meslek kuruluşu haline gelmiştir.

Meslek birliklerini birlik yapan en önemli unsurlardan biri de meslek ahlakına sahip olması ve birliklerin ahlak kuralları çerçevesinde işleyişini sürdürmesidir. Loncaların sanatta titiz olmak, meslek ve mesleğin sırlarına sadakat göstermek, terbiyeli ve kanaatkar davranmak, mesleki ananelere bağlı kalmak gibi ahlaki kuralları bulunmaktaydı.¹⁵ Her mesleğin kendine özgü ahlak kurallarının olması çok çeşitli ahlak kurallarının da oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durumun en temel nedeni ise her mesleğin birbirinden farklı iş görmeleri ve birbirinden farklı vasıflarının olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece her meslek ahlakı bir grubun eseri olduğuna göre grup ne ise ahlakı da o olmuştur. Meslek birliklerinin teşkilatlanması ne kadar güçlüyse mesleki ahlakı da o kadar gelişmiş olmaktadır.¹⁶

Osmanlı Devleti'nde kentlerin her köşesinde loncalar oluşmuş ve her meslek kendi lonca birliğinde yerini almıştır. Evliye Çelebi çeşitli lonca örgütlerinden bahsetmekle birlikte hafızları, meddahları, şairleri, canbazları, pehlivanları, cellatları da meslek anlamında esnaf olarak saymıştır. Ancak bu durum loncaların bir kısmının gerçek anlamda meslek örgütü olarak değil de devletin kent nüfusunun denetimini kolaylaştırmak için araç olarak kullanıldığını göstermektedir.¹⁷

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda mesleki eğitim ilk olarak askeri alanda XVIII. yüzyılın sonlarında doğru gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, 1773'te Mühendishane-i Bahri Hümayûn, 1796'da ise Mühendishane-i Berri-i Hümayûn açılmıştır. Böylece mesleki ve teknik eğitim loncaların elinden çıkarak modern eğitim kurumlarına geçmeye başlamıştır. Tanzimat sonrasında mesleki eğitimlerin tüm alanlara yayılması amacıyla¹⁸ 1848 Ziraat Mektebi, 1857 Orman Mektebi, 1867 Mülkiye Mühendis Mektebi, 1868 Sanayi Mektebi,

¹⁴ Bayram, S. (2012). Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 21, 98-99. (dergipark.ulakbim.gov.tr).

¹⁵ Anadol, Abbaslı, Abbasova, 2007, 417-418.

¹⁶ Durkheim, (1962). *Meslek Ahlakı*. (çev. M. Arslan). İstanbul: MEB, 12-13.

¹⁷ Pamuk, 2007, 58; Berkes, N. (2013). *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: YKY, 314.

¹⁸ Yıldırım, K. , Şahin, L. *Osmanlı'dan Günümüze Mesleki Eğitimin Gelişimi*. (www.academia.edu). 83-85; Semiz, Kuş, 2004, 276-277.

1872 Posta ve Telgraf Mektebi, 1889 Baytar Mektebi, 1911 Kadastro Mektebi, 1914 Şimendifer Mektebi, gibi eğitim kurumları açılmıştır.¹⁹

Osmanlı Devleti'nin Adli Modernleşme Sürecinde Avukatlık Mesleği adlı tezimiz ile Osmanlı Devleti'nde yaşanan adli modernleşmeyi ve bu modernleşmeyle birlikte avukatlık mesleğinin temellerinin ne zaman ve nasıl atıldığını, avukatlık mesleğinin mesleki birlik oluşturmak için gerçekleştirdiği çalışmaları ve Osmanlı Devleti tarafından yasal olarak kabul edilme süreci incelenmiştir.

Geleneksel dava vekâletinden modern avukatlık mesleğine geçiş evrimi nizamnameler doğrultusunda ele alınarak incelenmiştir. Dava Vekâleti mesleği için özel olarak hazırlanan nizamnamelerin tüm maddeleri transkribe edilmiş ve her bir maddesi açıklanarak hukuk tarihine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca tezimiz ile hukuk alanında yapılan resepsiyon hareketlerinin sonucunda Osmanlı Devleti'nde bir mesleğin (dava vekilliği) nasıl kurulduğu kronolojik sıra içerisinde anlatılmıştır. Nizamnamelerin uygulamada nasıl olduğu, hayata geçirilip geçirilemediği de Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınan belgelerle örneklendirilmiş ayrıca bu alanda yapılan çeşitli telif eserlerden de yararlanılmıştır. Fatmagül Demirel'in, "Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)" ve Ali Haydar Özkend'in, "Avukatın Kitabı" adlı eserleri temel telif eser olarak kullanılmıştır. Nizamnameler için BOA dışında "Düstur" taraması da yapılmış ve ilgili ciltleri kullanılmıştır. Ahmed Lütfi, Mirat-ı Adalet yahud Tarihçe 'Adliye Devlet-i 'Aliyye; Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu; Hukuk-ı Âile Kararnâmesi; Men'-i İrtikaba Dair Ceza Kanûnnâmesi; Serkez Karakoç, Ceza Kanunu; Usûl-i Muhakemat-ı Hukukiye adlı Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eserlerinde ilgili bölümleri transkribe edilerek kullanılmıştır. Ayrıca, Muhamat, Ceride-i Mahâkim, Ceride-i Adliye, Takvim-i Vakayi gibi süreli yayınlardan, baroların ve üniversitelerin çıkarmış olduğu süreli yayınlardan da yararlanılmıştır.

¹⁹ Yıldırım, Şahin, *Osmanlı'dan Günümüze Mesleki Eğitimin Gelişimi*. 83-85; Semiz, Kuş, 2004, 276-277; Yıldırım, M. A. (2010). *Tanzimat Döneminde Meslek Okulları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 152-169, 237-245, 266-279; Arslanyürek, Y. (2015). *Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Okullar (1876-1908)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, 124-132, 153-159, 161-167.

Nizamnamelerin transkribe edilmesi ve yorumlanabilmesi için ise Ferit Devellioğlu'nun, "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat"ı kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Adli Modernleşme Sürecinde Avukatlık Mesleği adlı tezimiz üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde, Tanzimat Dönemi Kanunları anlatılarak adli modernleşme incelenmiştir. Bu bölümde amaç avukatlık mesleğinin oluşumu için Osmanlı Devleti'nin hukuk yapısında ne gibi değişiklikler olduğunu göstermektir. Şöyle ki avukatlık mesleğinin ortaya çıkması ve yargı içerisinde yerini alabilmesi öncelikli olarak 1840 Ceza Kanûnu, 1851 Ceza Kanûnu, 1858 Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu ve 1850 Ticaret Kanûnu, 1879 Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiyye ve Hukukiyye Kanûnları vb. kanunların Osmanlı hukukuna girmesiyle olanak bulmuştur. Nizamiye Mahkemelerinin kurulması da avukatlık mesleğine olan ihtiyacı daha da arttırmıştır. Bu nedenlerden dolayı da birinci bölümde adli modernleşme ele alınmıştır. İkinci bölümde, Dava Vekilliği mesleğinin temellerini oluşturan unsurlar, vekil-i müsahhar, arzuhalciler, muhzir vb. gibi dava vekillerinin temeli sayılan meslekler incelenmiştir. Ayrıca dava vekilliğine atıfta bulunan nizamnamelerinde ilgili maddeleri incelenerek bu nizamnamelerin dava vekilliğine katkıları açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise, Dava Vekilliği ile ilgili hususi nizamnamelere yer verilmiş her bir nizamname maddeler halinde açıklanarak yorumlanmış ve tezimiz neticelendirilmiştir. Her bir bölümde ele alınan kanunlara, dönemin orijinal belgelerinin incelenip transkribe edilmesiyle ve çeşitli telif eserlerin ilgili bölümlerinden yararlanılarak açıklık getirilmiştir. Birinci ve ikinci bölümlerde kanun maddelerinin ilgili bölümleri üçüncü bölümde ise kanunların tamamı transkribe edilmiş haliyle tezimizde yer almıştır.



1.BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİ KANUNLARI

1.1. Adli Modernleşme Süreci

Yazılı kanunlar hazırlama girişimi, zamanın ihtiyaçlarını karşılayamayan geleneklerin çoğaldığı ve çatıştığı zamanlarda başlar.

Yeni kanunlar yapılmasını zorunluluk haline getiren durum sadece siyasal ve yönetim alanlarında reform yapma sorunu değil, Avrupa ile artan ilişkileri de çağın gereklerine göre kurallara bağlama sorunudur. Öyle ki kanunlaştırma modernleşmesinin en önemli gereğidir.²⁰

Tanzimat dönemi sadece siyasi, sosyal ve kurumlar tarihi açısından değil, Türk hukuk tarihi açısından da önemli bir dönüm noktasıdır. Osmanlı hukuku başlangıçtan on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar gerek adli müesseseler gerekse uygulanan hukuk normları açısından köklü bir değişiklik geçirmemiştir. Özellikle İslam hukukunun, kuruluş ve işleyiş şekli hemen hemen hiç değişmemiş ve mahkemeler tarafından klasik yorumu içinde uygulanmıştır. Hatta bir dönem sadece Hanefi mezhebinin görüşleriyle sınırlı tutularak belli bir katılık da kazandırılmıştır. Bu durum sadece şer'î hukuk için değil, örfî hukuk için de geçerlidir. Osmanlı tarihi boyunca padişah emir ve fermanlarıyla oluşan örfî hukuk, on yedinci yüzyıla kadar normal gelişim seyrini tamamlamış bu yüzyıldan sonra gerek kanunnameler ve bunların uygulanış biçimi gerekse uygulayan müesseseler bakımından temel bir değişiklik görülmemiştir.²¹ Bundan sonraki zaman içerisinde modern anlamda değişim ise Tanzimat Fermanının ilanından kısa bir süre sonra yürürlüğe giren kanunlarla başlamıştır.

Tanzimat dönemi kanunlaştırma hareketlerinin sebepleri öncelikli olarak ticari, iktisadi ve sosyal hayattaki değişikliklerdir. Sanayi devrimi Batı dünyasının ticari ve iktisadi hayatında büyük bir canlanmaya yol açmış, seri üretim nedeniyle yeni pazarlar aranmıştır.

²⁰ Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. (Onbeşinci Baskı). (çev. A. Kuyaş). İstanbul: YKY, 220-221.

²¹ Aydın, M. A. (2007). *Türk Hukuk Tarihi*. (Altıncı Baskı). İstanbul: Hars Yayıncılık, 447.

Bu çerçevede Osmanlı Devleti büyük bir pazar olarak Batılıların ilgisini çekmiş ve 1838 Balta Limanı Antlaşmasıyla²² Osmanlı Devleti pazarına ilk giren ülke İngiltere olmuştur. Bunu diğer Batılı devletlerle yapılan antlaşmalar izlemiştir. Tüm bu gelişmeler yoğun ticari ihtilafların yaşanmasına yol açtığı gibi o güne kadar Osmanlı hukuk sisteminde bulunmayan müesseselere olan ihtiyacı da artırmıştır. Bu durumun sonucunda, ticaret ve karma ticaret mahkemeleri kurulmuş ve 1850’de modern anlamda kanunlaştırma faaliyetinin ilk örneği de Ticaret Kanûnnâmesi olarak varlığını göstermiştir.²³

Tanzimat döneminde önemli değişikliklerden birisi de sosyal hayatta olmuştur. Hem ticari hem iktisadi hayattaki değişiklikler, hem modernleşme hareketlerinin sosyal hayata etkileri hem de eğitim hayatındaki gelişmeler, kaçınılmaz olarak sosyal hayata da etki etmiştir.²⁴ Bu reformlar kent alanını da ilgilendirmiş ve Batılı ilkelere ve uygulamalara göre yapılan düzenlemelerle Osmanlı kent alanlarını da değişime uğratmıştır.²⁵ Bu durum özellikle kendini şehirlerdeki aile yaşamında ve günlük yaşam biçiminde çok açık bir şekilde göstermiştir.²⁶ Aile yaşamındaki değişim, “İbrahim Hilmi’nin Avrupalaşmış aile dediği, her şeyden önce İstanbul’un belirli semtlerinde ortaya çıkan zengin bürokrat veya tababet ve tüccarlık gibi serbest meslekle geçinen aile tipidir”²⁷ denilerek açıklanmıştır.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise sosyal hayattaki değişiklikler daha da artmıştır. Bunda yavaş da olsa şehirleşmenin artması ve buna paralel olarak tarım toplumunun geleneksel sosyal yapısının değişmeye başlamasının, yine bu yüzyılın sonlarından itibaren peş peşe girilen Türk-Yunan, Balkan, Birinci Dünya Savaşları gibi kadınların sosyal hayata daha etkin bir biçimde katılmasını sağlayan savaşların da etkisi vardır. Bu durum kaçınılmaz olarak aile ve kadınlık konusunda yeni anlayışların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu anlayışlar da aile hukukunda yeni düzenlemeleri gündeme

²² Bknz. Kütükoğlu, M. S. (2013). *Balta Limanı’na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*. Ankara: TTK.

²³ Cin, H. , Akylmaz G. (2009). *Türk Hukuk Tarihi*. (Üçüncü Baskı). Konya: Sayram Yayınları, 453-454.

²⁴ Aydın, 2007, 449.

²⁵ İnalçık, H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (Editörler). (2012). *Tanzimat*. Yerasimos, S. Tanzimat’ın Kent Reformları Üzerine. (çev. A. Berkay). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 507-524.

²⁶ İnalçık, H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (Editörler). (2012). *Tanzimat*. Işın, E. Tanzimat Ailesi ve Modern Adab-ı Muaşere. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 559-574.

²⁷ Ortaylı, İ. (2013). *Avrupa ve Biz*. (Dokuzuncu Bası). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 27.

getirilmiş ve nitekim 1917 tarihli Hukuk-ı Âile Kararnâmesi bu yeni sosyal duruma cevap verme düşüncesiyle hazırlanmıştır.²⁸

Osmanlı Devleti'nde modernleşme hareketi, özellikle hukuk alanında, kendini Batı'nın teşviki ve kimi zamanda baskısı ile göstermeye başlamıştır. Tanzimat döneminde yaşanan bu modernleşme hareketi gerçekte Osmanlı Devleti'nin siyasi ve iktisadi olarak Avrupa'nın yardımına gerek duyması nedeniyle Osmanlı Devlet adamlarını Batı'nın isteklerini yapmaya mecbur bırakmıştır.²⁹ Ancak dış baskılar nedeniyle³⁰, kanunlaştırma hareketine başvurulmasaydı bile bu dönemde imparatorluğun, kendine özgü siyasi yapısından Batı Avrupa ülkeleriyle aynı zamanda çıkamamış olması ve kapitalist gelişim sürecinin maddi koşullarını yeterince geliştirememiş olmasına bağlı olarak çağdaş nitelikte kanunlaştırmayı kendiliğinden yapabilecek durumda olduğu da söylenemezdi. Bu durum da bize Tanzimat döneminin biçim ve yöntemlerini göstermektedir.³¹

Yaşanılan durumlara hukuki açıdan baktığımızda ise, mahkemelere gelen dava sayının ve çeşidinin artış göstermesi ve bu artışın, Osmanlı Devleti'nin klasik yapısı içerisinde yani tek hakimli ve tek dereceli Osmanlı mahkeme teşkilatıyla karşılanamayacak bir boyutta olmasının etkisi görülmektedir. Bu durum Tanzimat döneminde yeni mahkemelerin kurulmasını ve Şer'iyye Mahkemelerinin durumunu gündeme getirmekteydi. Cevdet Paşa bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır:

“günden güne Avrupalıların memâlik-i mahruseye tevarüdü ziyadeleşip ale'l-husûs Kırım muharebesi münasebetiyle fevkalâde çoğaldı... Ecnebler mahâkim-i şer'iyyeye gitmek istemez. Müslim aleyhinde gayr-i müslimin ve zimmî aleyhine müste'menin şehâdeti şer'an istima olunmamak mes'elesi ile Avrupalıların nazarına pek ziyade çarpar olduğundan Hristiyanların mahâkim-i şer'iyye de muhakemelerine îtiraz eder oldular....”³²

²⁸ Aydın, 2007, 449.

²⁹ Aydın, M. A. (1992a). Batılılaşma. İA, C. 5, 162. Engelhardt'a göre, Mustafa Reşit Paşa, karşı karşıya kaldıkları tehlikeleri gördüğü için her şeyden önce Avrupa'yı tatmin etmenin ve Avrupa devletlerinin güvenini kazanmanın gerekliliğinin farkındaydı. Bknz. Engelhardt, E. P. (1999). *Tanzimat ve Türkiye*. (çev. A. Reşad). İstanbul: Kaknüs Yayın, 37.

³⁰ “Ferman'nın dış işleri bakanınca hazırlanması, onun tarafından okunması, törene elçilerin davet edilmesi ve Avrupa devletlerine resmen tebliğ edilmesi dış baskıların varlığını kuvvetlendiren delillerdir”. Bknz. Otacı, C. (2004). *Hukukun Laikleşme Serüveni*. (Birinci Baskı). İstanbul: Birey Yayın, 157.

³¹ Can, C. (2012, Mart). *Türk Hukukunun Kökenleri ve Türk Hukuk Devrimi*. (Birinci Basım). Kaynak Yayınları, 158.

³² Bingöl, S. (2004). *Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 39; Ahmet Cevdet. (1986). *Tezâkir*. (Yayın. Cavid Baysun). C. 1-12. Ankara: TTK, 62-63.

Bu açıklama Hristiyanlarla Müslümanlar arasında eşitliğin sağlamak istendiğinin göstergesiydi ve bu durum da Islahat Ferman'ının ilanına zemin hazırlamıştır. Sonunda da bu ferman Tanzimat Fermanının tamamlayıcısı olarak yerini almıştır. Ferman mahkemeler konusunda önemli düzenlemeler getirmiştir. Bunlara baktığımızda, Ticaret Mahkemelerinin kurulması yolunda atılan adımlar, 1864'te Nizamiye Mahkemelerinin kurulmaya başlanması³³, 1868'de bu mahkemelerin Temyiz Mahkemesi olarak Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin tesisi bu ihtiyaca cevap vermek düşüncesiyle gerçekleştirilmiştir. Yine XIX. yüzyılın sonlarına doğru Şer'îyye Mahkemelerinin, Temyiz Mahkemesi olarak Meclis-i Tetkikat-ı Şer'îyye adıyla kurulması da bu gelişmenin bir sonucudur.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyıllarında diğer kurumlarında olduğu gibi medreselerde de bir gerileme söz konusuydu. Bu sebeple eskisi gibi hukuk kaynaklarını anlayıp, kullanabilen hukukçuları yetiştirmek artık pek mümkün değildi. Bundan dolayıdır ki mevcut hukukçulara kolaylık sağlamak için klasik İslam ve Osmanlı hukuk kaynaklarını bu hukukçuların anlayacakları şekilde ifade etmek gerekmektedir. Ayrıca Ticaret ve Nizamiye Mahkemeleri'nin hukukçu olmayan üyelerinin de hukuk kurallarını anlamalarını sağlamak gerekmektedir. Batı hukukunun tesiriyle kurulan Ticaret ve Nizamiye Mahkemeleri'nin toplu hakimli olarak kurulması öngörülüyordu. Ancak genelde 5-7 üyeden oluşan bu mahkemelere hukuk öğrenimi görmüş hakimler bulmak hemen hemen imkansızdı. Bütün bunlarla birlikte klasik İslam hukuk kaynakları Arapça olduğundan bu üyelerin söz konusu kaynaklardan yararlanması da mümkün değildi. Bu sebeple hukuk kurallarının basit bir dille ve Türkçe olarak sunulması en çok bu üyeler için gerekmektedir. Bütün bu ihtiyaçlara 1840 tarihli Ceza Kanûnnâmesi'nden başlanarak cevap verilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Batılı devletlerin her biriyle mezhep birliği olan gayrimüslimler yaşamaktaydı. Bu devletlerde kendilerini bunların hamisi olarak görmekte ve Fransızlar Katolik, İngilizler Protestan, Ruslar da Ortodoks Hristiyanların hamisi olarak bunların

³³ Shaw, Nizamiye Mahkemeleri'nin 1869'da başladığını belirtmektedir. Buna göre Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin kuruluş tarihi esas alınmaktadır. Bknz. Shaw, S. J., Shaw, E. K. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. C. II. (çev. M. Harmancı). İstanbul: E Yayınları, 155; "Ebul'ula Mardin'de Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin kuruluşunu esas alarak, bu mahkemelere başlangıçta "Mahâkim-i Cedide" sonraları, Mahâkim-i Nizamiye denildiğini belirtmektedir. H. Cin ise, Nizamiye Mahkemeleri'nin 1871 (1287) yılı içinde bir nizamname ile kurulduğunu kabul etmektedir". Bingöl, 2004, 46.

kamusal hakları konusunda Osmanlı Devleti'ne sürekli baskı yapmaktaydı.³⁴ Tanzimat ve Islahat Fermanları da bu baskıları hafifletmek ve Batılı devletleri memnun etmek düşüncesiyle hazırlanmıştı³⁵. Tanzimat döneminde önce Ticaret Mahkemelerinin ardından da Nizamiye Mahkemelerinin kurulması ve kurulma şekli büyük ölçüde bu baskıların etkisiyleydi. O günkü şartlar içinde mahkemelere iyi yetişmiş bir hakim bulunamazken 5-7 hakimli toplu mahkemelerin kuruluşunu başka türlü izah etmek mümkün değildir.³⁶

Bu baskıların bir diğer sebebi de özellikle Fransa'nın kendi kanunlarını ve adli düzenini Osmanlı Devleti'ne de uygulatarak bundan kendileri için hukuki saygınlık sağlama isteğidir.³⁷ On dokuzuncu yüzyılda Fransızların kanunlaştırma hareketleri önemli etki yaratmış ve özellikle Fransız Medeni Kanûnu (Code Civile) hazırlandığı dönemde çok beğenilerek bazı ülkeler tarafından da iktibas edilmişti. Bu beğeni de Fransızları kanunlarını diğer ülkelerde uygulatma konusunda cesaretlendirmiştir. Özellikle Mecelle'nin hazırlanması sırasında Fransız Medeni Kanûnu'nun alınması için dönem sadrazamı Ali Paşa'ya büyük baskılar yapıldığı ve Ali Paşa'nın biraz da bu baskılardan bunaldığı için bu yönde bir hazırlığa gittiği ve Girit'ten sultan Abdülaziz'e gönderdiği bir layiha ile de padişahı böyle bir kanunlaştırmaya hazırladığı bilinmektedir. Gerçi bu baskılar Mecelle'de Fransa lehine sonuç vermemişse de diğer alanlarda sonuç vermiş ve birçok kanun bu ülkeden alınmıştır.

Bütün bunlara rağmen Osmanlı Devleti hukukunun tamamen yabancılaştığını söyleyemeyiz. Çünkü resepsiyon yapan ülke hukuk felsefesi, sosyolojisi, tekniği ve gelişimi bakımından, hukukun alındığı ülkenin gelişme düzeyine bağlılık söz konusudur. Ancak hukuk normlarının temelindeki yorum ve doktrin resepsiyonla alınamaz. Resepsiyonu alan ülkede bu normların temeli olmadığı için kendi başlarına gelişmek zorundadırlar. Bu nedenle de bu kanunlar uygulanan ülkede çıktığı ülkeden bambaşka bir şekil alabilir.³⁸

Yine Osmanlı Devleti'nin modern devlet kurma teşebbüsünün tek sebebinin dış etkiler ya da dış baskılar olmadığı da açık olmakla birlikte bu süreçte Batı'nın etkisi de

³⁴ Aydın, 2007, 450-451; Şentop, M. (2004). *Osmanlı Ceza Hukuku*. (Birinci Baskı). İstanbul, 24.

³⁵ Engelhardt, 1999, 13-14.

³⁶ Aydın, 2007, 451.

³⁷ Cin, Akyılmaz, 2009, 455.

³⁸ Bozkurt, G. (2010). *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*. (İkinci Baskı). Ankara: TTK, 7.

tartışılamayacak kadar da açıktır.³⁹ Özellikle en önemli iç neden olarak “kuralları belirli ve kesin kanunlar aracılığıyla idarenin dizginini yeniden ele geçirmek ve saltanatın gücü ile bundan doğacak olan görkemini yükseltmektir”⁴⁰ diyebiliriz.

Bütün bu gelişmeler doğrultusunda hazırlanan kanunlar ise, 1840, 1851 ve 1858 tarihli Ceza Kanûnları, 1850 tarihli Ticaret Kanûnu, 1861 tarihli Ticaret Yargılama Usûl-i Nizamnâmesi, 1863 tarihli Deniz Ticaret Kanûnu, 1858 tarihli Arazi Kanûnnâmesi, 1869-1876 tarihli Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, 1876 Kanûn-ı Esâsî, 1879 tarihli Ceza Muhakemeleri Usûl-i Kanûnu, 1879 tarihli Hukuk Muhakemeleri Usûl-i Kanûnu ve 1917 tarihli Hukuk-ı Âile Kararnâmesi’dir.

1. 2. 1256/1840 tarihli Ceza Kanûnu*

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı tebaası canıyla ve malıyla padişahın kuluydu. Bir ceza yasası olmadığı için de suçların belli bir cezası yoktu. Padişah adına memleketi yönetenler, suçluları padişahıtan aldıkları kudret ve yetkiyle keyfi yoldan cezalandırır, idam eder veya işkence ederdi.⁴¹

Bu durumdan dolayı da kanun, Gülhane Hattı’ndaki bir kayda dayanılarak meydana getirilmiştir:

“...ulema ve vüzeradan velhasıl her kim olursa olsun kavanini şer’iyyeye muhalif hareket edenlerin kabahati sabitelerine göre te’dibatı layıklarının hiç rütbe ve hatıra ve gönüle bakılmayarak icrası zımında mahsûsen ceza kanûnnâmesi dahi tanzim ettirilsin....”⁴²

³⁹ İnalçık, H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (Editörler). (2012). *Tanzimat*. Toksöz, M. Reform ve Yönetim: Devletten Topluma, Merkezden Bölgeye Osmanlı Modernleşmesi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 211-225; “Bu dönemde gerçekleştirilen hareketlerin tam olarak kanunlaştırma olup olmadığı tartışılabilir. Çünkü bunların hemen hepsi iktibas sûretiyle Osmanlı hukukuna dahil edildiği gibi sık sık değiştirilmiştir. Bu durum ise aslında kanunlaştırma (kodifikasyon) kavramı ile tam olarak bağdaşmamaktadır”. Atar, Y. ve Karahan, S. (Editörler). (1994). *Hukuk Bilimine Giriş*. Konya, 86.

⁴⁰ Can, 2012, 156; Tanzimat Ferman’ının ilanıyla hukuk alanında yeni arayışlara girilmiştir. Bu arayışlarda batılı devletlerde yetişen devlet adamlarının katkısı da bulunmaktadır. Atar ve Karahan, 1994, 86.

* 1840 tarihli Ceza Kanunu’nun orijinal metni; Ahmet Lütfi, (1304). *Mirat-ı Adalet yahud Tarihçe ‘Adliyye Devlet-i ‘Aliyye*, 129-146; Ahmet Lütfi, (1997). *Osmanlı Adalet Düzeni*. (çev. E. Beylem). İstanbul: Marifet Yayınları, 115-127; Kaynar, R. (2010). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. (Dördüncü Baskı). Ankara: TTK, 303-312 adlı eserlerden alınmıştır.

⁴¹ Bölükbaşı, S. N. (1988). Ülkemizde Avukatlık ve Savunma. *TBB*, S. 1, 33-34.

⁴² Dönmezer, S. , Erman, S. (1997). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. (On ikinci Bası). C. 1, İstanbul: Beta Yayın, 124.

Şöyle ki Gülhane Hattı'nda alimler, vezirler kısacası her kim olursa olsun şeri kanunlara uygun hareket etmeyenlerin ispat edilmiş suçlarına göre rütbe, hatır ve gönüle bakılmadan yapılması gerekenler için ceza kanunnamesinin düzenlenmesi istenmiştir.

1840 (1256) Ceza Kanûnu'nun başlangıç kısmında da:

“...kavanini müesseseye muhalif hareket edenler her kim ve hangi rütbede olur ise olsun haklarında mücazâtı mukarrere icra olunmak üzere ba irade-i seniye tertib olunan ceza kanûnnâmesidir”

Hukuk kurumlarına uygun olmayan harekette bulunanlar her kim ve hangi rütbede olursa olsun haklarında kararlaştırılmış cezanın yerine getirilmesi için padişahın emriyle düzenlenen ceza kanunnamesidir denilerek fermana dayanıldığını gösterilmektedir.⁴³

Tanzimat Fermanı, dış baskıların yanı sıra uzun zaman devam eden düzensizlik ve kargaşaya karşı Osmanlı toplumunun tepkisini de dile getirmektedir. Kimse, fermanda belirtilmiş olan can, mal ve ırz ile ilgili olarak hiçbir güvenceye sahip değildi. Bu durum sadece halkı değil, devlet görevlilerinin de bir bölümünü tedirgin etmekteydi. Yine siyaseten katl adı verilen keyfi ölüm cezaları da hukuk dışı bir toplumsal düzeni göstermekteydi. Bu durum ilk hukuksal düzenin neden ceza kanunu olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.⁴⁴ Ayrıca Osmanlı Devleti'nde, İslam hukukunun tanımadığı suçları padişahın örfi yetkisine dayanarak cezalandırabilmesi nedeniyle ilk düzenlemenin bir ceza kanunu oluşuna tepki gösterilmeyecektir.⁴⁵

Öte yandan, fermanda da belirtildiği gibi, tebaanın kanun hükümlerine göre cezalandırılmamasından doğan büyük sakıncaların giderilmesi de gerekiyordu. Bunun

⁴³ Dönmezer, Erman, 1997, 124; “Gülhane Hattında: ...bundan böyle Devlet-i Aliyye ve Memalik-i Mahrusamızın hüsnü idaresi zımında bazı kavanin-i cedide vaz’ ve tesisi lazım ve mühim görünerek... denmekle de yeni kanunlar meydana getirileceği ifade edilmişti.” Yani Ceza Kanunu, Gülhane Hattına dayandırılırken, fermanda yeni kanunların gerekliliğine vurgu yapmıştı. Bknz. Karal, E. Z. *Büyük Osmanlı Tarihi*. C.II. Ankara: TTK, 153.

⁴⁴ Can, 2012, 159.

⁴⁵ Cin, H. , Mumcu, A. , Bozkurt, G. (2007). *Türk Hukuk Tarihi*. (On ikinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, 343.

yanısıra, II. Mahmut döneminde, sadece memurlar ve ulema için bir Ceza Kanûnu'nun çıkarılmış⁴⁶ olması da bir eşitsizlik yaratıyordu.

Bütün bu sebepler, 1840 Ceza Kanûnnâmesi'nin hazırlanarak yürürlüğe konulmasını sağladı. Bu kanun, Osmanlı Devleti'nde tüm tebaayı ayrıcalıksız olarak kapsamına alan ilk kanundur. Nitekim kanunda birinci bölüm, birinci madde de bu konu üzerinde durulmakta dağdaki bir çobanla bir vezirin eşit tutulacağı belirtilmektedir. Bu şekilde hükümet, merkezinde sadrazamın, eyaletlerde valilerin, istediği gibi, bir düzene bağlı olmadan cezalar vermesini sona erdiriyordu. Ceza, devlet tarafından ve kanundaki hükümlere göre verilecektir. Böylelikle Osmanlı tebaası arasında sağlanacağı vaat edilen eşitlik bu şekilde, öncelikle ceza alanında ifade bulmuş oldu.⁴⁷

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye tarafından hazırlanan ve padişahın hattı ile⁴⁸ kabul edilen bu kanun 3 Mayıs 1840 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁹ Bu kanunla birlikte kamu hukuku alanında şer'î hukuktan ve örgütlenmeden ayrılma başlamış oldu.⁵⁰

B. Lewis'e göre, 1840 Mayısında yeni bir ceza kanunun ilanı önce devrimci bir adım olarak gözükmedi. Ona verilen Ceza Kanûnnâmesi adı, mevcut kanun yapma geleneği içinde kalma arzusunu belirtiliyordu;⁵¹ hazırlanması sırasında çeşitli kaynaklardan, özellikle Batı'da hazırlanmış kanunlardan yararlandığı düşünülmeyle birlikte,⁵² esas itibarıyla bizzat Şeriat'ın ceza hukuku çerçevesinde kalıyordu. Bununla birlikte, daha sonra yapılacak olan daha köklü hukuk reformlarına yol hazırlayan bir veya iki önemli değişiklik vardı.

⁴⁶ Kadıların yetkilerini kötüye kullanmayı engellemek ve rüşveti ortadan kaldırmak için 1838 yılında Tarık-i İlimiye Dair Ceza Kanunname-i Hümayunu ile memurların işleyebilecekleri suçları ve bunların cezalarını gösteren kanunsuz ve keyfi cezalar verilemeyeceğini, zulüm suçu ve siyaseten katli cezalarından da uzaklaşmak için atılan bir adım sayılan Memurine Mahsus Ceza Kanunu'da bu alanda önemli iki yasadır. Bknz. Hayta, N. , Ünal, U. (2008). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi, 105.

⁴⁷ Tahiroğlu, B. (1985). Tanzimat'tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: İletişim Yayınları, 592; Bingöl, S. Tanzimat Sonrası Taşra ve Merkezde Yargı Reformu. *Osmanlı*. C.6, Teşkilat, 534-535.

⁴⁸ Çoker, F. (1989, Kasım). Tanzimat'ın Getirdiği Hukuk Kurumları ve İşlevleri. *Tarih ve Toplum*, 12(70). İletişim Yayınları, 275.

⁴⁹ Aydın, 2007, 457; Güriz, A. (1986). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 76; Centel, N. , Zafer, H. , Çakmut, Ö. (2011). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. (Yedinci Baskı). İstanbul: Beta Yayın, 34.

⁵⁰ Ortaylı, İ. (2008). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. (Yirmialtıncı Baskı) İstanbul: Timaş, 208; Ortaylı, İ. (2012). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Cedit Neşriyat, 416.

⁵¹ Lewis, B. (2007). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (Onuncu Baskı). Ankara: TTK, 109.

⁵² Şentop, M. (2004b). *Tanzimat Döneminde Ceza Hukuku*. İstanbul, 28.

Bunlardan biri, kanun önünde bütün Osmanlı tebaasının eşit olduğunun ifade edilmesi, diğeri ise, bir başlangıç ve ondört maddeden mürekkep kanunnamenin, bu işle görevlendirilmiş bir kurul tarafından hazırlanıp ilan edilmesiydi. Ayrıca, kanunname düşünce ve ifade bakımından karışık ve uygulamada etkisiz olmakla beraber, Osmanlı Devleti'nde yasama ilkesinin ve yasama kuruluşunun ilk görünür denemesini de işaret etmekteydi.⁵³

Kanun şekil itibariyle, bir mukaddime, on üç fasıl ve kırkbir maddeden oluşmaktaydı.⁵⁴ Ceza Kanûnu'nun her faslında madde numaraları birden başlamaktadır. Yani madde numaraları birbirini takip etmemektedir. Ayrıca, fasılların da fasıl başlıkları bulunmamaktadır. Her fasılda iki, üç, dört hatta yedi madde bulunmakta olup yalnız onüçüncü fasılda numarasız bir madde bulunmaktadır.⁵⁵

Fasıllarda hükümdar veya devlet aleyhine işlenecek fesatlar, katl, dolandırıcılık, dövmek, sövmek, mülkiyete tecavüz, rüşvet verme, rüşvet alma, vergiyi vermekten kaçınma, memurlara muhalefet, silah çekme, silah boşaltma, yaralama, yol kesme gibi suçlar yer almaktadır. Bu suçlara karşı, önem ve derecelerine göre, kısas-ı şer'i, siyaseten katl, kürek, hapis, sürgün, tekdir, memuriyetten çıkarma cezaları tespit edilmiş ve padişahın fermanı olmadıkça kimsenin kısas veya siyaset yoluyla idam olunmaması birinci faslın maddeleri arasında kaydedilmiştir.⁵⁶ Kısas cezalarına birçok yerde atıf yapılırken, hadd cezaları, bilindiği ve kadılarca verildiği için kanunda zikredilmemiştir.⁵⁷

Bu kanunnamenin aslı, Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye'de muhafaza edilerek, kopyaları bütün mahkemelerde ve Devlet-i Aliyye'nin meşveret meclislerinde ve bunun gibi gerekli

⁵³ Lewis, 2007, 110.

⁵⁴ Bozkurt, 2010, 97; Centel, Zafer, Çakmut, 2011, 34.

⁵⁵ Gökçen, A. (1987). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul, 23.

⁵⁶ Demir, A. (2011). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 240; Tanzimat Fermanı'nın bazı hükümlerine göre hazırlanan 1840 Ceza Kanunu'nun ilanı ile birlikte rüşvet ve yolsuzluk suçu ile yargılanan ünlü isim Hüseyin Paşa olmuştur. Öncesinde sır katipliği ile valilik yapan ve 1840'ta seraskerliğe atanan Müşir Mustafa Paşa'dan aldığı 125.000 kuruş tutarındaki rüşvet ve Zekeriya Paşa'dan aldığı 221.500 tutarındaki rüşvetle ilgili olarak yargılanmıştır. Hüseyin Paşa suçunu bizzat itiraf ederek aldığı paraları iade etmiş ve sonunda Tekirdağ'a sürgüne gönderilmiş ve bir daha devlet kadrolarına çalıştırılmamak üzere emekli edilmiştir. Ancak daha sonra yaşanan siyasi nedenlerin etkisiyle görevine yeniden dönmüştür. Bknz. Çelik, Y. (2013). *Şeyhül-Vüzera Koca Hüseyin Paşa*. Ankara: TTK, 386-399.

⁵⁷ Cin, H. , Akgündüz, A. (1989a). *Türk Hukuk Tarihi (Kamu Hukuku)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 287.

yerlerde bulunacaktır. Kanun ve nizamlarda bu kanuna müracaat edileceğinden, bu hususta gereken yapılmaya başlanmalıdır denmektedir.⁵⁸

Kanunun içeriğine baktığımızda, birinci bölümde, tebaadan hiç kimse suçu belirlenip hüküm giymedikçe, gizli veya açık öldürme, zehirleme vb. gibi şekillerde kimsenin canına kast edilmeyecektir.⁵⁹ Bu durum padişahın halkına karşı yeminidir. Ayrıca bu durum herkes için geçerlidir yani bir vezir ile çobanın adalet önünde farkı bulunmamaktadır. Kasten adam öldürme işi bir vezir tarafından da işlense şer'i kisas uygulanır:

“birinci madde, bilâ-istisna teba'a-i Devlet-i 'Aliyyeden olanların... şer'an ve kanûnen ve 'alenen ve tahkikat lazıme ve tedkikat-ı mukteziyye ile kirâren ve miraren da'vası görülerek bilâ-garaz cünhası ba'de's-sübût hükm-ü terettüb etmeksizin hafî ve celî ve katîlen ve tesmîmen ve gerek her dürlü suver-i mümküne ile hiç kimsenin canına kasd olunmamasına taraf-ı eşref-i hazret-i şahaneden 'ahd ü mîsak buyrulmuş olduğundan... faraza ve vüzeradan birisi tarafından bir çobanın bile canına kasd vuku'unda ol vezirin hakkında dahi kisas-ı şer'i icra oluna”⁶⁰

Böyle bir öldürme halinde ise herkes eşit tutulmalıdır:

“ikinci madde, el-hasıl işbu katl-i nefis maddesinde büyük ve küçük müsavi tutula”

Bu tür öldürme olayları Dersaadet'te gerçekleşirse, olayın mutlaka Şeyhülislam huzurunda görüşülüp, ispat edilmesi, şahitlerinde eksiksiz verdikleri ifadeyle son derece dikkatli bir araştırmanın yapılması ve son olarakta olayın padişaha sunulması gerekmektedir. Ayrıca padişah karar verilmedikçe de ceza uygulanması uygun değildir:

“üçüncü madde, bu makule katl maddeleri Dersa'adette olur ise mutlaka huzur-ı fetva-penahide görülerek tevâtüren sabit olup şahidler dahi kemal-i dikkat ile tezkiye birle hakikat-i hal tahakkuk etmedikce ve ba'de hâk-pây-ı hümayûna 'arz ile ferman-ı 'ali sadır olmadıkca icrası câ'iz olmaya”

⁵⁸ Ahmet Lütfi. (1997). *Osmanlı Adalet Düzeni*. (çev. E. Beylem). İstanbul: Marifet Yayınları, 114.

⁵⁹ Abdurrahman Şeref. (2012, Ocak). *Tarih Musahabeleri*. (Birinci Basım). Kapı Yayın, 39; Bilgen, P. (1991, Eylül). Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk Devleti Fikri ve 3 Mayıs 1840 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu. *Toplum ve Ekonomi*, S. 2, İstanbul: Bayrak Yayın, 67.

⁶⁰ Birinci bölümün ilk maddesinde, ölüm cezası gerektiren suçlar sayılmıştır. Bunlar padişaha ihanet, devlete karşı fitne, katl-i nefis (intihar)dir. İlk üç suç siyaseten katl sebebi iken sonuncusu şer'i ölüm cezasıdır. Bu cezalar bir arada yer alarak kanunda, örfi ve şer'i cezalar birleştirilmiş ve tek bir metin elde edilmiştir. Bknz. Mumcu, A. (1963). *Osmanlı'da Siyaseten Katl*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlarından, 177.

Ancak öldürme olayı taşrada meydana geldiyse Memleket Meşveret Meclisi aracılığıyla şeriat şartlarına göre dava görülür daha sonra şer'î ilam ve meclis mazbatası Dersaadete gönderilerek Şeyhülislamlik tarafından onaylanır ancak yine padişahın kararı alınmadıkça ceza uygulanamaz:

“dördüncü madde, taşralarda dahi vuku'buldukda memleket meclis-i meşveretinde ma'rifet-i şer'le şerâit-i muharrereye tatbiken da'vası görülüb ba'de i'lam şer'isi ve meclis mazbatası Dersa'adete irsal ve taraf-ı fetva-penahiye takdim ile tasdik olunub andan sonra dahi kezalik hâk-pây-ı hümayûna 'arz ile ferman-ı 'ali gönderilmedikce icra olunmaya”

İkinci bölümde ise, Osmanlı İmparatorluğuna ve onun kanun ve nizamlarına aykırı hareket edilmesi için kışkırtıcı sözler söylenecek olursa bir seneden beş seneye kadar suçun derecesine göre küreğe konulacaktır:

“birinci madde, ...devlet-i 'aliyyeye ve kavanin ve nizamata mugayir harekata tergib vadisinde fesadlı sözler söyleyecek olursa bir seneden beş seneye kadar fesadının derecesine göre vaz'-ı kürek oluna”⁶¹

Başkalarını da devlete isyana davet edip onlara silah, barut gibi gereçler sağlaması durumunda ise idam cezası verilir. Padişahın kararı ile idam ömür boyu kürek cezası olarak değiştirilebilir:

“ikinci madde, ...birtakım âdemleri bağı ü 'isyana da'vet etmek ve anlara esliha ve barut vermek gibi şeylere tasaddî edecek olduğu takdirde bu makule âdemlerin cünhası pek 'azim olacağından katl ve i'dam kılına... hazret-i padişahiye 'arz ve istîzân olundukda sahib-i cünhanın katle bedel müebbeden küreğe vaz'ı....

Bu gibi suçları işlemeye cesaret edenler, İstanbul'da iseler davanın görülmesi ve olayın ispatı mutlaka Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye de olmalıdır:

“üçüncü madde, bu misillû fesad-ı kavli ve fi'liye cesaret edenler Dersa'adetde oldukları halde da'valarının rü'yeti ve tevâtüren isbatı mutlaka Meclis-i Ahkâm-ı 'Adliyyeye mahsus ve münhasır buluna”

Suç taşrada gerçekleşiyse, dava önce memleket meclislerinde görülüp sonra meclis mazbatasıyla beraber şahitler Dersaadet'e çağrılarak dava bir kez de Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye'de görülecektir:

⁶¹ Gökçen, 1987, 26

“dördüncü madde, taşralarda vuku’bulduğu takdirde dahi evvel-i emirde memleket meclisinde görülüp ba’de meclis mazbatasıyla beraber... şahidler Dersa’adete celb ile kezalik Meclis-i Ahkâm-ı ‘Adliyyede tekrar da’vası görüle”

Üçüncü bölümde, kişinin ırz ve namusu da canı gibi aziz ve muhteremdir. Bu sebeple bunların korunması haysiyet ve insanlık gereğidir.⁶² Bundan sonra polis ve raptiyyeye memur olan askerler genel olarak hangi rütbe ve sınıftan olursa olsun başkasına kötü söz söyleyip, şerefine dokunacak olursa davası mutlaka Meclis-i Ahkam-ı Adliyyede görülecek suçun büyüklüğüne ve derecesine göre beş günden yirmi beş güne kadar hapis cezasına çarptırılacaktır. Eğer suçun hafif olduğu ortaya çıkarsa disiplin cezası ile yetinilecektir:

“birinci madde, ‘ırz ve namusu dahi kişinin canı gibi ‘aziz ve muhterem olarak muhafaza ve vikayesi mukteza-yı hamîyyet ve mübtegay-ı insaniyetden olub... fî-mâba’d gerek umûr-i zabtiyye ve raptiyyeye me’mûr olan ‘asakir ve kavalardan ve ‘ale’l-ıtlak herhangi rütbe ve sınıftan olur ise olsun her kim bir gayrisine sögecek ve i’tibarına dokunur bir söz söyleyecek olur ise... da’vası mutlaka Meclis-i Ahkâm-ı ‘Adliyyede görülerek cünhasının cesametine ve derecesine göre zabiti tarafından beş günden yirmi beş güne kadar mahbus ola ve cünhası gayet hafif olduğu tebeyyün ettiği takdirde meclisce kendisine takdir ve tevbih ile iktifa oluna”

Bu gibi fiiller rütbe sahibi ve alimlerden biriyle subaylardan biri arasında olursa davası Meclis-i Ahkam-ı Adliyyede görülüp askeriyyeden olan şahıs askeri kanunlar gereğince terbiye edilmesi için bab-ı seraskeriye, hassa ve bahriye gibi bağlı oldukları bölümlere gönderileceklerdir:

“ikinci madde, ashâb-ı meratib ve ‘ulemadan biriyle zabitan-ı ‘askeriyyeden biri beyinde bu misillû bir şey vuku’unda da’vası kezalik Meclis-i Ahkâm-ı ‘Adliyyede görülüp zabitan-ı ‘askeriyyeden olan şahsın ‘askeri kanûnnâmesi iktizasınca te’dîbî icra olunmak için bâb-ı ser’askeriye ve hassa ve bahriye takımından oldukları halde dahi kezalik mahallerine havale kılına”

Bu fiiller rütbe sahibi olmayanlardan birinin yani herhangi sınıftan olursa olsun herkesin davası o yerde bulunan mahkemede davası görülerek ve ispat edildikten sonra kabahati hafifse disiplin cezasıyla yetinilirken kabahati ağırsa beş günden yirmi beş güne kadar hapis cezası verilecektir. Bu durumlar taşrada gerçekleşirse dava, meclis-i meşverette görülecek ve onların aracılığıyla terbiye edileceklerdir. Hangi sınıftan olursa olsun kimse başka bir kimseyi dövecek veya bir aletle darp edecek olursa o kimsenin

⁶² Ahmet Lütfi, 1997, 117.

davası gerekli görülen yerde görülecek ve kabahatinin derecesine göre on beş günden üç aya kadar hapis cezası verilecektir. Bu maddelerde iftira olup olmadığına dikkat edileceği ve böyle bir durumla karşılaşırsa iftira edenlerin de beş günden kırk beş güne kadar hapisle cezalandırılacağı belirtilmiştir:

“üçüncü madde, ashab-ı meratibden olmayanlardan birinin ya’ni herhangi sınıftan olur ise olsun ‘avam-ı nâsın bu makule da’vası... ol-mahalde bulunan mahkemede da’vası rü’yet ve isbat olundukdan sonra... kabahati hafifce olur ise takdir ve tevbiî ile iktifa olunub ağırca olduğu sûrette beş günden yirmi beş güne kadar habs etdirile”

“dördüncü madde, taşra memleketlerinde bu misillû maddeler vuku’unda be-heme-hâl meclis-i meşveretde rü’yet olunarak te’dibleri zabtı ma’rifetiyle icra kılın”

“beşinci madde, kezalik herhangi sınıftan olur ise olsun bir kimse diğer bir kimseye el kaldırıp döğecek veyahud bir alet ile darb edecek olur ise ber minvâl-i muharrer iktiza eden mahalde da’vası görüldükden sonra kabahatin derecesine göre on beş günden üç aya kadar habs oluna ve bu maddeler kuru iftira ile hükm olunmayub tahkik ve tevkifine bakılarak müfterînin iftirası tebeyyün ettikde müfterî bulunan şahıs dahi te’diben beş günden kırk beş güne kadar mahbus ola”

Dördüncü bölümde, Osmanlı İmparatorluğundan kimsenin mal ve emlakına el konulamayacağına, bir kimsenin başka birinin malına ve emlakına haksız yere saldırı, sataşma, müdahale etme veya zorla almak veya sattırmak için kendi veya bir vasıtayla zorlama gibi şeylerin yapılması her ne olursa olsun uygun değildir. Bundan sonra yasaklanmış olan bu maddeye ve şiddete cesaret eden olursa bu kimse memursa hizmetinden kovulmasına değilse bir sene olmak üzere sürgüne gönderilmesine karar verilmiştir:

“birinci madde, taraf-ı Devlet-i ‘Aliyyeden kimsenin mal ve emlakına vaz’-ı yed olunmayacağına... bir kimse diğer birisinin mal ve emlakına bigayr-i hak-ı ta’arruz ve tasallut ve müdahale etmek veyahud cebren almak veya satdırmak için bi’z-zat veyahud bi’l-vasıta icbar eylemek misillû şeyler vechen mine’l-vücûh câ’iz olmaya”⁶³

“ikinci madde, ba’dezin bu misillû madde-i memnu’a ve mekruhaya cesaret eden olur ise... me’mûriyyetden ise hizmetinden tard ve ihrâc olunub bu takımdan olmadığı halde memleketden âher mahale bir sene durmak üzere nefy ve tağrib kılın”

Beşinci bölüm, rüşvet hakkındadır. Bütün alimlere, vekillere, vezirlere, kumandanlara, mevki sahibi kimselere ve bunun gibi memurlara yeterli miktarda maaş ve

⁶³ Dördüncü bölümün birinci maddesinde, müsaderenin kalktığı açıkça beyan edilmektedir. Bknz. Mumcu, 1963, 178.

aylık verildiğinden artık rüşvet ve rüşvet sayılmış hediyelerin alınmasına gerek kalmamıştır. Buna rağmen rüşvet almaya cesaret eden olursa, alınan rüşvet devlet hazinesine gelir olarak kaydedilir ve rüşvet alan kimse bulunduğu hizmetten kovularak rütbesi düşürülür ve üç sene kürek cezasına çarptırılır. Bu kimse memur ve hizmet sahibi değilse artık Osmanlı İmparatorluğunda hiçbir işte kullanılmamak üzere üç sene kürek cezasına çarptırılır.

Rüşvet veren kişi, rüşveti alanın zorlama ve korkutmasıyla rüşvet vermişse bu durumda zulüm görmüş olacağından verdiği şeyin o kimseye geri verilmesi uygun olacaktır. Ancak baskı unsuru kalktığı anda bu durumu ilgililere haber vermeli vermediği durumda ise kabahatli olacağından bir sene müddetle sürgün edilecektir.

Alınması adet olmuş olan resmi hediyelerin kabulünün de mutlaka padişahın iznine bağlı olması gerekmektedir. Bu durum nedeniyle de düğünlerde ve başka törenlerde dostanece verilecek hediyelerin türü ve miktarı da başka bir kanunla belirlenip sınırlandırılacaktır:

“birinci madde, çünkü kaffe-i ‘ulema ve vükela ve vüzera ve ümeray-ı ‘askeriyye ve rical ve sair me’mûrîn-i... mikdar-ı kifaye ma’aş ve mahiyyeler ile muvazzaf olduklarından artık irtişaya ve irtişadan ma’dud hedaye ahzına hiç mahal kalmamış....”

“ikinci madde, eğerce cesaret eden olur ise aldığı rüşvet beytü’l-mala teslim olunmak üzere alınub mürteşî bulunan âdem... bulunduğu hidmetden ‘azl ve ihrac ve rütbesinden hatt ve tenzîl ile üç sene müddet için küreğe vaz’ oluna”

“üçüncü madde, bir gûne me’mûriyyet ve hidmet erbabından bulunmadığı sûretde atide hiçbir mesalih-i Devlet-i ‘Aliyyede istihdam olunmamak üzere kezalik üç sene müddet için küreğe konula”

“beşinci madde, raşî olan âdem... mürteşînin icbar ve ihafesiyle vermiş ise ol-halde mazlum olacağından verdiği şey’in kendusine red ve i’ta ettirilmesi câ’iz ola mecburen verdiği halde anı vaktiyle mahaline haber vermemek dahi kenduye bir nev’-i kabahat olacağından ‘akabinde haber vermez ise te’diben bir sene müddet için memleketinden âher mahale nefy ve tağrib oluna”

“altıncı madde, ba’z-ı te’atîsi mu’tad olan hedayeyi resmiyye ve ‘aleniyyenin kabulü dahi mutlaka irade-i seniyye-i hazret-i şahaneye mütevakkıf buluna”

“yedinci madde, düğünlerde ve ba’z-ı cihetlerde dostane ve muhibbane i’tası mesnun olan hedayenin dahi cins ve mikdarı başkaca bir kanun ile tebyîn ve tahdîd olunarak....”

Altıncı bölüm üç maddeden oluşmaktadır. Bu üç maddede de Osmanlı İmparatorluğunun mali işlerinde bulunanlar yani vergi toplayanlar, sanayi ve giderlerle ilgilenen memurlar ile taşrada vergi toplayan görevliler ile gümrük ve yapılarda çalışanlar ve onların hizmete kabul edeceği kimselere maaş verileceğinden dolayı artık bu kimselerin rüşvet yemeye, çalmaya kesinlikle yer kalmamıştır. Bundan sonra bu eylemlerin yapılması hoş görülmeceği için bu tür davranışlardan sakınılması gerekmektedir. Ayrıca kendisine verilen maaştan başka hiçbir sebeple bir yerden para alınması da uygun değildir. Şayet hırsızlık suçuna cesaret eden olursa hangi rütbeden olursa olsun suçu ispat edildikten sonra Osmanlı İmparatorluğunda hizmete alınmamak şartıyla rütbesi indirilecek ve üç sene kürek cezasına çarptırılacaktır:

“birinci madde, Devlet-i ‘Aliyyenin umûr-i mâliyyesinde bulunanlar ya’ni tahsîlât ve i’âmâlât ve masârifât husûslarına me’mûr olanlar ve taşralarda olan muhassıllar ve gümrük ve ebniye ümenâsı ve anların istihdam edeceği âdemler... kaffeten muvazzaf olduklarından artık bunlar için irtikab ve sirkate kat’ien mahal kalmamağla ba’dezin bu fi’l-i mekruhdan kemaliyle ittika oluna”

“ikinci madde, ...kendüsine ta’yin olunan ma’aşdan mâ’adâ hiçbir nam ve vesile ile bir yerden bir akçe alınması câ’iz olmaya”

“üçüncü madde, şayed sirkat töhmetine cesaret eden olur ise ya’ni az çok bir şey irtikab eder ise herhangi rütbe-i ‘aliyyede bulunur ise bulunsun... cünhası sabit olduktan sonra... Devlet-i ‘Aliyyede istihdam olunmamak şartıyla rütbesinden hatt ve tenzîl olunarak üç sene müddet için küreğe vaz’ oluna”

Yedinci bölümde ise, vergi toplayan, sanayi ve giderlerle ilgilenen memurlar aydan aya görülen hesaplarını Meclis-i Ahkâm-ı Adliyyeye sunmak zorundadır. Memur, toplanan ve harcanan paralardan çaldırılmış ve hırsızlığa göz yummuşsa işten çıkarılma ile terbiye edilecektir. Bundan başka, memur, lüzumsuz harcama ile devleti zarara sokmuş ise bu zararın memurdan alınacağı belirtilmektedir. Ayrıca her bir memur toplanan ve harcanan paradan sorumlu ve zarara kefil olacağından dolayı hizmete alacakları kimselerin güvenilir olması gerektiğinden hatırla hizmetli alınması uygun değildir. Bu sorumluluk maddesi de sadece adı geçen memurlarla sınırlandırılmamıştır:

“birinci madde, bundan böyle tahsîlât ve i’âmâlât masârifât me’mûrları mâh be mâh rû’yet olunan hesab-ı... Meclis-i Ahkâm-ı ‘Adliyyeye ‘arz etmeğe mecbur... makbuzat ve medfu’atından bir şey çaldırılmış ise... agmâz ve müsa’ade etmiş ise ‘azl ile te’dib oluna”

“ikinci madde, bir me’mûr icab etmeyecek şey’e ve mahale akçe i’tasıyla mâl-i mîrîye itlaf etmiş ise... telef ve zarar me’mûrîne tazmîn ettirile”

“üçüncü madde, çünkü her bir me’mûr makbuzat ve medfu’atından dolayı meclisce me’sul ve zararına zâmin olacağından istihdâm edecekleri âdemlerin kendü ‘indlerinde mu’temed ve mü’temen olması lazımgeleceğine binaen ba’dezin o makule hizmetlerde hiçbir tarafın hatırı için âdem istihdâmı câ’iz olmaya”

“dördüncü madde, bu me’suliyet maddesi yalnız makbuzat ve medfu’ata münhasır olmayub....”⁶⁴

Sekizinci bölüm, bir memlekette hükümet üç çeşit olup birisi hakimler diğeri mareşaller ve yüksek rütbeli kumandanlar üçüncüsü ise para ile ilgili işlerde memur olan tahsildarlardır. Bunlar aralarındaki işleri rütbelerinin derecesine bakmaksızın anlaşılarak ve gerektiği gibi birbirine yardım ederek gerçekleştirmelidirler. Ancak birinin haberi olmadan diğerrinin onun işine karışması kesinlikle uygun değildir. Şayet bu karışmalardan dolayı aralarında bir anlaşmazlık çıkarsa, suçlu hangi tarafsı onun terbiye edilmesi gerektiği belirtilmektedir:

“birinci madde, her bir memleketde hükümet üç nevi’ olub birisi hükkam efendiler... biri müşîrân ve ümerâ-yı ‘askeriyyedir... üçüncüsü umûr-i mâliyyeye me’mûr muhassıllardır... bunların mesalih-i vakı’ayı beynlerinde... tefavût-i meratibe bakılmayarak garazsızca ve karındaşça müzakere ve icabına göre birbirlerine mu’avenet etmeleri... birinin haberi olmaksızın anın umûruna diğerrinin müdahale etmesi kat’iyyen câ’iz olmaya”

“ikinci madde, şayed müdahaleden ve cihat-ı saireden dolayı beynlerinde münâfese zuhûruyla iştika vaki’ olur ise... töhmet ve kabahat herhangi tarafda tahakkuk ederse anın te’dibine bakıla”⁶⁵

Dokuzuncu bölümde, birbirinden bağımsız iki tip suç düzlenmektedir. Birinci maddede yeni kanunlar gereğince herkesin ekonomik gücüne ve emlak sayısına göre belirlenecek olan vergiyi ödemesi gerektiği, ödemediği takdirde ise cezasının hapis olduğu belirtilmektedir.

İkinci ve üçüncü maddelerde ise, zabtiye memurları tarafından bir iş için çağrılıp da herhangi bir mazereti olmadan gelmeyenler için on günden kırk güne hapis ceza uygulanacağı ve yine zabtiye ve raptiye memurlarına silah çekenlere iki sene, silahı

⁶⁴ Bilgen, 1991, 68-69.

⁶⁵ Bilgen, 1991, 69.

boşaltanlara üç sene kürek cezası öngörülmektedir. Bu sebeple yaralanmış olan kimse vefat ederse bu durum artık öldürme ile ilgili olacağından önceki bölümlerde yer almış olan kısas hükümleri gerçekleştirilecektir:

“birinci madde, kavânîn-i cedide iktizasınca herkes... kuvvet-i mâliyye ve kemmiyyet-i emlakına göre ta’yin olunacak vergisini vakt ü zamanıyla vermesi... muhalefeti vuku’unda ahz ve habs ile icbar oluna”

“ikinci madde, zabıt tarafından li-maslahatin istenilibde ‘özü hakikisi olmaksızın gelmez ise li-eclî’t-te’dib on günden kırk güne kadar habs kılına....”

“üçüncü madde, umûr-i zabtiyye ve raptiyye me’mûrlarına karşı durub silah çekmek ...iki sene ve silah boşaltmış olduğu halde velev rast gelmemiş olsa bile üç sene... vaz’-ı kürek oluna... mecrûh olan âdem cerîhan vefat ettiği halde artık madde katl me’selesine intikal etmiş olacağından fasl-ı evvelde münderic olan ahkâm-ı kısısiyyeye tatbiken icrası lazım gelür”

Onuncu bölüm, halktan birinin diğerine silah çekmesi durumunda bir sene silahı boşaltması durumunda ise iki sene kürek cezası verilir. Bu sebeple yaralanma olursa yaralı iyileşene kadar masarısı alınmak üzere üç sene kürek cezasını verilecektir. Yaralanmadan dolayı vefat ederse kısas maddesi uygulanacaktır:

“birinci madde, ‘ale’l-ıtlak nasdan birisi diğerine silah çektiği halde bir sene ve silah boşaltmış ise iki sene ve mecruh eylemiş olduğu sûrette kezalik iltiyâmına kadar masarısı alınmak üzere üç sene müddet için küreğe vaz’ oluna”

“ikinci madde, cerhden müteessiren vefat vuku’unda kezalik madde-i kısısiyye icra kılınmak icab eder”

On birinci bölüm, yol keserek adam soymaya cesaret edenlere yedi sene kürek cezası verilir. Adam öldürme niyeti ortaya çıktığı halde on sene kürek cezası verilir. Araştırma sonucu suç ispat edildiğinde ise kısas maddesi uygulanacaktır:

“birinci madde, ba’z-ı yollarda kutta’-i tarîk olanlar... âdem soymak fazîhasına cesaret etmişler ise yedi sene müddet için küreğe vaz’ oluna”

“ikinci madde, bu makulelerin âdem itlaf ettiklerine cezm ve yakîn hasıl olduğu halde on sene için küreğe konula”

“üçüncü madde, âdem telef ettikleri halde bi’t-tahkik sabit olduktan sonra mes’ele-i kısısiyye icra kılına”

On ikinci bölüm, bundan böyle herkes kanun önünde bir ve eşit olacak isede her sınıfın sorumlu olduğu kişilere itaat etmesi gerektiği bildirilmiştir. Buna karşı gelenlerse suçuna göre terbiye edilecektir. Ayrıca suç yargılama sonucu ispat edilmedikçe hiç kimseye hapis, edeplendirme ve sürgün cezalarının verilmesi uygun olmayacaktır:

“birinci madde, bundan böyle herkes huzur-ı şer’ ve kanûnda ve mevâdd-ı hukukiyyede yeksan ve seyyan olacak isede her bir sınıfın zabta ve rüesasına ita’at ve inkıyad... muhalif hareketde bulunanların cünhasına göre tekdir ve terbiyeleri icra oluna”

“ikinci madde, şu kadar ki ba’d-e’l-muhakeme sabit olmayınca hiç kimsenin bilâ-muceb habs ve te’dib ve nefy kat’iyen câ’iz olmaya”

On üçüncü bölüm, taşrada vergi toplamakla görevli olan kimselere talimatnameler verilmiş olduğundan bunlara muhalif hareket edildiğinde ceza kanunu hükümlerinin içinde bulunan suçların birini yapmış olacağından dolayı cezalandırılmaları gerektiği belirtilmiştir:

“taşralarda bulunan muhassıllar... ta’limnameler verilmiş olduğundan anlara muhalif hareketde bulunanlar işbu ceza kanûnnâmesinde münderic olan töhmet ve kabahatlerin birinde bulunmuş olacağına binaen mücâzât-ı mukarreresinin icrasında dakika fevt olunmaya”

Sonuç bölümünde ise, bu kanunların uygulanmasının sadece Devlet-i Aliyye memurlarına değil, bütün vatandaşların gözetimine bırakıldığı bildirilmiştir.⁶⁶

1840 (1256) tarihli ceza kanununun, yürürlüğe girmesiyle birlikte pek çok suç düzenlemediği anlaşılmaktadır. Mesela kalpazanlık, sahtekârlık, kundakçılık, yalan yere şahitlik, yalan yere yemin, iflas, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal gibi suçlar cezasız bırakılmıştır.⁶⁷

Suçlar ve cezaları bakımından kanun ilkel biçimde kaleme alınmış ve kişi hürriyetini güvence altında alabilecek nitelikleri de taşımamaktadır. Gerçekten, bazı suçlar karşılığında “...ve terbiyeleri icra oluna”, “takibine bakıla” gibi terimler kullanılmıştır. Süresi gösterilmeyen cezalar da kanunda yer almıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kanunun her bir bölümü tekrar birden başlamak üzere madde numaraları almakta ve bölümlerin isimleri bulunmamaktadır. Kanunda genel suç teorisine ait hiçbir hüküm de

⁶⁶ Ahmet Lütfi, 1997, 127.

⁶⁷ Şentop, 2004b, 31.

yoktur. Bu hali ile Osmanlı'nın eski kanunlarından pek farklı olmadığı daha çok⁶⁸ İslam ceza hukukunun genel hükümlerini teyit eder nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁹ Kanunun en sakıncalı yanı ise, her suça tek, sabit bir ceza verilmesidir. Böylece, hakim her olayı ayrı ayrı değerlendirip, cezayı azaltma veya arttırma yetkisinden yoksun bırakılmaktadır.⁷⁰

Bu eksiklikler kanun yapımcılar tarafından da bilinmektedir, bunu kanunun sonuç bölümünde ta'zir cezalarının değişkenliğine işaret edilmesinden ve gerektiğinde düzeltme ve ilavelerin yapılabileceğinin belirtilmesinden anlıyoruz.⁷¹

Kanunname, kamu güvenliği olgusuna da hiç yer verilmemiştir. Fakat bu eksikliklerine rağmen suçların kanuniliği, kanun önünde eşitlik ve keyfi ceza vermeyi engelleyici prensipleri getirmesi, can, mal ve namusun korunması ve bunların kutsal şahsi haklar olarak kabul edilerek güvence altına alınması kanuna değer katmaktadır.⁷² Örneğin, kanun, suçları gruplara ayırmakta, özellikle ölüm cezasını gerektirenleri sınırlamakta ve bu cezanın yerine getirilmesini padişahın onayına bağlamaktadır. Böylece, hükümdarın örfi yetkisine dayanarak gelişigüzel verdiği ölüm cezaları (siyaseten katl) kaldırılmaktadır.⁷³ Bununla birlikte kanunda hem şer'î hem de örfi cezalar birleştirildiği için ceza hukuku alanında birleşme sağlanmıştır ki, bu da çok önemli bir adımdır.⁷⁴ Yine Tanzimat'ın ilk ceza kanunu oluşu nedeniyle de tarihi bir öneme de sahiptir.⁷⁵

Genel olarak baktığımızda kanundaki suçlar, devlet ve memleket aleyhine işlenecek fesatlar, intihar, milletin can ve malı hakkında olabilecek gasp maddeleri, ırz ve namusa karşı saldırılar, devlet mallarını kötüye kullanma, kişileri yaralama ve darp, zabıta emirlerine aykırılık, amirlerin emirlerine itaatsizlikten ibarettir. Cezalar ise siyaseten katl,

⁶⁸ Dönmezer, Erman, 1997, 125.

⁶⁹ Apaydın, B. (2009). *Kapitülasyonların Osmanlı-Türk Adli ve İdari Modernleşmesine Etkisi*, Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 113.

⁷⁰ Tahiroğlu, 1985, 593; Centel, Zafer, Çakmut, 2011, 34; Bütün bunlara İslam'dan dönme meselesinin zaruri eksikliğini de ekleyebiliriz. Ancak bu eksiklere rağmen Ceza Kanunu Tanzimat Fermanı'nın temel hedefini gerçekleştirmiştir. Bknz. Mumcu, 1963, 179.

⁷¹ Cin, Akgündüz, 1989a, 287.

⁷² Apaydın, 2009, 113.

⁷³ Tahiroğlu, 1985, 592-593.

⁷⁴ Tahiroğlu, 1985, 592-593; Centel, Zafer, Çakmut, 2011, 34.

⁷⁵ Apaydın, 2009, 114.

kürek, hapis, sürgün, tekdir ve memuriyetten çıkarılmaktan ibarettir; bazı hallerde kısasın da uygulanacağı açıklanmıştır.⁷⁶

Sonuç olarak, bu kanun eksiklikleri nedeniyle verimli bir kanun olamamış ve yerini 1851 Ceza Kanûnuna bırakmıştır.

1. 3. 1267/1851 tarihli Ceza Kanûnu*

1840 Ceza Kanûnu on bir yıl yürürlükte kaldıktan sonra kaldırılmış ve yerine 1267/1851 tarihli “Kanûn-ı Cedîd” konmuştur. Kanûn-ı Cedîd, 1840 Ceza Kanûnu’nun eksikliklerini tamamlayabilmek için Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye tarafından⁷⁷ ve daha ayrıntılı olarak hazırlanmıştır.⁷⁸

Kanûn-ı Cedîd bir mukaddime, üç bölüm ve 43 maddeden oluşmaktadır.⁷⁹ Kanunda, 1256/1840 tarihli Ceza Kanûnu’ndaki suçların hemen hemen hepsi yer almakla birlikte zabıtaya karşı gelmek, sarkıntılık, sarhoşluk, kumarbazlık, kız kaçırma, sahtekarlık, kalpazanlık gibi suçlar da ilave edilmiştir. Sadece suçlarda değil cezalarda da farklılıklar görülmektedir. Mesela demire vurma, üçten yetmiş dokuz değneğe kadar dayak cezası, memuriyetten kovma, tedib hallerini de ilave edilen cezalar olarak söyleyebiliriz.⁸⁰ Kısas ve diyet cezaları, 1840 Ceza Kanûnu’ndaki gibi uygulanmaya devam ederken, para cezaları yasaklanmıştır. Bununla birlikte suçlar ve cezalar genel hükümler içermemekte ve⁸¹ “suçlar, uyrukların hayatları ve kişisel güvenliklerine, şeref ve haysiyetlerine ve mallarına karşı işlenen olmak üzere üç bölümde”⁸² toplanmaktadır.

⁷⁶ Dönmezer, Erman, 1997, 124.

* 1851 tarihli Ceza Kanunu’nun orijinal metni; Ahmet Lütfi, (1304). *Mirat-ı Adalet yahud Tarihçe ‘Adliyye Devlet-i ‘Aliyye*, 152-172; Ahmet Lütfi, (1997). *Osmanlı Adalet Düzeni*. (çev. E. Beylem). İstanbul: Marifet Yayınları, 131-145 adlı eserlerden alınmıştır.

⁷⁷ Otacı, 2004, 215.

⁷⁸ Bozkurt, G. (1994, 31 Ekim-3 Kasım 1989). *Tanzimat ve Hukuk. Tanzimat’ın 150. Yılında Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: TTK, 273.

⁷⁹ Aydın, M. A. (2014). *Osmanlı Devletinde Hukuk ve Adalet*. (Birinci Baskı). İstanbul: Klasik, 159; Aydın, 2007, 458; Centel, Zafer, Çakmut, 2011, 34.

⁸⁰ Demir, 2011, 240-241; Dönmezer, Erman, 1997, 125.

⁸¹ Dönmezer, Erman, 1997, 125; Aydın, 2014, 159.

⁸² Bozkurt, 1994, 273.

Kamu hukuku alanında şer'î hukuktan ayrılma 1840 Ceza Kanûnu ile başlamışsa da sınıf, mezhep ve din farkı gözetilmeksizin bütün Osmanlılara uygulanması kararı 1851 Ceza Kanûnu ile olmuştur. Böylece ceza hükümleri ve yargılama usulü laik denilebilecek kurallara göre hazırlanmıştır.⁸³ Buna karşılık A. Mumcu, bu kanunu 1840 Ceza Kanûnuna göre bir duraklama olarak görmekte hatta kanaatimce laik hükümlere olan tepki nedeniyle şer'î hükümlere daha fazla yer verilmiştir⁸⁴ demektedir.

Kanunun içeriğine genel olarak baktığımızda, birinci bölüm, şahsa ve devlete karşı işlenen suçlar için ikinci ve üçüncü bölümlerde, karışık olarak can, mal ve ırza karşı işlenen suçlar için düzenlenmiştir.⁸⁵ Burada tasnife gerek olmayan birçok hüküm 1840 Ceza Kanûnu ile aynıdır.⁸⁶

Kanûn-ı Cedîd'le birlikte ilk kez tekerrür* ve iştirake* ait hükümler yer almış yine kısası gerektirecek durumlarda mirasçı suçluyu affetse dahi bu durum devleti ilgilendirmemekte ve gereken cezayı uygulayabilmektedir. Böylece kamu davası da Türk hukuk sisteminin içine girmektedir. Ancak savcılık kurumu henüz Osmanlı hukukunda yerleşmediği için bu soruşturmayı devlet adına kimin üstleneceği belli değildir.⁸⁷

“birinci bölüm; birinci madde, ...kısas ve hükm-ü şer'î icra oluna velev ol-maktulun veresesi diyet ahz ile razı olmak yahud evvel katli bütün bütün 'afv etmek sûretinde olsalar bile işbu i'dam madde-i kabîhasına cesaret eden me'mûr beher hal siyaseten ve nizamen i'dam kılına ve'l-hasıl işbu katli-i nefis maddesinde büyük küçük müsâvî tutula”

Bu maddede kısas ile ilgili olarak, idam cezasının uygulanabilmesi için suçlunun memur olması gerekirken, aşağıda dikkat çekeceğimiz on birinci maddede ise, memur

⁸³ Ortaylı, 2008, 208; Ortaylı, 2012, 416.

⁸⁴ Mumcu, 1963, 180; “1840 ve 1851 tarihli Ceza Kanunnamelerinde İslam hukukunda ulu'l-emre tanınan sınırlı yasama yetkisi çerçevesinde sadece tazir suç ve cezalarının düzenlenmiş olması ve her iki kanunnamede de İslam hukukuna aykırı hükümlerin yer almamasıdır.” Bknz. Cin, Akyılmaz, 2009, 463; Ahmet Gökçen'de bu görüşü destekleyerek, Kanûn-ı Cedîd'de cezaların infazı için hükümler bulunduğunu bunların da ağırlıklı olarak şer'î cezalar olduğunu söylemektedir. Bknz. Gökçen, 1987, 19.

⁸⁵ Otacı, 2004, 215; Akgündüz, S. N. (2010). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul, 56.

⁸⁶ Velidedeoğlu, 1999, 179.

* Tekerrür, tekrarlanma. Bknz. Devellioğlu, 2006, 1066.

* İştirâk, ortak olma, ortaklık. Bknz. Devellioğlu, 2006, 466.

⁸⁷ Üçok, C. , Mumcu, A. , Bozkurt, G. (2007). *Türk Hukuk Tarihi*. (On ikinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, 344; Tahiroğlu, 1985, 593; Bozkurt, 1994, 273; Şentop, 2004, 88.

olmayan kişiler için kısas cezasının istenmesi halinde idamla değil, Dersaadet'te ise bir seneden beş seneye kadar küreğe, taşrada ise prangaya konularak lağım hizmetlerinde kullanılmak üzere cezalandırılacağı bildirilmektedir. Ancak neden bu şekilde bir uygulama yapılmış olduğunu bilemiyoruz:⁸⁸

“on birinci madde, mücebi kısas olub sonradan ba'z-ı veresesinin 'afvı veyahud sulh ile dine ve mala münkalib olan ve mucebi ibtida-ı diyet bulunan madde-i katlin iktiza-yı şer'isi icra olunduktan sonra Dersa'atde ise bu makule şahıs katil derecesine göre bir seneden beş seneye kadar küreğe ve taşrada ise bulunduğu mahalin mensub olduğu şehir-i mu'azzam neresi ise onda prangaya konularak süflî hizmetlerde kullanıla”

Yukarıda belirttiğimiz gibi devletin, maktulün mirasçıları affetse bile suçluyu cezalandırma yetkisine sahip olması, İslam hukukuna aykırı olmakla beraber modern ceza için önemli bir özelliktir.⁸⁹

1851 Ceza Kanûnda hem kısas hem de hadd cezalarına açıkça atıfta bulunulmuştur.⁹⁰ Kısas cezası birinci bölüm, 1, 9, 11, 13, maddelerinde yer almaktadır:

“birinci madde, ...hiç kimsenin canına kasd olunmaya ve kasd vuku'nda bi'z-zat etsün veya etdirsün her kim olur ise olsun hakkında kısas ve hükm-ü şer'i icra oluna... işbu i'dam madde-i kabîhasına cesaret eden me'mûr beher hal siyaseten ve nizamen i'dam kılına ve'l-hasıl işbu katl-i nefis maddesinde büyük küçük müsâvî tutula”

“dokuzuncu madde, ...âdem soymak fazîhasına cesaret etmiş ise yedi sene müddet için vaz'-ı kürek oluna ve o misillûler âdem telef etdikleri halde bi't-tahkîk sabit olduktan sonra iktizayı şer'isi vechle i'dam kılına”

“on birinci madde, ...madde-i katlin iktiza-yı şer'isi icra olunduktan sonra Dersa'atde ise bu makule şahıs katil derecesine göre bir seneden beş seneye kadar küreğe ve taşrada ise bulunduğu mahalin mensub olduğu şehir-i mu'azzam neresi ise onda prangaya konularak süflî hizmetlerde kullanıla”

“on üçüncü madde, madde-i katl 'amden olmayub hataen olduğu takdirde... mazanne-i sû' olmadığı 'indü's-şer' tebeyyün eder ise yalnız icab-ı şer'isinin icrasıyla intifa olunub mazanne-i sû' olduğu halde nizamen bir sene müddet için küreğe veya prangaya vaz' dahi oluna”

Hadd cezalarını ise, ikinci bölümün 1. ve 5. maddelerinde ve üçüncü bölümün 11. maddesinde görmekteyiz:⁹¹

⁸⁸ Şentop, 2004a, 88.

⁸⁹ Otacı, 2004, 216.

⁹⁰ Cin, Akgündüz, 1989a, 288.

“ikinci bölüm, birinci madde, ...’ırs ve namusu dahi kişinin canı gibi ‘aziz ve muhterem olarak muhafaza ve vikayesi muktezayı insaniyetden olmağla farazâ bir âdemin i’tibarına dokunacak söz söylemek ve bilâ-muceb döğmek veya söğmek anın namusunu hetk etmek olduğundan o makule hetk namusa mütecâsir olan kesânın cünhası şer’an sabit olub hadd-ı şer’i lazım geldiği halde hadd-ı şer’isi icra oluna”

Bu maddeye göre hetk-i* namusa sebebiyet veren durumlarda, gerekiyorsa hadd-i şer’i* uygulanacaktır. Bu maddeye bağlı olarak da ikinci maddede fiil, hadd cezası gerektirmiyorsa, tazir uygulanacağı açıkça belirtilmektedir.⁹²

“beşinci madde, ...şuna buna sarkıntılık eden sekranın ber nehc şer’i lede’s-sübût hadd-i şer’isi icra olunub fakat na’re-zen olan edebisizler ve ‘ilamatıyla tutulan kumarbazlara dahi cünhalarına göre mesâg-ı şer’i olduğu vechle öldüresiye olmayarak kaimen üçden nihayete el-nihaye yetmiş dokuz ‘adede kadar değnek darbıyla ta’zir kılın....”

“üçüncü bölüm; on birinci madde, teba’adan şer’i bulunmayan madde-i sirkatde nisab-ı sirkat bulunubda birkaçüz gurûşluk şey ahz edenlere ziyade müddet tahsisle mücazat olunması usûl-i ‘adle tevâfuk etmeyeceğinden ahz olunan eşyanın kıymetine nazaran ahz olan şahıs üç aydan bi’t-tefavüt nihayet üç seneye kadar prangabend olarak hidemat-ı süfliyyede istihdam oluna”

Kanun, suç teorisi bakımından ortaya koyduğu hükümlere de yer vererek azmettirmenin ve suç ortaklığının nasıl cezalandırılacağını da belirtmiştir.⁹³ Buna göre asıl katil bir seneden beş seneye, azmettirici ise bir seneden üç seneye kadar kürek ve prangaya koyulacaktır. Bununla birlikte bu konu ile ilgili olarak erkek suçlular için başka kadın suçlular için başka cezalar verilmektedir.⁹⁴ Şöyle ki katil kadın ise nefisini iyileştirenceye kadar kadınlara özel hapishanede kalacaktır. Beslenme ve giyinmesine yardım edecek akrabası yoksa bu ihtiyaçlar maliye hazinesinden sağlanacaktır:

“birinci bölüm; on dördüncü madde, bir âdem diğer âdemin canına kasd ile fakat bi’z-zat icra etmeyerek başka bir şahsı akçe veyahud sair cihetle itmâ’ ve iğfal edübde anın vesatetiyle i’dam etdirecek olur ise... madde-i katli âmir olan şahıs derecesine göre bir seneden beş seneye ve katil mu’ayyini bulunan kimesne kezalik bir seneden üç seneye kadar vaz’-ı kürek ve pranga kılın”

⁹¹ Cin, Akgündüz, 1989a, 288.

* Hetk: yırtma, yarma. Bknz. Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (Yirmi Üçüncü Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 359.

* Hadd-i şer’i: şeriata uygun olarak verilen ceza. Bknz. Devellioğlu, 2006, 307.

⁹² Şentop, 2004a, 88; İkinci madde dersi’adette vuku’bulan katli ve i’dam maddesi mutlaka huzur-ı hazret-i fetvâpenahide görölerek tevâtüren sabit olub veyahud şahidler kemal-i dikkatle tezkiye birle hakikat hal-i tahkik etmedikçe ve ba’de hâkây-ı hümayuna ‘arz ile ferman-ı ‘ali sadır olmadıkça icrası câ’iz olmaya. Bknz. Ahmed Lütfi, 1304, 160; Ahmet Lütfi, 1997, 136-137.

⁹³ Dönmezer, Erman, 1997, 125; Aydın, 2014, 125.

⁹⁴ Gökçen, 1987, 31.

“on beşinci madde, ...katil nisadan ise ta’ife-i nisaya mahsus mahbusda ıslah-ı nefis edinceye kadar habs ile müddet mahbusiyetinde infak ve iksasına icbar ve veli ve akrabası olmadığı halde canib-i beytül-maldan infak ve iksa oluna”

Kız kaçırma⁹⁵, sarkıntılık, sarhoşluk, kumarbazlık⁹⁶, sahtecilik, kalpazanlık, noksan dirhem⁹⁷ kullanma suçları da Kanûn-ı Cedîd ile birlikte uygulamaya konmuştur.

Yine bu kanunla birlikte cezaların infazı ile ilgili hükümlere de yer verilmiştir. Buna göre hasta olan kimselere ve maddi durumu kötü olan mahkumlara nasıl davranılacağı

⁹⁵ “ikinci bölüm; altıncı madde, gerek ehl-i İslam ve gerek re’aya kızlarının bulunduğu memleket mahkemesinden başka kaza-yı âhir mahkemesinde ‘akd etmek --- kaçırmak veyahud memleketden harice çıkarmak misillü vaz’-ı nâ-marzîye cesaret edenler olur ise tutulub keyfiyetleri mahali meclisinde tahkik olunduktan sonra mensub olduğu sancak meclisine ba-mazbata inha olunarak o makuleler li-ecli’t-te’dib mahalinde nizamden altı mah mücâzât oluna ve o misillülerden birisi kaçırdığı kızı kaza-yı âhir mahkemesine götürür ise kefâ’et maddesi bilinmeyeceğinden hükkâm efendiler tarafından ‘akdi hususuna mesâğ gösterilmeyerek mülkiyye me’mûrî tarafına bilâ-haber tutdırılıb mahali mahkemesine götürdile”.

⁹⁶ “ikinci bölüm; beşinci madde, ba’z-ı esvak ve mahal sairede şuna buna sarkıntılık eden sekranın ber nehc şer’i lede’s-sübût hadd-i şer’isi icra olunub fakat na’re-zen olan edebsizler ve ‘ilamatıyla tutulan kumarbazlara dahi cünhalarına göre mesâğ şer’i olduğu vechle öldüresiye olmayarak kaimen üçden nihayete el-nihaye yetmiş dokuz ‘adede kadar değnek darbıyla ta’zir kılın ve bu sûrette bulunan edebsiz ve kumarbazların bir iki def’aya kadar tutulur ise yine haklarında ta’zir mezkûr icra olunub ondan sonra fezaht-ı mezkûreyi ihtiyar eyler ise ısrar demek olacağından ol-vechle ısrarı takdirinde kendisinde nedamet ve tevbe-i sahihe hasıl oluncaya kadar Dersa’adette ise küreğe ve taşrada ise prangaya vaz’ oluna”.

⁹⁷ “üçüncü bölüm; ondokuzuncu madde, bakkal ve kasab ve hıbaz vesair bu misillü esnafdan dirhemi noksan olanlar veyahud narhdan ziyade fûrûht edenlerin habsle te’dibinde dükkanları kapanub bir nev’ ahz ve i’tasınin te’atiline müstelzim olacağından bunlar haklarında sûret-i şer’iyyesi üzere derece-i cünhasına göre kaimen üçden yetmiş dokuz ‘adede kadar habshane önünde değnek darbıyla icra-yı te’dib kılın ve fakat ısrarları takdirinde dahi habsleri câ’iz ola ve bu makule esnaf üç def’a kabahatle tutulub icabına göre habs ve darbla te’dib olunduktan sonra def’a rabi’ada yine bu sûretle habâsete cür’et eder ise ol-halde alıb vereceği ihtisab-ı nezareti ve esnaf kethüdaları ma’rifetiyle tesviye ettirilerek kendisi fima ba’d çıkarıldığı esnafıkda olmamak üzere memleketine tard ve def’ oluna gulam ve cariye haklarında dahi lede’l-iktiza hudud-u şer’iyyenin ikamesi taraf-ı saltanat-ı seniyyeye ve ta’zir ve te’diblerinin icrası efendilerine ‘ai’d ve raci’ bulunduğundan efendilerin ba’zıları te’dib ve ta’zir hususunda efrat ile gulam ve cariyelerine zalim ve ta’di ve ba’zılarının tefrit ile ihmal ve müsamaha edüb veyahud hemen bey’ ile mefseted vak’asını ahire sirâyete badi ve bu vechle nizam-ı ‘umûmiyi ihlale müeddî olmalarıyla fima ba’d bi’t-tab’ aşkar olacak vechle muceb ta’zir cünhaları vuku’ ve sübûtunda hem ‘aceze ‘abid ve imayı ber vech-i muharrer ta’diden ve hemdahi nizam-ı ‘umûmiyi helalden vikaye niyet-i hayriyesiyle sair nas haklarında ceryan etmekde olan kanuna tatbiken gulam ve cariyeden katli nefis sudurunda verese-i maktul afv edübde kısas veya diyet sakat oldukda gulam bir seneden beş seneye ve carih zuhûrunda üç aydan üç seneye kadar iktiza eden müddetle prangabend ve vaz’ kürek olunmak ve cariye dahi kezaik müddet mezkûre için nisaya mahsus mahbusda habs ettirilmek ve değnek darbıyla ta’ziri lazımgelenler dahi ‘aded ve keyfiyet darbi ma’lum olan vech-i şer’i üzere değnek darbıyla ta’zir kılınmak mesâğı ola katli nefis ve kıt’a ‘uzv maddelerinde emr iki nev’ olarak evvelkisi mekruh mücbir ya’ni tehdidini ika’a mikdar olub bu nev’i ‘ayn katil hükmünde olacağından verese kısasdan afv eylediği halde derece-i kabahatine göre beş seneden on beş seneye ve bu misillü amirin emri kat’a ‘uzv için olduğu takdirde carih cezasına kıyas olunmayarak üç seneden altı seneye kadar temdîd olunması ve ikinci nev’i gerek katli nefis ve gerek kat’a ‘uzvun amiri olan tehdidini ika’a muktedir kabinden olmadığı halde bu makule amir gayr-i mücbirin dahi iki seneden beş seneye ve amir gayr-i mücbir ile katli nefis ve kat’a ‘uzv mücaseret eden şahıs için dahi katil ise beş seneden on beş ve kat’a ‘uzv ise bir seneden üç sene tahsis kılın ve mu’avin katilin dahi beş seneden yedi seneye kadar müddet-i mücazâtı temdîd kılın”.

üçüncü bölümün 16. ve 17. maddelerinde açıkça belirtilmektedir.⁹⁸ Genel olarak hapisanede olupta ağır hasta olan kimselerin evlerinde oturup tedavi olmaları için izin verilmektedir. Ayrıca izin verilen bu kimsenin iyileşip iyileşmediği on beş günde bir kere o kasabanın memurları tarafından araştırılır. Küçük suçlardan, terbiye edilmek için hapsolmuş olan fakir kimselerin beslenme ve giyinmesinde yardımcı olacak akrabası bulunmuyorsa bu ihtiyaçları o yerin hazinesi tarafından karşılanacaktır:

“on altıncı madde, ‘ale’l-ıtlak mahbus olanlardan ağırca hasta olanların... hanelerinde ikamet ve tedavi eylemelerine ruhsat verilüb... mahbusun kesb-i ifâkat edüb etmedikleri on beş günde bir kere tahkik olunmasına ol-beldenin umûr-i mülkiyesine me’mûr tarafından dikkat kılınâ”

“on yedinci madde li-eclî’t-te’dib habs olunmuş olan fukara-yı ashab cünhadan müddet mahbusiyetlerinde infak ve iksasına icbar olunacak veli ve akrabası bulunmayanların nafakaları bulundukları mahalin emval-i mertebe-i miriyesinden verilecek....”

1851 Ceza Kanûnu’nda (Kanûn-ı Cedîd), kısas ve diyet, hadd cezası, siyaseten katl, kürek cezası, hapis, sürgün, uzaklaştırma, kovma, azarlama ve tevbih*, dayak, meslekten çıkarma gibi cezalar bulunmaktadır. Buna şekilde 1840 Ceza Kanûnu’ndan daha fazla ve farklı cezalara yer verildiği görülmektedir. Ancak kürek cezası hariç diğer cezalar İslam hukukundan gelmektedir. Bu kanunda 1840 Ceza Kanûnu’ndan farklı olarak öngörülen hadd cezaları, ırz ve namus, içki içme ile ilgili suçlar için öngörülmüştür. Kürek ve pranga cezası ise aralıklı olarak düzenlenmiş ve bu şekli ile farklılık yaratmıştır.

Bundan başka kanunda bazı suçlar için verilen yaptırımların içeriği açıklanmamış, bazı suçlar içinde hapis cezalarının süresi belirtilmemiştir. Bu durumdan, hakimin takdirine bırakılma söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁹

Genel olarak değerlendirdiğimizde Kanûn-ı Cedîd’in, 1840 Ceza Kanûnu’ndan üslup ve içerik bakımından pek farklı olmadığını, bununla birlikte daha önce düzenlenmeyen bazı konulardaki suç ve cezaların düzenlendiğini ve sabit cezalar yerine hakimin takdir

⁹⁸ Gökçen, 1987, 31.

* Tevbih; azarlama, memurlara uygulanan bir disiplin cezası. Bknz. Devellioğlu, 2006, 1100.

⁹⁹ Gökçen, 1987, 36; Centel, Zafer, Çakmut, 2011, 34.

yetkisini mümkün kılacak şekilde alt ve üst sınırı olan cezalar tayin edildiğini¹⁰⁰ görmekteyiz.

1. 4. 1274/1858 tarihli Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu

Rüşvetin devletin kötüye gitmesindeki etkenlerden biri olarak görülmesi ve Tanzimat Ferman'ında da bu konu ile ilgili görüşler belirtilmesiyle birlikte bu görüşlere uyularak 3 Şubat 1855 yılında Rüşvetle Mücadele için Men'î İrtikab Kanûnnâmesi adı verilen 30 maddelik bir kanunname hazırlandı. Bu kanunname yerli olmasıyla birlikte Fransız mevzuatından da esinlenilmiş ve böylece Ceza Kanûnu'nun Batı'ya dönük olması kolaylaşmıştır. Sonunda da 9 Ağustos 1858 tarihli Ceza Kanûnnâmesi hazırlandı.¹⁰¹ 1858 Ceza Kanûnu tamamen Batılı bir yapıya mı sahipti yoksa Osmanlı Devleti'nin eski kanunları gibi şer'î hükümlere de sahip miydi? Bu konu ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Biz öncelikle Komisyon Mazbatasına bakacağız. 21 Zilhicce 1274 tarihinde Sadarete sunulan Mazbata;

“malum-ı ali-i vekâletpenahileri buyurulduğu üzere bir müddetten beru Meclis-i Tanzimatta terkim ve tanzim olunmakta olan Ceza Kanûnnâmesi müsveddesi saye-i muvaffakiyet-vaye-i Hazret-i Mülûkanede reside-i hadd-i hitam olmuş olduğundan usûlü vechile lüzumu miktar nüshası tab' ettirilerek li-eclî't-tetkik icab eden zevat-ı fiham hazeratına birer nüshası gönderildiği sırada taraf-ı Meşihat-Penahiye dahi bir nüshası gönderilmiş idi. Taraf-ı hazret-i müşârûn-ileyh'den derci tensip buyurulan birkaç me'sele-i mühime dahi müteallık olduğu maddelere zam ve ilave olunarak manzur-ı ali-i hidivileri buyurulmak üzere takdim-i pişgah-ı asıfaneleri kılınmıştır. Kanûnnâme-i Mütেকaddimenin mütezammın olduğu mevâdd, zabıta-i lazimenin esas olmasıyla ve zaman-ı ma'deler-nişan-ı Hazret-i Padişahide bunun vaz' ve neşrine derkar olan ihtiyaç nezd-i hikmet-i vefd-i sadaretpenahilerden malum bulunmasıyla lüzumu bahsinden sarf-ı nazar olunmuş ve işbu Ceza Kanûnnâmesi müsveddesinin ecza-yı asliyesinden olup ba-irade-i seniyye evvel be evvel neşr ve ilan olunan Men'î İrtikab Kanûnnâmesinin bazı bendleri islah ve tashih ile yerleştirilmiş olduğundan muvafık-ı emr ü irade-i asıfaneleri olduğu ve icra-yı ahkamına müsaade-i ma'adelet-ade-i Cenab-ı Padişahi şayan buyurularak balası Hatt-ı Hümayûn-ı meyamin-makrun-i Hazreti Hilafetpenahi ile tevşih ve tenvir buyurulduğu halde, gerek men'î irtikaba dair mukaddemce neşr ve ilan kılınan ve gerek derdest olan Ceza Kanûnnâmelerinin ahkamı bunun her yerde ilanı gününden itibaren ilga olunup, ba'd-ezin bununla amel ve hareket olunmak üzere nüsha-i memhuresinin Divân-ı Hümayûn kaleminde kayd ve hıfzıyla beraber şimdilik dört bin nisha tab' ve temsil ettirilerek kaffe-i eyalet ve liva ve kaza meclislerine ve sair iktiza edenlere verildikten sonra fazlasının dahi

¹⁰⁰ Akgündüz, 2010, 56.

¹⁰¹ Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 344; Otacı, 2004, 216; Güriz, 1986, 77.

istekli bulunanlara fûruhatı tensip ve tasvip olunmuş olmakla olbabda emir ve ferman Hazret-i men lehü'l-emrindir”¹⁰²

Öyle anlaşıyor ki Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında Meclis-i Âlî-i Tanzimat'ın 8 üyesinden meydana gelen komisyon, 1274/1858 Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu'nu hazırlarken 1271/1855 tarihli Men'-i İrtikab Kanûnnâmesi¹⁰³, eski ceza kanunları 1256/1840 ve 1267/1851 Ceza Kanûnnâmeleri, şeyhülislamlığın ilave ettiği maddeler ve diğer kaynaklardan da yararlanmıştır.¹⁰⁴

Kanun yukarıda bahsettiğimiz kaynaklardan yararlanılarak hazırlanırken amacı, 1851 Ceza Kanûnun eksikliklerini gidermekti. Öyle ki 1851 Ceza Kanûnu 1840 Ceza Kanûnu'ndaki eksiklikleri tamamlamak için hazırlanmıştı. Ancak bu kanunda yeterli olamamış ve yeni bir kanuna ihtiyaç duyulmuştur. Yine Kanunun ilan edilmesinde etkili olan durumlardan biri de 1856 Islahat Fermanı'dır.¹⁰⁵ 1840 Ceza Kanûnu nasıl Tanzimat Fermanı doğrultusunda hazırlanmışsa 1858 Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu da Islahat Fermanı doğrultusunda hazırlanmıştır.¹⁰⁶

Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu'nun, İslam hukukuna uygun olup olmadığı konusu tartışılan bir konu olmuştur. Kimi hukukçular, kanunun, hatalı tercümeler ile dolu olan 1810 tarihli Fransız Ceza Kanûnuna dayandığını söylerken kimileri de İslam hukukuna açıkça aykırı hükümler içermeyen içeriğe sahip olduğunu savunmaktadır. İlimli bakış açısı ile yaklaşan bir başka grupsa bu kanunun Fransa'dan alındığını ancak büyük değişiklik ve ilavelerle kanunlaştırıldığını söylemektedirler.¹⁰⁷ Özellikle şer'î bazı konular ilgili yerlere eklenmiştir. Böylece modern anlamda ceza hukuku 1858 tarihli Ceza Kanûnu ile Osmanlı Devletinde varlık göstermiştir.¹⁰⁸ 1911 ve 1914 yıllarında önemli değişikliklere uğramış ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar varlığını korumuştur.

¹⁰² Akgündüz, A. (1987). 1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnâmesinin Hukukî Kaynakları, Tatbik Şekli ve Men-i İrtikab Kanunnâmesi. *Belleken*, 51(199), 156-157.

¹⁰³ Bknz. *Men'-i İrtikab Kanunnamesi*.

¹⁰⁴ Akgündüz, 1987, 156-157; Cin, Akgündüz, 1989a, 288.

¹⁰⁵ Berkes, 2002, 223.

¹⁰⁶ Akgündüz, 2010, 57-59.

¹⁰⁷ Şentop, M. (2005). Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü. *TALİD*, 3(5), İstanbul, 658.

¹⁰⁸ Tahiroğlu, 1985, 593; Cin, Akyılmaz, 2009, 463.

Kanun, bir giriş, üç bölüm olarak toplam 264 maddeden oluşturulmuştur.¹⁰⁹ Giriş kısmında genel hükümler, bazı zabıta, suçların sınıflandırılması ve cezaların türleri belirtilirken, birinci bölümde kamuya karşı, ikinci bölümde şahıslara karşı işlenen suçlar ve üçüncü bölümde de kabahatlerle ilgili bilgiler yer almaktadır. Suçlar cinayet, cünha ve kabahat olarak sınıflandırılırken cezalarda bu sınıflandırmaya göre ayarlanmıştır. Mücazat-ı terhibiye denilen cinayet cezaları için idam, müebbet veya geçici kürek, müebbet veya geçici kalbentlik, sürgün, müebbeden rütbe ve memuriyetten uzaklaştırma gibi cezalar verilirken; mücazat-ı tedibiye denilen cünha ile ilgili suçlara ise bir haftadan üç seneye kadar hapis, geçici sürgün, memuriyetten atılma ve para cezaları verilmekteydi. Mücazat-ı tediriye denilen kabahat suçları içinde 24 saatten bir haftaya kadar hapis ve 100 kuruşa kadar para cezaları verilmekteydi.¹¹⁰

Fransız Ceza Kanûnun 86-90. maddelerinde yer alan devlet başkanına saldırı ve hürriyete saldırı ile ilgili maddeler Türkçe metne alınmamış onun yerine kısas ve diyet gibi şer'i hükümler eklenmiştir. Buna karşılık Fransız Ceza Kanûnu'nda yer almayan çok eşlilik ve rüş yaş gibi kavramlara da bu kanunda yerini almıştır.

Bununla birlikte cezalar da yine Fransız Ceza Kanûnu'na göre oldukça düşüktür. Fransız Ceza Kanûnu'nda en düşük ceza 6 günden 5 yıla kadarken, 1858 Ceza Kanûnda bu oran 1 günden 3 yıla kadar olacak şekilde düzenlenmiştir. Fransız Ceza Kanûnu'nda kasten adam öldürmenin cezası idam olurken, 1858 Kanûnnâmesinde 15 yıl zorla çalıştırma olarak belirlenmiş, Fransız Ceza Kanûnu göz ve vücudun, bir başka organının kaybına neden olacak yaralamalarda 10 yıl zorla çalıştırmayı kabul ederken buna karşılık 1858 Kanûnnâmesi 3 yıl zorla çalıştırmayı kabul etmiştir.¹¹¹

1858 Ceza Kanûnnâmesinde cezaların uygulanmasında da eşitlik, cezası gösterilmeyen bir eylemden kimsenin cezalandırılmayacağı, suçlarda da ancak suçu işleyen kimsenin sorumlu olduğu belirtilmekteydi. Ancak bu durumla çelişen ukubat kuralları, kısas ve diyet kuralları da varlığını sürdürmeye devam etmekteydi.¹¹² Neden

¹⁰⁹ Aydın, 2014, 159.

¹¹⁰ Taner, T. (1940). *Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku Kanunları*. İstanbul: Maarif Matbaası, 11; Demir, 2011, 243; Centel, Zafer, Çakmut, 2011, 35.

¹¹¹ Bozkurt, 2010, 101.

¹¹² Berkes, 2002, 223.

çelişkili durumların bir arada yer aldığını ise; Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu laik özellikler taşımaktadır. Ancak halk, koyu bir dindar olduğu için birçok durumları bitattır diye kabul etmiyor ve şeriatla karşı olabilecek hareketlerden çekiniyordu. Bundan dolayı da kanunun¹¹³ birinci maddesinde,

“doğrudan doğruya hükümet ‘aleyhine vuku’bulan ceraimin icrayı mücazâtı devlete ‘ai’d olduğu gibi bir şahıs ‘aleyhinde vuku’bulan ceraimin asayiş-i ‘umûmiyi ihlal eylemesi ciheti dahi kezalik devlete ‘ai’d olduğundan ta’yin ve icrası şer’an emr-i ulü’l-emre ‘ai’d olan ta’zirin ta’yin derecatını dahi işbu kanûnnâme-i mütekeffil ve mutazammın olub ancak her halde şer’an mu’în olan hukuk-i şahsiyeye halel gelmeyecektir”¹¹⁴

denilerek bu kanunun, alınmasıyla şeraite karşı bir hareket olmadığı gösterilmek istenmiştir. Şeraite karşı hareket edeni kanun mutlaka cezalandırır demekle birlikte¹¹⁵ şeriatla göre padişaha ait cezalandırma hakkı ve şahsi dava ile kısas, diyet gibi şer’i hukuktan kaynaklanan durumların saklı tutulduğu da önemle belirtilmiştir. Bu durum bazı durumların şeriat mahkemelerinde görüleceğinin kanıtıdır. Ancak bunların dışında kalan durumlarda ise tamamen laik mahkemelerce verilen kararlar uygulanacaktı.¹¹⁶ Örneğin, 171. , 172. maddeleri ile 170. ve 177. maddeleri ilk şekillerinde hukuki şahsiye davası, diyet, kısas dışındaki hükümlerin tamamı laik ve nizami mahkemelerde görülebilecek ve uygulanabilecek hükümlerden oluşmaktadır.¹¹⁷ Kanun’un uygulanması esnasında kişilerin hukukuna ve istenilen tazminata asla zarar gelmeyeceği Kanunnamenin 9. maddesinde tekrar ifade edilmiştir:

“işbu cezaların hükm ve tertib ve icrası erbab-ı cinayet ve cünha ve kabaih ‘aleyhine ashab-ı da’vanın hukuk ve tazminat matlubesine kat’en halel getürmez”¹¹⁸

Yine Kanun’un 171. maddesinde:

¹¹³ Kantar, B. (1939). *Ceza Hukuku*. (Talebe Notu, 1939-1940 Ankara Hukuk Fakültesi). Ankara: Recep Ulusoglu Basimevi, 52.

¹¹⁴ Serkiz Karakoç. (1329 (1913)). *Ceza Kanunu - Tahşiyeli 1331*, Sanat Matbaası, 27; *Düstur*, Tertip I, C. I, 537. Çoker, F. (1989, Kasım). Tanzimat’ın Getirdiği Hukuk Kurumları ve İşlevleri. *Tarih ve Toplum*. 12(70). İletişim Yayınları, 275-276.

¹¹⁵ Kantar, 1939, 52.

¹¹⁶ Azrak, Ü. (1985). Tanzimat’tan Sonra Resepsiyon. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: İletişim Yayınları, 605.

¹¹⁷ Gökçen, 1987, 180-181.

¹¹⁸ Serkiz Karakoç, 1329 (1913), 30; *Düstur*, Tertip I, C. I, 539; Şentop, 2004a, 92.

“hükm-ü kanûn-ı hukuk-ı şahsiyyeyi iskat edemeyeceğinden maktulün veresesi var ise anların iddi’aları üzerine hukuk-ı şahsiye da’vası muhakeme-i şer’iyyeye havale olunur”¹¹⁹

kişi hukuku kanunu emrinde öldürülmüş kimsenin mirascısı varsa onların iddiaları üzerine dava şeri mahkemeye gönderilir denilmektedir. Bu düzenleme yargı da birliğin bozulduğunu ya da bu dönem için yapılabilecek başka bir olasılık olmadığını düşündürebilir.¹²⁰ Ancak yaşanan bu ikililik bazen bir suçlunun her iki mahkemede de yargılanmasına ve farklı farklı cezalar almasına neden oluyordu.¹²¹ Şöyle ki, adam öldüren bir kimse Nizamiye Mahkemesinde yargılanarak beraat ederken, maktulün mirasçılarının isteği ile bu durum ile ilgilenen Şer’iye Mahkemesi idam cezası verebiliyordu. Padişah, yetkisine dayanarak bu cezayı affetse bile, Ceza Kanûnnâmesinin 172. maddesinde:

“kısas ya i’dam cezalarından ‘afv olunan katil müebbeden yahud on beş seneden ekall olmamak üzere muvakkaten küreğe konulur”

Kısas ya da idam cezaları affedilen katil ömür boyu veya on beş seneden az olmamak üzere geçici olarak kürek cezasına çarptırılır denilmesinden dolayı cezadan kurtulamıyordu.¹²²

Bu durum için B. Kantar “bir ülke dahilinde aynı şahsa, aynı zamanda, esasları birbirinden tamamıyla ayrı, hatta birbirine zıt iki kanunu tatbik etmenin ne kadar mantıksız ve tehlikeli olduğunu izaha lüzum yoktur” diyerek hukuktaki ikililik ile ilgili görüşlerini dile getirmektedir.

S. Dönmezer ve S. Erman ise bu sözlere katılmadıklarını bildirerek hukuki açıdan bütün meselenin tamamen Batı kaynaklı bir kanun aldıktan sonra, aynı zamanda İslam hukukunu da uygulamaya çalışmaktan kaynaklandığını ancak 19. yüzyıldaki şartların da dini kuralları bırakarak laik kurallara geçmeye imkan vermediğini, buna karşılık laik batı hukukunun zamanla ilerken, dini hukukun gerilediğini, böylece laik hukuka geçmenin yolunun yıllar içinde açılmış olduğunu, bütün bunların sonucunda da 1858 Ceza Kanûnun

¹¹⁹ Serkiz Karakoç, 1329 (1913), 100; *Düstur*, Tertip I, C. I, 574.

¹²⁰ Azrak, 1985, 605.

¹²¹ Rumpf, C. (1999). Osmanlı Türk Hukukunda Avrupalılaştırma Hareketleri. G. Eren (Editör). *Osmanlı*. C. 6, Teşkilat. Yeni Türkiye Yayınları, 486; Otacı, 2004, 220.

¹²² Bozkurt, 2010, 101; Serkiz Karakoç, 1329 (1913), 101; *Düstur*, Tertip I, C. I, 574.

bu durum için öncülük vazifesi gördüğünü ve laik Türk hukuk devrimini hazırlamış olduğunu öne sürmektedirler.¹²³

M. Aydın ise, bu durum kimi hukukçular tarafından eleştirilse de bu tür değerlendirmeler Batı hukuk anlayışının etkisi altında kalmanın bir sonucudur demek ve yukarı da bahsettiğimiz örneği de şu şekilde;

“kanûnnâmede adı geçen suçlarda mirasçıların cezalandırma ve af yetkisine öncelik tanınması ve af durumunda devletin cezalandırma yetkisinin devreye girmesi, Tanzimat sonrasında Batı hukuku ve İslam hukuku ikiliğinin değil İslam hukukunun Batı hukukundan farklı bir düzenleme biçiminin sonucudur”¹²⁴

değerlendirmektedir.

Öyle ki devletin gayrimüslim vatandaşları için dış baskı görmesi ve Osmanlı devletinin de halihazırda tüm vatandaşlara uygulayabileceği bir ceza kanuna ihtiyacı olması ve daha önceki ceza kanunlarındaki usul hatları ve kanunlaştırma eksikliklerini de gidermek için Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu’na ihtiyaç duydu ve bütün bunları Batı’ya dönük gerçekleştirirken, olumsuz tepkileri de önlemek adına şer’i hükümlerinde yer aldığı bir Kanunname vücuda getirilmiştir.¹²⁵

Kanunname, tüm Osmanlı tebaasının yararlanabilmesi için, Rumca, Ermenice ve Bulgarca’ya tercüme edilmiştir.¹²⁶

Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu¹²⁷ çeşitli dönemlerde birçok değişime ve düzenlemeye uğramış hatta Meşrutiyet döneminde önemli ekler ilave edilmiştir. Böylece Kanûnnâme 1 Temmuz 1926 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.¹²⁸

Tanzimat ve Islahat Fermanlarının etkisiyle ceza hukuku alanında hızlı bir gelişme yaşanırken Abdülaziz döneminde yerini adli, idari ve hukukun diğer alandaki gelişmelere

¹²³ Dönmezer, Erman, 1997, 127.

¹²⁴ Aydın, 2014, 159-160.

¹²⁵ Akgündüz, 2010, 61- 62.

¹²⁶ Bozkurt, 2010, 101.

¹²⁷ Velidedeoğlu, 1999, 198.

¹²⁸ Cin, Akgündüz, 1989a, 290; Centel, Zafer, Çakmut, 2011, 35.

bırakmasıyla bu gelişme yavaşlamış ve ceza alanında ciddi gelişmeler yaşanmamıştır. Ancak geçte olsa 1879 yılında uygulamaya yönelik yargılama kuralları kabul edilmiş ve yine aynı yıl içerisinde Fransa'dan Ceza Usûl ve Hukuk Usûl Muhakemeleri Kanûnları yürürlüğe girmiştir.

Sonuç olarak bu dönem, suç ve cezaları, kuralların kişilere uygulanma şekli, İslam ceza hukuku ilkelerinden modern ceza hukuku ilkelerine doğru ciddi bir gelişme kaydetmesini sağlamıştır.¹²⁹

1. 5. Ticaret Hukuku

Ticaret hukuku başlığı altında 1850 tarihli Kanûnnâme-i Ticaret, 1840 tarihli Kanânâme-i Ticaret-i Berriye, 1861 tarihli Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnâmesi ve 1863 tarihli Ticaret-i Bahriye Kanûnnâmesini inceleyeceğiz.

Kanûnnâme-i Ticaret, Osmanlı Devleti'nin, Batı'ya dönmesinde ve Batı'nın sosyal yapısının ülkede yerleşmesini sağlayan Tanzimat Hareketinin hukuk alanında meydana getirdiği hareketin başlangıcını oluşturmaktadır.¹³⁰

Batı kökenli kanunların ilki olma özelliği taşıyan Ticaret Kanûnu temelde Fransız Ticaret Kanûnu ile oluşturulan ancak Hollanda, Sardunya ve Prusya gibi devletlerin kanunlarından da belirli ölçüde yararlanılarak¹³¹ hazırlanan bir kanundur. Yabancı devletlerin kanunundan yararlanılmasını kolaylaştıran durum ise İslam hukukunda ticaretle ilgili kuralların az olması ve bunlarında tam olarak açıklığa kavuşturulmamış olmasından ileri gelmektedir.¹³²

Bir başka görüşe göre de o zamanlar ticaretle uğraşan kimselerin İslam dinine bağlı olmamalarının Ticaret Kanûnun Fransız hukukundan alınmasında önemli bir rolü olmuştur.

¹²⁹ Apaydın, 2009, 114.

¹³⁰ Gürzumar, F. , Gürzumar, T. (1962). *Kanunname-i Ticaret ve Zeyilleri*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 3.

¹³¹ Aydın, 2007, 460.

¹³² Tahiroğlu, 1985, 595.

Böylece fıkıh kitaplarından ayrılmış olan bu kanun dini hukukun kurallarına bağlı kalmaktan kurtulmuştur.¹³³

Ticaret Kanûnu, ticari işlemlerde uygulanmak için çıkarılmıştır. Bu gereksinim, Osmanlı Devleti'nde ticari işlemlerin fazla olduğu yerlerde özellikle yabancı tüccarlar için ticari davalarda çıkan sorunları çözebilmek adına mevcut bir kanunun olmaması nedeniyle büyük sorunlar olmuş ve davalarda yabancı tüccarlar ikna edilemediği için ticari bölgelerin merkezden uygulanabilecek bir metin talebinde bulunmasıyla ortaya çıkmıştır.¹³⁴

Gelen talepler ve zaten varolan bu eksikliği gidermek amacıyla 1849 yılında 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanûnu (Code de Commerce), Kanûnnâme-i Ticaret adıyla, Osmanlı Devletinin gayrimüslim memurlarından olan Camiç Ohannes Efendi tarafından tercüme edilerek 1850 (18 Ramazan 1266) yılında yürürlüğe girmiştir.¹³⁵ Yürürlüğe girmesiyle birlikte Tanzimat döneminde özel hukuk alanında çıkarılan ilk kanun olma özelliğini de taşımıştır.¹³⁶

Kanunname, Osmanlı tebaası ile yabancı tüccarların 1838-1840 Ticaret Antlaşmaları sonucunda artan ticari ilişkiler ve bu ilişkilerin doğurduğu gereksinimler göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.¹³⁷ Öncelikle Fransız Ticaret Kanûnu'nun 1. ve 3. kitapları daha sonra 1855 yılında da İflas Kanûnnâmesi adıyla ikinci kitabı yayınlanmıştır.¹³⁸

Kanunnamenin gerekçesinde ticaretin öneminden bahsedilmekle birlikte uygulanmakta olan ticaret kanunlarından yararlanıldığını ve bu tasarının tüccarların yanı sıra daha başka kimselerden de oluşturulmuş bir komisyon tarafından incelendiği

¹³³ Öyle ki Ticaret Kanunu, Türklere Batı hukuk tekniği öğretmiş ve onlara modern hukuku aşlamıştır. Bknz. Arsebük, E. (1943). Türkiye'de Medeni Hukukun İnkişaf Sahası. *AÜHFD*, 12.

¹³⁴ Kenanoğlu, M. M. (2005). *Ticaret Kanunnamesi ve Mecelle Işığında Osmanlı Ticaret Hukuku*. Lotus Yayınları, 75.

¹³⁵ Bozkurt, 2010, 151; Cin, H. , Akgündüz, A. (1989b). *Türk Hukuk Tarihi (Özel Hukuk)*. C. 2. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 306.

¹³⁶ Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 357; Azrak, 1985, 604.

¹³⁷ Eryılmaz, B. (2010). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İşaret Yayınları, 230.

¹³⁸ Bozkurt, 2010, 151.

anlatılmaktadır.¹³⁹ Ancak nedense Fransız Ticaret Kanûnu'ndan hiç bahsedilmemekte ve sadece yerli kanunlarla ilgili söylemde bulunulmaktadır.¹⁴⁰

Kanunname üç bölümden ve 314 maddeden oluşmaktadır. Birinci bölümde ticaret işlemleri, şirket akdi ve poliçe usulleri ele alınırken ikinci bölümde deniz ticareti, üçüncü bölümde ise iflasla ilgili yapılacak işlemler hakkında bilgiler yer almaktaydı. Buna karşılık sigorta ile ilgili konular kanunname yer almamıştır.

Kanunname'nin gerekçesinin anlatıldığı bölümde, dördüncü bölümde Ticaret Mahkemelerinin oluşumu ve düzeni hakkında bilgi olduğu yazılmışsa da bu bölüm Ticaret Kanûnnâme-i Hümayûna Zeyl adıyla 1860 (7 Şaban 1276) yılında ilave olarak yayınlanmış ve bu kanun gereğince Ticaret Mahkemeleri kurulmuştur.¹⁴¹ Bu mahkemeler kanuna göre iki dereceli olarak düzenlenmiştir. Birincisi, padişahın istediği sayıda ve yerde açılacak olan Ticaret Meclisleriydi. Bu mahkemeler devletin atadığı bir başkan, iki devamlı üye ve tüccarların seçtiği dört geçici üyeden oluşuyordu. İkincisi ise, İstinaf-ı Deavi-i Ticaret Divânı denilen yüksek bir ticaret temyiz mahkemesi olarak İstanbul'da kurulmuştu. Bu mahkemenin başkanı aynı zamanda Ticaret nazırıydı, bu kimse ticaret mahkemesinin kararlarını temyiz edecek ya da istinafen görecekti.¹⁴² Böylece Osmanlı Devleti'nde şariat mahkemelerinin yanı sıra ilk kez laik hukuku uygulayacak olan bir mahkeme kurulmuş oluyordu.¹⁴³

1860 yılında, Ticaret Kanûnnâmesinde yapılan değişikliklerle birlikte liberal iktisadi görüş benimsenmiş, bu kanunlar Avrupalı devletlerle yapılan 1838-1840 ticaret antlaşmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu kanunlar Osmanlı Devleti için olumsuz sonuçlarda doğurmuştur. Osmanlı Devleti tüccarı ve özellikle esnafı büyük zarar görmüş, gedik ve inhisar usullerinin bırakılması sonucunda küçük sanayi ve ticaretle uğraşan esnaf, vergi ve bazı maddelerle gümrükten tamamen muaf tutulan Avrupa ithal malları karşısında mücadele edememiş ve ticareti bırakmak zorunda kalmışlardır. Üretici

¹³⁹ Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. II, 153-154.

¹⁴⁰ Velidedeoğlu, 1999, 197.

¹⁴¹ Bozkurt, 2010, 151; Demir, 2011, 242.

¹⁴² Otacı, 2004, 243; Tahiroğlu, 1985, 595.

¹⁴³ Azrak, 1985, 605.

olan bu grup zamanla tüketici durumuna düşmüş ve devlet işlerinde iş aramak zorunda kalmıştır.¹⁴⁴

Ticaret Kanûnnâmesi Türkçe, Ermenice ve Rumca dillerinde yazılmış ve bu nüshalar ticaret merkezlerine gönderilmiştir. Bu uygulamada amaç ticari uygulamalarda artık herhangi bir karışıklığa sebep olmaksızın ticari ilişkilerin işleyişini kesintisiz sürdürebilmektir. Ayrıca kanunun iyice öğrenilebilmesi için kanunname, merkezdeki tüccarlara yürürlüğe girdikten bir yıl, taşradaki tüccarlara ise bir buçuk yıl sonra uygulanacak, bu süre içerisinde ise tüccarlar kanunu öğreneceklerdi. Taşraya 35 nüsha gönderilmiş ve gerekli durumlarda kapı kethüdası bu konu ile ilgilenmek için görevlendirilmiştir. Taşrada bulunan tüccarların kanunu öğrenme zorunluluğu ticaret meclislerinde görev alacak olmalarından dolayı büyük önem taşımaktaydı.

Bütün bunların yanı sıra Kanunnamenin sorunsuz bir şekilde uygulanabilmesi için farklı tedbirlerde alınmıştır. Merkeze yeni ticari yazışma usullerini, özellikle polîçe ve senetlerin yazım usullerini öğrenmek için yabancı bir katip getirilmiş ve Paris'e hukuk öğrenimi için gönderilen öğrenciler geri döndüklerinde, Ticarethane'deki üç mahkemede göreve başlattırılmıştır. İstanbul ve taşrada ticaret mahkemelerinde görev alacak mübaşir ve muhızlıların bağlı olacağı bir nizamname de hazırlandı. Ticaret-i Bahriye Meclisi kurulduktan hemen sonra Ticaret Kanûnnâmesi'ne ek olmak üzere deniz liman memurlarının vazifeleri, ticaret gemilerinin inşa ruhsatları satış ve alım işlemleri düzenlendi. Kanunu ve uygulamaları bilen ticaret mahkemesi üyeleri istinaf mahkemelerine atandı. Tacirlerin protesto dilekçelerini düzenlemek ve cevaplarını hazırlamak için bir de Deavi Kalemi açıldı.¹⁴⁵

Ticaret Kanûnnâmesine göre, her türlü ticaret davaları ticaret mahkemelerinde görülecek, ancak bu mahkemelerin bulunmadığı kazalarda davalar ticaret kanunu ve usullerine uygun olarak mülkiye meclislerinde görülecekti. Bu mahkemelerin üstünde

¹⁴⁴ Eryılmaz, 2010, 230-231.

¹⁴⁵ Kenanoğlu, 2005, 76-77.

İstanbul'da bir İstinaf Divânı bulunacak ve tüm bu kurumlarda Ticaret Nezaretine bağlı olacaktır.¹⁴⁶

1861 yılında, ticari işlerden doğan çekişmelerin ayrı bir yargı bölümüne bırakılmış olması nedeniyle Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnâmesi adlı Ticaret Yargılama Usûl-i Kanûnu çıkarıldı.¹⁴⁷ Fransız Ticaret Usûl Kanûnuna göre hazırlanan bu nizamname, 140 maddeden oluşmaktadır. Kanunda dava açılması, dilekçe verilmesi, tarafların mahkemeye çağırılması, ticari yargılamanın aleniliği, davanın görülmesi, karar, gıyabi yargılama, karara itiraz, üçüncü şahısların hükme itirazı, istinaf ve yargılamanın iadesi ile ilgili düzenlemeler yer almıştır. Bu kanun, ticaret ve nizamiye mahkemelerinde, 1879 tarihli Hukuk Muhakemeleri Usûl-i Kanûnu yayınlanana kadar uygulandı.¹⁴⁸

1863 yılında ise Ticaret-i Bahriyye Kanûnnâmesi (Deniz Ticareti Kanûnu) kabul edilmiş¹⁴⁹ ve kanun, on dört bölüm 282 maddeden meydana getirilmiştir.¹⁵⁰ Eklektik yapıda oluşturulan kanun, Fransız kanunu temel almakla birlikte İtalya devletlerinden Sardunya ve Sicilya hükümlerinin, Hollanda, Belçika, İspanya ve Prusya gibi denizci ulusların kanunlarından da yararlanılarak hazırlanmıştır.¹⁵¹ “Kanunda, gemi vesair deniz araçları, gemilerin haciz ve satışları, gemi sahipleri, kaptanlar, tayfalar ve ücretleri, navlun kontratları, konşimento, yolcular, sigorta, hasar, zamanaşımı gibi konular düzenlenmiştir.”¹⁵² Bütün bunlara ek olarak 1863 yılında, İstanbul'da Liman idaresine bağlı olarak deniz ticaret mahkemeleri kurulmuş bu mahkemeler merkezdeki sorunları çözmekle görevliken, eyalet limanlarındaki sorunları çözme işi ise, o bölgedeki ticaret mahkemelerine verilmiştir. 1875 yılına gelindiğinde ise, deniz ticaret mahkemeleri Ticaret Nezaretine bağlanarak çalışmalarına devam etmiştir.¹⁵³

Ticaret Kanûnu, İslam hukuku ile çatışmış ve İslam hukukunun yasakladığı, içine almadığı bazı konuları da bu kanunname içine almıştır. Örneğin, İslam hukukunun

¹⁴⁶ Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. II, 154; Tahiroğlu, 1985, 595.

¹⁴⁷ Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 357; Saydam, A. (2014). *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi Yayın, 293.

¹⁴⁸ Cin, Akyılmaz, 2009, 471; Velidedeoğlu, 1999, 198.

¹⁴⁹ Bozkurt, 1994, 276; Saydam, 2014, 293.

¹⁵⁰ Gürzumar, Gürzumar, 1962, 20.

¹⁵¹ Velidedeoğlu, 1999, 198; Demir, 2011, 242.

¹⁵² Cin, Akyılmaz, 2009, 471.

¹⁵³ Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 357.

yasakladığı faizi kabul etmiş, yine İslam hukuku adi ortaklık dışındaki ortaklıkları geçersiz sayarken Ticaret Kanûnnâmesi bu ortaklıkları da geçerli sayılmış ve ticari davalarda din ve mezhep ayrımının olmadığını göz önüne sermiştir.¹⁵⁴

Vahan Efendiye göre Ticaret Kanûnnâmesinin sahip olduğu maddelere bakıldığında birbirine bağlı olmayan, ilişki kurulamamış maddeler olarak görünmektedir. Bundan dolayı da hukuk bilgisi olmayanlar için anlaşılması oldukça güç bir kanundur. Bir başka görüşe göre ise, Kanunname, ihtiyacı karşılamaya yetmemekte ve uygulanması da günden güne güçleşmektedir.¹⁵⁵

Ayrıca, çevirisinde de pek çok yanlışlıklar da vardı. Bütün bu durumlar nedeniyle kanunun düzeltilmesi için 1906 yılında bir komisyon kurulmuş ancak komisyonda yer alan Almanya, İtalya, Portekiz, İspanya ve Şili gibi ülkelerin ticaret kanunları ile Şafii mezhebinin kurallarına göre hazırlanan tasarıdan da bir verim alınamamış ve sonunda Cumhuriyet döneminde 1926 yılında yeni Ticaret Kanûnu kabul edilmiştir.¹⁵⁶

Eksiklikleri veya yanlışlıklarına rağmen ülkemize ilk kez şer'î hukuk dışında bir hukukun girmesine ve özek hukuk alanında gerçekleştirilen ilk resepsiyon hareketi olmasına neden olduğu için 1850 tarihli Ticaret Hukuku hukuk tarihimiz için büyük öneme sahiptir.¹⁵⁷

1. 6. 1274/1858 Arazi Kanûnnâmesi

1858 Arazi Kanûnnâmesinden önce kanun ve iradeler hazırlanmış ve arazi ile ilgili değişimler başlamıştır. Örneğin, 1845 (1261) kanunuyla, üç sene toprağını boş bırakan reayanın toprağı elinden alınacak, 1847 (1263) tebliğıyle, kızlar da veraset hakkına sahip olacak, 1847 (1263) Tapu Nizamnâmesi ile kişilere tasarrufu altındaki topraklarının tapusu verilecek, 1858 (1274) Ramazan Kararnamesi ile toprağın tasarruf hakkı genişletilecek ve

¹⁵⁴ Cin, H. , Akyılmaz G. (2009). *Türk Hukuk Tarihi*. (Üçüncü Baskı). Konya: Sayram Yayınları, 471; Tahiroğlu, 1985, 595; Bozkurt, 1994, 276.

¹⁵⁵ Kenanoğlu, 2005, 78.

¹⁵⁶ Tahiroğlu, 1985, 595; Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 358.

¹⁵⁷ Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 358.

toprağını rehin bırakma izni verilecekti. Bununla birlikte ecnebler toprak tasarruf edemeyeceklerdi.¹⁵⁸

Arazi ile ilgili bu gibi değışiklerin yanı sıra II. Mahmut döneminde çeşitli nedenlerden dolayı bozulduğu için kaldırılan dirlik sistemi¹⁵⁹ ile de boşluk oluşmuş ve bu boşluğun doldurulması için yapılan çalışmalarda kendini 1858 tarihli Arazi Kanûnnâmesi ile göstermiştir. Tanzimat döneminin çalışmalarından olan bu kanun yenilikçi bir nitelik taşımamaktadır.¹⁶⁰ Bu çalışmayla, İslam hukukunun toprak mülkiyeti hakkındaki kuralları tanınmakta ve sadece onları düzenli bir biçimde bir araya getirerek karışıklıklar giderilmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde, İslam hukukuna ve örfi hukuka dayandırılmasıyla Mecelle'nin yanında Tanzimat dönemindeki yerli düzenleme arasındaki yerini almıştır.¹⁶¹

Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında¹⁶², Arazi-i Seniyye Komisyonu'nun hazırladığı¹⁶³ Kanunname, Düstur'da 7 Ramazan 1274 (1858) tarihli olarak verilmiş olsa da bu tarih kanununu hazırlayan komisyonun tasarısı Meclis-i Tanzimat'a sunduğu tarihtir. Tasarı 5 Şevval 1274 tarihli mazbata ile sadarete, oradan da 22 Şevval 1274 (1858) tarihli arz tezkiresi ile padişaha arz edilmiş ve padişahın onayıyla 23 Şevval 1274 (1858)'te yürürlüğe girmiştir.¹⁶⁴

Tanzimat öncesinde Osmanlı Devleti'nde topraklar üç ayrı şekilde incelenmiştir. Bunlar öşrü toprak, haraç toprak ve miri topraktır. Öşrü toprak; bu toprağın özelliği işleyenin Müslüman olması ve toprağın mülkiyet hakkına sahip olmasıdır. Bu topraklar satılabilir, mirasçılara bırakılabilir ve istenildiği gibi kullanılabilir. Haraç toprak; bir yerin fethinden sonra o yerin yerli gayrimüslim halkına mülkiyeti bırakılan topraklardır. Bu

¹⁵⁸ Ortaylı, 2012, 446; Gökbilgin, T. M. (1967, Ocak). Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilatına Etkileri. *Belleten*, XXXI(121), Ankara: TTK, 106-109.

¹⁵⁹ Bozkurt, 1994, 274.

¹⁶⁰ Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 347; Kanunname, içeriği itibari ile mevcut hukuka dayanmakta ve Batılı hukuktan hiçbir iz taşımamış olsa dahi şeklen bir yenilik içermektedir. Ayrıca Kanunun üstünlüğü önceden beri Osmanlı Devleti'nin toprak hukukuna verdiği önemden de gelmektedir. Bknz. Velidedeoğlu, 1999, 180; Otacı, 2004, 249.

¹⁶¹ Tahiroğlu, 1985, 593-594.

¹⁶² Cin, Akyılmaz, 2009, 464.

¹⁶³ Eryılmaz, 2010, 232.

¹⁶⁴ Aydın, 2014, 331; Cin, H. (1978). *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 20; Barkan, Ö. L. (1940). *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi*. İstanbul: Maarif Matbaası, 49.

topraklardan vergi alınır. Miri toprak; aslı haracıyedir fakat toprağın mülkiyeti devletindir. Toprağın mülkiyeti devletinken kullanım hakkı reayanındır ve tımar sistemi bu arazi üzerinde uygulanır.¹⁶⁵

Arazi Kanûnnâmesinde ise toprak, arazi-i memlûke (mülk arazi), arazi-i miriye (beylik arazi, devlet arazisi), arazi-i mevkûfe (vakıf arazi), arazi-i metrûke (kamu yararına bırakılmış arazi) ve arazi-i mevat (sahipsiz, işlenmemiş arazi) olmak üzere beş kısma ayrılmıştır. Gruplar ayrıntılı olarak incelenirken miri arazi fıkıh kitaplarında yer aldığı için sadece mukaddime kısmında yer almıştır.¹⁶⁶

Kanunun şekil itibari ile bir giriş, üç bölüm ve bir son söz olarak 132 maddeden oluşturulmuştur. Mukaddime arazi türleri ve bunların tanımları verilmekte (1-7); birinci babta miri arazinin tasarrufu, ferağı, intikali, mahlulâtı (8-89); ikinci babta metruk ve mevat arazi (90-105); üçüncü babta ise çeşitli arazi türlerinde yetişen hûda-yı nabit ağaçlar, arazide bulunacak maddeler (106-132) gibi konular düzenlenmektedir.¹⁶⁷

Memlûke (mülk) topraklar, köy ve kasabadaki arsalar ve evlerin yanındaki tamamlayıcı özellikteki yarım dönümlük yerlerdir.¹⁶⁸ Arsa sahibi kimse toprak üzerinde tasarruf hakkına sahiptir yani kanun çerçevesinde arazisini satabilir, hibe edebilir, ağaç dikebilir, bina inşa edebilir vb. bunları yapabilmek için kimsenin iznine ihtiyaç duymaz. Miras olarak bırakılabilen mülk arazi mirasçı bulunmadığı durumda devlete geçer ve artık miri arazi olarak değerlendirilir.¹⁶⁹

Miri Arazi, rakabesi (çıplak mülkiyeti), devlet hazinesine ait olup, kullanım hakkı devlet tarafından, kişilere verilen arazidir. Tarla, çayır, yaylak, kışlak, koru gibi yerler bu tür

¹⁶⁵ Koç, E. (2005). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Tarım, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Eskişehir, 5.

¹⁶⁶ Çeker, O. (1985). *Arazi Kanunnamesi*. İstanbul: Ebru Yayınları, 13; Velidedeoğlu, 1999, 181; Demir, 2011, 241; Doğan, M. (1977). Toplum Yapımızın Tarihi Oluşumu. (Birinci Bası). *Tarih ve Toplum*. İz Yayıncılık, 181; Ortaylı, 2012, 448.

¹⁶⁷ Cin, 1978, 22; Çeker, 1985, 13-73; Demir, 2011, 241.

¹⁶⁸ Eryılmaz, 2010, 232.

¹⁶⁹ Koç, 2005, 5; Barkan, Ö. L. (1980, Kasım). *Türkiye'de Toprak Meselesi*. Toplu Eserler I. (Birinci Baskı). İstanbul: Gözlem Yayınları, 335.

arazilerdendir. Bu arazilerin kullanım hakkını alan kimseler devletin izniyle hakkını başkasına devredebilir.¹⁷⁰

Mevkûfe (Vakıf) Arazi, şeriata uygun olarak, belirli hizmetlerin yapılması için verilmiş arazilerdir¹⁷¹ ve birçok alt bölümden oluşur.

Metrûke Arazi, kamu yararına bırakılmış arazidir. Genel ve özel olarak iki bölümden oluşur. Genel, tüm toplumun yararına olan yerler yollar gibi, özel ise köy ve kasaba halkına bırakılan yerler otlaklar gibi alanları kapsamaktadır.

Mevat Arazi ise kimsenin mülkiyetinde ve kullanım hakkında olmayan, belli bir amaç (hizmet gibi) için verilmeyen, yerleşim alanlarından uzak taşlık, çalılık, kıraç vb. yerlerdir.¹⁷²

Arazi Kanûnnâmesi iki eğilimi yansıtmaktadır. İlki toprak üzerinde halkın mülkiyet sahibi olabilmesinin kabul edilmesi ve bu şekilde tımar sahiplerinin denetiminin dolayısıyla köylü üzerindeki gücünün azaltılarak derebeyleşme eğilimi gösteren tımar sahiplerinin engellenmeye çalışılmasıdır. Bu durum Davison tarafından devlet mülkiyetindeki toprakların yasadışı yollarla önce özel mülkiyete daha sonra da vakfa dönüştürülmesi, düzgün bir tapu tesciliyle önlemek isteniyordu olarak yorumlanmaktadır. İkinci olarak ise, kanunun merkezin, tımar sahipleri üzerindeki denetimini de arttırıyor olmasıdır. Yani amaç, bürokrasiyi ve sultanı güçlendirmek için tımar sahiplerinin gücünü zayıflatmaktır. Sonuç itibari ile önlerinde Sened-i İttifak gibi bir örnek bulunmaktaydı ve bunun için de önlem alınmalıydı.¹⁷³

Kanunname'nin amacı halka toprak mülkiyeti vererek toprak ağalarının zayıflamasını sağlamak olsa da B. Lewis'e göre, bu durum aynı yıl yapılan Mısır toprak reformu gibi, tarım bölgelerinin sorunlarına şekli modernleşmenin her derde deva düşüncesini uygulama hareketidir. Çünkü Batı köyleri kalabalık ve Batı tarımı da başarılıdır

¹⁷⁰ Cin, H. (1966). Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu. *AÜHFD*, 22(1), 751; Eryılmaz, 2010, 232-233; Barkan, 1980, Kasım, 335; Albayrak, S. (1973). *Budin Kanunnamesi ve Osmanlı Toprak Meselesi*. Tercüman 1001 Temel Eser, 67-69.

¹⁷¹ Eryılmaz, 2010, 232.

¹⁷² Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 347; Eryılmaz, 2010, 232-233; Albayrak, 1973, 70-71.

¹⁷³ Otacı, 2004, 250-251.

ki o zaman sistem Avrupalı şeklinde düzenlenmelidir. II. Mahmut döneminden itibaren yapılan toprak hukuku ile ilgili düzenlemeler kısmi başarılarla ulaşmış ancak reformcular daha çok eski düzeni kaldırmak ve intifa, zilyetlik ve mülkiyet haklarını aşamalı olarak genişletip sağlamlaştırmak istemekteydiler. Bunun üzerine mukataa sahipleri ve mültezimler tapu dairesinden aldıkları belgelerle tam kullanım hakkı ve ferağ haklarıyla serbest mülkiyet hakkını elde ettiler. Buna karşılık ekici ve biçiciler haklarının daraltılması nedeniyle toprak sahiplerinin elinde yarıcı ve ücretli işçi haline geldiler. Ancak bu olumsuzluklar uygulamadaki eksiklikler yüzünden tam gerçekleşemedi ve zararı minimum düzeyde kaldı.¹⁷⁴

Bu olumsuzluklara rağmen kanunname arazi hukuku alanında yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Gerek şekli gerekse dili ve kanun tekniği bakımından bu dönemde hazırlanan kanunların dikkate değer olanlarından biridir. Önce intikal ve tapu hakkı sahipleriyle ilgili sınırı genişletmiş, intikal hakkı sahiplerini üçe (md. 54-55), tapu hakkı sahiplerini dokuza (md. 59) çıkarmıştır. Daha sonra kabul edilen 21 Mayıs 1867 (17 Muharrem 1284) tarihli bir nizamname ile intikal hakkı sahipleri sekize yükseltilmiş, tapu hakkı sahipleri üçe indirilmiştir. Böylece miri arazi, intikal bakımından mülk araziye yaklaştırılmıştır.

Kanunnamede ferdi tasarrufun esas olması (md. 8), fiili ve hukuki tasarruf sınırının genişletilmesi (md. 8-35) ve bu arada miri arazinin borca mukabil vefaen ferağına izin verilmesi (md. 116) gibi hükümlerle mutasarrıfın miri arazideki tasarruf alanı da genişletilmiştir. Kanunname ayrıca dirlik sisteminin kaldırılmasından sonra muhassıl ve mültezimlere verilen arazinin idaresini ve kanuni işlemlerini yapma yetkisini resmi memurlara vermiştir (md. 36 vd.). Sonuç olarak kanunnamenin hazırlandığı dönemde büyük bir boşluğu doldurduğunu ve dönemin orijinal kanunlarından biri olduğunu söyleyebiliriz.¹⁷⁵

Osmanlı Devleti, 1858 Arazi Kanûnnâmesi'ni hazırlarken yabancılara tapu hakkı verilmesi konusunda büyük baskı görmüştür. Buna rağmen Kanunname'nin 110. maddesinde Osmanlı tebaası olan kimsenin arazisini yabancı birine miras bırakamayacağı

¹⁷⁴ Lewis, 2007, 118-119; Otacı, 2004, 251; Doğan, 1977, 183.

¹⁷⁵ Aydın, M. A. (1991). Arazi Kanunnamesi. *İA*, C. 3, 347; Çeker, 1985, 13-73.

gibi yine yabancılara tapu hakkı da tanınmayacağı ifade edilmiştir. Ancak gayrimeşru yollarla toprak elde eden yabancılar davranışlarını Islahat Fermanı'ndaki mülkiyet hakkı ile ilgili maddeye dayandırarak toprak elde etmek için çaba göstermişler ve Arazi Kanûnnâmesi ile olmasa da bu hakkı 18 Haziran 1867 tarihli İstimlâk Nizamnâmesi ile Türkiye'de gayrimenkul mülkiyeti edinme hakkını elde etmişlerdir.¹⁷⁶

Kanunnameye genel bir çerçevede baktığımız da ise eski örfi ve şer'i hukukun etkisi altında kalmakla beraber¹⁷⁷ modern kanun tekniğine uygun olarak imparatorluktaki coğrafi ve kavramsal nitelikte kapsamlı bir biçimde düzenlenen ilk arazi kanunudur.¹⁷⁸

Sonuç olarak Arazi Kanûnnâmesi çeşitli değişikliklerle Cumhuriyet'e kadar yürürlükte kalmış hatta bazı hukukçular Medeni Kanûnla çatışmayan hükümlerinin Cumhuriyet döneminde de yürürlükte olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kanunname üzerine Halis Eşref, Atıf Bey, Ali Haydar, Ebü'l-Ula Mardin ve Hüseyin Hüsnü gibi kimseler tarafından şerhler yazılmıştır.¹⁷⁹

1. 7. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye

Tanzimat sonrasında hukuk alanında yapılan yeni çalışmalar ve devam eden kanunlaştırma hareketleri, eksikliği duyulan medeni kanunun gündeme getirilmesine neden olmuştur.¹⁸⁰ Bir Medeni Kanûna neden ihtiyaç duyulmuştur?

Öncelikle, Osmanlı Devleti başlangıçtan itibaren varolan tek hakimli ve tek dereceli sisteminin yanına bir de Fransız örneğine göre oluşturulan toplu hakimli ve çok dereceli Nizamiye Mahkemelerini kurmuştu. Yeni oluşturulan bu sistemde hakimler, verecekleri hükümlerde hukuk bilgileri yeterli olmadığı için sık sık eski fıkıh kitaplarını incelemekte ya da müftülere danışmaktaydılar.¹⁸¹ Çünkü zamanla İslam hukuku sadece büyük bilginlerin

¹⁷⁶ Doğan, 1977, 182-183.

¹⁷⁷ Özbilgen, E. (1985). *Osmanlı Hukukunun Yapısı*. İstanbul: Osmanlı Kültürü Araştırmaları I, 33.

¹⁷⁸ Aytekin, E. A. (2005). Hukuk, Tarih ve Tarih yazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi'ne Yönelik Yaklaşımlar. *TALİD*, 3 (5), İstanbul: Osmanlı Kültürü Araştırmaları I, 723.

¹⁷⁹ Aydın, M. A. (1991). Arazi Kanunnamesi. *İA*, C. 3, 347.

¹⁸⁰ Bozkurt, 2010, 159.

¹⁸¹ Şimşirgil, A. , Ekinci, E. B. (2008). *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*. (Birinci Baskı). İstanbul: KTB Yayınları, 50; Cin, Akyılmaz, 2009, 465-467; Aydın, 2014, 263-264; Yavuz, H. (1997). Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle'nin

anlayabileceği karışık bir hal almıştı.¹⁸² Bu durumda kolay anlaşılır ve düzenli bir hukuk metnine ihtiyacı doğurmuştur. Ayrıca, Tanzimat'tan sonra yapılan birçok kanun iktibas yoluyla yapılmış - 1850 Kanûnnâme-i Ticaret, 1863 Kanûnnâme-i Hümayûn-ı Ticaret-i Bahriyye, 1861 Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Dâhili Nizamnâmesi ve 1858 Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu - bu durum da Osmanlı devletini zorlamış ve bu sistemi tamamlayan uygun bir medeni kanuna ihtiyaç duymasına neden olmuştur.

Bir başka durum ise, Osmanlı Devleti'nde farklı dinlere mensup çok sayıda gayrimüslim bulunmaktaydı. Bunlar dini ve ailevi gibi konularda kendi dinlerinin hukuk kurallarına bağlıyken, ceza hukuku (ukûbat), borçlar ve ticaret hukuku (muamelat) gibi konularda İslam hukukuna bağlıydılar. Artık bu azınlıkların hamiliğini üstlenmiş olan İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletler Osmanlı devletine uygun olan bir hukuk metnini kabul etmelerini ve bu şekilde hukuki istikrarı sağlamaları konusunda baskıda bulunuyorlardı.

Yine Tanzimat'tan sonra meydana gelen sosyal ve iktisadi değişim ve gelişmeler de bir medeni kanunun hazırlanmasını zorunlu kılan nedenlerden olmuştur.¹⁸³

Bu durumu bir de Ahmet Cevdet Paşa'dan dinleyecek olursak;

“...günden güne Avrupalıların memaliki mahrusseye tevarüdü ziyadeleşüp alelhusus Kırım muharebesi münasebetiyle fevkalade çoğaldı ve bu cihetle dairei ahzû ita vüs'at buldu. Ruzmerre zuhûre gelen de'avi ticareti bir mahâkim-i ticaret idare etmez oldu. Ecnebler mahâkim-i şer'îyyeye gitmek istemez, Müslim aleyhine gayrimüslimin ve zimmi aleyhine müsteminin şahadeti şer'an istima olunmamak me'sele-i ise Avrupalıların nazarına pek ziyade çarpar olduğundan Hristiyanların mahâkim-i şer'îyyede muhakemelerine itiraz eder oldular. Bundan dolayı bazı zevat Fransa kanûnlarından Türkçe'ye tercüme olup da mahâkim-i nizâmiyyede anlar ile hükmolunmak fikrine zahip oldular. ...Frenkler dahi kanûnuz ne ise meydana koyunuz biz de görelim ve tebaamıza bildirelim derlerdi....”¹⁸⁴

Cevdet Paşa'nın bu sözleriyle Avrupalıların Osmanlılarla münasebetlerinin arttığını ticari ilişkilerde yaşanan artışın ve bununla birlikte yaşanan ticari sorunların şer'i

Tedvini. *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan, Sempozyum 9-11 Haziran 1995*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 281.

¹⁸² Belgesay, M. R. (1946). Mecellenin Külli Kaideleri ve Yeni Hukuk. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 12(2-3), 562.

¹⁸³ Şimşirgil, Ekinci, 2008, 50; Cin, Akyılmaz, 2009, 465-467; Aydın, 2014, 263-264; Yavuz, 1997, 281.

¹⁸⁴ Velidedeoğlu, 1999, 187; Cevdet Paşa. *Tezâkir*. C. 1-12, (çev. C. Baysun). Ankara: TTK, 662.

mahkemelerde görülmesinin oluşturduğu sorunların yabancı devletler tarafından bildirilmesiyle Osmanlı devleti üzerinde kurdukları baskıların varlığını göz önüne sermektedir. Bu açıklama şu şekilde devam etmektedir.

“bunun üzerine ilmi fıkıhın muamelat kısmına dair Türkçe Metn-i Metin namıyla ve herkesin anlayabileceği ibaratı vazıha ile bir kitap yapılmasına beynelvükela karar verilerek bu kere Meclis-i Âlî-i Tanzimat dairesinden ve meclisi mezkûr azasından ve suduru ızamdan Rüştü Molla Efendinin tahtı riyasetinde bir cemiyeti ilmiye teşkil ile azalığına İstanbul kadısı Tahir Efendi ve Meclis-i Maarif Azasından ve İstanbul payelülerinden Hüsam Efendi ve Ali Ratip Bey ile abdi fakir memur edildik. Cemiyeti mezkûre işbu 72 senesi Saferinin 20’nci günü birinci defa akdolundu... Kütübü fıkhiye tettebbü olunarak hayli vakit uğraşıldı ve kitabü’l-büyu hulasa veçhle yazıldı ise de metn-i metnin itmamı müyesser olmadan cemiyeti mezkûre dağıldı... Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye Nezaretinde yine bu me’sele meydana çıkıp riyaseti acizanem tahtında olarak teşkil olunan cemiyeti ilmiyede asrın en ileri gelir fukaha ve fuzalası bulundu; eimmei hanefiyyenin muhtelifünfih olan mesailde nâsa erfak ve maslahate evfak olan kavilleri tercih olundu ve bu yolda Ahkâm-ı ‘Adliyye namıyla bir Mecelle telif kılındı ve bi’l-cümle mahâkim-i şer’iyye ve nizâmıyyede mer’iy’ül-icra olması için irade-i seniye sadır oldu....”¹⁸⁵

Yukarı da Ahmet Cevdet Paşa’dan da dinlediğimiz gibi bu baskılar üzerine 13 Ekim 1855 yılında Ahmet Cevdet Paşa’nın da içinde bulunduğu bir heyet toplanarak fıkıhın borçlar ve ticaret hukuku kısmından Türkçe bir Metn-i Metin kitabı hazırlanmasına karar vermiştir. Heyet, özveri ile çalışmış olmasına rağmen eserini tamamlayamadı ve sadece alım satımla ilgili Kitabü’l-Büyuğ yazıp dağıldı. Ancak bu durum Mecelle için ilk adım olmuş ve onun oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹⁸⁶

Bütün bu gelişmelerin ardından bir kısım meseleleri, düşünceleri, konuları veya kanunları bir araya getiren hikmetli kitap anlamına gelen Mecelle 1868-1876 yılları arasında yürürlüğe girmiştir. Tam ismi Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye olan bu kitap¹⁸⁷ Osmanlı Devleti’nin ilk Medeni Kanûnu’dur. Hatta Ebül-ula Mardin onun için eşi yazılmayacak bir şaheser demektedir¹⁸⁸ ve bu şaheser, Adliyye Nazırı Cevdet Paşa ve Islahat Fermanı döneminin önde gelen isimlerinden olan Ali Paşa’nın büyük çekişmelerinin sonucunda ortaya çıkmıştır.

¹⁸⁵ Velidedeoğlu, 1999, 188.

¹⁸⁶ Yavuz, 1997, 283-284.

¹⁸⁷ Demir, 2011, 243; Avrupalılar Mecelle’ye, Kavanin-i Mülkiye Devlet-i Aliyye ismini vermişlerdir. Bknz. Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*. İstanbul:Fey Vakfı Yayınları, 297.

¹⁸⁸ Ebül’Ulâ Mardin. (2011). *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*. (İkinci Baskı). İstanbul: Mardin Valiliği Neşriyatı, 126; Azrak, 1985, 603.

Mecelle'nin oluşum aşaması kanunun, İslami karakterli mi yoksa Ticaret Kanûnu gibi Batı'dan mı alınacağı konusu da tartışmaları beraberinde getirmiş ve çalışmayı yürüten grup Cevdet Paşa ve Ali Paşa önderliğinde ikiye ayrılarak savunmaya geçmişlerdir. Fransa'da bu konuda büyükelçisi de Bourre aracılığıyla baskı yaparak kanunlarının alınması yönünde çalışmalar yapmıştır.

Ali Paşa, o zamanın en ileri seviyesinde olan Fransız Medeni Kanûnu, Code Civil'in bazı değişikliklerle karma mahkemelerde uygulanmasını istemekteydi. Bu şekilde farklı dini hukukların uygulanmasının yarattığı şikayetler sona erecek ve Müslümanlarla gayrimüslimler arasında eşitlik sağlanmış olacaktı. Böylece azınlıkların ayrılma istekleri de ortan kaldırılmış olacaktı.¹⁸⁹

Ali Paşa'nın böyle bir kanıda olmasının gerekçesi çok açıktır. Bu dönemde İslam hukukunda yeri olmayan konuları içerdiği için Ticaret Kanûnu, Deniz Ticareti, Ceza ve Ceza Usûl-i Muhakemeleri Kanûnu gibi kanunlar Avrupa'dan iktibas edilmiş ve bunun sonucu olarak da uygulamada sorunlar başlamıştı. Hususi kanunlar ayrı esaslara, menşei dini ve ilahi olan İslam hukukuna, diğerleri ise Roma hukuku kaynaklı Avrupa hukukuna dayanmaktaydı. Bundan dolaydır ki kanunlar arasında tam bir ahenk elde edilemiyor ve zorlukların yaşanmasına neden oluyordu. İşte bütün bunlardan dolayı Ali Paşa Medeni Kannn da iktibas edilmesinden yanaydı.¹⁹⁰ Ayrıca Paris Konferansında kapitülasyonların kaldırılması için teklifte bulunduğunda aldığı cevapta onun bu kararı benimsemesinde etkili olmuştur. şöyle ki Avrupalı devletlerin:

“sizin kannlarınız tek taraflıdır. Yalnız Müslümanlara göre yapılmıştır. Kannlarınızı değiştiriniz, biz de kapitülasyonlardan vazgeçelim”

sözü Ali Paşa için etkileyici bir rol oynamıştır.¹⁹¹

¹⁸⁹ ok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 352; Bozkurt, 2010, 159.

¹⁹⁰ Onar, S. S. (1955). Osmanlı İmparatorluğunda İslam Hukukunun Bir Kısımının Codification'u Mecelle. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 20(1-4), 59-60.

¹⁹¹ Kaşıkçı, O. (1999). Osmanlı Medeni Kanunu: Mecelle. Güler Eren (Editör). *Osmanlı*. C. 6. Teşkilat. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 520; Esirgen, . S. (2011). Osmanlı Devleti'nde Medeni Kanun Tartışmalar: Mecelle mi, Fransız Medeni Kanunu mu?. *OTAM*, 29, Bahar, Ankara, 39.

Ali Paşa tüm bu düşünceleri nedeniyle ve görüşünü kabul ettirebilmek için çalışmalara başlamış ve Sait Paşa'yı Fransız Medeni Kanûnu Arapça metninden Türkçe metne çeviri yapması için görevlendirmiştir. Yine bu kanunun hangi maddelerinin Osmanlı Devleti'nin yapısına uygulanabileceğinin saptanabilmesi içinde bir komisyon kurmuştur.¹⁹²

Cevdet Paşa'ya göre ise ictibas yapmak daha sakıncalıydı.¹⁹³ Çünkü bu durum karşısında da Müslüman halkın uyum sağlaması zor olacaktı. Ona göre mevcut İslam kuralları bir araya getirilmeliydi. Bu şekilde düzenli hale getirilen İslam kuralları daha elverişli kullanılabildiği gibi amacı içinde uygun olabilirdi.¹⁹⁴ Ayrıca medeni hukuk bir milletin varlığı ve birliği için en önemli temeldir. Bunun içinde olması gereken şey Osmanlı Devleti gibi bir İslam devletinin medeni hukukunun da bu esasa dayanması düşüncesi idi.¹⁹⁵ Her iki grupta kendince haklı sebeplerini sunarak çalışmaları başlatmak istemiştir. Çünkü her ne şekilde olursa olsun Osmanlı Devleti'nin bir Medeni Kanûnuna ihtiyacı olduğu açık bir şekilde ortadaydı.¹⁹⁶

Ancak bu durumlar her iki grubun isteklerinin de sakıncalı yanlarının olmadığını göstermemektedir. Şöyle ki, İslam hukukuna dayanan bir kanun hazırlandığı takdirde bir gayrimüslimin Müslüman veya bir yabancıнын bir gayrimüslim aleyhine tanıklık edememesi gibi durumlar bu konu ile ilgili durumun daha da karışık hal almasına ve sorunların çözümünün belirsizleşmesine neden olabilecekken, Fransız Medeni Kanûnu'nun alınması durumunda ise, Cevdet Paşa'nın da savunduğu gibi yabancı bir kanunun geleneksel Osmanlı toplumuna uygulanabilirliği konusundaki çekinceler ve sakıncalı yanlar ortaya çıkabilecektir.¹⁹⁷

Bu çekişmeli durumu ortadan kaldırmak için kurulan Mecelle Komisyonu, yaptıkları araştırmaları gerekçeleri ile Meclis-i Vükelaya (bakanlar kurulu) sunmuş ve padişahın

¹⁹² Bozkurt, 2010, 160; Kaşıkçı, 1999, 521.

¹⁹³ Ahmet Cevdet Paşa'nın bu düşüncesine Şirvanizade Rüştü Paşa ve Fuat Paşa olmak üzere birçok aydın katılmaktaydı ve yine bu dönemde, Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi aydınlar da Batı'dan kanun alınmasına karşı çıkmışlardır. Bknz. Gözübenli, B. (1997). Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Faaliyetleri ve Mecelle. *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan, Sempozyum 9-11 Haziran 1995*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 288.

¹⁹⁴ Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 353; Esirgen, 2011, 39.

¹⁹⁵ Berkes, 2010, 225.

¹⁹⁶ Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.III, 171.

¹⁹⁷ Esirgen, 2011, 37.

onayıyla karar ilan edilmiştir.¹⁹⁸ Sonunda galip olan kısım Cevdet Paşa grubu olmuş ve İslami karakterli özellikle Hanefi fıkının en uygun görüşleri alınarak¹⁹⁹ bir kanun yapılması için çalışmalara izin verilmiştir. Ayrıca bu süreç içerisinde çıkan her kitap Şeyhülislam'ın kontrolünden geçerek yürürlüğe girmiştir.²⁰⁰ Bütün bu gelişmelere rağmen, Fransa baskılarını sürdürmüş hatta Mecelle'nin yapım aşamasında Ahmet Cevdet Paşa'nın görevinden uzaklaştırılmasına bile sebebiyet vermiştir.

Cevdet Paşa'nın başkanlığında kurulan Mecelle Cemiyeti'ne devrin önde gelen fıkıh ilmi bilginleri²⁰¹ alınmıştır. Ancak bu cemiyet içinde Cevdet Paşa'dan başka Batı kültürünü bilen hiç kimse yoktu.²⁰²

Mecelle, Arapça fıkıh kitaplarının (Hanefi fıkhına ait olanların), medeni hayatla ilgili olan hükümlerine dayanılarak yazılmış bir kanun kitabıdır. "Mecelle Osmanlı İmparatorluğu'nun hukuki ihtiyaçlarını İslam İmparatorluğu'nun evriminden çıkararak göz önüne almış bir eserdir."²⁰³

1869-1876 yılları arasında meydana getirilen Mecelle, bir mukaddime ile on altı kitaptan meydana gelmiş toplam 1851 maddeden oluşmuştur.²⁰⁴ Mecelle'yi meydana getiren bu kitaplar sırasıyla şunlardır:

"1- Kitabü'l-Büyû (alım-satım akdi ile ilgili hükümler); 2- Kitabü'l-İcare (kira akdi ile ilgili hükümler); 3- Kitabü'l-Kefale (kefalet ile ilgili hükümler); 4- Kitabü'l-Havale (havale ile ilgili hükümler); 5- Kitabü'l-Rehin (rehin ile ilgili hükümler); 6- Kitabü'l-Emanet (emanet ile ilgili hükümler); 7- Kitabü'l-Hibe (bağışlama ile ilgili hükümler); 8- Kitabü'l-Gasb ve'l-İtla'f (gasp ve itlaf ile ilgili hükümler); 9- Kitabü'l-Hacr ve'l-İkrah ve'l-Şufa (eda ehliyetinin kazai

¹⁹⁸ Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, C. (2011). Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye'nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi, *OTAM*, 29 Bahar, 98.

¹⁹⁹ Demir, 2011, 245.

²⁰⁰ Karahasanoğlu, 2011, 98.

²⁰¹ Heyette Cevdet Paşa'dan başka şu alimler bulunmaktadır; Ahmet Hilmi Efendi, Seyfeddin İsmail Efendi, Filibeli Halil Fevzi Efendi, Şirvanizade Ahmed Hulusi Efendi, Kara Halil Efendi, Ahmed Halid Efendi, Alaaddin Efendi, Ömer Hilmi Efendi, Ömer Hulusi Efendi, Yunus Vehbi Efendi, Abdüssettar Efendi, Abdüllatif Şükri Efendi, İsa Ruhi Efendi. Bknz. Şimşirgil, Ekinci, 2008, 52-55.

²⁰² Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.III, 173.

²⁰³ Ülken, H. Z. (2005). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. (Sekizinci Baskı). İstanbul: Ülken Yayınları, 74.

²⁰⁴ Öztürk, O. (1999). Osmanlılarda Tanzimat Sonrası Yapılan Hukuki Çalışmalar ve Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye. G. Eren, (Editör). *Osmanlı*. C. 6. Teşkilat. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 504; Onar, S. S. (1985). İslam Hukuku ve Mecelle. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: İletişim Yayınları, 584.

olarak sınırlandırılması, tehdit ve şufa ilgili hükümler); 10- Kitabü'l-Şirket (ortaklıklarla ilgili hükümler); 11- Kitabü'l-Vekale (vekaletle ilgili hükümler); 12- Kitabü'l-Sulh ve'l-İbra (sulh ve ibra ile ilgili hükümler); 13- Kitabü'l-İkrar (ikrarla ilgili hükümler); 14- Kitabü'l-Dava (dava açma ve davanın görülme şartları ile ilgili hükümler); 15- Kitabü'l- Beyyinât ve't-Tahlif (deliller ve yeminle alakalı hükümler) 16- Kitabü'l-Kaza (yargılama ile ilgili diğer hükümler).”²⁰⁵

Yukarıda anlatılan bölümlere baktığımızda Mecelle, fıkıh ve fetva kitaplarının özeti olma özelliğini taşımakla birlikte bu kitapların sistem ve tekniğine bağlı kalmamış ve yeni metot geliştirmiştir. Bu kitaplar taharet ile başlayıp ibadat, muamelat, münakehat ve ukubatı karışık bir şekilde incelerken Mecelle külli kaideler ve satım akdi ile başlamış ve sadece akitlere yer vermiştir. Bu şekilde bu alanları içine almayarak sadece özel hukuk alanında düzenlemeye gitmiştir.

Mecelle, böyle bir sistemle fıkıh ve fetva kitaplarından daha üstün nitelikte olmasına rağmen günümüz medeni kanunu ile karşılaştırıldığında eksiklerini göz önüne sermektedir. Bu eksiklik özellikle kendini bir medeni kanunda olması gereken aile, miras, vesayet gibi hükümlerini içermemesinden dolayı göstermektedir. Medeni kanunda olması zorunlu olan bu içerikler neden Mecelle’de kendine yer bulamamıştır. Öncelikle bu yıllarda Osmanlı adliyyesinde Şer’iyye Mahkemeleri ve Nizamiye Mahkemeleri mevcuttu ve Mecelle’de İslam hukukunu bilen Şer’iyye Mahkemeleri için değil, bu konu hakkında bilgisi olmayan Nizamiye Mahkemeleri için hazırlanmıştı. Ayrıca aile, miras gibi konularda Nizamiye Mahkemelerinin değil Şer’iyye Mahkemelerinin görevlerindendi. Bundan başka borçlar, eşya ve usul hükümleri Müslim ve gayrimüslim bütün Osmanlı vatandaşlarına nizamiye ve diğer mahkemelerde uygulanacakken, aile ve miras hukuku Müslüman ve gayrimüslimlere ayrı ayrı uygulanacaktı. Son olarak da Mecelle fıkıh kitaplarındaki tasnife göre ve sadece muamelat bölümünde yer almadığı için, Mecelle’de de düzenlenmemiş olabilir.²⁰⁶

²⁰⁵ Gür, R. (1975). *Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle*. (İkinci Baskı). İstanbul: Sebil Yayınevi, 167-178; Onar, 1955, 65; Şimşirgil, Ekinci, 2008, 56-57.

²⁰⁶ Demir, 2011, 245-246; Cin, Akyılmaz, 2009, 470; Esirgen, 2011, 41.

Bunların yanı sıra genel hükümleri genel nitelikte değildir ve daha çok diğer bölümlere açıklık getirecek, özdeyiş şeklinde yazılmış ve kendi başına uygulanamaz yapıdadır.

Metindeki maddeler ağır bir dil içerdiği için, maddelerin altında yer alan açıklamalar ve örnekler daha yalın olarak yazılmıştır. H. Velidedeoğlu'na göre, Mecelle, halkın anlaması bir yana hukukçular tarafından dahi tam olarak anlaşılamamış olmakla addedilmektedir. H. Velidedeoğlu'nun tersine E. Arsebük ise;

“Cevdet Paşa yalnız bir hukukçu değil aynı zamanda bir üslup sanatkarıydı. Onun yazıların o derece sadelik, vuzuh ve güzellik, vardı ki Mecellenin ortaya çıkardığı bahisleri ilk zamanlarda herkesi gözlerini kamaştırmıştı. Ticaret Kanûnunun acemice tercüme edilmiş bozuk ifadeleri yanında Mecelle üslup bakımından hakikaten muvaffak olmuş bir eser sayılabilirdi. Temas edilen her hukuki mefhum pürüzsüz bir ifade ile tarif ediliyor. Her mesele ehemmiyet derecesine göre birkaç misal ile anlatılıyordu”

diyerek Mecelle'ye övgülerini sunmaktadır.²⁰⁷

Önemli bir eksik olarak ele alacağımız bir başka konuda Mecelle'nin sadece Hanefi mezhebinin ilkelerine uygun olarak hazırlanması ve bu durumun diğer Sünni mezheplere mensup Osmanlı vatandaşları için olumsuz bir durum olarak yer almasıdır.²⁰⁸

Tüm bu eksikliklerine rağmen Mecelle, İslam hukukunun kanunlaştırılmasının ilk örneği olarak gerek Osmanlı Devletine gerekse İslam devletlerine öncülük ederek sadece Osmanlı hukuk tarihi için değil, İslam hukuk tarihi içinde ayrı bir öneme sahip olmuştur.²⁰⁹ İslam hukukunun dağınık ve sistemsiz halde olan fıkıh ve fetva kitaplarında yer alan borçlar, eşya, usul ve kısmen de olsa medeni kanun ile ilgili kurallar Batı hukuk tekniğine

²⁰⁷ Arsebük, 1943, 13.

²⁰⁸ Tahiroğlu, 1985, 594; Karahasanoğlu, 2011, 114; Mecelle'nin, dönemine göre sade bir dili ve nisbeten basit bir üslubu vardır ve güzel bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Bknz. Aydın, 2014, 340; Cin, Akylmaz, 2009, 469; H. V. Velidedeoğlu gibi bazı hukukçular tarafından Mecelle'ye ağır eleştiriler yapılmakla birlikte bu kaidelerin objektif ve ilmi tahlilleri yapılamamıştır. Bknz. Baktır, M. (1997). Mecelle'nin Külli Kaideleri ve Ahmet Cevdet Paşa. *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan, Sempozyum 9-11 Haziran 1995*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 321; yine Hilmi Ziya Ülken, Mecelle'nin umumi hükümlerinin Cevdet Paşa'nın açık seçik ve mantıklı Türkçe üslubunun parlaklığına ve İslami hukuk bilgisinin üstünlüğünü gösteren bir örnek olduğunu söylemektedir. Bknz. Ülken, 2005, 74.

²⁰⁹ Aydın, 2007, 459.

uygun olarak düzenli bir şekilde bir araya getirilmiştir.²¹⁰ Bundan dolayıdır ki kanun tekniği yönünden de başarılı bir çalışma olarak görülmektedir.²¹¹

Ancak taşıdığı önem Mecelle'nin varlığının sürmesine yardımcı olmamış ve eksikleri nedeniyle İkinci Meşrutiyet'ten sonra aldığı eleştiriler daha da artarak devam etmiş ve yapılan düzeltmelerde işe yaramayınca 1926'da yeni Medeni Kanûn'un oluşturulmasıyla kaldırılmıştır.²¹²

1. 8. 1876 Kanûn-ı Esâsî

Tanzimat ve Islahat Fermanlarının getirmiş olduğu hakların Osmanlı Devleti'nde yerleşmesiyle birlikte özgürlük mücadelesi de başlamış ve bu mücadele 1876 yılında ilk Anayasa ile sonuçlanmıştır.²¹³ Osmanlı Devletini olumsuz etkileyen dış müdahaleler, Balkanlardaki milliyetçilik hareketlerinin artması, ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar ve küçükte olsa bir kesimin anayasal rejime geçme istekleri nedeniyle²¹⁴, Osmanlı Devleti için büyük önem arz eden İstanbul Konferansı'nın toplandığı 23 Aralık 1876 tarihinde²¹⁵ II. Abdülhamid Osmanlı Devleti'nin ilk anayasasını ilan etmiştir. Böylece Tanzimat dönemiyle başlayan süreç "anayasal monarşi" rejimini getirmiştir.²¹⁶

Anayasa ilan edilmeden önce belirli bir hazırlık ve çalışma evresi geçirilmiş ve anayasanın hazırlanması için bir komisyon kurulmuştur. Server Paşa'nın başkanlığında, 3 Hristiyan, 16 mülkiye memuru, ulemeden 10 kişi olmak üzere 28 kişiden oluşan

²¹⁰ Bozkurt, 2010, 162.

²¹¹ Gözübenli, B. (1997). Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Faaliyetleri ve Mecelle. *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan, Sempozyum 9-11 Haziran 1995*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 289.

²¹² Onar, 1955, 85.

²¹³ Mumcu, A. (1976, 9-11 Nisan). Osmanlı Devletinde 1876 Anayasasına Değin Temel Hak ve Özgürlükler ile 1876 Anayasasının Temel Yapısı. *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-u Esasisinin 100. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, 37.

²¹⁴ Cin, Akyılmaz, 2009, 458.

²¹⁵ Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 338; Oğuz, A. (2010). *Birinci Meşrutiyet Kanun-u Esasi ve Meclis-i Mebusan*. (Birinci Baskı). Ankara, 80; Balta, T. B. (1970). *İdare Hukukuna Giriş 1*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 38.

²¹⁶ Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 338; Oğuz, 2010, 80.

komisyon²¹⁷ Mithat Paşa, Küçük Said Paşa ve Meclis-i Vükela'nın hazırlamış olduğu anayasa taslaklarını incelemeye başlamıştır.

Mithat Paşa, Belçika Anayasasından yararlanarak bir taslak oluştururken, Küçük Said Paşa Fransız Anayasasını Türkçe'ye çevirerek, Meclis-i Vükela ise her 50.000 kişiye milletvekili seçilmesi önerisi ile komisyona taslaklarını sunmuşlardır.²¹⁸

Dışişleri bakanı Safvet Paşa anayasayı özetler nitelikte elçilere telgraflar çekmiş ve:

“sultan ve halife, Müslümanların en üstündedir ve Osmanlı tebaasının egemenidir. Devletin sülhleri, aralarında fark olmaksızın Osmanlı tabir olunurlar. Kişisel özgürlüklerine dokunulamaz, kanûnlarla garanti altındadırlar. Teokratik devlet sadece anayasa içinde mevcuttur. Adalet müdahale edilmeyecek, mahkemeler açık yargılama yapacaklardır. Bunlar Batı Anayasalarının hükümleridir. Osmanlı Devleti ve halkının daha mutlu olacakları bir ortam yaratılmıştır. Padişahın halkına verdiği hakları hiçbir nedenle değiştirmeyeceği, anayasayı uygulama niyetini beyan ettiği, bunu diplomatik misyon huzurunda da tekrarlayacağı”nı

söyleyerek elçilikler aracılığıyla yabancı devletleri bilgilendirmiştir.²¹⁹

On üç bölüm 119 maddeden oluşan anayasa, devletin yapısını, organlarını ve bu organlar arasındaki ilişkileri, vatandaşların hak ve hürriyetlerini ele alarak Osmanlı Devleti'nin hukuksal yapısını ilk kez belgelemiştir.²²⁰

Anayasa içerik olarak; Memalik-i Devlet-i Osmaniye (md. 1-17); Teba'a-yı Devlet-i Osmaniye'nin Hukuk-i Umumiyesi (md. 18-26); Vükelayı Devlet (md. 27-38); Memurin (md. 39-41); Meclis-i Umumi (md. 42-59); Heyet-i Ayan (md. 60-64); Heyet-i Mebusan (md. 65-80); Mahâkim (md. 81-91); Divân-ı Ali (md. 92-95); Umûr-i Maliye (md. 96-107); Vilayet (md. 108-112); Mevaddi-Şetta (md. 113-119) başlıklarını içermektedir.²²¹

²¹⁷ Bozkurt, 2010, 62; Üçok, C. (9-11 Nisan 1976). 1876 Anayasasının Kaynakları. *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-u Esasinin 100. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, 4.

²¹⁸ Bozkurt, 2010, 62.

²¹⁹ Bozkurt, 2010, 66-67.

²²⁰ Cin, Akyılmaz, 2009, 459.

²²¹ Düstur, Tertip I, C. IV, 4-20; Oğuz, 2010, 81-82.

Anayasa da egemenlik Osmanlı Hanedanı'na ait olmakla birlikte en yaşlı kişi padişah olur. Ayrıca padişah kutsal ve sorumsuzdur.²²²

“üçüncü madde, saltanat-ı seniyye-i ‘Osmaniye hilafet-i küberây-ı İslamiyeyi hâ’iz olarak sülale-i el-‘Osmandan usûl-i kadimesi vechle ekber evlada ‘ai’ddir”

“beşinci madde, zat-ı hazret-i padişahinin nisf-ı hümayûn-ı mukaddes ve gayr-i mes’uldur”²²³

Devletin dini İslam’dır denilerek teokratik yapısı vurgulanmış²²⁴ ve devletin dini yapısı da bu madde ile anayasal güvence altına alınmıştır.²²⁵

“on birinci madde, devlet-i ‘Osmaniye’nin dini din-i İslamdır....”²²⁶

Yasama yetkisine bakıldığında da, yasama gücü padişahın elinde olmakla birlikte kanunların görüşülmesi için genel olarak Meclis-i Umumi denilen Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Ayan isimleriyle iki meclis kurulmuştur.²²⁷

Osmanlı tebaasının seçtiği Heyet-i Mebusan üyeleri, her 50.000 erkek için bir vekil olacak şekilde dört yılda bir seçilirdi.²²⁸

“altmış beşinci madde, he’yet-i meb’usanın mikdar a’zası teba’a-i ‘Osmaniyeden her elli bin nüfus-ı zükûrda bir nefer olmak i’tibarıyla tertib olunur”

“altmış dokuzuncu madde, meb’usan-ı intihab ‘umûmisi dört senede bir kere icra olunur....”²²⁹

Heyet-i Ayan’ın üyelerini ise Meclis-i Mebusan’ın üye sayısının üçte birini geçmemek kaydıyla 40 yaşını geçmiş ve önemli işlerde bulunmuş kimseler, padişah tarafından ömür boyu olarak atanırdı.²³⁰

²²² Tanör, B. (2010). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. (Ondokuzuncu Baskı). İstanbul: YKY, 135.

²²³ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 4.

²²⁴ Tanör, 2010, 135; Mumcu, A. (1976, 9-11 Nisan). Osmanlı Devletinde 1876 Anayasasına Değin Temel Hak ve Özgürlükler ile 1876 Anayasasının Temel Yapısı. *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-u Esasisinin 100. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, 37.

²²⁵ Oğuz, 2010, 85.

²²⁶ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 5.

²²⁷ Tanör, 2010, 136; Oğuz, 2010, 86; Tunaya, T. Z. (2001, Ekim). *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)*. C. 1. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 10; Mumcu, 1976, 9-11 Nisan, 37; Esen, B. N. (1948). *Anayasa Hukuku*. Ankara, 67.

²²⁸ Tanör, 2010, 137; Oğuz, 2010, 86; Mumcu, 1976, 9-11 Nisan, 37.

²²⁹ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 12-13.

“altmışıncı madde, he’yet-i a’yanın re’is ve a’zası nihayet mikdarı he’yet-i meb’usan a’zasının sülûsî mikdarını tecavüz etmemek üzere doğrudan doğruya taraf-ı hazret-i padişahiden nasb olunur”

“altmış birinci madde, he’yet-i a’yana a’za ta’yin oluna bilmek için âsâr ve ef’âli ‘umûmun ve sevk ve i’timadına şayan ve umûr-i devletde hidemât-i memduhası mesbuk ve müte’ârif zevatdan olmak ve kırk yaşından aşağı bulunmamak lazımdır”²³¹

Bu meclisin üyeleri, yapmış oldukları çalışmalar için padişahın iznini alarak kanun teklifinde bulunabilirlerdi.²³² Ayrıca padişahın meclisi kapatma yetkisine sahip olması yeniden meclisi açma süresinin de belirlenmemiş olması da söz konusudur.²³³

Padişah yürütme gücünün de başıdır.²³⁴ Yürütme sistemi içerisinde hükümet meclise karşı sorumlu olmamakla birlikte güvenoyu alma işlemi de söz konusu değildir. Bunun nedeni ise sadrazamı ve bakanları atama ve görevden alma yetkisinin padişahın elinde olmasıdır. Bu sistemden dolayı da hükümet meclise karşı değil padişaha karşı sorumludur.²³⁵ Ayrıca Meclis-i Mebusan’ın sadece millete ve anayasaya değil padişaha karşı da sadakat yemini etmeleri²³⁶ yürütmenin işleyişinin nasıl olduğunu da açıkça göstermektedir.

Yargı gücüne baktığımız da ise, bağımsız yargı oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Şöyle ki, hakimlere güvence getiren ve yasal yargılama prensiplerini koruyan ilkeleri mahkeme bölümü altında 81-91. maddeleri arasında görmekteyiz;

Kanûn-ı mahsusana göre devlet tarafından saplanan ve ellerine berat-ı şerif verilen hakimler işinden çıkarılamaz fakat istifaları kabul edilir. Hakimlerin yükselmesi ve meslekleri ve memuriyetlerinde yer değiştirmeleri ve emeklilikleri ve bir suç ile mahkum olmaları üzerine hakimlikten atılmaları da kanûn-ı mahsususu hükmüne bağlıdır. Hakimlerde ve mahkeme memurlarında aranan şartlar bu kanunla belirlenir:

²³⁰ Tanör, 2010, 136; Oğuz, 2010, 86; Tunaya, 2001, Ekim, 11; Mumcu, 1976, 9-11 Nisan, 37.

²³¹ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 11.

²³² Bozkurt, 2010, 70.

²³³ Cin, Akyılmaz, 2009, 460.

²³⁴ Rumpf, 1999, 484.

²³⁵ Cin, Akyılmaz, 2009, 460; Bozkurt, 2010, 69.

²³⁶ Oğuz, 2010, 87; Aybay, R. (1985). Anayasal Metinlerde Egemenlik. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 41.

“seksen birinci madde, kanûn-ı mahsûsana tevîfikan taraf-ı devletden nasb olunan ve yedlerine berat-ı şerif verilen hakimler lâ-yen-’azldır fakat isti’faları kabul olunur hakimlerin terakkiyâtı ve meslekleri ve tebdil-i me’mûriyetleri ve teka’üdları ve bir cûrm ile mahkûmiyet üzerine ‘azl olunmaları dahi kanûn-ı mahsûsı hükmüne tabi’dir ve hakimlerin ve mahâkim me’mûrlarının matlub olan evsafını işbu kanûn-ı irâe eder”²³⁷

Mahkemelerde her türlü yargılama açıkça gerçekleşir ve ilamatın* yayınlanmasına izin verilir. Ancak kanunda belirtilmiş olan nedenlerden dolayı mahkemede yargılama gizli tutulabilir:

“seksen ikinci madde, mahkemelerde her nev’-i muhakeme ‘alenen ceryan eder ve i’lâmâtın neşrine me’zûniyyet vardır ancak kanûnunda musarrah esbaba mebni mahkeme-i muhakemeyi hafî tutabilür”²³⁸

Herkes mahkeme huzurunda hukukunu korumak için gerekli gördüğü vasıtaları kanuna uygun olarak kullanabilir:

“seksen üçüncü madde, herkes huzur-ı mahkemede hukukunu muhafaza için lüzum gördüğü vesâit-i meşru’ayı isti’mâl edebilür”²³⁹

Bir mahkeme, görevi içerisinde olan davanın her ne sebeple olursa olsun görülmesinden geri duramaz ve bir kere görülen veya görülmesi için gerekli olan ön soruşturmaya başladıktan sonra tatil veya geciktirme uygun değildir. Ayrıca davacı davadan vazgeçmiş olsa da cezaya bağlı davalar hükümete ait olan hukuk yoluyla yine yürütülür:

“seksen dördüncü madde, bir mahkeme vazifesi dahilinde olan da’vanın her ne vesile ile olur ise olsun rü’yetinden imtina’ edemez ve bir kere rü’yetine veyahud rü’yeti için iktiza eden tahkikat-ı evveliyeye başladıktan sonra ta’tîl veya ta’viki dahi câ’iz olamaz meğer ki müdde’î da’vadan keff-i yed etmiş ola şu kadar ki cezaya müte’allik de’avide hükümete ‘ai’d olan hukuk nizamı vechle yine icra olunur”²⁴⁰

Her dava ait olduğu mahkemede görülür. Kişi ile hükümet arasındaki davalar da genel mahkemelere aittir:

²³⁷ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 14.

* i’lâmât; bir dâvânın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığını gösteren resmî vesîkalar. Bknz. Devellioğlu, 2006, 427.

²³⁸ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 14.

²³⁹ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 14.

²⁴⁰ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 14-15.

“seksen beşinci madde, her da’va ‘ai’d olduğu mahkemede rü’yet olunur eşhas ile hükümet beynindeki da’valar dahi muhakeme-i ‘umûmiye yed ‘ai’ddir”²⁴¹

Mahkemeler her türlü karışmalardan (araya girmelerden) serbesttir:

“seksen altıncı madde, mahkemeler her türlü müdâhalâtdan âzâdedir”²⁴²

Şer’i davalar şer’i mahkemelerde ve nizamiye davaları nizamiye mahkemelerin de görülür:

“seksen yedinci madde, de’avi-i şer’iyye mahâkim-i şer’iyyede ve de’avi-i nizamiye mahâkim-i nizâmiyyede rü’yet olunur”²⁴³

Böylece yargı, şer’iyye ve nizamiye mahkemeleri olarak iki bölümde toplanmıştır.²⁴⁴

Mahkemelerin sınıflar ve vazife ve yetki derecesi ve bölümleri ve hakimlerin vazifelendirilmesi kanunlarına dayanır:

“seksen sekizinci madde, mahkemelerin sunûf ve vezâif ve salahiyetinin derecât ve taksimatı ve hükkâmın tanzîfi kavanine müsteniddir”²⁴⁵

Her ne isimle olursa olsun bazı özel kanunlarla görülen ve emir vermek için belli yargılama harcında olağanüstü bir mahkeme veyahut emir vermek yetkisine sahip komisyon kuruluşu asla uygun değildir. Fakat kanunen yardımcı olduğu suretle yargıç ve hakem atamak uygundur:

“seksen dokuzuncu madde, her ne nam ile olur ise olsun ba’z-ı mevâdd-ı mahsusayı rü’yet ve hükm etmek için muhakem-i mu’ayyene harcında fevkü’l-‘âde bir mahkeme veyahud hükm vermek salahiyetini hâ’iz komisyon teşkili kat’â câ’iz değildir fakat kanûnen mu’în olduğu vechle ta’yin müvellâ ve tahkim câ’izdir”²⁴⁶

Hiçbir hakim hakimlik sıfatıyla devletin maaşlı başka bir memuriyetin sorumluluğunu kendinde toplayamaz:

²⁴¹ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 15.

²⁴² *Düstur*, Tertip I, C. IV, 15.

²⁴³ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 15.

²⁴⁴ Tanör, 2010, 145.

²⁴⁵ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 15.

²⁴⁶ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 15.

“doksanıncı madde, hiç bir hakim hakimlik sıfatıyla devletin ma’aşlı bir başka me’mûriyyetini ‘uhdesinde cem’ edemez”²⁴⁷

Ceza işlerinde kamusal hakları korumaya memur savcılar bulunacak ve bunların vazife ve dereceleri kanun ile tayin olunacaktır:

“doksan birinci madde, umûr-ı cezaiyyede hukuk-i ‘âmmeyi vikayeye me’mûr müdde’î ‘umûmiler bulunacak ve bunların vezaif ve derecatı kanûn ile ta’yin kılınacaktır”²⁴⁸

Kanûn-ı Esâsî de savcılık müessesesine değinilmesiyle birlikte bu müessese anayasallaştırılmış olmuştur.²⁴⁹

Yasama, yürütme ve yargı unsurlarının dışında kişi hak ve özgürlüklerine de değinilmiştir. Şöyle ki, Osmanlı Devleti’nde, uyruğu, din ve mezhebi ne olursa olsun herkese Osmanlı denir:

“sekizinci madde, devlet-i ‘Osmaniye tabi’yyetinde bulunan efradın cümlesine her kangî din ve mezhebden olur ise olsun bilâ-istisna ‘Osmanlı ta’bir olunur....”²⁵⁰

Bu kimseler hak ve ödevleri bakımından kanun önünde eşit tutulmaktadır:

“on yedinci madde, ‘Osmanlıların kâffesi huzur-ı kanûnda ve ahval-i diniye ve mezhebiyeden mâ’adâ memleketin hukuk ve vezaifinde mütesâvîdir”²⁵¹

Osmanlı devletinde kimse yasaların göstermiş olduğu cezalar dışında cezalandırılmaz:

“onuncu madde, ...hiç kimse kanûnun ta’yin ettiği sebep ve sûretten mâ’adâ bir bahane ile mücazat olunamaz”²⁵²

Her türlü eziyet, işkence, müsadere ve angarya yasaklanmıştır:

“yirmi dördüncü madde, müsadere ve angarya ve cerime memnu’dur....”

²⁴⁷ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 15.

²⁴⁸ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 15.

²⁴⁹ Tanör, 2010, 145.

²⁵⁰ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 4-5.

²⁵¹ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 5.

²⁵² *Düstur*, Tertip I, C. IV, 5.

“yirmi altıncı madde, işkence vesair her nev’-i eziyet kat’iyyen ve külliyyen memnu’dur”²⁵³

denilmiş ancak tanınmış olan bu hak ve özgürlükleri koruyacak olan bir mekanizma da kurulamamış ve 113. madde ile de bu hak ve özgürlüklerin sadece kağıt üzerinde kaldığı kanıtlanmıştır.²⁵⁴

Meşhur olan 113. maddeye baktığımızda ise²⁵⁵ hükümetin emniyetinin ihlali söz konusu olduğu zaman sürgün yetkisinin padişaha verilmiş olduğunu görmekteyiz.²⁵⁶

“yüz on üçüncü madde, ...hükümetin emniyetini ihlal etdikleri idare-i zabitanın tahkikat mevsûkası üzerine sabit olanları memalik-i mahruse-i şahaneden ihrac ve teb’id etmek münhasıran zat-ı hazret-i padişahın yed-i iktidarındadır”²⁵⁷

Meclisi toplama ve kapama yetkisinin padişahın olması, meclisin kanun teklifi yapabilmesinin padişahın iznine bağlı olması, padişaha sürgün yetkisinin verilmesi gibi olumsuz yönleri taşıyan anayasa bir süre sonra padişahın meclisi kapatmasıyla hukuki varlığını sürdürmekle beraber fiilen ortadan kaldırılmıştır. Ancak 1908 yılına gelindiğinde II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve meclis açılarak anayasa çeşitli değişikliklerle varlığını sürdürmeye devam etmiştir.²⁵⁸

1. 9. 1296/1879 Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanûnu

5 Recep 1296/1879 tarihli bu kanun, I. Napolyon döneminde düzenlenen 1808 tarihli Fransız Usûl-i Muhakemet-ı Cezaiyye Kanûnu’ndan²⁵⁹ az bir değişiklik ile alınmıştır. Bununla birlikte kanun için yazılmış şerhlerde de Fransız kitaplarından yararlanılmıştır.²⁶⁰

Kanun hazırlanırken Osmanlı hukukunun genel esaslarına ve şer’i hukuka uygun olup olmadığı konusu üzerinde pek durulmamıştır.²⁶¹ Hatta Hukuk Usûl-i Muhakemeleri

²⁵³ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 6.

²⁵⁴ Kili, S. (1986, Nisan). 1876 Anayasası’nın Çağdaşlaşma Sorunları Açısından Değerlendirilmesi. E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay. (Editörler). *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*. (Birinci Bası). İstanbul, 91.

²⁵⁵ Oğuz, 2010, 81.

²⁵⁶ Tunaya, 2001, Ekim, 13; Kili, 1986, Nisan, 91.

²⁵⁷ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 19.

²⁵⁸ Onar, S. S. (1960). *İdare Hukukunun Umumi Esasları*. C. 1. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 156.

²⁵⁹ Centel, N. , Zafer, H. (2008). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. (Altıncı Bası). İstanbul: Beta Yayın, 25.

²⁶⁰ Velidedeoğlu, 1999, 199; Azrak, 1985, 605; Demir, 2011, 243.

Kanûnu'nda şer'i hükümler yer alırken Ceza Usûl Kanûnu'nda bu hükümler yer almamıştır.²⁶²

Fransız Ceza Kanûnu'nda yer alan, sanığın suçlu olup olmadığını 2/3 çoğunlukla, cezayı da basit çoğunlukla kabul eden jüri sistemi bu kanunda yer almamıştır. Böyle bir eksikliğe rağmen kanun büyük önem taşımaktadır.²⁶³ Bu kanunla birlikte savcılık kurumunun görev ve yetkileri ayrıntılı olarak düzenlenmiş²⁶⁴ bu durumda sistemin modern ceza mahkemelerine benzer bir şekil almasını sağlamıştır.²⁶⁵

2 kitap ve 487 maddeden oluşan bu kanunun içeriği kısaca şu şekildedir; giriş bölümünde kamu davalarıyla ilgili genel esaslar belirtilmektedir. Birinci kitapta, adli zabıta, müdür, teftiş memurları, görevleri, savcılık, müstantık (sorgu hakimleri), soruşturma, şikayetlerin dinlenmesi, yazılı deliller, suç aletleri, celb ve tevkif işlemleri gibi hükümler düzenlenmiştir.

İkinci kitapta ise, birinci bölüm, cünha ve kabahat davalarına bakan mahkemeler ve bu davaların görülmesi ve bu davaların görülmesiyle birlikte istinafi ilgilendiren hükümlerden ikinci bölüm, cinayet davalarına bakan mahkemeler ve yargılamanın değişik safhaları ile ilgili hükümlerden üçüncü bölüm, temyiz ve yargılamanın iadesi hükümlerinden dördüncü bölüm, sahtekarlık davaları, ceza usulde gıyabi yargılama, mahkeme memurlarının yargılanması, firar ve benzeri konularla ilgili hükümlerden beşinci bölüm, merci tayini hükümlerinden altıncı bölüm ise, kamu düzenini ilgilendiren mahkeme evrakı hapisaneler ve ceza zamanaşımı gibi konularla ilgili hükümlerden oluşmaktadır.²⁶⁶

Bu Kanun'un yayınlanmasından iki yıl sonra 1881 yılında Abdülaziz'i öldürmekle yargılanan Mithat Paşa, Ceza Usûl Kanûnu'nu gereğince suçlarını yazılı olarak ve yeminle kabul eden diğer sanıkla yüzleştirilmek istemiş ancak mahkeme kanunda yer alan "bir suçlunun şahitle yüzleştirilmesi hakkının, suçlunun bir başka suçluyla yüzleştirilmesi şeklinde genişletilemeyeceği" gerekçesiyle isteği kabul etmemiştir. Mithat Paşa'nın ölüme mahkum

²⁶¹ Şentop, 2005, 657.

²⁶² Cin, Akyılmaz, 2009, 463.

²⁶³ Bozkurt, 2010, 105.

²⁶⁴ Aydın, 2007, 461.

²⁶⁵ Cin, Akyılmaz, 2009, 464; Bozkurt, 2010, 105.

²⁶⁶ Cin, Akgündüz, 1989a, 367; Bozkurt, 2010, 106-107.

edilmesi üzerine, ceza usulündeki bu yenilikler tartışmalara neden olmuş ve fetva emini Nuri Efendi, konu ile ilgili;

“Mithat Paşa, bizim mesleki olarak hiç bilmediğimiz hukuka ve usûle göre bir sivil mahkemede yargılandı. Bence, bu mahkeme şer’i hükümlere göre başından sonuna kadar tekrar edilmeliydi”

diyerek görüşünü bildirmiştir. Yaşanılan bu durum şeri hukuk ile modern hukuk arasında gel-gitlerin yaşandığını göstermektedir.

Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanûnu’nun uygulanmasının daha net anlaşılması için Yorgaki Efendi, 1908 yılında “Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanûnun Muvakkatı Şerhi” isminde kitap yayınladı. Yorgaki Efendi kitabın önsözünde; Kanûn-ı Esâsî, kişisel hürriyet, adalet ve eşitliğin kefilisi olmuştur. Bu düzen ancak ceza kanunları ile korunabilir. Ceza kanunlarının uygulanması da Ceza Mahkemeleri Usûline bağlıdır. Bundan dolayı Ceza Usûlinin, Kanûn-ı Esâsî’nin başlıca eklerinden oluştuğuna hiç şüphe yoktur demiştir. Ayrıca üç kitapta topladığı eserinde de hakimler, dava vekilleri ve öğrenciler içinde bir cetvel hazırladığını dile getirmiştir:

“...Kanûn-ı Esâsî, şahsi hürriyeti, adaleti, mutlak eşitliği kefalet etmektedir. Bu düzen ancak ceza kanunları ile korunabilir. Ceza kanunlarının iyi uygulanması ise, Ceza Mahkemeleri Usûline bağlıdır. Bu nedenle, Ceza Usûlinin Kanûn-ı Esâsî’nin başlıca eklerinden olduğu şüphe götürmez.”

“...üç kitapta topladığım eserin... Hâkimler, dava vekilleri ve öğrenciler içinde bir fihrist hazırladım....”

Yorgaki ve Talat Efendi bu çalışmayı hazırlarken Garo, Ortolan ve Fosten Heli gibi ünlü cezacılar tarafından yararlanılmış ve böylece kanunlar haricinde Avrupa doktrininin de Osmanlı Devleti’ne girmesine yardımcı olmuşlardır.²⁶⁷

Kanun, Cumhuriyet dönemindeki yeni ceza usul kanununun kabulüne kadar birkaç değişim ve ilavelerle yürürlükte kalmıştır.²⁶⁸

²⁶⁷ Yorgaki Efendi o tarihte Mahkeme-i Ticaret-i Bahriye başkanıdır. Ayrıca Mekteb-i Hukukta Ceza Usûlü hocalığı yapmaktadır. Bozkurt, 2010, 107-108; Otacı, 2004, 226.

²⁶⁸ Cin, Akgündüz, 1989a, 367.

1. 10. 1296/1879 Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanûnu

1879 yılında peş peşe çıkarılan Hukuk ve Ceza Muhakemeleri Kanûnları ile Tanzimat öncesinde ülkede varolmayan ceza ve hukuk usulü ayrımı Fransız hukukundan iktibas yapılarak Osmanlı hukuk sisteminin içinde de yer almıştır.²⁶⁹ Gerçekleşen bu ayırım ile birlikte Nizamiye mahkemelerinin hukuk bölümünde Mecelle'nin son üç kitabı bu sisteme uygun olmadığı için Mecelle Cemiyeti'nden yeni bir hukuk usulü kanunu hazırlanması istenmiştir. Bunun üzerine Cemiyet'te 301 maddelik usul tasarısını hazırlamıştır.²⁷⁰

Mecelle Cemiyeti'nin hazırladığı tasarı ile 1807 tarihli Fransız Hukuk Usûl-i Muhakemeleri Kanûnu'nun birleştirilmesiyle 21 Haziran 1879 tarihinde Usûl-i Muhakemat-ı Hukukiyye Kanûnu çıkarılmıştır.²⁷¹

H. Velidedeoğlu, bu kanunun esas olarak 1807 tarihli Fransız Hukuk Usûl-i Muhakemeleri Kanûnu olduğunu ifade etmekle birlikte aynı yerde metnini ele aldığı Şûrâ-yı Devlet tarafından hazırlanan gerekçe layihasında bu düşünce desteklenmemektedir.²⁷²

“Mahâkim-i ‘Umûmiyye-i Nizamiyenin mevâdd-ı hukukiyyeyi rü’yet vazifesiyle mükellef bulunan kısmının usûl-i muhâkemâtına dair Mecelle Cemiyetinden 301 maddeyi havi kaleme alınan lâyiha-ı kanûniyye Mahkeme-i Temyiz-i Hukuk re’isi faziletli Ramiz Efendi ile azasından sa’adeti Şefik Efendi hazretleri hazır oldukları halde Şûrâ-yı Devlet heyeti ‘umûmiyyesinde kırâat ve bu sırada Şûrâ-yı Devletin evaili teşekkülünde cem ve tertib edilib her nasılsa mevki’î icraya konulmamış ve bu kere Mecelle Cemiyetince esas ittihaz olunmuş olan Usûl-i Muhâkemât Kanûnu lâyihasına ve ‘inde’l-icab Fransa kavanîn mecmu’asına istizade-i ma’lûmât zımında müraca’at olundu”²⁷³

Görüldüğü gibi layiha, Mecelle Cemiyeti'nin 301 maddelik tasarısının esas alındığını Fransa kanununa ise gerekli görüldüğü surette müracaat edildiğini söylemektedir. Bununla birlikte kanunun, Mecelle'deki usul hükümleriyle aynı doğrultuda olduğuna

²⁶⁹ Bozkurt, 2010, 103.

²⁷⁰ Cin, Akgündüz, 1989a, 366.

²⁷¹ Cin, Akyılmaz, 2009, 463; Demir, 2011, 243.

²⁷² Şentop, 2005, 659.

²⁷³ Velidedeoğlu, 1999, 198.

dikkat edilirse kanunun sadece Fransa kanunundan iktibas edilmediği de ortaya çıkacaktır.²⁷⁴

Sonuç itibariyle Usûl-i Muhakeme-i Hukukiyye Kanûnu 1879 yılında hem Nizamiye Mahkemelerinde hem de Ticaret Mahkemelerinde uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir.²⁷⁵

Bir giriş, dokuz bölüm ve 297 maddeden meydana gelen bu kanun içerik olarak şu şekilde düzenlenmiştir; giriş bölümünde görev ve yetki kuralları, birini bölüm, genel esaslar ikinci bölüm, mahkeme görevlilerinin vazifeleri üçüncü bölüm, davanın açılması, dilekçeler, tarafların mahkemeye çağırılması dördüncü bölüm, yargılama, yargılamanın aleniliği ve güvenliği, davanın görülmesi, karar çeşitleri, deliller, senetler, kesin deliller, yemin teklifi, mühür ve imza tetkiki, zarar ve ziyan davaları, ilk savunmalar beşinci bölüm, ilk hükümler, vicahi hüküm, gıyabi hüküm altıncı bölüm, kanun yolları (hükme itiraz), istinaf, yargılamanın iadesi yedinci bölüm, temyiz hükümleri sekizinci bölüm, hakim reddi dokuzuncu bölüm, haciz ve hükümleri olarak oluşturulmuştur.²⁷⁶

Kanun 1911 yılında yapılan eklerle birlikte Cumhuriyet döneminde yeni usul hazırlanana kadar yürürlükte kalmıştır.²⁷⁷

1. 11. 1917 Hukuk-ı Âile Kararnâmesi

Tanzimat döneminde özel hukuk alanında birçok yenilik yapılmış ancak medeni hukuk alanında İslam kuralları korunmaya devam etmiştir. 1868-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında hazırlanan Mecelle’de de medeni hukuk gereği olan kişi, vakıf, aile ve miras hukuku yer almazken yargılama hukuku ile ilgili maddelerde azdır.

²⁷⁴ Şentop, 2005, 659.

²⁷⁵ Cin, Akgündüz, 1989a, 366; Cin, Akyılmaz, 2009, 463; Aydın, 2007, 462.

²⁷⁶ Bozkurt, 2010, 105; Cin, Akgündüz, 1989a, 367.

²⁷⁷ Gümüş, M. (2013). Osmanlı Devleti’nde Kanunlaştırma Hareketleri, İdeolojisi ve Kurumları. *Tarih Okulu*, S. XIV, İlkbahar-Yaz, 188-189.

Bundan dolayı bu alanda tam bir birliktelik sağlanamadığı için ve eksikliklerini gidermek amacıyla 1917’de Âile Hukuk Kararnâmesi çıkarılmıştır.²⁷⁸

Hukuk-ı Âile Kararnâmesi, Tanzimat dönemi düzenlemelerin sonuncusudur²⁷⁹ ve I. Dünya Savaşı’nın sıkıntılı günlerinde böyle bir kararnâme hazırlanmıştır. Neden böyle bir zamanda bu kararnâmeye ihtiyaç duyulmuştur? Bunun birçok nedeni vardır. Aşağıda bu nedenleri inceleyeceğiz:

Hukuki Sebepleri; Öncelikle amaç yukarıda da bahsettiğimiz gibi Tanzimat’ın en önemli hukuki ıslahatı sayılabilecek olan Mecelle’nin eksikliklerini tamamlamaktır. Mecelle’nin aile hukuku ile ilgili içeriğe sahip olmaması, kadıların çeşitli din ve millete ait aile hukuku bilgisine sahip olmaması ve Müslümanların meselelerini fıkıh kitaplarından, dağınık hukuki düzenlemelerden yararlanarak halletmeye çalışması da yargı karmaşasına yol açıyordu. Bundan dolayıdır ki yargıda birliği sağlamak için ilim adamları ve devlet ricali böyle bir kararnâmeyi zorunlu görmekteydi.²⁸⁰

Siyasi ve İktisadi Sebepleri; Osmanlı Devleti’nde ard arda yaşanan Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları iktisadi ve sosyal yapıda değişikliklerin yaşanmasına ve yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunların başında da ekonomik sorunlar yer almaktadır. Erkeklerin çoğunluğunun cephede olması nedeniyle iktisadi alanda boşluk olmuş bunu doldurma görevi de kadınlara düşmüştür.²⁸¹ Kadın artık devlet dairesinde memur, pazarda satıcı ve savaşta geri hizmette yardımcı görevlerini üstlenerek hem şahsiyetini kazanmış hem de yurt savunmasına destek olmuştur. 1915 yılında Osmanlı Ticaret Nezaretince kadınlar için mecburi hizmet kanunu oluşturulmuş, Adana civarında Cemal Paşa’nın emriyle kadınlar için askeri mıntika oluşturulmuş ve geri hizmet kadınlara devredilmiştir. Yine ülkenin pek çok yerinde kadınlar işçi olarak çalıştırılmış ve bu durum ücret, çalışma süresi, kalacak yer sorunlarını beraberinde getirmiş ve Osmanlı hükümetini

²⁷⁸ Bozkurt, 1994, 275; Tahiroğlu, 1985, 594-595.

²⁷⁹ “Bu gecikmenin nedeni şüphesiz Türk Toplumunun sahip olduğu sosyo-kültürel özelliklerin yanı sıra, her toplumda olduğu gibi, diğer hukuk alanlarından farklı olarak, aile hukukunun hukukla ahlakî ve dinî inançların, örf ve teamüllerin en fazla karıştığı ve içice girdiği bir hukuk dalı olması gösterilebilir”. Ünal, M. (1977). Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi. *AÜHFD*, 34(1), 205.

²⁸⁰ Cin, Akgündüz, 1989b, 56.

²⁸¹ Cin, Akyılmaz, 2009, 297; Kayabaş, E. (2009). *Osmanlı Devletinde Tanzimat Dönemi İtibariyle Aile Hukukunun Gelişimi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 15.

birtakım kararlar almaya itmiştir. Yine 1913 tarihinde Teşvik-i Sanayi Kanûnu sonucunda meydana gelen işletmeler, kapitülasyonların kaldırılması ve yeni gümrük tarifeli sanayinin kurulması kadınları iş hayatına daha da çekmiştir.²⁸² Bütün bunlar sonucunda modernleşmenin etkisi giderek artmış ve aile yapımızın geleneksel düzeni değişmeye başlamıştır.²⁸³

Fikri ve Kültürel Sebepleri; Bunların başında kadınların hakları ve bu hakların Batıdan destek görmesiyle başlayan kadınsal hareketler gelmektedir. Kadının eğitim hayatının her kademesinde yer alması, 1858’de Kız Rüştîyesi’nin, 1870’te Kız Öğretmen Okulu’nun (Dar’ül-Muallimat) ve sonunda da II. Meşrutîyet’ten sonra, 1914 yılında İstanbul’da açılan “İnas Darü’l-Fünun” ile kadınların eğitim hayatındaki yeri daha da yükselmeye başlamış ve feminist cereyanı da güç kazanmıştır.²⁸⁴ Savaşın sonunda İnas (Kızlar) Darülfünunu ile erkekler Darülfünunu birleştirilmiş ve artık kadın ve erkek sosyal, iktisadi hayatta yan yana gelmişlerdir.²⁸⁵ Bütün bu yaşananlar Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan ve benzeri cemiyetlerin kurulmasını ve kadınlar için yeni haklar talep edilmesini sağlamıştır.²⁸⁶

Bu dönemin hakim fikir akımlarından olan Batıcılar, Türkçüler ve İslamcılarda kadınlık meselesi ve haklarıyla yakından ilgilenmişlerdir. Her akım farklı bir bakış açısı ile durumu değerlendirmiş olsa da bu konu ile ilgilenmeleri aile kanunu hazırlanması için zemin hazırlanmasını sağlamıştır.²⁸⁷

Bütün bu nedenler bir araya gelerek Hukuk-ı Âile Kararnâmesinin oluşmasına olanak sağlamıştır.

²⁸² Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 291.

²⁸³ Otacı, 2004, 276.

²⁸⁴ Arıkan, G. (1994, 31 Ekim-3 Kasım 1989). Osmanlılarda Tanzimat Döneminde Kadınlarla İlgili Gelişmeler. *Tanzimat’ın 150. Yılında Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: TTK, 325.

²⁸⁵ Cin, Akgündüz, 1989b, 292.

²⁸⁶ Bütün bu gelişmelere rağmen kadınlar hala kocalarıyla birlikte bir lokanta veya gazinoya gidemez. Yolculuk sırasında kadınlara mahsus bölümlerde oturur. Dışarıda tanıdığı birine selam veremez konuşamaz, üniversitede perdeyle ayrılan kısımlarda ders görür veya onlara ayrı ders verilir, gibi durumlarda devam etmektedir. Berkes, 2002, 446.

²⁸⁷ Aydın, M. A. (1999). İslam-Osmanlı Aile Hukukunun Kanunlaştırılması ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi. G. Eren. (Editör). *Osmanlı*. C. 6, Teşkilat, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 496.

Kararname II. Meşrutiyet'ten sonra Mecelle'nin düzenlenmesi için oluşturulmuş komisyonlardan biri olan Hukuk-ı Âile Komisyonu tarafından oluşturulmuştur.²⁸⁸ Komisyonun çalışmaları sonucu evlenme (münakehat) ve boşanma (müfakat) dan oluşan 157 maddelik iki kitap hazırlanmış, 25 Ekim 1917 tarihinde Sultan Reşad tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak mecliste büyük tartışmalara neden olacağı düşüncesiyle kararname Kanûn-ı Esâsî'nin 36. maddesinden²⁸⁹ yararlanılarak geçici kanun olarak kabul edilmiştir.²⁹⁰

Böyle bir çalışma daha önce Mısır'da Kadri Paşa tarafından hazırlanmış ancak tasarı olarak kalmış ve kanunlaşmamıştır. Sudan'da da benzer denemeler için tamimler çıkarılmış ancak bunlarda aile kanunu olmaktan uzak kalmıştır. Bundan dolayıdır ki Hukuk-ı Âile Kararnâmesi hem İslam hem de Osmanlı hukuk tarihinde ilktir.

Gottard, evlenme sözleşmesinin şekli konusunda E. Durkheim vasıtasıyla, evlenmenin hususi bir anlaşmadan daha çok içtimai bir olay olması gerekliliğinden dolayı evlenme akit şeklinin devlet tarafından tespit edilmesi Fransız hukuk görüşünden alınmış ve komisyon buna bağlı olarak Müslümanlar, Hristiyanlar ve Museviler için ayrı hükümler getirmiştir diye düşünmektedir.²⁹¹ Gerçekten de Kararnameye baktığımızda bu ayrım göze çarpmakta ve maddelerin 13'ünün Musevilere, 27'sinin sadece Hristiyanlara ve 5 maddesinin ise her iki dini cemaate ait olduğu görülmektedir. Müslümanlar için ise 112 madde düzenlenmiştir.²⁹² 1917 Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde hukuk birliği içinde düzenlemeler yapılmış ve cemaat mahkemeleri kaldırılarak, gayrimüslimlerin ahval-i şahsiye davalarında da tek yetkili yargı mercii şer'îyye mahkemeleri yapılmıştır.²⁹³

²⁸⁸ Komisyon Mahmud Esad Efendi, Hafız Şevket Efendi, Said Bey, Ali Baş Hampa Efendi ve Mustafa Fevzi Efendi'den oluşmaktadır. Cin, Akgündüz, 1989b, 57.

²⁸⁹ "otuz altıncı madde, Meclis-i 'Umumi mün'akid olmadığı zamanlarda devatı bir muhâtaradan veyahud emniyet-i 'umumiyyeyi halelden vikaye için bir zaruret --- zuhur itdiği ve bu babda vaz'ına lüzum görünecek kanunun müzakeresi için meclisin celb ve cem'ine vakt-i müsa'ad olmadığı halde Kanûn-ı Esâsî ahkâmına mugayir olmamak üzere He'yet-i Vükela tarafından verilen kararlar He'yet-i Meb'usanın ictima'ıyla verilecek karara kadar ba-irade-i seniyye muvakkaten kanun hükm ü kuvvetindedir" Bknz. *Düstur*, Tertip I, C. IV, 8.

²⁹⁰ Cin, Akyılmaz, 2009, 300.

²⁹¹ Jaeschke, G. (1952). Türk Hukukunda Evlenme Aktinin Şekli. (çev. N. M. Berkin). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 18 (3-4), 72; Ünal, 1977, 210.

²⁹² Kayabaş, 2009, 38-39; *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, Matbaa-yı 'Amire, İstanbul 1333; Çeker, O. (2012). *Aile Hukuku Kararnamesi*. Konya: Mehîr Yayın.

²⁹³ Cin, Akyılmaz, 2009, 301.

Kararname'nin getirdiği en önemli yeniliklerden biride diğer mezheplerden de yararlanılmış olmasıdır. Mecelle de böyle bir atılım yapılmazken yarım asır sonra böyle bir adım atılması değişim ve gelişimin nasıl olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Mesela Kararname'nin:

“yedinci madde, on yedi yaşını itmam etmemiş olan sağır ile dokuz yaşını itmam etmemiş olan sağıre hiç bir kimse tarafından tezvîc edilemez” (İbn Şübrûme ve Mu'tezilî Ebû Bekir el-Esamm'ın görüşü)

“dokuzuncu madde, mecnun ile mecnunenin bir zarurete mebni olmadıkca nikahları câ'iz değildir. Zarûret bulunduğu takdirde hakimin izniyle nikahları velileri tarafından 'akd olunur” (Şâfiî mezhebi)

“otuz sekizinci madde, üzerine evlenmemek ve evlendiği sûretde kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahih ve şart mu'teberdir” (Hanbeli mezhebi)

“elli yedinci madde, ikrah ile vuku'bulan nikah fasiddir” (Şâfiî mezhebi)

“yüz beşinci madde, ikrah ile vuku'bulan talak mu'teber değildir” (Şâfiî mezhebi)

“yüz dördüncü madde, sarhoşun talakı mu'teber değildir” (Şâfiî hukukçular ve diğer bazı hukukçu görüşleri)

gibi maddeleri diğer mezheplerden yararlanılarak Kararname'ye alınmıştır.²⁹⁴

Kararname ile çok evlilik Osmanlı tarihinde ilk defa belirli ölçüde sınırlandırılmıştır. Bu durumdan Batıcıların ve Türkçülerin etkisi büyüktür. Her iki grupta çok evliliğin yasaklanmasını savunmuş bunun için çalışmalar yapmıştır. Ancak bu istek birebir uygulanmaya konmamış dönemin şartına göre İslam hukuku çerçevesinde kadının kocasına evlilik hayatı boyunca tek evli kalmasını şart koşabileceği esasını getirmiştir. Bu durum Hanefi mezhebine uygun olmadığı için bu konu ile ilgili daha ılımlı olan Hanbeli mezhebi dikkate alınmıştır.²⁹⁵

“otuz sekizinci madde, üzerine evlenmemek ve evlendiği sûretde kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahih ve şart mu'teberdir.”

Bu hüküm madde 39'da;

²⁹⁴ *Hukuk-ı Âile Kararnamesi*, Matbaa-yı 'Amire, İstanbul 1336, 9;12;15;21; Çeker, 2012, 24;25;30;35;49; Aydın, 1992b, 450; Aydın, M. A. (1998). *Hukuk-ı Aile Kararnamesi. İA*, C. 18, 316-317.

²⁹⁵ Cin, Akyılmaz, 2009, 301-302.

“işbu fasıl ahkâmı Museviler hakkında dahi caridir” ²⁹⁶

şeklinde yer almıştır. Ancak bu durum kararnamenin getirdiği bir yenilik değildir. Hıristiyanlık zaten çağımızda çok evliliği kabul etmemektedir. ²⁹⁷

Evlilik ile ilgili böyle bir düzenleme yapılırken boşanma ile ilgili de yenilikler getirilmiştir. Daha önce kadının eşinden boşanması evliliğe engel teşkil edecek cinsel rahatsızlıklarken artık diğer mezheplerden de yararlanılarak boşanma sebepleri arttırılmıştır. Kadın artık cüzam, baras, zührevi gibi birlikte yaşamamanın mümkün olmadığı hastalıklardan birinin kocasında bulunması nedeniyle hakime başvurarak ayrılmayı isteyebilir. Nikahtan sonra kocanın delirmesi nedeniyle de kadın hakime başvurarak ayrılmayı isteyebilir. Ancak hakim talebi bir sene sonraya erteler ve bu süre içinde koca iyileşmezse ayrılık kararını verir. Kocanın gizlenmesi, uzak veya yakın bir yere giderek kaybolmasıyla nafaka vermesi mümkün olmaz ve kadında bu durumdan dolayı ayrılmayı talep ederse hakim gerekli araştırmaları yaptıktan sonra ayrılık kararını verir. Ancak koca nafaka türünde mal bırakarak kaybolursa kadının ayrılma isteği üzerine hakim kocanın yaşayıp yaşamadığını dair araştırma yapar ve herhangi bir haber alamazsa bu tarihten itibaren isteği dört sene erteler. Bu süre içinde kocadan haber alınamaz ve kadın ayrılma isteğinde ısrar ederse hakim ayrılık kararını verir. Eğer koca savaşta kaybolduysa hakim savaşan iki tarafın ve esirlerin yurda dönüşlerinden itibaren bir sene sonra ayrılık kararını verir:

“yüz yirmi ikinci madde, cüzam ve baras ve ‘illet-i zühreviye gibi bilâ-zarar birlikte ikamet mümkün olmayan ‘illetlerden birinin zevce vücudına... böyle bir ‘illet tahaddüs ederse zevce hakime bi’l-müraca’a tefrikini talep edebilir....”

“yüz yirmi üçüncü madde, ‘akd-i nikahdan sonra zevc tecennün edübde zevce hakime bi’l-müraca’a tefrikini talep etse hakim tefriki bir sene müddetle te’cil eder. Bu müddet zarfında cinnet za’il olmadığı ve zevce musirr bulunduğu halde tefrika hükm eyler”

“yüz yirmi altıncı madde, bir kadının zevci ihtifa veyahud müddet-i sefer veya daha karib bir mahalle giderek tagayyüb edüb veya mefkud olub nafaka tahsili müte’azzir olur ve zevcesi tefriki talep ederse hakim tahkikat-ı lazime icrasından sonra beynlerini tefrika hükm eyler”

²⁹⁶ *Hukuk-ı Âile Kararnamesi*, 1336, 12; Çeker, 2012, 30.

²⁹⁷ Cin, 1974, 302.

“yüz yirmi yedinci madde, nafaka cinsinden mal terk ettiği halde tagayyüb eden bir kimsenin zevcesi hakime bi'l-müraca'a tefriki taleb etse hakim o kimse hakkında icra-yı tahkikat eder. Nerede olduğuna ve hayat ve mematına dair haber alınmasından ye's hasıl olur ise ye's tarihinden i'tibaren dört sene te'cil eyler. İşbu müddet zarfında haber alınmadığı ve zevce talebinde musirr bulunduğu halde tarafeyni tefrik eder. Eğer zevc muharebede gaybubet etmiş ise hakim tarafeyn-i muharibeynin ve üseranın yerlerine 'avdetinden i'tibaren bir sene mürûr eyledikten sonra tefrika hükm eder....”

Bunlardan başka boşanma ile ilgili olarak eşler arasında ortaya çıkan geçimsizliğin giderilememesi durumunda da eşlerin boşanmalarına izin verilmiştir.²⁹⁸

Kararname birçok yenilik taşımakla birlikte bazı konularda eksik kalmıştır. Nesep, velayet, nafaka ve mal rejimi gibi konular hakkında düzenlemede bulunulmamıştır.²⁹⁹ Bu eksikliklere rağmen Kararname, Medeni Kanûn'a yaklaşan önemli bir adım olmuştur.³⁰⁰

Kararname getirmiş olduğu yeniliklere rağmen kısa bir süre sonra 19 Haziran 1919'da kendisi gibi geçici bir kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kadar kısa bir süre de kaldırılması da uygulamada Kararname'nin olumlu veya olumsuz ne gibi sonuçlar doğuracağını görmemizi engellemiştir. Birçok yenilik getiren Kararname neden kısa bir süre içinde kaldırılmıştır?

Bu durumla ilgili iki husus söz konusudur. Öncelikle Kararname'nin cemaat mahkemelerinin yargı yetkisini elinden alması nedeniyle cemaatlerin tepki göstermesi ve bunun kaldırılması için çalışmalar yapması, diğeri ise farklı mezheplerden yararlanılmasının İslamcılar arasında hoş karşılanmamasıdır. Osmanlı Devleti'nde bu hususlar nedeniyle kısa sürede kaldırılan Kararname Suriye, Ürdün, Filistin gibi ülkeler tarafından cemaatlerle ilgili tepki gören maddelerin kaldırılmasıyla birlikte uzun süre yürürlükte kalmıştır.³⁰¹

²⁹⁸ Aydın, 1998, 317; *Hukuk-ı Âile Kararnamesi*, 1336, 23-24; Çeker, 2012, 54-55.

²⁹⁹ Kayabaş, 2009, 40; Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 356.

³⁰⁰ Ortaylı, 2012, 417.

³⁰¹ Aydın, 1992b, 454-455.



2. BÖLÜM

DAVA VEKİLLİĞİ MESLEĞİNİN TEMELLERİ

2. 1. Adli Modernleşme Sürecinde Dava Vekilliği Mesleği

Savunma ihtiyacı tarih boyunca kendini farklı toplum, coğrafya ve kültürlerde farklı şekillerde göstermekle birlikte farklı özelliklere sahip unsurlarıyla birlikte değişim ve gelişim göstermiştir. Bu gelişimle beraber hak ve özgürlüklerin korunma isteği de savunmayı etkilemiş ve bu süreç başka kişilerinde destek vermesi ile sonuçlanmıştır.³⁰² Bundan dolayı da diyebiliriz ki savunma, insanlık tarihi kadar ya da daha doğru bir ifadeyle medeniyet kadar eskidir.³⁰³

İslami adliyye teşkilatında, Fransa ve İngiltere gibi devletlerin hukuk kurumlarının içinde yer alan avukatın konumu ile tamamen aynı bir oluşum bulunmamaktadır. Bununla ilgili olarak yapılan çalışmalarda Amedroz, İslam teşkilatında avukatlığın olmadığını iddia ederken, Pröbster tam tersi ifadelerde bulunmuştur. Tyan ise, Pröbster'in düşüncelerini onaylamakla birlikte Amedroz gibi, Batı devletlerinde olduğu gibi baro teşkilatının ve bu teşkilat içinde olan avukatların İslam hukukunda bulunmadığını dile getirmektedir.³⁰⁴

Coşkun Üçok'a göre, Avrupa hukuku içinde yer alan avukatların tüm özelliklerine sahip olmamakla birlikte İslam hukuku içerisinde onların yaptıkları görevi yapan kimseler bulunmakta ve onlara vekil denilmekteydi. Bu kimseler mahkeme önünde tarafların menfaatlerini savunan hukuk eğitimi almış kimselerdendi. Öyle ki X. XI. ve XII. yüzyıllarda para getiren bu meslek baro şeklinde örgütlenmişti bile.³⁰⁵

Bahsi geçen vekillerin özel bir bürosu bulunmamakta ve müvekkilleri ile mahkeme kapısında görüşerek anlaşmaktaydılar.

³⁰² Akgönenç, O. (1988). Savunmanın Tarihi Gelişmesi Üstüne Düşünceler. *TBBT*, S. 1, 16-19; Esirgen, Ö. S. (2014). Tanzimat'tan Cumhuriyete Avukatlık. *AÜHFD*, 63 (4), Ankara, 738.

³⁰³ Özkent, A. H. (1940). *Avukatın Kitabı*. İstanbul: Arkadaş Basımevi, 45.

³⁰⁴ Atar, F. *İslam Adliye Teşkilatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 126-127.

³⁰⁵ Üçok, C. (1964). Savcıların Avrupa Hukukunda Gelişmesi ve Türkiye'de Kuruluşu. *Ord. Prof. Dr. Sabri Şakir'in Hatırasına Armağan*. Ankara, 36.

Vekiller, belirli bir ücret karşılığında savunma yapmakta ve bu ücreti de yine anlaşma esnasında belirlemektedirler. Eğer ücret ile ilgili bir görüşme yapılmazsa vekil davanın sonunda başka bir meslektaşının böyle bir davadan ne kadar ücret aldığını öğrenerek kendisi de o miktar üzerinden ücretini alırdı.³⁰⁶

Bu durum bize Mecelle'nin Vekalet Kitabındaki maddeleri hatırlatmakta ve Mecelle'nin İslam hukuk sistemine göre şekillendiğini de göstermektedir. O halde Mecelle'de anlatılan vekil, İslam hukuk sisteminde yer alan vekilin özelliklerini göstermektedir.³⁰⁷

Örneğin;

Eğer vekil vekillik yapmak için ücret şartı koyarsa vekillik yaptığı durumda ücretini hak etmiş olur. Bununla birlikte ücret şartı konulmadıysa ve bu kimse vekillik hizmetinden değilse bağışta bulunan olup ücret isteyemezdi. Vekil-i musahhar, mahkemeye gelmeyen, getirilemeyen hakkında dava olunan kimse için hakim tarafından tayin olunan vekil olarak tanımlanmıştır:

“bin dört yüz altmış yedinci madde, eğer vekâletde ücret şart edilib de vekil dahi i'fa-yı vekâlet eylerse ücrete müstehik olur. Ve eğer şart edilmeyib de vekil dahi ücret ile hizmet eder makuleden değilse müteberri olup ücret isteyemez”³⁰⁸

“bin yedi yüz doksan birinci madde, vekil-i musahhar, mahkemeye ihzar olunamayan müddeâ' aleyhe hâkim tarafından nasb olunan vekildir”³⁰⁹

Bu kimseler her ne kadar davalarda müvekkillerini savunsalar da zamanla yolsuzluklara başvurmaları nedeniyle haklarındaki şikayetler artmıştır.

Bu durumu Şeyzari şöyle anlatmaktadır; mahkemelerde savunma için tayin edilen vekillerin zamanla müvekkillerine faydadan çok zarar verdiklerini, artık vekillerin namuslu olmadıklarını, para için işlerini layığı ile yapmadıklarını ve müvekkilin, kendi hakkını kendisi

³⁰⁶ Atar, *İslam Adliye Teşkilatı*. 130-131.

³⁰⁷ Akgündüz, A. (1986). İslam ve Osmanlı Hukukunda Gıyapta Yargılama Müessesesi. *Belleten*, L(196), 189.

³⁰⁸ Berki, A. H. (1986). *Açıklamalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 307.

³⁰⁹ Berki, 1986, 406.

savunsa aleyhine sonuçlanan davanın lehine sonuçlanacağını söyleyerek vekiller hakkındaki görüşlerini dile getirmektedir.³¹⁰

İslam hukukundaki bu durumun Osmanlı Devleti'ne yansıdığını görmekteyiz. Şöyle ki, Mardini Muhtar Bey'e göre, Osmanlı devletinde vekillik şer'îyye mahkemelerinin kurulması ile başlamıştır.³¹¹

Şer'îyye Mahkemelerinde davalı ve davacının yerine vekillerinin bulunduğunu şer'îyye sicillerinden alınan örneklerle gösterebiliriz:

“...Meclis-i Şer’i de Beşiktaş sakinlerinden Aîşe hatun ibnete Sebük Çavuş kıbelinden tasdik ve şer’an vekâleti sabite olan zevci Mahmud beğ ibn ‘Abdullah nam kimesne mahzarında ikrar ve iltiraf kılub eytam-ı mezbûrun mezbûre Aîşe hatun zimmetinde karzdan vaki on sekiz bin akçenin altı bin akçesinin mezbûr Aîşe nam hatunun müvekkili olan Mahmud bey yedinden alub kaba eykedim deyücek gibbe’t-tasdik ve’t-taleb kayd olundu.

Takiren fi eva’il-i zi’l-ka’de sene 386”³¹²

“Vech-i tarir-i huruf oldur ki karye-i Tilsevet’ten Cuma’ bin Şeyh Ali oğlu Şeyh Ali canibinden vekâletini isbat ettikten sonra talak-ı selase ile zevcesi olan Aîşe bint-i Mahammed’e taluk verüb vaki-i hal sebt-i sicil olundu.

Evahir-i Muharrem 946”³¹³

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, ilk vekiller tam anlamıyla avukat terimine karşılık gelmemekle birlikte, iyi bir öğrenim görmüş kimseler değil de mahkemelerde mübaşirlik yapmış mahkeme usulü bilen kimselerden meydana gelmekteydi. Ancak bu vekillerde savunucu niteliğinde değil de varlığını İslam hukukundan alan bir çeşit vekildir. Öyle ki bu kimseler ihtiyaç duyulduğu için değil İslam hukukunda gıyapta yargılama olmaması gerekliliğinin getirdiği bir zorunluluktan doğan, kişinin kendisini temsil etmesi için vekalet alan değil de kadının verdiği izin ile vekillik yapan kimselerdi. Bu kimselere de vekil-i müsahhar denmekteydi.

³¹⁰ Atar, *İslam Adliye Teşkilatı*. 130-132.

³¹¹ Bölükbaşı, 1988, 31.

³¹² Akyılmaz, G. (1996, Kasım). Tanzimat’tan Önce Avukatlık Müessesesi. *Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi*, Yıl 1, S. 12, 17.

³¹³ Akyılmaz, 1996, Kasım, 17.

Kadının tayin ettiği vekil ise dava hakkında müvekkili ile herhangi bir iletişim geçmediği için müvekkili savunma durumu söz konusu değildi. Vekil tarafından yapılan işlem karşı tarafın iddialarını reddetmek ve onları ispata zorlamaktı. İslam hukukundaki vekalet bu durumdan ibaretti.³¹⁴ Bu durumun ortaya çıkmasında İslam hukukundaki ifta³¹⁵ kurumunun büyük etkisi olduğu açıktır.³¹⁶

Bu durum da Osmanlı devletinde bugünkü anlamda avukatlık mesleğinin ortaya çıkışını büyük ölçüde engellemiştir.³¹⁷ Ancak şu da bir gerçektir ki dava vekilliği mesleği Tanzimat'a kadar husumete vekalet veya mürafaaya vekalet şeklinde gelişerek avukatlığa benzer görevleri yerine getirmiştir.³¹⁸ Öyle ki bu kimseler müvekkillerine doğru yolu göstermek, hukuki durumları için düşüncelerini ifade etmek ve bu düşünceleri belgelerle kanıtlamak zorunda kalmışlardır. Böylece dava vekilliği halini almış olan bu meslek "muhamat" adı ile adlandırılmış ve bu mesleği yapan kimseye de "muhami" denilmiştir.

O dönemde muhamat, ancak uzmanlar tarafından bilinen kanun hükümlerine göre ve onlara dayanılarak hakların korunmasını sağlamak ve hukuki düşüncelerini dile getirerek yargıçları aydınlatmak ve böylece adaletin tam sağlanmasına hizmet etmek amacı taşıyan bir görevdi. Bu sebepten dolayı da muhamat husumete vekaletten daha üstün bir görev olarak görülmüş ve muhamilerin daha bilgili kimseler olması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.³¹⁹

Osmanlı Devleti'nin yargı sistemi İslam yargı sistemine dayandığı içinde Tanzimat öncesinde yargı genel olarak tek dereceli ve tek yargıçlı yapıdan oluşmaktaydı. Bu yapı içerisinde arzuhalci denilen kimseler, yazdıkları dilekçeleri ile davanın taraflarına hukuksal

³¹⁴ Bölükbaşı, 1988, 31-33; Akgündüz, 1986, 189-190; Akyılmaz, 1996, Kasım, 17.

³¹⁵ "Bir olayın hükmünü açıklayan veya hükmünü koyan, güçlükleri çözen kuvvetli cevap anlamındadır. Fıkıh terimi olarak fakih bir kişinin sorulan fıkhi bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm demektir." Bknz: Atar, F. (1995). Fetva. İA. C. 12, 486-487.

³¹⁶ Aday, N. (1994). *Avukatlık Hukukunun Genel Esasları*. İstanbul: Beta Yayın, 25.

³¹⁷ Aday, 1994, 25.

³¹⁸ "Husumete vekalet, yargıçlar huzurunda başkasına naiplik etmek olup, vekil olan kimse müvekkilin iddia ve savunmalarını müvekkil namına yargıçlara aktarmakta ve açıklamaktadır." Bknz. Börü, L. (2006). *Medeni Usul Hukukunda Davaya Vekalet Ehliyeti*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, 105; Akyılmaz, 1996, Kasım, 16; Koruklu, A. (1945, Temmuz). Dava Vekilliği Mesleği ve Bu Mesleğe Girenlerle Devam Edenlerin Mevzuat Karşısında Hukuki Durumları. *AD*, Yıl 36, S. 7, 657.

³¹⁹ Koruklu, 1945, Temmuz, 658.

açıdan yardımda bulunuyorlardı. Okuma-yazma bilen kişilerin az olduğu hatta okuma yazma bilmeyenlerin sadrazam yapıldığı bu dönemde arzuhalcilerin işi daha da önem arz etmekteydi.³²⁰

2. 2. Arzuhalcilik

Osmanlı Devleti'nde 1762 (1178) yıllarında ve bundan uzunca bir süre sonra, dava vekili* adıyla iş yapan bir mesleğe rastlanılmazken o tarihlerde, hatta daha öncesinde arzuhalciler bulunmaktaydı. Bunlar avukatın bugünkü anlamda iki vazifesi olan yazıyla müdafa ve sözle müdafaadan birincisini yapmışlardır. Bu görevi üstlendikleri için Ali Haydar Özkent "Türk avukatlığının çekirdekleri desek çok mu ileri gitmiş oluruz?"³²¹ demektedir.

Osmanlı Devleti'de bu önemlerinden dolayı onları bir düzene sokmak istemiş, - her mesleğin bir ocağı olduğu dönemde belli kurallar çerçevesinde vekillik işini de arzuhalciler yerine getiriyorlardı -³²² bunun içinde arzuhalcilik bir takım şartlara bağlanmıştır. Bu şartlarda Divân-ı Hümâyûn tarafından resmi yazı ile arzuhalcibaşıya verilmiştir.³²³

Arzuhalcilerin yönetiminden Arzuhalcibaşı³²⁴ sorumluydu. Arzuhalcilik yapmak isteyen kimseler Arzuhalcibaşı'na başvururdu. Arzuhalcibaşı ile Divân-ı Hümâyûn Çavuşları Ocağı'ndan Çavuşlar Emni ve katibinden oluşan bir kurul karşısında adaylar sınava girerlerdi. Bu sınavda başarılı olanlara³²⁵ arzuhalcilik yapmaları için "izin tezkeresi" ³²⁶ verilirdi. Sınavda, arzuhalci adaylarının yazı kurallarını, başvuru yöntemlerini bilip bilmediklerine, yazı ve hat türlerindeki bilgi ve yeteneklerine bakılırdı. Çünkü doğrudan Padişah'a ve Sadrazam'a sunulması nedeniyle arzuhallerin ifade, anlam ve biçim bakımından doğru ve düzgün olmaları gerekirdi. Ayrıca yazılan dilekçenin, Saray'ın ya da

³²⁰ Durhan, İ. (2004). Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi. *AÜEHFD*, 8(3-4), Erzurum, 27.

* Da'vâ vekili: baro teşkilatı bulunmayan yerlerde kanuni müsaade ile ve vekil sıfatıyla dava takibine yetkili olan kimse. Bknz. Devellioğlu, 2006, 169.

³²¹ Özkent, 1940, 46-47.

³²² Güner, S. (2002). *Avukatlık Hukuku*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 25.

³²³ Altınay, A. R. (1998). *Eski İstanbul*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 49-50.

³²⁴ Bu kimseler hukuk bilgisi olan ve ruhsatname ile görev yapan kimselerdir. Bknz. Betil, A. (1978). 100. Yılında Bir Baro. *İBD*, C. 52, 26.

³²⁵ Tanyer, T. (2004). Eski İstanbul'da Arzuhalcilik. *TBB*, S. 53, 271-272.

³²⁶ Özkent, A. H. (1937). *Avukat*. Konferans, İstanbul: Halk Basımevi, 6.

Babıalî'nin hangi biriminde işlem göreceğini bir arzuhalcinin bilmesi şarttı. Bazı dilekçeler iç kafiyeyle yazıldığından, ifadeler Arapça ve Farsça tamlamalarla yüklü olduğundan dolayı arzuhalcilerin ezberden de olsa pek çok deyim, terim ve kalıp cümleleri bilmeleri gerekirdi.³²⁷ Mesela “marûz-ı çâker-i kemineleridir ki” diye başlayan arzuhaller, “ol babda ve katıbe-i ahvâlde emr ü fermân hazret-i men leh-ül-emrindir” şeklinde sona ermekteydi.³²⁸

Seçim yapılırken dikkat edilen bir başka konu da arzuhalcinin dürüst, namuslu, bilgili, şer'î kanunu ve o günün kanunlarını bilen, tecrübeli, halkın işlerini bozan hareketlerden kaçınan kimselerden olmasıydı.³²⁹

Yine arzuhalci olabilmek için o zamanın tabiriyle çile çekmek (ocaktan yetişmek) gerekmektedir. Bütün bu özelliklere sahip kimselerde daha çok Divân-ı Hümayûn ve Bâbîâlî kalemlerinde emekli olan eski katiplerdi.³³⁰

Bu işlemlerden geçerek, çavuş emini veya ocak katibi tarafından onaylanan arzuhalci, arzuhalcibaşının denetiminde işyeri açabilirdi.³³¹ Böylece bu sistem ile birlikte arzuhalcilik devlet denetimine tabi tutulmuştur.³³² Bütün bu titizliğin nedeni, hazinenin ve halkın haklarının korunmasını sağlamak içindir. Arzuhalcilerin seçimi böylesine bir özenle yapılırken, arzuhalci de kendisine başvuran kimsenin yazdıracağı konunun, yürürlükteki yasalar ve kurallar doğrultusunda bir sakıncası olup olmadığı konusunda özen gösterirdi. Bunun sebebi ise arzuhallerin selamlık alaylarında, bayram namazı, türbe ziyareti, padişahın ava çıkması gibi merasimlerde padişahın ardından giden Kapıcılar Kethüdası'na sunularak, padişah tarafından okunmasıydı. Kapıcılar Kethüdası'na verilen arzuhaller

³²⁷ Sakaoğlu, N. (1993). Arzuhalciler. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C. 1. Nuri Akbayer, Ekrem Işın, Necdet Sakaoğlu, Oya Baydar, Baha Tanman, M. Sabri Koz, Bülent Aksoy, Afife Batur (Editörler). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 335; Tanyer, 2004, 271-272.

³²⁸ Balak, M. M. (2009). *Türkiye'de Avukatlık Mesleği Tarihi ve Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 4-5. Alıntı yapılan tezde “Maruz-ı çeker-i kemineleridir ki” ve “Ol Babda ve katbe-i ahval de emr ü ferman hazret-i mehlehü-l-emrindir” şeklinde yazılan kalıplar düzeltilerek alınmıştır.

³²⁹ Çapanoğlu, M. S. (1951, Ocak). Eski Arzuhalciler. *Resmi Tarih Mecmuası*, 2(24), Tan Matbaa, 1175; İpşirli, M. (1991). Arzuhal. *İA. C. 3*, 448; Yılmaz, E. (1995). Bir Meslek Olarak Dünden Yarına Doğru Avukatlık. *AÜHFD*, 44(1), 196-197.

³³⁰ Esirgen, Ö. S. (2014). Tanzimat'tan Cumhuriyete Avukatlık. *AÜHFD*, 63(4), 740.

³³¹ Güner, 2002, 26; Yılmaz, 1995, 196-197; Refik A. (1998). *Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul*. (haz. Tahir Yücel). İstanbul: Kitabevi Yayın, 97.

³³² Özkorkut, N. Ü. (2003). Savcılık, Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi. *AÜHFD*, 52(4), 150.

padişah tarafından okunduktan sonra bir tomar halinde bağlanıp mühürlenerek sadrazama gönderilmekteydi.³³³

Arzuhalcinin yazdığı dilekçede belirli formüllere uygun olarak, yazı ve konuşma dilinden bütünüyle farklı bir tarzda yazılan arzuhale “resmi kitabeit” denmekteydi.

Yazılan arzuhallerde belirli bir şablon kullanılır ve arzuhal özel kâğıtlara yazılırdı. Kullanılan kâğıt ortasından ve üst kısmından ikiye katlanır, bu orta çizginin yukarı kısmına besmele-i şerif yerine geçen beduh* işareti konulurdu. Kağıt boylamasına ikiye sonra dörde katlanır, kağıdın üst yarısı boş bırakılarak buraya elkab denilen her makama, makam sahibinin rütbesine göre değişen ve yazılması mecburi olan deyimler yazılırdı. Kağıdın sağ yanında genişçe bir kenar bırakılır ve yazılan her satır kâğıdın sol kenarına iyice yaklaştırılarak sağda boşluk payı bırakılırdı. Yazılan arzuhalin konusuna bakılmaksızın, arzuhalin tek kâğıtta ve kâğıdın ön yüzünde başlayıp bitmesi, kâğıdın altında ise belirli bir boşluğun bırakılması gerekmekteydi.³³⁴

Hitap, dua ve bitiş şekilleri bulanan arzuhallerin esas kısmında ise dilekçe sahibinin kendini tanıttığı tarif-i nefis, sahip olduğu özellikleri anlatan beyan-ı istihkak ve isteklerini anlatan beyan-ı matlab yer almakta, arzuhalin sonunda ise dilekçe sahibinin imzası veya mührü yer almaktadır.³³⁵

Örneğin:

“hak-ı pay-i mede risay-ı hazret-i veliyü’n-niamilerine arz-ı hal-ı ubeydanem budur ki (hitap). Bu kulları, Fındıklı’da iskeleye karib kalatatçı taifesinden olup (tarif-i nefis), mahallemiz sakinleri ehl-i ırz olup kadimden kahvehane ve şerbethane ve bozahane ve koltuk ta’bir olunur meythane yoğiken çend seneden berü ocakdan ve kalyoncu taifesinden kimesneler kefer hanelerini meythane ve koltuk ittihaz edüb... (beyan-ı matlab). İnşallahu Teala manzur-ı ayn-ı inayetleri buyuruldukda ol babda ve herhalde emr ü ferman inayetlü merhametlü veliyü’n-niam-ı a’lem

³³³ Balak, 2009, 5; İpşirli, 1991, 447.

* Bedûh: mektup zarflarının üstüne yazılan aslı meçhul bir kelime. Bunun yerine “ebced”hesabına göre karşılığı olan : (2,4,6,8) sayıları da kullanılır. Bknz. Devellioğlu, 2006, 78-79.

³³⁴ Balak, 2009, 4-5.

³³⁵ İpşirli, 1991, 448.

efendim sultanım hazretlerindir (hatime). Arzuhalin sonuna “bende” (kul) sözcüğüyle birlikte kişinin adı yazılır varsa mühri de basılır, fakat tarih konmazdı”³³⁶

Evliya Çelebi’de Seyahatnamesinde esnaf-ı yazıcıyan adı ile arzuhalcilerden kısa da olsa bahsetmektedir.³³⁷ Arzuhalcilerin 400 dükkan ve 500 yazıdan oluştuklarını, bunların bir kısmının orduyla birlikte cepheye gittiğini, yol boyunca ve cepheye sadrazama sunulan arzuhalleri, İstanbul’da bulunan arzuhalcilerin Paşakapısı’na yakın yerlerde arzuhal ve mektup yazdıklarını anlatmakla birlikte bu kimselerin ustalarının ise Kûfeli Kasım bin Abdullah olduğundan bahsetmiştir.³³⁸

Ali Galip ise arzuhalciler için, Tanzimat’tan önce dava vekili sınıfının olmadığını ancak bugünün avukatının yaptığı işler arasında olan arzuhalciliğin hukuk tarihimizde de önemli bir yeri olduğunu söylemektedir. Halkın ve hazinenin hukukunu korumak amacıyla hükümete müracaat etmek belli kurallara bağlanmış ve bu görevi yerine getirme işi de arzuhalcilerin vazifesi olarak görülmüştür. Bundan dolayıdır ki arzuhalciler şer’i hükümleri ve zamanın kanunlarını bilen, ahlaklı, bilgili, okuma-yazması olan kimselerden seçilmekte ve böyle kimselere ruhsatname verilmekteydi³³⁹ diyerek onları anlatmaktadır.

Moltke’de, İstanbul seyahati sırasında arzuhalciler ile ilgili gözlemini şu şekilde aktarmaktadır: “Kılıç Ali Cami avlusunda zarif şeyler satılan dükkânlar vardır. Kemerlerin birinin altında bir Türk mektup yazıcısı, dizinin üstünde bir tabaka kalın kâğıt, elinde bir kamış kalem, oturuyor. Geniş mantolu sarılı kadınlar hararetli hararetli el hareketleriyle ona meramlarını anlatıyorlar ve Türk, yüzünde en ufak bir değişme olmadan harem sırlarını, bir dava işini, padişaha bir dilekçeyi veya bir matem haberini yazıyor, kâğıdı ustalıkla katlıyor, bir parça müslime sarıyor, üzerine kırmızı mumla mühür basıyor ve ister bir sevinç mektubu ister bir matem haberi olsun karşılığında 20 para alıyor”³⁴⁰ demektedir.

³³⁶ Sakaoğlu, 1993, 336.

³³⁷ Aday, 1994, 26; Börü, 2006, 65.

³³⁸ Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. C. 2. (çev. Z. Danışman). 221; Tanyer, 2004, 275; Gayretli, M. *İslam Adliye Teşkilatında Avukatlık*. 6; Kocaoğlu, S. S. (2010). Tarihsel Perspektifi ile Türk-İslam Hukukunda Savunma Hakkı ve Müdafî. *ABD*, Yıl:68, S. 2010/4, 64; Yılmaz, 1995, 196-197.

³³⁹ Ali Galip. (1931, Nisan). Bizim Tarih. *İstanbul Barosu Mecmuası*, Sene 5, S. 52-4, 162; Kuntman, O. (1988). Türkiye’de Avukatlık Mesleğinin, İstanbul Barosunun Tarihçesi ve Yabancıların Kurduğu Baro. *İBD*, 62(4-5-6), İstanbul: Ufuk Matbaa, 257.

³⁴⁰ Moltke, H. V. (1960). *Türkiye’deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar*. Ankara: TTK, 20-21.

Arzuhalçiler için “kaleminden kan damlar... inci döker... dokunaklı yazar!” derlermiş. Akıllara gelen, öyleyse bu kimseler neden daha iyi yerlere gelememişler sorusuna karşılık, o dönemde artık devlet işlerine tanidik olmadan ve iltimassız girmenin zor olduğunu ayrıca devlet işlerinde çalışanlarında cüzi miktarlarda maaş almalarından dolayı da devlet işleri yerine arzuhalçiliğin tercih edildiği söylenmektedir.³⁴¹ Şöyle ki arzuhalçiler sadece resmi yazıları yazmakla kalmaz sevgililere ve askere mektup, pusula, mazhar, itkname*, senet, anlaşma gibi yazı işleriyle de ilgilenirdi. Bundan dolayı da hem arzuhalçilerin sayısı hem de müşterilerinin sayısı fazlaydı ayrıca, müşterileri sadece İstanbullular değildi. Taşradan gelen kimselerde makamlara dilekçe yazdırmak için arzuhalçilere gitmek zorundaydılar.³⁴²

Bütün bu özelliklerinin dışında bu işin herhangi bir sermaye istememesi de önemli bir durumdu. Portakal ve limon sandıklarından yapılmış küçük bir masa, etrafında küçük sandalyeler, bir çini hokka, üç beş tane kâğıt kalem, esericedit kâğıdı ile zarf ve renkli kum dolu rıhdan onlar için yeterliydi. Bazılarının ise hokkaları ve rıhdanlıkları daha güzel ve minelerle süslenmişti. Yine hokkaları ve rıhdanlıkları oya gibi işlenmiş dar ve uzunca bir tabakta durmaktaydı.³⁴³ Ayrıca bazı arzuhalçilerin küçük dükkanları bulunmakta ve diğerlerine göre daha şatafatlıydı. Şöyle ki, üstü atlas bir örtü ile örtülmüş ıhlamur ve ceviz ağacından yapılmış masalar, üzerleri hereke kumaşı ile kaplı yaylı sandalyeler bulunmaktaydı.³⁴⁴

Zaman içerisinde kurdukları düzen bozulmaya başladı ve dükkan köşelerinde, kahvehanelerde ve cami, medrese havlularında işin ehli olmayan kimselerin aralarına girmeleri ve işlere karışmalarıyla arzuhalçiler grubu bozulmaya başladı.

³⁴¹ Talu, E. E. (1953, Aralık). Arzuhalci. *Resimli Tarih Mecmuası*. IV(48). Fazıl Özok (Editör). Tan Matbaası, 2784.

* 'İtk-nâme: köle veya câriye azâd etmeyi tevsik eden yazı, azad, salıverme kâğıdı. Bknz. Devellioğlu, 2006, 399.

³⁴² Tanyer, 2004, 271; Sakaoğlu, 1993, 335.

³⁴³ Talu, 1953, 2785; Çapanoğlu, 1951, 1174.

³⁴⁴ Çapanoğlu, M. S. (1942, Mart-Nisan). Yenicami Arzuhalçileri. *Yeni Türk İstanbul Halkevleri Mecmuası*, 10(111-112/3-4), 12-13.

Arzuhalcilerbaşı'nın verdiği bir dilekçe üzerine de 1660-1662 (1176-1178) tarihlerinde ilk rûûs* çıkmış ve bu mesleğin³⁴⁵ ilk nizamnamesi:

“...arzuhalci taifesi kadimden beri arzuhalcibaşı ve Divân-ı Hümâyûn çavuşları ocağı zabitanından çavuşlar emini ve katibi marifetiyle müstekim, arzuhal tahrîrine kadir, hoş nevis ve ehl-i 'ırz ve şer'i şerife ve kanûn-ı münife ve kaidei mer'îyyeye vakıf mücerrebûletvar kimseler intihap ve çavuş başı bulunanlar tarafından izinlerini havi verilen tezkeresiyle istihdam olunagelmışken biraz müddetten beri bu usûle müracaat olunmayıp el-yevm bilâ-izindükkan köşelerinde ve kahveci dükkanlarında ve bazen medrese ve cami avlularında şer'i şerife ve memnuattan olan hususata vakıf olmayanlar kendi meramları üzerine müzahraf arzuhaller tahrîr ve ehl-i 'ırzın bilâ-mucib 'ırzları 'özü şer'i onbeş sene mürûr eylemiş atik nizain hudusuna ve müceddeden sebtolunmuş iradın ref'i ve hane tenezzül ve hasaratı miriyi mucib ve kaidei tevcihata mugayir ahvalin zuhûruna ba'is olmalarına fima ba'd arzuhalcibaşı ve ocak zabitleri marifetiyle izni müş'ir yedlerinde tezkeresi olmayanlar arzuhal tahrîr eylememek ve bilâ-izin tahrîre cesaret edenlerin haklarından gelinmek ve nizamı mezbûr düsturul'amel tutulmak üzere... müekkeden tenbihi ekkid ve daima nezaret ve dikkat olunub bundan sonra eğer bu tenbihe müğayiri kanûn-ı kadîm ve kaide-i mer'îyyeye muhalif arzuhalciler arzuhal ederlerse her kim olursa olsun... yolsuz arzuhal tahrîr edenlerin tard ve teb'idlerine kemali ihtimam ve dikkat... oluna...”³⁴⁶ olmuştur.

Bu nizamnameye göre; arzuhalciler, eskiden beri arzuhalcibaşı, Divân-ı Hümâyûndaki çavuşlar emini ve katibi aracılığıyla arzuhal yazma gücüne sahip, güzel yazı yazan, saygı değer kimseler ve İslam şeriatını, yürürlükte olan kanunları bilen, tecrübeli kimselerden seçilmiş ve çavuşbaşı tarafından verilen izin belgesiyle hizmete alınmıştır. Ancak bir süre sonra bu uygulamaya uyulmamış ve izinsiz olarak dükkan köşelerinde, kahvehanelerde, medrese ve cami avlularında İslam şeriatını ve kanunlarını bilmeyen kimseler kendi istekleri üzerine sahte arzuhaller yazmaları üzerine yasal engelleri ortadan kalkmış onbeş yıl zaman aşımına uğramış eski kuralların yeniden ortaya çıkmasına, muhasebe defterlerine kaydedilmiş gelirin lağvedilmesine, devlet malının hasarına, evlerin değerinin düşmesine ve rütbe verme kurallarına aykırı durumların ortaya çıkmasına sebep olmalarından sonra arzuhalcibaşı ve ocak zabitleri aracılığıyla yazı ile bildirilmiş izin belgesi olmayanların arzuhal yazamayacakları bildirilmiştir. İzinsiz arzuhal yazmaya cesaret edenler için yeni düzenlenen kanunlar gereğince bu kimseler uyarılır ve mutlaka kontrol altında tutulurdu. Eğer bu uyarıdan sonra da eski ve yürürlükte olan kanunlara aykırı hareket eden arzuhalci olursa her kim olursa olsun vazifeden uzaklaştırılmasına ve

* Rûûs: sadrazamın verebileceği küçük rütbeler için verilen resmi yazı. Bknz. Devellioğlu, 2006, 902.

³⁴⁵ Battal, Ş. , Erdem, N. (1985). Avukatlık Mesleğinin Türkiye'deki Tarihçesi. *ABD*, S. 5-6, Ankara, 675-676; Özkent, 1940, 48.

³⁴⁶ Özkent, 1937, 5.

kovulmasına son derece dikkat edilecektir. Böylece bu nizamname ile arzuhalcilikle ilgili özellikler ve şartlar ortaya çıkarılmıştır.³⁴⁷

1178 tarihli iradeden anlaşıldığı üzere o zaman arzuhalcilerin de disiplin altına alınma mecburiyeti doğmuş ve ruusu hümayunda kayıtlı olmayanların Divân-ı Hümâyûn için arzuhal yazmamaları, yazarlarsa uzaklaştırılacakları ve kovulacakları bildirilmiştir.³⁴⁸

Bu konu ile ilgili olarak A. Refik Altınay şöyle yazar:

“hiçbir arzuhalci izinsiz dükkân açamazdı. 1764’te bu kurala uyulmamaya başlandı. Arzuhalciler izinsiz dükkân açarlar, kahvelerde, medrese ve cami avlularında kendi niyetleri doğrultusunda arzuhaller yazarlardı. (Onlar bu tutumlarıyla) yasal engelleri ortadan kalkmış, onbeş yıl zaman aşımına uğramış eski kuralların yeniden ortaya çıkmasına, muhasebe defterlerine kaydedilmiş gelirin lağvına, devlet malının hasarına, evlerin değerinin düşmesine ve rütbe verme kurallarına aykırı durumların ortaya çıkmasına neden olurlardı. İşte o zaman Arzuhalcibaşı’na Divân’dan emir çıkar, Divân-ı Hümâyûn’dan çıkan tüm emir ve kanûnlara aykırı arzuhal yazacakların şiddetle cezalandırılacakları bildirilirdi”.³⁴⁹

Bu konu ile ilgili Divân-ı Hümâyûndan Çavuşbaşı’na gönderilen bir yazı şöyle bitiyor:

“...yolsuz arzuhaller ortaya çıktığı zaman yazanların kovulup cezalandırılmalarına eksiksiz özen gösterilip dikkat edilecek, pek az göz yumulup müsamahadan kaçınılacak. İşbu emr-i şerifimin sürekli olarak yürürlükte kalmasına aynı özen gösterilecek....”³⁵⁰

Bu fermanla en çok dikkat çeken durum o zamanlarda bile arzuhalciliğin devlet ve halk için önemli bir yapı olarak görülmesi ve bundan dolayı de düzen ve disiplin altına alınmak istenmesidir.³⁵¹

Zamanla deneyimsiz, iltimasla arzuhalcilik tezkeresi almış, hatta kaçak olarak çalışan arzuhalcilerin, başvuru konularının özelliklerine bile bakmadan, her konuyu bilinçsizce yazmaları, arzuhalciler için yapılan şikayetlerin daha da artmasına sebebiyet

³⁴⁷ Battal, Erdem, 1985, 675-676.

³⁴⁸ Sağnak, S. , Boralıdağ, K. (1939). *Devlet Camiasında Avukatlık ve Baro Yeni Avukatlık Kanunun Karakteristik Vasıfları*. Ankara: Ankara Yeni Cezaevi Matbaası, 17.

³⁴⁹ Altınay, 1998, 50.

³⁵⁰ Altınay, 1998, 50-51; Galip, 1931, 164.

³⁵¹ Özkent, 1940, 48-49.

vermiştir.³⁵² Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen resmi belgelerden anlaşıldığı üzere arzuhalcilik 1865 yılına kadar devam etmiştir.³⁵³

Arzuhalciliği, dava vekilinin ilk görevi olan yazı ile savunma işlevi gördüğünü söylemiştik. Bunların dışında bir de davalara giren bir grup söz konusuydu. İslam hukukuna göre mahkemede bulunma veya vekille temsil edilme zorunluluğu söz konusuydu bu durumda dava vekilliğinin oluşmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde ise bu iş, İslam hukukundaki durumu karşılayabilecek okur-yazar kimselerin olmaması nedeniyle uzun süre kadının yanında çalışmış, bu işin şekli şemalini öğrenmiş muhzir denilen kimselere verilmiştir. Muhzirler, mahkemeye gidemeyen ya da kendini savunamayan kişileri bizzat kadının karşısında savunmaya başlamıştır. Yani muhzirler arzuhalcilerin aksine sözlü savunmayı gerçekleştirmişlerdir.³⁵⁴

Muhami Muhtar Bey, Memleketimizde: Da'va Vekaleti, Avukatlık, Muhamilik adlı makalesinde vekaletin ne zaman ve nasıl geldiği, ne derece etkili olduğu konusunun tartışıldığını bildirmekle birlikte ilk dönemde bu işin tamamen serbest olduğunu ve naipler ve kadılarla sürekli ilişki içerisinde olan muhzirlerle, başkatipler ve katipler tarafından yapıldığını söylemektedir.³⁵⁵

Muhami Artin Toptaş Efendi, mahkemeye giden bir davanın, ne zaman görüleceği ve ne zaman, nasıl biteceğinin bilinmemesi nedeniyle davacıların vakitlerini boşa harcamamak için ve mahkemeye sadece isbat için bir kimsenin gitmesi gerekliliğinden dolayı bir vekil tayin etmek zorunda olduklarını söylemektedir. Ayrıca bu kimselerin yani vekillik yapacak olan kişilerinde genellikle mahalle bakkalları olduğunu da dile getirmektedir.³⁵⁶

Muhzirlerin yanında yer alan bu bakkallar, Karamanlı, Niğdeli, İncesulu mahalle bakkallarıydı. Dava sahipleri kimseler çoğunlukla bu kişileri seçmekteydiler bu duruma neden olan en büyük etken ise Üsküdar, Boğaziçi gibi yerlerde oturan kadıların bu

³⁵² Tanyer, 2004, 273-274.

³⁵³ Özkent, 1940, 49.

³⁵⁴ Güner, 2002, 27.

³⁵⁵ Muhtar Bey. Memleketimizde: Da'va Vekaleti, Avukatlık, Muhamilik. *Muhamat*, Nr. 2(4), 111-114.

³⁵⁶ Artin Toptaş. Memleketimizde: Da'va Vekaleti, Avukatlık, Muhamilik. *Muhamat*, Nr. 2(6), 176-180.

kimselerle alışveriş vesilesiyle tanışıyor olmasıydı. Başlangıçta dostlarına yardımcı olan bu kimseler kadılarla tanışıklığından dolayı ve işleri hemen halletmesi sonucunda, durum dostlarına yardımdan öteye gitmiş ve ücret karşılığında daha fazla iş almaya başlamış hatta o kadar kar etmişler ki bu işi bakkal işlerine tercih etmeye başlamışlardır.³⁵⁷

Bu kimselere, yazıhaneleri olmayıp ayakta dolaştıkları için “ayak kavaflı” veya cepleri kağıtlarla dolu olduğu için “kağıt kavaflı” da denilmiştir.³⁵⁸ Okuma yazması olmayan, Rumca bilmeyen hatta Türkçe’yi dahi güzel konuşamayan bu kavaflar, insanları kandırarak maddi ve manevi zarara uğrattıkları için halk tarafından “yalancı müzevir” olarak da adlandırılmışlardır. Öyle ki bu kimseler çoğunlukla yanlış alıp satar, cahilliklerinden dolayı davayı yanlış anladıkları için dava ile ilgili olarak müvekkillerine dediklerinin de tam tersi çıkardı. Bu meslekler avukatlığı tam olarak yansıtmamakla birlikte toplum tarafından avukatlar için kullanılan birçok sıfat ilk önce bu meslekler için kullanılmıştır.³⁵⁹

Bu kötü namlarından dolayı dava vekilliği çirkin bir iş olarak görülmüş ve ilk kurulan Ticaret-i Bahriye Mahkemesine ve liman dairesinde toplanan meclislere bunlar alınmamıştır.³⁶⁰

2. 3. Tanzimat ve Islahat Fermanı’nda Dava Vekilliği

Tanzimat dönemine gelindiğinde, dava vekili; kanunların ve kanun hükümlerinin istediği şartları yerine getirdikten sonra aynı soydan olan ve vatandaşlarının maddi manevi haklarının savunması için bulunan ve bunun için zaman ayıran kimse olarak tanımlanmıştır:

“kavanin ve nizamat mevzu’anın taleb eylediği şera’iti ifa eyledikten sonra hemcins ve vatandaşlarının hukuk ve menafi’ maddiye ve ma’neviyesinin müdafa’asına hasr ve vakf vücud eden kimsedir”³⁶¹

³⁵⁷ Rıza Nur. (1933, Haziran). Memleketimizde Avukatlık ve İstanbul Barosunun Tarihçesi. *İstanbul Barosu Mecmuası*, Sene 7, S. 78-6, 245; Özkorkut, 2003, 150; Artin Toptaş, Nr. 2(6), 176-180.

³⁵⁸ Centel, N. (1984). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî*. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 32; Betil, 1978, 27.

³⁵⁹ İnanıcı, H. (2000/2001). Türkiye’de Avukatlık İdeolojisi. *Toplum ve Bilim*, 87 Kış, İstanbul: Birikim Yayınları, 137; Özkent, 1940, 50-51.

³⁶⁰ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 16-17.

Öyle ki bu tanıma uygun olarak Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın getirdiği kişi hak ve özgürlükleri ilkeleri ile birlikte savunma mesleğinin hukuki zemini oluşturulmaya başlanmış, sonrasında çıkarılan kanun ve nizamnamelerle de bu zemin desteklenmiştir.³⁶²

Türk avukatlığının ilk basamağını oluşturan 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı'nda hak ve özgürlükler şöyle ifade edilmektedir:

“...bundan böyle Devlet-i ‘Aliyye ve memaliki mahrusamızın hüsnü idaresi zımında bazı kavanini cedide vaz’ı ve tesisi lazım ve mühim görünerek işbu kavanini esasiyenin mevâddı esasiyesi dahi emniyeti can ve mahfuziyeti ‘ırz ve namus ve mal tayini vergi ve asakiri muktaziyenin sûreti celp ve müddeti istihdamı kazıyelerinden ibarettir... ve Meclisi Ahkâm-ı ‘Adliyye azası dahi lüzumu mertebe tesir olunmalıdır... ve kavanini şer‘iyyeye muhalif hareket edenlerin kabahati sabitelerine göre tedibatı layıklarının hiçbir rütbeye ve hatır ve gönüle kapılmayarak icrası zımında mahsusan ceza kanûnnâmesi dahi tanzim ettirilsin ve keyfiyatı meşruha usûlü atıkayı bütün bütün tagyir ve tecdit demek olacağından....”

1856 Islahat Fermanı'nda ise:

“...ve mücazat ve ticaret kanûnlarıyla muhtelit divânlarda icra olunacak usûl ve nizamat ve murafaat mümkün mertebe sûretle ikmal olunarak zabt ve tedvin kılınması... ve hapisanelerde bile canibi saltanatı seniyeden vaz’ kılınan nizamatı inzibatiyeye muvafık muamelattan maada hiçbir gûna mücazâtı cismaniye ve eziyet ve işkenceye müşabih kâffe muamele dahi kamilen lağv ve iptal kılınması... lazımdır”

denilerek karma mahkemelerin kurulması ve bu mahkemelerde uygulanması için medeni, ceza ve usûl kanunlarının biran önce çıkarılması hükmünü barındırarak, adli kanunlaştırma hareketini başlatmış ve böylece dava vekilliği ile ilgili hükümleri içeren kanun ve nizamnameler yürürlüğe girmeye başlamıştır.³⁶³

2. 4. 1274/1858 Ceza Kanûnu'nda Dava Vekilliği

Öncelikli olarak 1840 ve 1851 tarihli Ceza Kanûnlarıyla suç ve ceza anlayışı değişmiş ve savunma ile ilgili görüşler meyvesini 1858 Ceza Kanûnnâme-i Hümayûn'unda vermeye başlamıştır. Hekim, cerrah, eczacı ve bunlar gibi mesleklerde bulunan kimseler meslekleri gereğince kendilerine verilmiş olan kişisel ve gizli şeyleri kanun gereği bildirmeye mecbur

³⁶¹ Ş. ŞEKİB. (10 Teşrinisani 1327). Tarihçe-i Muhamat. *Muhamat*. S. 5, 136.

³⁶² Esirgen, 2014, 740.

³⁶³ Özkent, 1940, 52-53; Battal, Erdem, 1985, Ankara, 676.

olmadıkça açığa çıkarırsa yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapis veya bir yirmilik mecdiyeden bir mecdiye altına kadar maddi cezaya çarptırılacaklardır:

“iki yüz on beşinci madde, etibba ve cerrah ve eczacı ve kable hatunlar ve bunların emsali kimseler san’atları iktizasınca kendilerine tevdî’ kılınmış olan serair-i şahsiyeyi kanûna ihbara mecbur oldukları ahvalden gayri de ifşa ederler ise yirmi dört sa’atden bir haftaya kadar habs ile bir yirmilik mecdiyeden bir mecdiye altına kadar cezayı nakdi alınır”³⁶⁴

Kanunda dava vekili ismi geçmemekle birlikte hekim, cerrah, hemşire ve eczacı gibi gizlilik yükümlüğü taşıyan meslekleri sayması ve emsali ifadesinin kullanılması nedeniyle gizlilik ilkesinin ve öngörülen cezaların vekilleri de içine aldığını düşündürmektedir. Şöyle ki, isimlerinin kullanılmaması, dava vekilliğinin tam bir meslek olarak görülmemesinden hatta ayak kavafı ve müzevirler tarafından yapıldığı için itibarı ve saygınlığı kötüleşen bir meslek olarak görülmesinden kaynaklandığını düşündürmektedir.³⁶⁵

2. 5. Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnâmesi’nde Dava Vekilliği

Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnâmesi’nde de vekaletle ilgili bazı hükümler yer almaktadır. Şöyle ki bu nizamname ile taraflar bizzat mahkemeye gelmeye veya vekilliği geçerli olan bir vekil göndermeye mecbur olacaklardır. Vekillik asıl dava için gerekirsede o davayla ilgili her şeyi içine alabilecek bir vekilliğin de mutlaka olması gerekir. Bu vekalet resmi olarak veya sadece müvekkilin mühür ve imzasıyla düzenlenmiş bir senet veya celb pusulası üzerine de yazılabilir. Ancak resmi olmadığı takdirde imza veya mühürün karşı taraf tarafından onaylanması gerekmektedir. Vekaletname savunmadan önce mahkeme başkatibine gösterilip başkatip tarafından görülmüştür diye açıklama verilmesi gerekmektedir. Hiç kimse geçerliliği olan bir vekaletnameye sahip olmadıkça veya mahkeme huzurunda taraflardan biri tarafından vekil edilmedikçe vekillik yapamayacaktır:

“yirmi sekizinci madde, tarafeyn mahkemeye bi’z-zat gelmeye veyahud vekâleti mu’tebere i’tasıyla vekil irsal eylemeye mecbur bulunacaklardır. Vekâlet-i mu’tebere asıl da’vayı vakı’aya mahsus olmak iktiza eder ise de ol da’vaya şamil olabilecek vekâlet mutlaka dahi mu’teber ‘add olunur. İşbu vekâlet sûret-i resmiye de veyahud yalnız müvekkilin mühür veya imzasıyla tanzim olunmuş bir senede veyahud ihzar pusulası üzerine tahrîr olunabilib. Fakat sûret-i resmiye de olmadığı takdirde imza veya mühür müvekkilin olduğu hasmı tarafından tasdik olunmak icab eder”

³⁶⁴ *Düstur*, Tertib I, C. I, 584; *Ceza Kanunname-i Hümayunu*, Nr. 112, 79-80.

³⁶⁵ Durhan, 2004, 31; Özkent, 1940, 53-54.

“yirmi dokuzuncu madde, vekâletname müdafa’adan evvel mahkeme başkâtibine ibraz olunub tarafından görülmüşdür deyu bilâ-harç şerh verilmek lazımdır”

“otuzuncu madde, hiçbir kimse mu’teber vekâletnameyi hamil olmadıkça veyahud mahkeme huzurunda tarafeynden biri canibinden tevkîl kılınmadıkça vekâlet edemez”³⁶⁶

2. 6. Dersa’adet ve Mülhakat-ı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme

Dersaadet ve Mülhakat-ı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizâmiyesine Dair Nizamnâmedeki maddeler biraz daha geniştir. Cinayetden doğan kişi hukuku davalarında davacı ve davalı taraflarından vekil tayin edilebilir. Ceza kanunları yargılamasında da suçlanan kişi mahkemede hazır bulunmak şartıyla savunması için bir vekil bulundurabilecektir:

“yetmiş altıncı madde, cinayetden mün’bais hukuk-i şahsiyye da’valarında müdde’î ve müdde’î aleyh taraflarından vekil ta’yin edilebilir. Mevâdd-ı cezaiyye muhakemesinde müttehim bi’z-zat hazır bulunmak şartıyla li-ecli’l-müdafi bir vekil bulundurabilecektir”³⁶⁷

Ceza davalarında sanığın bizzat mahkemede bulunması şartıyla savunma için vekil de bulundurabileceğini bildiren bu maddeyle “müdafi” kavramı ilk kez bir nizamnamede yer almıştır.³⁶⁸

Vekil olarak atanan kişinin kayıtlı olmak üzere resmi olarak asilin mühür veya imzasıyla bağlı olduğu yerden tasdiklenmiş bir vekaletnamaya sahip olması ve mutlaka Osmanlı Devleti’nin tebaası olması gerekmektedir:

“yetmiş yedinci madde, ta’yin olunacak vekilin mukayyed olmak üzere sûret-i resmîyede ve asilin mühür veya imzasıyla mensub olduğu mahal-i resmîden musaddak bir vekâletname ibraz etmesi ve mutlaka teba’a-yı devlet-i ‘aliyeden bulunması lazım gelecektir”³⁶⁹

Meclislerde görülecek davalarda başkan, üye, katip, mümeyyiz, sorgu hakimi, subaylar ve askeriye mensupları vekalet yapamayacaklardır. Ancak mahkeme huzurunda kendi şahsi davaları için kendine, eşlerine, eşlerinin annelerine ve kendi babasına,

³⁶⁶ *Düstur*, Tertib 1, C. 1, 786-787; Özkent, 1940, 54.

³⁶⁷ *BOA*, A.} DVN. MKL 8/9 (1286 Za 21/22 Şubat 1870); *Düstur*, Tertip I, C. I, 699; Özkent, 1940, 54-55.

³⁶⁸ Centel, 1984, 33.

³⁶⁹ *BOA*, A.} DVN. MKL 8/9; *Düstur*, Tertip I, C. I, 699; Özkent, 1940, 54-55.

dedelerine, çocuklarına ve torunlarına vekalet edebilirler. Bununla birlikte vasisi oldukları öksüzlerin şahsi davalarını da vasiyet ile gördürebilirler. Ancak bu sırada memur sıfatında bulunamazlar:

“yetmiş sekizinci madde, meclislerde rü’yet olunacak de’avide re’is ve a’za ve katib ve mümeyyiz ve müstantikler ve zabitan ve neferat-ı askeriye vekâlet edemeyeceklerdir fakat mahâkim huzurunda kendi de’avi-i şahsiyeleri için asalet ve zevcelerine ve zevcelerinin validelerine ve kendülerinin aba ve ecdad ve evlad ve ahfadına vekâlet edebilirler ve vasisi bulundukları eytâmın o makule de’avi-i şahsiyesini bi’l-vesaye rü’yet etdirirler ve o esnada me’mûrîn-i resmiyyeler sıfatında bulunamazlar”³⁷⁰

2. 7. Ticaret De’avi Kalemi Nizamnâmesi’nde Dava Vekilliği

Dersaadet ve Mülhakat-ı İdare-i Zabita ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizamiyyesine Dair Nizamnâme’sinden sonra yayınlanan Ticaret Deavi Kalemi Nizamnâmesi ile de arzuhalcilikle ilgili düzenleme yapılmıştır. Çeşitli dairelere arzuhal sunacak kimselerden isteyenler için arzuhal yazdırmak ve geliri kendine ait olmak üzere deavi kalemi emri altında arzuhalci esnafından seçilmiş iki kişi bulunacaktır:

“dördüncü madde, devair-i müte’addideye ‘arzuhal takdim edecek kimesnelerden istek edenler ‘arzuhal yazdırmak ve hasılatı kendülerine ‘ai’d olmak üzere de’avi kalemi ma’iyyetinde ‘arzuhalci esnafından müntahab iki kimesne bulunacaktır”³⁷¹

Bu maddeyle, resmi olarak mahkeme kaleminde iki arzuhalci bulundurulmuş ve isteyen kimselerin devlet kontrolündeki bu kişilere arzuhal yazdırabilmesi için düzenleme yapılmıştır.³⁷²

2.8. Şurâ-yı Devlet Nizamnâme-i Dahilisi'nde Dava Vekilliği

Yargı, yasama ve yürütmenin birbirinden ayrılmasını sağlamak için kurulan Şûrâ-yı Devlet; mülkiye; güvenlik ve mülkiye ile ilgili konuları maliye; devlet gelirlerinin tahsili ve korunması, vakıfların idaresi ile ilgili kanun ve nizamlarla ilgili konuları adliyye; adli işler ve mahkemelerin nizam ve kanunlarıyla ilgili konuları nafia; ticaret ve ziraat dairesi bayındırlık işlerini düzenlemek, ticaret ve tarım gelişmesi için yapılan girişimlerle ilgili

³⁷⁰ BOA. A.} DVN. MKL 8/9 1286; *Düstur*, Tertip I, C. I, 699-700; Özkent, 1940, 54-55.

³⁷¹ *Düstur*, Tertip I, C. I, 814.

³⁷² Durhan, 2004, 32.

yapılan konuları ve eğitim; genel eğitimin yaygınlaşması için eğitim kurumlarına ile ilgili konuları incelemekle yükümlü olan beş daireden oluşturulmuştur.³⁷³ 5 Mart 1868 (11 Zilkade 1284) tarihli fermanla kurulan Şurâ-yı Devlet, 1 Nisan 1868 (8 Zilhicce 1284) tarihli irade ve aynı tarihte çıkarılan Şurâ-yı Devlet Nizamnâmesi ile kuruluşunu tamamlamıştır.³⁷⁴

İşte bu kurumun nizamnamesi olan Şurâ-yı Devlet Nizamnâme-i Dahilisi'nde ise konumuz ile ilgili olarak tek bir hüküm yer almaktadır; O da davalının vekil tayin edip edemeyeceğiyle ilgili bir hükümdür.³⁷⁵ Yargılama dairesine gönderilen bir davanın görüldüğü sırada zorunlu nedenlerden dolayı asıl davacı mahkemeye gelmediği takdirde dairenin kabul edeceği özelliklere sahip bir vekili tayin etmesi uygun olacaktır:

“altıncı madde, muhâkemât dairesine havale olunan bir da'vanın esna-yı rü'yetinde esbab-ı zaruriyeye mebni asıl müdde'-i mahkemeye gelmediği takdirde dairenin kabul edeceği sıfatda tarafından bir vekil ta'yin etmesi câ'iz olacaktır”³⁷⁶

2.9. Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye Dahili Nizamnâmesi'nde Dava Vekilliği

Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Dahili Nizamnâmesi'nde dava vekili ile ilgili hükümler içermektedir. Mahkeme kararının bildirilmesinden sonra davanın temyiz veya istinafi için yapılması gereken işlemler bildirinin gönderildiği tarihten itibaren yüz yirmi gün içerisinde yapılırsa geçerli olmakta sürenin sonunda yapılırsa hatalı olmaktadır. Yazılı olan bu şartları yerine getirdikten sonra kişi dilekçeyle veya vekili yirmi altıncı maddede yazılı olan hukuki sürenin sona ermesinden sonra altmış gün içerisinde yargılama için İstanbul'a gelerek geliş tarihini Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin evrak odasına kaydettirmek üzere Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye nezaretine sunmaya mecburdur. Bu işlemler gerçekleştirilmezse dilekçeleri geçerli olmayacaktır.

“yirmi altıncı madde, bir i'lamın temyizi veyahud da'vanın istinafi için istad'a olunabilmesi i'lamın tebliği tarihinden itibaren yüz yirmi gün zarfında makbul olub bu mahal inkızasından sonra sakat olur”

³⁷³ Akyıldız, A. (2010). Şurâ-yı Devlet. *İA*, C. 39, 236-237; Kılıç, H. (2012). *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari Modernleşme Kurumu Olarak Şurâ-yı Devlet (1868-1876)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 46.

³⁷⁴ Canatar, M., Baş, Y. (1998). Şurâ-yı Devlet Teşkilatı ve Tarihi Gelişimi. *OTAM*, S. 9, 113.

³⁷⁵ Özkent, 1940, 55.

³⁷⁶ BOA, A}DVN. MKL 7/14 (1285 Z 28/11 Nisan 1869); *Düstur*, Tertip I, C. I, 708.

“yirmi sekizinci madde, şerâit-i muharrere ifa olunduktan sonra sahib istad’a yahud vekili 26. maddede muharer müddet kanûniyyenin inkızasından i’tibara nihayet altmış gün zarfında li-ecli’l-muhâkeme dersi’adete gelerek tarih vürudunu Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye evrak odasına kayd ettirmek üzere Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye nezaretine bir mezkûre takdimine mecburdur etmediği takdirde istid’ası red olunur”³⁷⁷

2.10. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye (Vekalet Kitabı)

Birinci bölümde ayrıntılı olarak incelediğimiz Mecelle, konumuzu yakından ilgilendiren vekalet ile ilgili olarak ayrı bir kitaba sahiptir. On birinci kitap olarak hazırlanan vekalet kitabı, vekalet hakkında olup bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde, vekaletin unsurları, şartları ve hükümleri hakkında hükümleri içermektedir.³⁷⁸

Öncelikli olarak vekil, vekalet ve müvekkil gibi terimlerinin tanımları yapılarak konuya açıklık getirilmiştir. Buna göre, vekalet, bir kimsenin işinin yapılması işlemini bir başkasına bırakması ve o iş için kendisinin yerine geçirmesidir. Vekalet veren kimseye müvekkil, kendisi yerine geçirdiği kimseye vekil, vekaletin konusuna da müvekkel-ün-bih denilmektedir:

“bin dört yüz kırk dokuzuncu madde, vekâlet bir kimsenin işinin görülmesini bir başkasına bırakması, o işte kendisi yerine geçirmesidir

O kimseye müvekkil (vekâlet veren) ve yerine geçirdiği kimseye vekil ve o işe de vekâlet konusu (müvekkel-ün-bih) denilir”³⁷⁹

Daha sonrasında ise bir vekilin vekilliğe nasıl kabul olunacağı hakkında hüküm verilmektedir:

“bin dört yüz elli birinci madde, tevkîlin rûknü icab ve kabuldür”³⁸⁰

Şöyle ki, bir konu ile ilgili olarak müvekkilin şu konuya seni vekil ettim demesi ve o kimsenin de bunu kabul etmesiyle vekil olabileceği açıklanmaktadır. Ancak burada önemli olan husus o kimsenin vekilliği kabul ettim demesi şartıdır. Yoksa o vekilin almış olduğu olumlu ya da olumsuz hiçbir sonucun hükmü olmaz.

³⁷⁷ BOA, A} DVN. MKL 7/10 (1285 L 29/12 Şubat 1869); *Düstur*, Tertib I, C. I, 334-335.

³⁷⁸ Gür, 1975, 175.

³⁷⁹ Berki, 1968, 300; Ali Haydar Efendi. *Dürerü’l-Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkam*. C. 3, Gül Neşriyat, 467-468.

³⁸⁰ Berki, 1968, 301; Ali Haydar Efendi. *Dürerü’l-Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkam*. 468-469.

Vekil olabilmekte belirli şartlara bağlanmıştır;

“bin dört yüz elli yedinci madde, müvekkilin müvekkel-ün-bih olan işi yapmaya muktedir olması şarttır. Binâen ‘aleyh sabî-i gayri mümeyyiz ile mecnunun tevkîli sahih olmaz....”

“bin dört yüz elli sekizinci madde, vekilin akıl ve mümeyyiz olması şarttır. Baliğ olması şart değildir....”

“bin dört yüz elli dokuzuncu madde, bir kimse bi’z-zat yapabileceği hususlarda ve mu’amelata dair olan her hakkın ifa ve istiyfasında başkasını tevkîl edebilir....”³⁸¹

Buna göre vekilin, müvekkilin verdiği işi yapmaya gücü yeten biri olması şarttır. Bundan dolayı iyiyi ve kötüyü ayırt edemeyen küçük çocuk ve akli yerinde olmayan kimsenin vekil yapılması doğru değildir. Bu maddelerde dikkat çeken unsur vekil olacak kimsenin akıl sağlığının yerinde olması ve ayırt etme gücüne sahip olması gerekirken, bülûğ olmamış olmasının bir öneminin olmamasıdır. Bununla birlikte bir kimse kendi yapabileceği kayıt, takip vesaire gibi işlere dair olan haklarının yerine getirilmesi için başkasını da vekil edebilir.

Husumete vekâlet³⁸² ile ilgili olarak; davacı ve davalıdan her biri diğerinin rızasını almadan istediği kimseyi husumete vekil yapabilir. Husumete vekil olan kimsenin müvekkili aleyhine onayı hakim huzurunda ise geçerli değilse geçersiz olur ve vekillikten çıkarılır. Husumete vekalet vekilliği teslim almayı gerektirmez. Yine teslim alınan vekillikte husumete vekaleti gerektirmez.

“bin beş yüz on altıncı madde, müdde’i ve müdde’i ‘aleyhden her biri dilediğini husûmete tevkîl edebilir, diğerinin rızası şart değildir”

“bin beş yüz on yedinci madde, husûmete vekil olan kimsenin müvekkili aleyhine ikrarı eğer huzur-ı hâkimde ise mu’teber olur. Huzur-ı hâkimde değilse mu’teber olmaz ve kendisi vekaletden mün’azil olur”

“bin beş yüz on sekizinci madde, bir kimse aharı husûmete tevkîl edib de kendi aleyhine ikrarı istisna eylese câ’iz olur”

“bin beş yüz on dokuzuncu madde, husûmete vekâlet kabza vekâleti müstelzim olmaz”

³⁸¹ Berki, 1968, 303-304; Ali Haydar Efendi. *Dürrü’l-Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkam*. 481-502.

³⁸² Husumete vekâlet, davada taraflardan birinin mahkeme huzurunda vekil tarafından temsil edilmesini ifade eder. Bknz. Akgündüz, A. (1998). *Husumet*. İA. C. 18, 418.

“bin beş yüz yirminci madde, kabza vekâlet husûmete vekâleti müstelzim olmaz”³⁸³

Vekilin azli ile ilgili olarak ise; müvekkil, vekilini vekilliğinden çıkarabilir. Fakat başkasının hakkı ile ilgili durumlarda vekillikten çıkaramaz. Vekil de müvekkilin vekilliğinden istifa edebilir. Yine başkasının hakkı söz konusuysa vekilliği yürütmek zorunda kalır. Vekillikten çıkarılması haberi vekile ulaşana kadar vekilin vekilliği devam eder. İstifa eden vekilin vekilliği istifa haberi müvekkile ulaşınca kadar devam eder. Mahkemenin bitmesi ile vekillik son bulur ve vekil doğal olarak vekillikten çıkarılmış olur. Müvekkilin vefatıyla da vekil, vekillikten çıkarılmış olur. Vekillik miras bırakılamaz. Müvekkilin veya vekilin akıl sağlığını yitirmesiyle de vekilliğin anlamı olmaz:

“bin beş yüz yirmi birinci madde, müvekkil vekilini vekâletten azledebilir. Fakat başkasının hakkına ilişkin durumlarda azledemez”

“bin beş yüz yirmi ikinci madde, vekil kendini vekâletten azledebilir. Fakat başkasının hakkını ilgilendiriyorsa istifa edemeyip vekâleti yürütmek zorunda kalır”

“bin beş yüz yirmi üçüncü madde, müvekkil vekilini azl ettikde vekile haber-i azli vasıl oluncaya dek vekâleti üzerinde kalır. Ve ol vakte kadar tasarrufu sahih olur”

“bin beş yüz yirmi dördüncü madde, vekil kendisini azl ettikde azlini müvekkile bildirmesi lazım gelir ve azli müvekkilin ma’lumu oluncaya dek vekâlet kendi uhdesinde kalır”

“bin beş yüz yirmi altıncı madde, müvekkil-ün-bihin hitamı ile vekâlet nihayet bulur. Vekil dahi bittabi vekaletden mün’azil olur”

“bin beş yüz yirmi yedinci madde, müvekkilin vefatı ile vekil mün’azil olur”

“bin beş yüz yirmi sekizinci madde, müvekkilin vefatı ile vekilin vekili dahi mün’azil olur”

“bin beş yüz yirmi dokuzuncu madde, vekâlet mevrus olmaz”

“bin beş yüz otuzuncu madde, müvekkilin yahut vekilin tecennün etmesiyle vekâlet batıl olur”³⁸⁴

Vekaletin sona ermesi ile ilgili olarak Ali Haydar Mecelle şerhinde şunları söylemektedir; vekaleti üzerine alınmış olan davanın bitmesi ile birlikte vekillikte biter, eğer vekalet bir süre için verilmişse o sürenin dolması ile vekalet izni de sona ermiş olur.

³⁸³ Berki, 1968, 318; Ali Haydar Efendi. *Dürrü’l-Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkam*. 560-566.

³⁸⁴ İlhan, C. (2011). *Günümüz Türkçe’siyle Mecelle*. Ankara: Yetkin Yayınları, 441-465; Berki, 1968, 300-320; Ali Haydar Efendi. *Dürrü’l-Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkam*. 467-574.

Belirli şartlar yerine getirilmişse müvekkil vekilini azledebilir. Bu şartlar ise; vekilin azledildiğini bilmesi, vekalette başkasına ait herhangi bir hakkın bulunmaması, vekilin üç celse kadar duruşmaya katılmış olması ve bu azil üzerine ortaya olumsuz bir durum çıkmaması gibi durumlarda müvekkil vekilini azledebilir. Müvekkil vekili azledebildiği gibi vekil de kendisini azledebilmektedir. Yine yukarıda bahsettiğimiz şartlara uymak koşuluyla. Ölüm, akıl hastalığı gibi bir takım durumların oluşması ile de vekil veya müvekkilin tasarruf ehliyeti ortadan kalkmaktadır.³⁸⁵

Bununla beraber ilk kez vekalet ücretinin hak olduğunu da Mecelle’de yer alan 1467. maddede görmekteyiz:

“bin dört yüz altmış yedinci madde, eğer vekâletten ücret şart edilip de vekil dahi i’fa-yı vekâlet eylerse ücrete müstehik olur. Ve eğer şart edilmeyib de vekil dahi ücret ile hizmet eder makuleden değilse müteberri olub ücret isteyemez”³⁸⁶

Görüldüğü üzere vekil, anlaşma yapıldığı esnada ücret talep ederse ve görevini de yerine getirirse ücret talep edebilir ve yine ücretle görevini yerine getiren bir vekil olması da ücrete hak kazandırmaktadır. Ancak ücretle çalışan bir vekil değilse, ücret talep edememekte ancak o zaman da bağış kabul edebilmektedir.³⁸⁷

2. 11. Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanûnu’nda Dava Vekilliği

Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanûnu da dava vekillerine birkaç maddede yer vermiştir. Arzuhalde, arzuhalin yazıldığı gün, ay, sene olarak tarihin yazılması, davacı ile davalının ismi, ünü, sanatı, oturduğu yer ve Osmanlı tebaasından değilse hangi devletin tebaasında bulunduğu ve davanın özeti yazılmak üzere arzuhalin sahibi tarafından imzalanması veya mühürlenmesi gerekmektedir. Ayrıca arzuhalin, senet, dilekçe ve benzeri şeyleri yazmak için özel olarak hazırlanmış damgalı kağıt üzerine yazılması gerekirken vekil imzasıyla da arzuhal sunmak uygun olur. Fakat vekilin vekalet senedine sahip olması ve senetle birlikte geçerliliği resmi olarak bildirilmiş vekil olduğunu imzasında yazması gerekmektedir:

³⁸⁵ Gayretli, M. *İslam Adliye Teşkilatında Avukatlık*. 17. (www.e-akademi.org/makaleler/mgayretli)

³⁸⁶ Berki, 1968, 307.

³⁸⁷ Esirgen, 2014, 761.

“on altıncı madde, ‘arzuhalde yazıldığı gün ve ay ve sene tarihleri ve müdde’i ile müdde’i ‘aleyhin isim ve şöret ve san’at ve mahal ikameti ve tarafından biri teba’a-i Devlet-i ‘Aliyeden olmadığı takdirde kangî devlet teba’asından bulunduğu ve da’vanın hûlasası tahrîr olunmak ve ‘arzuhalin ziri sahib istad’a tarafından imza veya temhir kılınmak ve ‘arzuhal varaka-ı sahîha üzerine yazılmış bulunmak lazım gelir vekil imzasıyla dahi ‘arzuhal takdim olunmak câ’iz olub fakat vekâlet senedini hamil olması ve ba sened musaddak vekil olduğunu imzasında tahrîr etmesi lazım gelür”³⁸⁸

Davacı ve davalının her biri mahkemeye bizzat gelmeye veya bir mahkemeden, mahkeme deavi kaleminden onaylanmış vekaletnameyle vekil göndermeye veya vekili yapacağı kimseyle gelip o kimsenin vekilliğini onaylamaya mecburdur:

“kırk birinci madde, müdde’i ve müdde’i ‘aleyhden her biri mahkemeye bi’z-zat gelmeğe veyahud bir mahkemeden veya bir mahkeme-i de’avi kaleminden musaddak vekâletname i’tasıyla vekil göndermeğe veyahud vekil edeceği kimse ile birlikde gelüb vekâletini tescil etdirmeye mecburdur”³⁸⁹

Bir mahkemede vekil olan kimsenin vekaleti o mahkemenin son kararını bildirmesine kadar geçerli olmakla birlikte, itiraz, istinaf, temyiz dilekçelerine de vekil olduğu, davanın son dereceye kadar yargılanmasında ruhsatlı olduğu veya her derece için ruhsatlı olduğu vekaletnamesinde açıkça belirtilmedikçe yargılamanın her bir derecesine kabul edilmez:

“kırk ikinci madde, bir mahkemede muhakemeye tevkîl olunan kimsenin vekâleti ol mahkemenin nihayet kararının tefhimine kadar mu’teber olub i’tiraz ‘ale’l-hüküm ve istinaf ve i’ade-i muhakeme ve temyiz istid’alarına dahi vekil olduğu veyahud da’vanın son dereceye kadar muhakemesine me’zûn bulunduğu veyahud her vechle vekil mufavvaz ve murahhas iduği vekâletnamesinde musarrah olmadıkça muhâkemâtın her bir derecesinde kabul olunamaz”³⁹⁰

2.12. Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanûnu’nda Dava Vekilliği

Usûl-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanûnu adli kanunlar içinde dava vekilleri için önemli maddeleri içeren bir kanundur. Kanun, Usûl-i Muhakemat-ı Hukukiyye de olduğu gibi Fransız ihtilali sonucu ortaya çıkan kanunlardan aynen alınmıştır. Kanun dava vekilliği ile ilgili olarak;

³⁸⁸ *Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye*, İkbâl Kitabhanesi 1327-1329, Dersa’adet Sancakçıyan Matba’ası, 85-86; *Düstur*, Tertip I, C. IV, 260-261; Özkent, 1940, 55-56.

³⁸⁹ *Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye*, 1327-1329, 96-97; *Düstur*, Tertip I, C. IV, 266; Özkent, 1940, 55-56.

³⁹⁰ *Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye*, 1327-1329, 97; *Düstur*, Tertip I, C. IV, 266; Özkent, 1940, 55-56.

“iki yüz kırk dokuzuncu madde, mütteheme müdafa’atında mu’avenet etmek üzere bir vekil intihabı teklif ve intihab etmediği halde mahkeme tarafından derhal bir vekil ta’yin olunacak ve ta’yin olunmadığı halde mu’amelat-ı müte’akıbe keenlemyekun hükmünde tutulacaktır. Müttehem bir vekil ta’yin ettiği halde mahkemenin intihabı keenlemyekun hükmünde tutulacağı gibi âdem-i intihab esnasında vak’i olan mu’amelat dahi mu’teber tutulacaktır”

“iki yüz ellinci madde, müttehem veyahud mahkeme ta’yin edeceği vekili ancak mahkeme ma’iyetinde bulunan da’va vekillerinden intihab etmeğe mecbur olacak ve fakat bazen müttehemin akraba veya ehlibasından biri dahi mahkemenin müsa’ade-i mahsusasıyla vekil ta’yin edilebilecektir”³⁹¹

hükümlerini taşımaktadır.

Daha önce de gördüğümüz gibi müdafilik ilk defa Dersaadet Mülhakatının İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâmesinde kullanılmıştı. Şimdi bu nizamnamede de ifade edilmekle birlikte bir adım daha ileri gidilerek 249. madde de gördüğümüz gibi zorunlu müdafilik sistemi getirilmiştir. Şöyle ki, ağır ceza durumlarında savunma için bir vekil bulundurulması zorunlu olacak ve eğer sanık kendisi vekilini seçmezse mahkeme onun adına bir vekil atayacaktır. Ancak bu işlem ağır cezalı durumlar için geçerli olmuş ve ağır cezalı olmayanlar için müdafi bulundurma zorunluluğu gerekmemiştir.³⁹² Ayrıca ağır cezalı kimseler müdafi atanması zorunluluğuna uymazsa yapılan işlemlerin hiç biri kabul edilmeyecektir.³⁹³

Bununla birlikte bu dönemde hukuk diline yerleşmiş olan müdafaa vekili terimi de ilk defa ağır cezalı işlerle ilgilenen müdafiler için kullanılmıştır.

250. madde ile bu vekilin kimlerden seçilebileceğine dair açıklık getirilmiştir. Suçlu kimsenin veya mahkemenin tayin ettiği vekil, ancak mahkeme bünyesinde bulunan dava vekillerinden olacaktır.

Mahkeme bünyesine kayıtlı vekiller, Baro veya o zamanın tabiriyle dava vekilleri cemiyeti levhasına kayıtlı avukatlar olmakla beraber suçlunun hısımları, dostları varsa bunlardan biri de müdafilik yapabilirdi. Ancak Adliyye Nezaretinin, adliyye

³⁹¹ *Düştur*, Tertip I, C. IV, 175; *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi*. (1972). Metinler, C. 1, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, İstanbul: Yörük Matbaası, 25. (www.tbbyayinlari.barobirlik.org.tr 25.02.2015).

³⁹² Centel, 1984, 34.

³⁹³ Güner, 2002, 30.

müfettişliklerine gönderdiği 1882 (1299) tarihli bir genelge ile ruhsatnameli dava vekili olmayan yerlerde suçlunun kendi akraba ve tanıdıklarından kimselerin vekillik yapabileceği bu kimselerin kabul etmemesi durumunda kanunu bilen üçüncü şahısların veya mahkeme zabıt katiplerinden birinin de müdafî olarak atanabileceği bildirmiştir.³⁹⁴

Burada dikkat çeken durum suçlunun savunmasını akraba ve dostlarının yapabilecek olmasıdır. Halbuki kanun, savunmanın mahkeme bünyesinde bulunan dava vekilleri tarafından yapılmasını gerektirmektedir. Ancak Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti iki sene önce kurulmuş olmakla birlikte Anadolu’da da bu cemiyetle ilgili hiçbir oluşum bulunmamaktaydı. İstanbul’da bulunan cemiyetin de yeter durumda olmaması nedeniyle kanun, suçlunun akraba ve dostları tarafından savunulmasını da kabul etmiştir.³⁹⁵

Başkan, suçlanan kişinin vekiline usturuplu ve ölçülü savunma yapması konusunda da uyarı da bulunacaktır:

“iki yüz altmış dördüncü madde, re’is, müttehimin vekiline vicdanının ve kanûna lazım olan ri’ayetin hilafında bir şey söylememesini ve kemal-i edeb ve i’tidal ile beyan hal eylemesini ihtar edecektir”³⁹⁶

Cinayet mahkemelerinde suçlunun mutlaka bir müdafaa vekili tarafından savunulması kanuni zorunluluk olduğu için ceza davalarında vekalet, Osmanlı Devleti’nde hukuk davalarından daha önce başlamış ve daha istikrarlı bir şekilde ilerlemiştir.³⁹⁷

Avukatlık ile ilgi yapılan düzenlemelere genel olarak baktığımız da;

- 1858 Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu; sır saklama
- 1861 Usûl-i Muhakeme-i Ticarete Dair Nizamnâme; vekil tayin etme
- 1869 Şurâ-yı Devlet Dahili Nizamnâmesi; vekilliğin gerekliliği ve vekaletin kabulü

³⁹⁴ Özkent, 1940, 56-57; Centel, 1984, 34-35.

³⁹⁵ Özkent, A. H. (1938). Türk Avukatlığının Tarihine Kısa Bir Bakış. *İstanbul Barosu Mecmuası*, Cumhuriyet’in 15. Yıldönümü Fevkalade Nüshası, 7.

³⁹⁶ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 178.

³⁹⁷ Özkent, 1940, 56-57; Centel, 1984, 34-35.

- 1870 Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nizamnâmesi Dahilisi; vekil aracılığı ile başvuru yapma
- 1870 Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâmede ise; vekil ve vekalet ile ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.³⁹⁸

Bütün bu nizamnameler, vekil ve dava vekilliği ile ilgili bilgileri daha açık bir şekilde ele almış ve vekaletin kapsamının belirlenmesini sağlamıştır. Ancak bu nizamnamelerde dava vekilliğinin bir kamu görevi olduğuna, bu işi yapacak kimselerde aranacak özelliklerin neler olduğuna ve vekilin adaleti gerçekleştirmek için göreve dahil olduğuna dair hükümler bulunmamaktadır.³⁹⁹

2. 12. Nizamiye Mahkemeleri

Nizamiye Mahkemelerinin kuruluşu ve tarihi ile ilgili olarak çeşitli görüşler bulunmaktadır.⁴⁰⁰

S. – E. Shaw, Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin kuruluş tarihi olan 1869 yılını esas alarak Nizamiye Mahkemelerinin başlangıcı saymıştır.⁴⁰¹ E. Mardin'de Shaw'lar gibi Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin kuruluşunu esas almış ve öncesinde bu mahkemeye "Mahâkim-i Cedide" denildiğini söylemiştir.⁴⁰²

Ü. Azrak ve H. Velidedeoğlu'da 1860 yılında kurulan Ticaret Mahkemelerinin ilk laik hukuk uygulaması olması nedeniyle, ilk kurulan Nizamiye Mahkemeleri olduğunu ileri sürmektedirler.⁴⁰³

³⁹⁸ Esirgen, 2014, 741.

³⁹⁹ Güner, 2002, 30.

⁴⁰⁰ Bingöl, S. (2004). *Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 45.

⁴⁰¹ Shaw, Shaw, 2010, 155.

⁴⁰² Bingöl, 2004, 46.

⁴⁰³ Ülkü Azrak, Velidedeoğlu; Tahsin Fendoğlu'da, "ilk kurulan Nizamiye Mahkemeleri, 1276 tarihli "Ticaret Kanunname-i Hümayununa Ek" ile Ticaret Bakanlığı'nın gözetim ve yönetiminde kurulan Ticaret Mahkemeleridir" demektir. Bknz. Fendoğlu, T. (2002). *Tanzimat Sonrası Hukuki Düzenlemeler ve Hukuk Dövizimi*. H. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Editörler). *Türkler*. C. 14. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 731.

G. Bozkurt, 1864 Vilayet Nizamnâmesi ile mülkiye örgütünün yeniden düzenlendiğini dile getirirken çok üyeli mahkemeler olarak belirttiği Nizamiye Mahkemelerini de açık bir tarih vermeden Tanzimat sonrası yargı teşkilatında yer almış bir sistem olarak göstermektedir.⁴⁰⁴

M. Belgesay ise, 7 Kasım 1864 tarihli Nizamnâme ile kaza, sancak ve vilayetlerde kurulan dava meclisleriyle Nizamiye Mahkemelerinin kurulduğunu söylemektedir.⁴⁰⁵ H. Cin’de, 1871 tarihinde yayınlanan nizamnâme ile Nizamiye Mahkemelerinin kurulduğunu dile getirmektedir.⁴⁰⁶

M. Kenanoğlu ve A. Aydın ise, Nizamiye Mahkemelerinin ilk çekirdeğini ceza kanunlarının uygulanabilmesi için 1854’te oluşturulan Meclis-i Tahkiklerin oluşturduğunu ve bunların yaygınlaşması ile de Nizamiye Mahkemelerinin oluşması için sürecin başladığını, bunun için yapılan ilk ve en önemli düzenlemenin de 1864 tarihli Vilayet Nizamnâmesi’nin olduğunu söylemektedirler.⁴⁰⁷

Bu ayrı görüşlere rağmen ortak nokta ise, Nizamiye Mahkemelerinin Fransız modeline göre örgütlenmiş olmasıdır.⁴⁰⁸

Nizamiye Mahkemelerini, halktan üyelerinde içinde bulunduğu yazılı kanunlara ve Bâbîâlî’nin çıkardığı kanunlara göre hareket eden mahkemeler olarak tanımlarsak ilk kurulan Nizamiye Mahkemeleri 1864 Tuna Vilayet Nizamnâmesi ile gerçekleşmiştir⁴⁰⁹ diyebiliriz.

Tuna Vilayet Nizamnâmesine geçmeden önce Nizamiye Mahkemelerine neden ihtiyaç duyulduğuna kısaca değinelim; öncelikli olarak hukuk sisteminde var olan dağınıklık ve bu dağınıklık içerisinde kadılarının kuralları bulma ve uygulama konusunda yetersiz kalışı

⁴⁰⁴ Bozkurt, 2010, 119.

⁴⁰⁵ Belgesay, M. R. (1999). Tanzimat ve Adliye Teşkilatı. *Tanzimat I*. İstanbul: MEB, 215.

⁴⁰⁶ Cin, H. (1992). Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri. *150. Yılında Tanzimat*. Ankara: TTK, 25.

⁴⁰⁷ Aydın, 2007, 453; Kenanoğlu, M. M. (2007). Nizamiye Mahkemeleri. *İA*, C. 33, 185.

⁴⁰⁸ Bozkurt, 2010, 119; Cin, Akylmaz, 2009, 155; Saydam, 2014, 310; “Bu mahkemeler, Osmanlı Devleti’nce 1867 yılında kabul edilen Girit’in yeni statüsünde yer alan karma mahkemeler dikkate alınarak kurulmuştur.” Bknz. Eryılmaz, 2010, 238.

⁴⁰⁹ Bingöl, 2004, 48.

bir takım karışıklıklara neden olurken Batılı devletlerinde tepkilerine yol açmaktaydı. Ayrıca bu devletlerin gayrimüslim haklarını korumak adına Osmanlı Devletine, kanunları, daha belirgin ve yeni oluşan siyasi ve sosyal durumlara uygun hale getirmesi için yaptıkları baskılar Osmanlı Devleti'ni yeniden oluşum sürecine girmeye yöneltmiştir.⁴¹⁰

Esas konumuz olan 1864 yılı “Vilayet Nizamnâmesi” ile başlayan değişikliklere başlayacak olursak, mülkiye örgütünde gerçekleşen değişimle, ticaret mahkemelerinden başka, her kazada bir “Meclis-i Deavi” (Dava Kurulu), her sancak merkezinde bir “Meclis-i Temyiz” (Temyiz Kurulu), her vilayet merkezinde “Divân-ı Temyiz” (Üst Temyiz Kurulu) oluşturulacaktı.⁴¹¹ Ayrıca eyalet ve sancak meclislerinin yerine vilayet ve liva idare meclisleri kuruldu.⁴¹² Böylece nizamname ile birlikte eyaletler vilayete dönüşmüş ve alt birimleri olarak liva, kaza ve karye olarak şekillenmiştir. Bu durum nizamnamenin giriş bölümünde, Osmanlı ülkesindeki livalar uygunluklarına göre birçok daireye ayrılmış ve her bir daire vilayet ismiyle anılacaktır:

“memalik-i mahrûsa-yı şâhânenin kıtaat-ı müteaddidesi livâların münasebetine göre devair-i müteaddideye taksim ile her daire-i vilayet ismiyle yâd olunacaktır”

şeklinde ifade bulmuştur.⁴¹³

Yeni düzenle beraber önceki yapı da yer alan Şeriat ve Cemaat Mahkemeleri de yetki alanları daraltılarak görevlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu sistem içerisinde Şeriat ve Cemaat Mahkemeleri evlenme, boşanma, miras hukuku ile ilgili davalara bakarken Nizamiye Mahkemeleri de Müslüman olan, olmayan tüm Osmanlı tebaasının hukuk ve cinayet davaları ile ticaret mahkemesinin yetkileri dışında kalan davalarla ilgilenecektir.⁴¹⁴

⁴¹⁰ Durhan, İ. (2008). Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler. *EÜHFD*, 12(3-4), 79.

⁴¹¹ Tahiroğlu, 1985, 597.

⁴¹² Çadircı, M. (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: TTK, 280.

⁴¹³ Önen, N. , Reyhan, C. (2011). *Mülkten Ülkeye*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 160-161.

⁴¹⁴ Çadircı, 2013, 280-281; Eryılmaz, 2010, 239; Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.III, 167; Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 362.

Mithat Paşa'nın çalışma ve yardımlarıyla hazırlanan Nizamname öncelikli olarak tüm Osmanlı Devletinde uygulanmaya cesaret edilememiştir.⁴¹⁵ Ayrıca her bölgenin farklı özelliklere ve yapıya sahip olduğunu bundan dolayı da daha dikkatli hareket etmek gerektiğini düşünen Cevdet Paşa'nın düşüncelerinin de dikkate alınmasıyla nizamname, öncelikle Silistre, Vidin, Niş eyaletleri birleştirilerek oluşturulan Tuna vilayetinde küçük değişikliklerle uygulanmak üzere Tuna Vilayet Nizamnâmesi olarak hazırlanmıştır.⁴¹⁶

8 Ekim 1864 Tuna Vilayet Nizamnâmesine göre adli yapının yeni oluşumunu inceleyecek olursak, vilayet merkezlerinde "Meclis-i Temyiz-i Hukuk" adıyla mahkeme kurulacak ve ikinci derecede "Sancak Temyiz-i Hukuk Meclisi"nin gördüğü, istinafi mecbur olan davaları veya kişi hukukunun istinaf edecekleri hukuk davalarına bakıp karar verecek merci olacaktır.⁴¹⁷

"on sekizinci madde, vilayetde bir büyük meclis-i temyiz-i hukuk olub derece-i saniyede elviye temyiz-i hukuk meclislerinin ba'de'l-rüyâ usûle ve kanûna istinafa mecbur olacakları veyahud ashab-ı hukukun kezalik usûle ve hukuka istinaf edecekleri de'avi-i hukukiyeyi rû'yet ve hükme me'mûr olacaktır"⁴¹⁸

Bununla birlikte "Meclis-i Temyiz-i Hukuk", şer'î mahkemelerde ve cemaat mahkemelerinde görülen davalar, ticaret ve cinayet meclislerinde görülen davalar dışında kalan kanuni ve nizami davaları görme yetkisine sahip olacaktır.⁴¹⁹

"yirminci madde, işbu Meclis-i Temyiz-i Hukuk... mahâkim-i şer'îyyede... idare-i ruhaniyelerinde görülen de'avi-i mahsusadan... mecalis-i cinayetde... sarf-ı umûr-i ticarete müte'allik olub mecalis-i ticaretde rû'yet olunan hususatdan gayr-i kanûni ve nizami fasl ve hasm olunacak de'avinin rû'yet ve tedkikine me'mûrdur"⁴²⁰

⁴¹⁵ Ortaylı, İ. (2011). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. (İkinci Baskı). Ankara: TTK, 53.

⁴¹⁶ Kılıç, S. (2005). 1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa. *AÜDTCFD*, 24(37), 101-102.

⁴¹⁷ Bingöl, 2004, 157.

⁴¹⁸ *Takvim-i Vekayi*, 7 Cemaziyelahir 1281, defa 773.

⁴¹⁹ Bingöl, 2004, 158.

⁴²⁰ *Takvim-i Vekayi*, 7 Cemaziyelahir 1281, defa 773.

Vilayet merkezinde bir de “Meclis-i Kebir-i Cinayet” kuruluyor ve bu meclis ikinci derecede olan liva cinayet meclislerinin gördüğü ve kanunen istinafa mecbur olduğu veya dava sahiplerinin istinaf edecekleri cinayet davalarına bakmakla görevli olacaklardır.⁴²¹

“yirmi ikinci madde, vilayetde bir meclis-i kebir-i cinayet olub derece-i saniyede bulunan elviye cinayet meclislerinin usûle ve kanûna istinafa mecbur olacakları veyahud ashab-ı de’avinin... istinaf edecekleri de’avi cinayeti rü’yet ve hükme me’mûr olacaktır”⁴²²

Merkez vilayete bağlı olan sancaklarda ise “Meclis-i İdare”, “Temyiz-i Hukuk”, “Meclis-i Cinayet” ve “Meclis-i Ticaret” kuruluyordu.⁴²³

“yirmi altıncı madde, merkez vilayete merbut olan sancağın... meclis-i idare ve temyiz-i hukuk ve meclis cinayeti ve meclis ticareti olub...”⁴²⁴

Livalarda yapılacak düzenlemeye gelindiğinde ise, her liva da “Meclis-i Temyiz-i Hukuk” kuruluyor ve meclisler “Kaza Meclis-i De’avi”lerin gördükleri davalara ve bu davalarının istinaflarına hüküm verecek yetki ile donatılıyorlardı.⁴²⁵

“kırkinci madde, re’s livada bir meclis-i temyiz-i hukuk olub bu meclis nizama kaza temyiz-i hukuk meclislerinin rü’yet edemeyeceği veyahud kaza temyiz-i hukuk meclislerinde ba’de’l-rü’ya ashabının istinaf edecekleri de’aviyi rü’yet edecektir”⁴²⁶

“Liva Temyiz-i Hukuk” ise, şer’i mahkemelerde görülen davalar, meclis-i ticaret ve meclis-i cinayette görülen davaların dışında kalan, nizami ve kanuni davaları görmek ve araştırmakla görevlidirler.⁴²⁷

“kırk ikinci madde, işbu meclis-i temyiz-i hukuk... mahâkim-i şer’iyyede... meclis-i cinayetde... sarf-ı umûr-ı ticarete müte’allik olub meclis-i ticaretde rü’yet olunan hususatdan gayr-i kanûni ve nizami fasl ve hasm olunacak de’avinin rü’yet ve tedkikine me’mûrdur”⁴²⁸

Ayrıca livalarda da vilayetlerde olduğu bir “Liva Meclis-i Cinayet” kuruluyordu.

⁴²¹ Bingöl, 2004, 158.

⁴²² *Takvim-i Vekayi*, 7 Cemaziyelahir 1281, defa 773.

⁴²³ Bingöl, 2004, 158.

⁴²⁴ *Takvim-i Vekayi*, 7 Cemaziyelahir 1281, defa 773.

⁴²⁵ Bingöl, 2004, 159.

⁴²⁶ *Takvim-i Vekayi*, 7 Cemaziyelahir 1281, defa 773.

⁴²⁷ Bingöl, 2004, 159.

⁴²⁸ *Takvim-i Vekayi*, 7 Cemaziyelahir 1281, defa 773.

Kazalardaki düzenlemeler için de her kaza merkezinde “Meclis-i Deavi” kuruluyor ve bunlarında görevleri de şer’i ve cemaat mahkemeleri ile cinayet ve ticaret meclislerinin gördüğü davalar dışında kalan davaları görmek olarak tanımlanıyordu. Ayrıca ceza davalarında cünha ve kabahat derecesinde olan davaları da görebileceklerdi:⁴²⁹

“elli beşinci madde, her re’s kazada bir meclis-i de’avi olub....”

“elli altıncı madde, işbu meclis-i de’avi... mahâkim-i şer’iyyede... idare-i ruhaniyelerinde görülen de’avi-i mahsusadan... cinayet meclislerinde... sarf-ı umûr-i ticarete müte’allık olub liva ticaret meclislerinde görülecek olan de’aviden mâ’adâ kanûni ve nizami fasl ve hasm olunacak da’vaların ve cünha ve kabahat derecesinde olub me’zûniyyeti dairesinde bulunan hususat-ı kanûniyyenin rü’yet ve tedkikine me’mûrdur”⁴³⁰

Köylerde ise, her sınıf ahali için birer “İhtiyar Meclisi” kuruluyor ve kanunun söylediği derecede sulhen bitirilebilecek davaları görmekle görevlendiriliyordu:⁴³¹

“altmış ikinci madde, her karyede her sınıf ahali için... bir İhtiyar Meclisi olacaktır....”

“altmış üçüncü madde, ...kanûnun ta’yin ettiği derecede sulha tesviye olunur de’avi ve münaza’at-ı cezaiyyenin rü’yetiyle sulha tesviyeye me’mûrdur”⁴³²

Zamanla uğradığı değişimlerle birlikte 1871 yılında, Osmanlı İmparatorluğu’nun genelinde uygulanmaya başlayan bu nizamname 1913 yılına kadar da yürürlükte kalmıştır.⁴³³

1864 Tuna Vilayet Nizamnâmesi ile yeniden oluşum devam ederken varolan kurumlar üzerinde de birtakım değişikliklerle yeni düzenlemelere gidilmiştir.

Yasama ve yargıyı birbirinden ayırmak suretiyle Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, Şûrâ-yı Devlet haline getirilirken, 31 Mart 1868 (7 Zîl-Hicce 1284) tarihinde de Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye adıyla da yüksek yargı örgütü kurulmuştur. Bu kurumun özelliği ise kanunen ve nizamen görülen davalar için en büyük kurum oluşudur. Birinci maddesinde yer alan “kanunen ve nizamen görülen davalar” olarak nitelendirme yapılmış olmasıyla

⁴²⁹ Bingöl, 2004, 159-160.

⁴³⁰ *Takvim-i Vekayi*, 7 Cemaziyelahir 1281, defa 773.

⁴³¹ Bingöl, 2004, 160.

⁴³² *Takvim-i Vekayi*, 7 Cemaziyelahir 1281, defa 773.

⁴³³ Findley, C. V. (2012). *Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*. (çev. G. Ayas). İstanbul: Timaş Yayınları, 99.

Nizamiye Mahkemelerinin temel özelliği vurgulanmıştır. Bu yapı doğrultusunda Nizamiye Mahkemeleri sadece Bâbîâlî'nin koyduğu yasalara göre davaları incelemekle yükümlüken Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye de bir üst mahkeme olma ve bu mahkemelerden gelen kararları incelemekle yükümlü olacaktı. Ayrıca Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye, Ceza Dairesi ve Hukuk Dairesi olarak da ikiye ayrılmak suretiyle görevini yerine getirecektir.

Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nizamnâme-i Dahilisine göre Nizamiye Mahkemeleri dört dereceye ayrılmaktadır. Bunlar kazalarda Deavi Meclisleri, livalarda Temyiz-i Hukuk Meclisleri, merkez vilayetlerde Temyiz-i Hukuk ve İstanbul'da da nizamiye mahkemelerinin en yüksek mahkemesi olan Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye'dir:

“memalik-i Devlet-i ‘Aliyyede mahâkim-i nizâmîyye dört dereceye taksim olunmuşdur

Birincisi kazalarda bulunan de‘avi meclisleri ikincisi livalarda bulunan temyiz-i hukuk meclisleri üçüncüsü merkez vilayetlerde olan temyiz-i hukuk meclisleri dördüncüsü Dersa‘adetde Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye ki mahâkim-i nizâmîyyenin a‘zamidir”⁴³⁴

Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye’de iki mahkemeden oluşmaktaydı. Mahkeme-i Temyiz ve Mahkeme-i Nizamiye’dir. Ceza ve Hukuk Dairesine ayrılmış olan Mahkeme-i Temyiz, cinayet ve hukuk davaları için alt Nizamiye Mahkemelerinde verilmiş olan ilamları araştırmak ve gerekli gördüğü takdirde bozmakla görevlidir:

“Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye iki mahkeme-i kanûniyyeden mürekkebdır

Birincisine mahkeme-i temyiz itilaf olunur bu mahkeme cinayet ve hukuk-ı ‘adiye da‘valar için mahâkim-i nizâmîyyeden verilen i‘lamlar tedkik ve lede’l-iktiza nakzına me’mûrdur

Ve ikinci daireye münkasım olub birisi muhâkemât-ı cezaiyyenin ve diğeri hukuk-ı ‘adiye da‘valarının temyizine mahsusdur

Mahkeme-i saniye Dersa‘adetde en büyük mahkeme-i nizamiye olub on sekizinci maddede muharrer olduğu üzere gerek muhakemet-ı cezaiyye ve gerek hukuk-ı ‘adiyeye dair en sonra rü‘yet olunmuş olan da‘vaların kat‘iyyen tedkik ve hükmüne me’mûrdur”⁴³⁵

⁴³⁴ BOA, A.} DVN. MKL 7/10.

⁴³⁵ BOA, A.} DVN. MKL 7/10.

En büyük nizami mahkeme olan Mahkeme-i Nizamiye ise Dersaadet'te ortaya çıkan davaları bidayeten görmek, ayrıca mahalli yapı olarak da istinafi olmayan alt mahkemelerde görülen davaları istinafen görmekle görevli olan mahkemedir.⁴³⁶

“on sekizinci madde, Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyyenin mahkeme-i nizamiyesi evvela mahkeme-i temyizde nakz olunub havale olunan ve saniye mahal-i istinafi olmayan mahkemelerde rü’yet olunub doğrudan doğruya istinaf edilen ve selase ehemmiyeti cihetiyle bidayeten rü’yeti havale kılınan da’vaları rü’yet ve hükm eder”⁴³⁷

Bu suretle Mahkeme-i Nizamiye’nin üç görevi açıklanmıştır; Mahkeme-i Temyiz’in bozma kararı verdiği davalardan Mahkeme-i Nizamiye’ye havale edilen davaları görmek, istinafi olmayan mahkemelerde görülüp, istinaf edilen davaları görmektir. Nitekim bir süre sonra vilayet merkezi olan sancaklarda, Vilayet Divân-ı Temyizi dışında bulunan, Liva Meclis-i Temyizler kapatılarak, vilayet merkezi olan sancakların ahalisinin davalarını da, Vilayet Divân-ı Temyiz’i bidayeten görecekti. Bu yüzden istinaf mercisi Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye’de bulunan Mahkeme-i Nizamiyye olacaktı. Son olarak da ehemmiyeti nedeniyle görülmesi için havale olunan davaları görmekle görevlendirilmiştir.

1869-1876 yıllarına gelindiğinde ise, 25 Nisan 1869 (13 Muharrem 1286) - 8 Ağustos 1870 (11 Cemaziyelevvel 1287) ve 10 Ocak 1872 (selh-i Şevval 1288) tarihli üç ayrı nizamname hazırlanmıştır. Bu nizamnamelere bakıldığında farklılıkların az ortak noktaların ise fazla olduğu görülmektedir.

1869 Nizamnâmesi ile nahiyelelerde İhtiyar Meclisleri ki bunlar imam ve papaz başkanlığındaki üyelerden, kazalarda Meclis-i Deavi bunlarda kadının başkanlığında Müslüman ve Gayrimüslim üyelerden, sancaklarda ise kadı başkanlığında Müslüman ve zimmî üyelerden oluşan Hukuk ve Ceza Mahkemeleri kurulmuştur. Ayrıca yine önemli cezaları görmek üzere vilayetteki ceza ve hukuk mahkemeleri üyeleri arasından oluşturulmuş “Meclis-i Cinayet” adıyla ağır ceza mahkemesi de kurulmuştur. Bu

⁴³⁶ Bingöl, 2004, 184-190.

⁴³⁷ BOA, A.} DVN. MKL 7/10.

mahkemelerin içinde yer alan üyeler bölge halkı tarafından iki yıllığına seçilmiş olmakla birlikte kadı ve devlet temsilcileri bu duruma dahil edilmemiştir.⁴³⁸

Bu nizamnameyle birlikte henüz hakim yetiştirmenin söz konusu olmaması nedeniyle nizamiye mahkemelerinin dahi kadı'nın başkanlığında kurulmuş olduğunu görmekteyiz. Ancak artık kadı tek ve son sözü söyleme yetkisinden çıkartılmış ve yeni üyelerle karar ve yargılama da çok seslilik getirilmiştir. Bu durumda nizamiye mahkemelerinin getirmiş olduğu önemli ve büyük bir yeniliği göstermektedir.⁴³⁹

1871 Nizamnâmesine gelindiğinde ise, nizamiye mahkemeleri bidayet ve istinaf olmak üzere iki dereceli ve nahiye, kaza, liva, vilayet olmak üzere dört bölümden oluşturulmasıyla adliye örgütü, mülki örgütten ayrıştırılmış böylece nizamiye mahkemeleri bağımsız birer mahkeme haline getirilmiştir.⁴⁴⁰

Yeni düzenleme ile her kısım belirli kademelere göre davaları görmekle görevlendirilmişlerdir. Nahiyeelerde ceza ve hukuk davalarını ayrı ayrı olarak "İhtiyar Meclisi" ve "Nahiye Meclisi" adıyla görevi üstlenirdi. Kademenin üzerinde olan dava da bir üst mahkemeye gönderilirdi. Şöyle ki nahiye meclislerinin üzerinde kaza bidayet mahkemesi yer almaktaydı ve eğer sulhen çözülemeyen bir dava söz konusuysa bu dava kaza bidayet mahkemesine gönderilirdi. Bunun üzerinde ise liva bidayet veya vilayet istinaf mahkemesi yerini almıştır.

Liva bidayet mahkemeleri, kazadan gelen istinafı mümkün olan davaları da gördükleri için hem bidayet hem de istinaf mahkemesi konumundadır. Ancak bu mahkemenin kararları için de vilayet merkezi istinaf mahkemesine başvurulmaktadır.

Vilayet mahkemesinde ayrıca hukuk ve ceza mahkemesinin dışında Meclis-i Cinayet yer almakta ve alt derece mahkemelerden gelen cinayet davalarını incelemek, araştırmak ve kendine gönderilen bazı cinayet davalarına bakmakla görevlidir. Cinayet

⁴³⁸ Bozkurt, 2010, 120; Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 362-363; Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. III, 167-168; Cin, Akyılmaz, 2009, 156; Tahiroğlu, 1985, 597-598.

⁴³⁹ Tahiroğlu, 1985, 598.

⁴⁴⁰ Cin, Akyılmaz, 2009, 156; Bozkurt, 2010, 121.

davalarına temyizen bakılırken, kabahat, cünha ve istinafi mümkün olan hukuk davalarına bidayeten ve istinafen vilayet meclislerinin ilgili kısımlarında bakılırdı.

Bu meclislerin aldıkları kararların yürütme işini, vilayetlerde valiler, livalarda mutasarrıflar*, kazalarda kaymakamlar, nahiyelerde de müdürler üstlenmiştir.⁴⁴¹ Bu durum da bize infaz örgütünün yargı sisteminden tam olarak ayrılmadığını göstermektedir ve 1879 yılına kadar da sistem bu şekilde devam etmiştir.⁴⁴²

Yine, 1871 yılında İstanbul'daki nizamiye mahkemelerini düzenlemek için, Dersaadet Hukuk-i Adliyye Cezaiyye ve Mahâkim-i Nizamiyesi'nin Teşkilat ve Vezaifine Dair Nizamnâme⁴⁴³ çıkartıldı. Bu nizamname ile İstanbul'daki Nizamiye Mahkemeleri, üç grupta toplandı: birinci grupta bulunan bidayet mahkemeleri, İstanbul ve İstanbul'a bağlı kaymakamlıklarda bulunan bidayet mahkemeleri ile mutasarrıflık merkezlerinde bulunan merkez bidayet mahkemeleri olmak üzere iki kısma ayrılıyordu.⁴⁴⁴

“birinci madde, Bidayet Mahkemeleri iki nev’i olub biri mevki’ ve diğeri merkez Bidayet Mahkemeleridir. Mevki’ Bidayet Mahkemeleri Dersa’adet ve mülhakatının kaymakamlıklar makarrlarında ve Merkez Bidayet Mahkemeleri mutasarrıflık merkezlerinde bulunan Bidayet Mahkemeleridir”⁴⁴⁵

İkinci grupta yer alan istinaf mahkemeleri ise, Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezareti içinde kurulan ve hukuk davalarına bakan istinaf mahkemesi ile Bab-ı Zaptiyede kurulan, cinayet ve cünha olmak üzere iki daireye ayrılan ve ceza davalarının istinafına bakan istinaf mahkemeleriydi.⁴⁴⁶

“on dördüncü madde, Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye Nezareti da’iresinde hukuk-ı adliyye da’vaları için bir mahkeme-i istinaf teşkil kılınmıştır. Bu mahkemenin vazifesi yalnız Dersa’adet ve mülhakatında bulunan mevki’ ve merkez bidayet mahkemeleri hukuk-ı adliye de’avisine da’ir kabil-i istinaf olarak verdikleri hükümleri istida’ üzerine istinafen rü’yet etmektir”⁴⁴⁷

* Mutasarrıf: bir sancağın en büyük idâre âmiri [Tanzimat’tan sonra]. Bknz. Devellioğlu, 2006, 691.

⁴⁴¹ Findley, 2012, 99.

⁴⁴² Bozkurt, 2010, 123.

⁴⁴³ BOA, A.} DVN.MKL 10/22 (1288 N 21/4 Aralık 1871); *Düstur*, Tertib I, C. I, 357-361.

⁴⁴⁴ Bozkurt, 2010, 124.

⁴⁴⁵ BOA, A.} DVN.MKL 10/22.

⁴⁴⁶ Bozkurt, 2010, 124.

⁴⁴⁷ BOA, A.} DVN.MKL 10/22.

Üçüncü grupta ise, hukuk ve ceza daireleri olan temyiz mahkemesi yer almaktaydı.⁴⁴⁸

“yirmi üçüncü madde, Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye Nezareti da’iresinde bulunan Mahkeme-i Temyiz biri hukuka ve diğeri muhâkemât-ı ceza’iyyeye mahsus olmak üzere iki da’ireden ‘ibaret olduğu halde vazifesi ve usûl-i tertib ve teşkiliyle mesalihinin sûret-i ceryanı Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye Nizamnâmesinin birinci ve üçüncü fasıllarında ta’yin olunan ahkâm ve kava’ide tabiidir”⁴⁴⁹

Ayrıca hakimlik için gerekli şart ve nitelikler de bu kanunla düzenlenmiştir.⁴⁵⁰

1879 (1296) yılına gelindiğinde ise Mahâkim-i Nizamiyenin Teşkilat-ı Kanûn-ı Muvakkatı⁴⁵¹ ile yargı teşkilatında önemli değişiklikler yapılarak savcılık kurumu kabul edilmiş ve aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz 1875’te sadece İstanbul için hazırlanmış olan dava vekilliği nizamnamesi tüm ülke için geçerli hale getirilmiştir. Ayrıca noterler de 1879 yılında çalışmalarına bağımsız olarak başlamışlardır.⁴⁵² Bunların yanı sıra icra memurlukları, adliye müfettişlikleri kurulmuş ve mahkeme harçları yeniden düzenlenerek, infaz yöntemlerinde de yenilikler yapılmıştır.⁴⁵³

“Bu kanuna göre; sancak merkez kazası dışında her kazada bir “kaza bidayet mahkemesi”, vilayet merkez sancağı dahil her sancakta bir “merkez bidayet mahkemesi” ve her vilayet merkezinde de bir “istinaf mahkemesi” kurulmuştu. Aynı tarihli bir fermanla da, “deavi meclisi”nin adı “kaza bidayet mahkemesi”, “meclis-i temyiz”in adı da “mahkeme-i temyiz” olarak değiştirilmişti. Yapılan bu düzenlemelerle, adalet işleri yönetim işlerinden kesin olarak ayrılmıştır.” Bu çalışmaların sonunda nizamiye mahkemelerinin teşkilatı tamamlanmış böylece Batı modeli bir yargı örgütü kurulmuştur.⁴⁵⁴

⁴⁴⁸ Bozkurt, 2010, 124.

⁴⁴⁹ BOA, A.} DVN.MKL 10/22.

⁴⁵⁰ Bozkurt, 2010, 124.

⁴⁵¹ *Düstur*, Tertip I, C. IV, 235-250.

⁴⁵² Cin, 1992, 28; Toprak, Z. (1994). *Cumhuriyet Dönemi Hukuk Devrimi*. İstanbul: Türk Hukukçu Kadınlar Derneği Yayınları, 44.

⁴⁵³ Toprak, 1994, 44.

⁴⁵⁴ Bozkurt, 2010, 125; Üçok, Mumcu, Bozkurt, 2007, 364; Durhan, 2008, 82.

1874 yılına gelindiğinde, Nizamiye Mahkemelerinde dava vekilliği yapmak isteyenlerin sınava tabi tutulması ve başarılı olanlara ruhsatname verilmesi için çalışmalar yapıldı. Bu çalışmalar ise Adliye Nezaretinde oluşturulan bir komisyon tarafından yürütüldü. Ayrıca komisyona başvuru yapabilecek kimselerin yani dava vekilliği adaylarının ne gibi özellikler taşıması gerektiği de belirlendi.⁴⁵⁵

13 Ağustos 1289 (1874) tarihli Ceride-i Mahâkimde yayınlanan imtihan usulünü gösteren resmi ilana baktığımızda;

“mahkemelerde da’va vekâleti her devlette bir sınıf mutebere mahsus olub bir kimsenin hukuk ve kavanin ve sair fûnunu mütenevvia tahsil ile bi’l-imtihan derece-i liyakatına göre şahâdetnâme almadıkça bu sınıfa dâhil olmadığından şahâdetnâmesi bulunan vekiller hükümet ve ahali nazarında mazharı hürmet ve riayet olur. Bizde ise da’va vekâletinde bulunanların ehliyyet ve emniyyet ile muttasıf olanları nâ-ehl ile mahlut ve ekseriyyet içinde gaib olduklarından erbabı kabiliyet ve liyakat, bu mesleğe duhûl ve râğbetten müctenib oluyor.

Da’va vekâleti ise hukuku nasın esbab ve vesaiti teminatından olduğu cihetle... mahâkimi nizamiyece bir taraftan icra kılınmakta olan ıslahat ve nizamat müteferriatı mühimmesinden olmak üzere işbu vekillerin dahi bir nizam tahtına ithalile hem mahâkimin ve hem de eshabı hukukun temini muamelatı elzem görünerek ol-babda Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Nezareti celilesinin istizanı ve Şurâ-yı Devlet ve Meclisi Mahsusu Vükela kararıyla... divân-ı mezkûr devair azasından müntahab bazı zevattan mürekkep Babıali de bir komisyon teşkil olunmuştur. Zirde tahrîr olunan kararnameden anlaşılacağı üzere işbu komisyonun vazife-i asliyesi el-haletü hazihi mahâkimi nizamiyede da’va vekâleti edenleri celb ile imtihan ve intihablarını icra ve ehliyetleri tebeyyün edecek olanlarına şahâdetnâmeler i’ta etmek hususu olub bundan böyle mesleki vekâlete dâhil olacaklar için sıfatı ve şerâiti lazime karargir olduğu misillû vekillerin tabayi ve harekatı ve teferruatı hakkında bir nizamnâme dahi kaleme alınmakta bulunmuş olduğundan ve emri imtihan ve intihaba işbu şehri Cemaziyülahırın 27. Çarşamba günü şûru olunarak hafta da iki defa yani Cumartesi ve Çarşamba günleri komisyon bu işe devam edeceğinden ve tarihi ilandan i’tibaren dört mah hitamından sonra intihap komisyonuna gelmeyen ve şahâdetnâme almayanlar ve indelimtihan isbatı liyakat ve emniyet edemeyenler dava vekâleti ile mahâkime kabul olunmayacağından buralarının ihtarıyla beraber da’va vekâleti ile meşgul olanların ve sıfatı lazimesini hâ’iz olarak bu mesleğe dâhil olmak isteyenlerin zikrolunan günlerde komisyona gelmeleri ilan kılınır.”⁴⁵⁶

Öncelikli olarak dava vekilliği her devlette belirli bir sınıfa özel olmakla birlikte bu sınıflara girecek kimselerinin hukuk ve kanun bilgisine sahip olan bu alanda eğitim görmüş, sınavları başarı ile tamamlamış kimselerden seçilmiş olması nedeniyle de dava vekillerine hürmet ve saygı gösterildiği ifade edilmiştir. Ancak bu durumun bizde tam tersi

⁴⁵⁵ Özkorkut, 2003, 151.

⁴⁵⁶ Özkent, 1940, 59-60; *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi*, 1972, 67-68.

olarak görüldüğü bilgisiz, güvenilmez, yeteneği ve hüneri olmayan kimselerin bu mesleğe girdiği düşüncesiyle dava vekilliğinden uzak durulduğu ifade edilmektedir.

Bu düşüncenin değiştirilmesi için ise, bir yandan Nizamiye Mahkemelerinde düzenlemeler yapılırken diğer yandan da kişi hukukunun sağlanması için önemli görüldüğü için Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaretinin izniyle Şurâ-yı Devlet ve Meclis-i Mahsusa Vükela kararıyla bu divanların üyelerinden seçilmiş olan kişilerden meydana gelen bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonun görevi ise, şimdiye kadar nizamiye mahkemelerinde dava vekilliği yapanları çağırmak, sınav ve seçme işlemlerini yaparak kabiliyetli olanlara şahadetnamelerini vermek olacaktı. Bundan böyle vekillik mesleğine girmek isteyenler için gerekli şartlar ve vasıflar kararlaştırılmış, ayrıntılar hakkında bir nizamname bile kaleme alınmıştı. Buna göre sınav ve seçmeler Cümâd-el-âhire'nin yirmi yedinci Çarşamba günü başlayarak Cumartesi ve Çarşamba günleri olmak üzere haftada iki defa gerçekleştirilecekti. İşlemler başladığı andan itibaren dört ay geçtikten sonra komisyona gelmeyenler, şahadetname almayanlar ve sınava girdiği halde başarılı olamayanlar dava vekilliğine kabul edilmeyeceklerdir denilmektedir. Bu ifadeler doğrultusunda diyebiliriz ki komisyon, bilgili ve yetenekleri kimseleri seçmek için çalışacak ve diğer devletlerde olduğu gibi dava vekilliğini saygı duyulan ve tercih edilen bir meslek haline getirecektir.

3. BÖLÜM

DAVA VEKİLLİĞİ MESLEĞİ İLE İLGİLİ HUSUSİ NİZAMNÂMELER

3. 1. Mahâkim-i Nizamiyye Dava Vekillerinin Seçilme Usûlü ve Sınavlarına Dair Kararname

Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye dairesinde oluşturulan komisyon, dava vekili adaylarını Cumartesi ve Çarşamba günlerinde olmak üzere haftada iki gün sınav yapacak ve seçmeleri gerçekleştirecektir.

Dava vekâleti* mesleğine aday olan kimselerin belirli şartlara sahip olması istenmektedir. Buna göre dava vekili adaylarının; 21 yaşından büyük olmaları, mahkeme, meclis gibi resmi kurumlarda memurluk yapmamaları, mücâzât-ı terhîbiyyeden* mahkûm edilmemiş olmaları, iflas etmiş ancak itibarı iade edilmiş olmaları gibi şartlar bildirilirken, bu özelliklere sahip olan kimseler sınava kabul edilecek, sahip olmayan kimseler şahadetname alamayacaklardır şeklinde şartlar bildirilmiştir.

Komisyonu gelen dava vekillerinin mutlaka Türkçe okuma yazma bilmesi veya sadece Türkçe okumayı bilmesi gerekmektedir. Türkçe bilmeyen kişilerin ise mutlaka başka bir lisana hakim olmaları gerekmektedir. Öyle ki bu zorunluluktan dolayı okuma ve yazma bilgisini de ölçecek şekilde sınav yapılacaktır.

Komisyon tarafından yapılan sınavda dava vekilleri tarafından verilen cevaplar saklanacak ve bazı davalar üzerine gerekli görüldüğü takdirde kendilerinden yazılı şekilde düşüncelerini bildirmeleri istenecektir. Dava vekillerinin yaşı, memleketi, menşei ve özel durumları ile ilgili olarak komisyonda bir cetvel tutulacak ve bu cetvel sınavdan sonra Adliyye Nezaretine sunularak vekillerin sınıf ve vazifelerinin belirlenmesi sağlanacaktır.

* Da'va vekâleti: avukatlık. Bknz. Devellioğlu, 2006, 1144.

* Mücâzât-ı terhîbiyye: [öldürme, kürek cezası, sürgün, me'murluktan çıkarılma veya me'mur olmama, medeni haklardan uzaklaştırılma gibi] ağır cezalar. Bknz. Devellioğlu, 2006, 1085.

Ayrıca Mahâkim-i Nizamiyye Dava Vekillerinin Seçilme Usûlü ve Sınavlarına Dair Kararname’de hazırlanmakta olan bir nizamnameden de bahsedilmektedir. Daha sonraki ilerleme aşamalarına baktığımızda bu nizamnamenin Mahâkim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkındaki Nizamnâme olduğu anlaşılmaktadır. Kararnamede en dikkat çeken unsur ise, Türkçe okuma yazma bilmeyen kimselerin sınava kabul edilmeyecek olmasıdır. Bu şarta neden olan kimseler daha önce vekillik yapmış olan İncesulu, Karamanlı bakkallardır. Ancak bu duruma karşılık Türkçe yazma şartı getirilmemiştir. Yani Türkçe okuyabildikleri sürece Rumca, Ermenice veya Fransızca yazmaları sınava katılmalarına engel değildir. Bu durumda da ilan için, Osmanlı Devletinde, avukatlığın Türk ve Müslüman olmayan Rum ve Ermeni müzevirlerle başlamış olduğunu gösteren resmi bir belge niteliğinde olduğunu⁴⁵⁷ söyleyebiliriz.

Yine “Dava Vekillerinin İmtihanına Dair Nizamnâme”de nizamiye mahkemelerinde görev yapmak isteyen kimselerin hukuk okulundan veya yabancı hukuk okullarından mezun olmaları zorunluluğu da getirilmiştir. Bununla birlikte bu okullarda yetişmemiş ancak uygulamanın içinde var olmuş kimselerinde Adliyye Nezaretinin yapmış olduğu sınavlarda başarı göstermesi halinde ruhsatname verilerek vekillik yapmalarına izin verilmiştir. Bu uygulama, hukuk mektebi ilk mezunlarını verene kadar var olan boşluğu doldurabilmek amacıyla devam etmiştir.⁴⁵⁸

3. 2. Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti Nizamnâmesi

Dava vekilleriyle ilgili ilk nizamname 13 Ocak 1876 (16 Zilhicce 1292)⁴⁵⁹ tarihli Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti Nizamnâmesidir. Bu nizamnamenin bazı resmi sicillerde adı Mahâkim-i Nizamiyye Dava Vekilleri Hakkında Nizamnâme olarak geçmektedir. Bu nizamname ile dava vekilliği yapabilmenin şartları, sınavları, ücretleri gibi pek çok konuya değinilmiş ve dava vekilliği açıklığa kavuşturulmuştur.⁴⁶⁰ Böylece Osmanlı Devletinde avukatlık kurumunun oluşturulması için ilk adım atılmıştır. Çünkü nizamnameyle birlikte

⁴⁵⁷ Özkent, 1940, 60-61; Rıza Nur, 1933, 247.

⁴⁵⁸ Güner, 2002, 30.

⁴⁵⁹ Said Paşa dava vekilleri nizamnamesi ile ilgili olarak nizamnamenin 1291 senesinde düzenlendiğini ancak Düstur’un üçüncü cildinin 198-209. sayfalarında yayınlanmasının 1292 senesinde olduğunu bildirmektedir. Bknz. BOA, Y.EE 83/ 22 (1306 Z 02/30 Temmuz 1889).

⁴⁶⁰ Demirel, F. (2008). *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 277; Özkent, 1938, 9; Yılmaz, 1995, 197.

artık herkesin dava vekaleti mesleğine girmesi engellenmiş ve kurallarla özel bir meslek haline getirilmiştir.⁴⁶¹

Nizamname, dört fasıl, bir geçici düzenleme, ücret tarifesini düzenleyen on iki kısım ve bir de özel fıkradan oluşmaktadır.

İlk bölümde dava vekilliği mesleğine giriş ve kabul şartları düzenlenmiştir (md. 1-6). İkinci bölümde, dava vekillerinin görev ve sorumlulukları ele alınmıştır (md. 7-19). Üçüncü bölümde, dava vekillerinin ücretleri ile ilgili hükümler yer almıştır (md. 20-29). Dördüncü bölümde ise, dava vekilleri cemiyetinin kurulması ve görevleri ile ilgili hükümler (md. 30-40) düzenlenmiştir.⁴⁶²

Birinci bölüm dava vekaleti mesleğine giriş ve kabul şartlarını içermektedir.

Öncelikli olarak, bizzat dava açmak istemeyen kimselerin akrabasından ve ortaklarından atayacakları vekiller ayrı olmak şartıyla bu nizamname gereğince Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezareti'nden resmi ruhsatname almayanların nizami mahkemelerde dava vekilliği yapmalarının yasak olduğu bildirilmektedir.⁴⁶³

“birinci madde, bi’z-zât ikame-i da’va etmek istemeyenlerin müte’allikat ve akrabasından ve kendüleriyle hukukça müşarik olanlardan ta’yin edebilecekleri vekiller müstesna olmak şartıyla işbu nizamnâme mucibince Divân-ı Ahkâmı ‘Adliyye Nezaret-i celilesinin ruhsat-ı resmiyyesini istihsal etmeyenlerin mahâkim-i nizâmiyyede da’va vekâleti etmeleri memnu’dur”⁴⁶⁴

Nizami mahkemelerde dava vekâleti yapacak kimselerin öncelikle hukuk mektebine devam etmesi, ilim öğrenmesi ve sınavla rüus alması veya yabancı hukuk fakültesini bitirmişse diplomasını hukuk mektebine onaylatmış olmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte 21 yaşını doldurmuş olmak, devlet memuriyetinde bulunmamak, mücâzât-ı terhîbiyyeden mahkum olmamak, tüccar ve sarraf mesleğinden olup da iflas etmemiş

⁴⁶¹ Halim, H. (1953). Cumhuriyet Devrinde Avukatlık Müessesesi. *İstanbul Barosu Mecmuası*, Cumhuriyet’in 10. Yıldönümü Münasebetiyle Neşredilen Fevkaledede Sayı, Sene 7 Eylül I Teşrin 1933, S. 9-10, İstanbul: Arkadaş Matbaası, 326-327.

⁴⁶² Durhan, 2004, 34; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 18; Kuntman, 1988, 264.

⁴⁶³ Demirel, 2008, 277; Güner, 2002, 30; Esirgen, 2014, 746.

⁴⁶⁴ *Düstur*, Tertib I, C. III, 198.

olmak veya iflas ettikten sonra kanunen itibarın iade edilmiş olması gibi şartları taşıyor olmak şarttır.⁴⁶⁵

“ikinci madde, mahâkim-i nizâmiyyede da’va vekâleti edecek olanların evvela mektebi hukuka devam ve tahsil-i fûnun ile bi’l-ımtihan rûûs alması veyahud haricde tahsil-i ilm-i hukuk etmiş olub da mekteb-i hukuk nezdinde isbat-ı ma’lûmât ile yedinde bulunacak rûûs veya şahâdetnâme-yi tasdik ettirmiş olması saniyen yirmi bir yaşına balığ olmuş bulunması, salisen me’mûriyyet-i devletde bulunmaması, rabi’an mücâzât-ı terziliye veya terhibiye ile mahkûmen ceza görmemiş olması, hamisen tüccar ve sarraf silkinde bulunmuş olub da resmen izhar-ı iflas etmemiş veyahud izhar-ı iflas eyledikten sonra kanûnen iade-i i’tibar etmiş olması meşrutdur”⁴⁶⁶

Bu şartların getirilmesiyle birlikte dava vekilliği mesleğinde ilk kez kısıtlamalar gerçekleşmiştir.⁴⁶⁷

Nizamnamenin ikinci maddesindeki Mekteb-i Hukuktan mezun olma şartı ile ilgili olarak durum değerlendirmesi yapılmıştır. Buna göre, nizamname yürürlüğe girmeden önce dava vekilliği yapan kimseler ve hukuk okulu mezun vermeden önce dava vekilliği yapmak isteyen kimseler için ayrı bir sınav yapılması ve sınavı geçen kimselere de ruhsatname verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁶⁸ Bu durum aşağıda değineceğimiz üzere nizamnamenin geçici maddesinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bildirilen şartlara sahip olan ve dava vekili olmak isteyen kimseler, kendilerini tanıttıkları, özgeçmişini yazdıkları bir belgeyi Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaret-i dairesinde bulunan komisyona onaylatarak isimlerini kaydettirmeye ve hususi usul gereğince koçanlı, numaralı ve nezaret tarafından mühürlü ruhsatnameyi almaya mecburdurlar:

“üçüncü madde, madde-i sabıkada muharrer ma’lûmât ve sıfatı hâ’iz olarak da’va vekâleti silkine dâhil olmak isteyenler Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye Nezaret-i celilesi dairesinde bulunan komisyona tercüme-i hallerini ve menşe’ ve mesleklerini havi bir lâyiha i’tasıyla ittihaz olunacak cedvele isimlerini kayd ettirmeğe ve ka’ide-i mahsusası mucibince koçanlı ve numaralı ve nezaret tarafından mühürlü ruhsatname istihsal etmeğe mecburdurlar”⁴⁶⁹

⁴⁶⁵ Demirel, 2008, 279; Güner, 2002, 31; Rıza Nur, 1933, 248-249; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 18; Aday, 1994, 27; Centel, 1984, 35.

⁴⁶⁶ *Düstur*, Tertib I, C. III, 198.

⁴⁶⁷ Aday, 1994, 27.

⁴⁶⁸ Esirgen, 2014, 747.

⁴⁶⁹ *Düstur*, Tertib I, C. III, 198-199.

Hukuk mektebinden yetişen kimseler şahadetnamelerini alırken bir defa olmak üzere yapılan masraflara karşılık komisyon aracılığıyla beş adet yüzlük Osmanlı altını Divân-ı Ahkâm-ı Adliyyeye harç olarak ödeyeceklerdir:

“dördüncü madde, gerek mekteb-i hukuktan neş’etle ve gerek mektebin usûl-i tedrisine muvafık olmak üzere isbat-ı ma’lûmât ile da’va vekâleti silkine dâhil olacıklara verilecek şahâdetnâmelerin beherinden bir def’alık olarak komisyon ma’rifetiyle beş ‘aded yüzlük ‘Osmanlı altını harç alınub işbu da’va vekâleti umûrundan dolayı komisyonun vuku’bulacak masarifine karşılık sermaye olmak üzere Divân-ı Ahkâm-ı ‘Adliyye veznesine teslim olunacaktır”⁴⁷⁰

Ruhsatname almış olan vekillerin her sene Mart ayında Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezareti’nde bulunan komisyona başvuru yaparak kayıtlarını yenilemeleri gerekmektedir. Bu yenileme içinde sadece işlem kağıdının değeri ödenecektir:

“beşinci madde, ruhsatnameli da’va vekilleri beher sene mart-ı hululünde komisyona bi’l-müraca’a fasl-ı salisde beyan olunan cem’iyetin taht-ı tasdikinde olmak üzere kayıtlarını tecdid ettirecekler ve bunun için yalnız varak-ı baha i’ta edeceklerdir”⁴⁷¹

Kayıt yenileme işlemi yapılırken ayrıca Hukuk Mektebine yardım parası da alınır. Paranın yatırıldığına dair Dava Vekilleri Cemiyetince verilen makbuz ise gerektiği zamanlarda ibraz edilmekteydi.⁴⁷² Alınan yardım paraları sadece dava vekilleri için geçerli olmamakta, şahadetnamesiz dava vekillerinden de Hukuk Mektebi’ne yardım adıyla birer mecdiye para alınmaktaydı.⁴⁷³ Bu ücretleri yatırmayan dava vekillerinin, dava vekilliği yapamayacakları bildirilmişse de bu sistemin her mahkemede özenle uygulanmadığı da tespit edilmiştir.⁴⁷⁴

Dava vekillerinin ödemekle mükellef oldukları ücretlerin büyük kısmının ödenmediğinin bildirilmesi üzerine vilayetlerde, kayıt yenileme ve Hukuk Mektebi’ne yardım ücretleri için vilayet adliyye encümenleri tarafından verilen makbuzların ibraz

⁴⁷⁰ *Düstur*, Tertib I, C. III, 199.

⁴⁷¹ *Düstur*, Tertib I, C. III, 199.

⁴⁷² *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 101, 807.

⁴⁷³ BOA, MV. 52/38 (1307 B 27/19 Mart 1890); *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 553, 7067.

⁴⁷⁴ Demirel, 2008, 283.

edilememesi durumunda dava vekillerinin vekaletleri geçerli sayılmamıştır. Yine adliyye müfettişleri de teftişleri sırasında bu makbuzların kontrolüne önem vermişlerdir.⁴⁷⁵

Dava sahibi kimsenin, akraba ve mensup olduğu kimselerden veya ortaklarından atayacakları vekilleri öncelikle kendilerine olan yakınlıklarını, münasebetlerini daha sonra da davaya olan ilgi ve anlaşmalarını bildiren belge veya diğer senetleri göstermesiyle işlerinin gönderildiği mahkemeye göre vekillik yapmaya hakkı olduğunu ispat etmeleri gerekmektedir. Öyle ki bu gibi vekillerin dava sahibi kimseye ilgisi, akrabalığı ve ortaklıkları davalı tarafından mahkeme huzurunda onaylandığı veya mahkemece belli olduğu durumda belge ve senet isteğinden vazgeçilir.⁴⁷⁶

“altıncı madde, eshab-ı de’avinin akarib ve mensubat ve şürekasından ta’yin edecekleri vekillerin müvekkillerine cihet-i karabet ve münasebetlerini ve da’vada alaka veya müşareketlerini mübeyyin ilm ü haber veya senedat-ı saire ibrazıyla işlerinin havale olunduğu mahkeme nezdinde icrayı vekâlete istihkaklarını isbat etmeleri lazımgelir şu kadar ki o misillû vekillerin sahib-i da’vaya nisbet ve karabetleri ve esas maddede medhal ve müşareketleri müdde’i ‘aleyh tarafından mahkeme huzurunda tasdik olunduğu veyahud mahkemece ma’lum olduğu takdirde bunun için ilm ü haber ve senedat talebinden sarf-ı nazar kılınır”⁴⁷⁷

İkinci bölüm, dava vekillerinin görevleri ve bu görevlerinin dereceleri ile ilgilidir.

Ruhsatnameye sahip olan dava vekilleri, üzerine aldıkları davada, dava vekâleti özel yani sadece o dava içinse, davanın görüleceği mahkemeye mahkeme öncesi vekaletnamelerini sunmaları gerekmektedir. Bununla birlikte genel bir vekâlete sahip iseler, onaylı vekaletnamelerini verme zorunlulukları bulunmaktadır:

“yedinci madde, ruhsatnameyi hâ’iz olan her da’va vekili der’uhte eylediği da’vaya vekâleti hususi ise ol da’vanın havale olunacağı mahkemeye kable’l-muhakeme vekâletnamesini ‘aynen ibraz ve i’taya ve eğer vekâleti ‘umûmi ise vekâletnamesinin sûret-i musaddakasını vermeğe mecburdur”⁴⁷⁸

Vekaletin hususi vekalet ve umumi vekalet olarak ayrılmasının nedeni hususi vekalet sadece bir dava ve mahkeme için geçerli olurken örneğin, bidayet mahkemesinde görülen bir dava için verilen vekaletname, o mahkemede görülen davanın sona ermesiyle

⁴⁷⁵ *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 229, 1825.

⁴⁷⁶ Demirel, 2008, 279-280.

⁴⁷⁷ *Düstur*, Tertib I, C. III, 199.

⁴⁷⁸ *Düstur*, Tertib I, C. III, 199.

son bulur. Umumi vekaletname ise, yapılacak olan yargılamanın tüm derecelerini içine almaktadır. Örneğin bidayet mahkemesinde görülen bir dava temyiz mahkemesine gönderildiğinde dahi vekaletname geçerliliğini sürdürmektedir. Bu durumdan dolayı da dava vekili, yetkilerinin derecesini açıklamak zorundadır.

Yine vekiller, vekaletnamelerini mukavelat muharririne (noter) onaylatmalıdır. Eğer mahkemede mukavelat muharriri yoksa vekaletname mahkeme tarafından onaylanır.⁴⁷⁹

Bir davaya atanan vekilin özel veya hususi vekaletnamesi bulunmuyorsa veya mahkeme öncesi müvekkili tarafından mahkeme huzurunda vekil tayin edilmediyse yaptığı tüm işlemler geçersiz sayılır ve zarar gören tarafın dilekçesi üzerine, ortaya çıkan tüm zarar ziyarı vekil öderdi. Ayrıca durumun derecesine göre bir adetten üç adede kadar Osmanlı altınına kadar para cezasına çarptırılır ve eğer bu işlemi yapan vekil dava vekaleti mesleğinden ise para cezasının yanı sıra vekaleti sekiz günden altı aya kadar da geçici olarak kaldırılırdı:

“sekizinci madde, bir da’vaya ta’yin olunan vekilin ‘umûmi veya hususi vekâletnamesi bulunmadığı veyahud kable’l-muhakeme müvekkili mahkeme huzurunda anı tevkîl etmiş olmadığı halde andan evvel bilâ-vekâlet icra eylediği kâffe-i mu’amelat keenlemyekun ‘addolunacağı gibi bundan mutazarrır olan tarafın istid’ası üzerine tebeyyün eden zarar ve ziyar ve masarif-i saire ol vekile tazmin ettirilecek ve bu misillûlardan derece-i mu’amelata göre bir ‘adedden üç ‘aded ‘Osmanlı altınına kadar cezayı nakdi alınacaktır ve eğer vekil, da’va vekâlet-i silkine dâhil olanlardan ise tazminat ve cezayı nakdiden başka icrayı vekâlet istihkakının sekiz günden altı aya kadar muvakkaten ref’iyle mücazat olunacaktır”⁴⁸⁰

Vekillerin, müvekkillerinden alacakları vekaletnameler için isim, ün, oturduğu yer ve vekili oldukları davanın aslını ilgili kurumlara göstermesi ve yazması gerekmektedir. Eğer diğerini vekil etmeye izin verirlerse onu da bildirmeleri gerekmektedir:

“dokuzuncu madde, vekillerin müvekkillerinden alacakları vekâletnameler isim ve şöhret ve mahal-i ikametlerini ve vekili oldukları da’vanın aslını ve merci’i rü’yetini derç ve tahrîr ve eğer diğerini tevkîle me’zûn olurlar ise anı dahi tasrih ettirmeleri lazım gelir”⁴⁸¹

⁴⁷⁹ Demirel, 2008, 284.

⁴⁸⁰ *Düstur*, Tertib I, C. III, 200.

⁴⁸¹ *Düstur*, Tertib I, C. III, 200.

Mecelle'nin Kitabü'l-Vekale kitabında bulunan şartlar ve ahkam-ı umumiye gereğince vekalet dairesinde olan kanunlar, birinci ve ikinci derecede bir davaya ilgili evrakın onayı, kabul veya reddi gibi işlemler vekaletnamesi için açıkça yasak olduğu maddeyi uygulamaya vekilin yetkisi yoktur:

“onuncu madde, Mecelle-i Ahkâmı ‘Adliyyenin Kitabü'l-vekalesinde münderic şurût ve ahkâm-ı ‘umûmiye muktezasınca hudud-ı vekâlet dairesinde olan mevâddan ve aslen ve fer‘an bir da‘vaya müte‘allik evrakın tasdiki ve yemin teklifi veya reddi gibi mu‘amelat-ı tabi‘iyeden vekâletnamesinin sarahaten nehy eylediği maddeyi icraya vekilin salahiyeti yoktur”⁴⁸²

Dava vekilleri mezun olmadıkça, yeniden muhakeme ve emre itiraz ve istinaf ve temyiz gibi mahkeme huzurunda vazgeçmeye ve müvekkiliyle ilgili istinaf ve temyiz davası ve yeniden muhakeme ve bir mahkeme heyetinin tümü veya içinden biri hakkında şikayet etme ve akçe alma ve ödemeye ve hakem atamasına yetkisi yoktur:

“on birinci madde, da‘va vekilleri vekâletnamelerinde me‘zûniyyet-i sariha olmadıkça i‘ade-i muhakeme ve i‘tiraz-ı ale'l-hükm ve istinaf ve temyiz gibi hukuk-i kanûniyyeden huzur-ı mahkemede sarf-ı nazar etmeğe ve müvekkiline izâfetle istinaf ve temyiz-i dava ve i‘ade-i muhakeme ve bir mahkeme hey'etinin mecmu‘u veya içünden biri hakkında iştika ve akçe kabz ve i‘ta eylemeğe ve hakem ta‘yinine muktedir olamaz”⁴⁸³

Her dava vekili, üzerine aldığı davadan dolayı müvekkilinden ne kadar ücret almışsa vekaletin bitiminde bunların hesabını vermeye, müvekkili adına aldığı para ve evrakları da teslim etmeye mecburdur:

“on ikinci madde, her da‘va vekili müte‘ahhid olduğu da‘vadan dolayı müvekkilinden ne kadar akçe almış ise hitam-ı vekâlette anın hesabını vermeğe ve müvekkili tarafından veya anın namına almış olduğu nukud ve evrak ve senedatı i‘ade ve teslim etmeğe mecburdur”⁴⁸⁴

Vekilin ihmal ve ilgisizliği, vazifesini kötüye kullanma veya iade etmeye zorunlu olduğu para ve senetlerin verilmesini geciktirme gibi durumlarda bundan zarar gören müvekkil davası ile ilgili zarar ziyarı vekile ödettirir ve yine vekilden yarım altından üç adet Osmanlı yüzlük altınına kadar para cezası alınır. Eğer mahkum olan kimse dava vekâleti mesleğine mensup ise vekalet hakkı geçici olarak kaldırılır:

⁴⁸² *Düstur*, Tertib I, C. III, 200.

⁴⁸³ *Düstur*, Tertib I, C. III, 200.

⁴⁸⁴ *Düstur*, Tertib I, C. III, 200.

“on üçüncü madde, vekilin ihmali ve tekâsülünden ve vazifesini tecavüzden veyahud i’adeye mecbur olduğu nukud ve senedatın te’hir ve te’diye ve i’tasından mutazarrır olan müvekkilin da’vası üzerine zarar ve ziyan ve masarif-i sairesi vekile tazmin ettirilir ve yarım altundan üç ‘aded ‘Osmanlı yüzlük altunına kadar cezayı nakdi alınır eğer mahkûm olan kimse da’va vekâleti silkine dâhil olanlardan ise icrayı vekâlet hakkı muvakkaten ref’ olunur”⁴⁸⁵

Birinci sınıf dava vekili olan Kaspar Efendi’nin vekaletnamesine de benzer sebeplerden ötürü el konulmuştur. Şöyle ki Kapsar Efendi’nin vekalet işlerinde suiistimal yaptığına dair şikayet arzu halleri gelmiş ve bu şikayetler üzerine durum Dava Vekilleri Cemiyeti tarafından araştırılmış, şikayetlerin doğruluğu anlaşıncı da Kaspar Efendinin vekaletnamesinin altı ay geçerli olmak üzere geçici olarak kaldırılmasına karar verilmiştir.⁴⁸⁶ Goloslu kazasında Katarcıoğlu Erkiri ile kayınpederi Yorgaki efendinin dava vekaletini kendilerine ticaret edindikleri Goloslu kazasında tutanamayınca Yenişehir kazasına giderek fakir fukaradan haksız kazanç sağlamaya çalışdıkları bildirilerek bu kimseler hakkında araştırma yapılması da istenmiştir.⁴⁸⁷

Tekfur dağındaki Rum milleti ile Ermeni milleti arasında olan kilise çekişmesi davasında Rum milletinin dava vekili mahkemeye çağrıldığı halde ona verilen süre içerisinde mahkmeye gelmediği vekilin bu gecikmeleri nedeniyle de Ermeni milletinin davasının zarar görmesine neden olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine yeniden bir çağrı yapılarak hemen başka bir dava vekilinin gönderilmesi vekilin gönderilmemesi durumunda ise davanın Ermeni milleti lehine sonuçlanacağı bildirilmiştir.⁴⁸⁸

Vekilin, üzerine aldığı davada kanuna uygun olarak masrafları müvekkilinden istemeye hakkı vardır. Bundan dolayı da ücreti alana kadar on ikinci madde de söylendiği gibi elinde bulunan para ve senedi alıkoyma yetkisine de sahiptir.⁴⁸⁹

“on dördüncü madde, bir kimsenin icrayı vekâlet etmiş olduğu da’vada nizamen şayan kabul olan masarifini müvekkilinden mutâlebeye hakkı ve bunun istihsaline kadar on ikinci madde mucibince yedinde bulunacak akçe ve senedatı tevkife salahiyeti vardır”⁴⁹⁰

⁴⁸⁵ *Düstur*, Tertib I, C. III, 200-201.

⁴⁸⁶ *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 24, 192.

⁴⁸⁷ *BOA*, A.} MKT.UM 437/58 (1277 Ca 06/20 Kasım 1860).

⁴⁸⁸ *BOA*, HR.MKT. 277/67 (1275 B 19/22 Şubat 1859).

⁴⁸⁹ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 23.

⁴⁹⁰ *Düstur*, Tertib I, C. III, 201.

Dava vekilinin sahip olduğu vekalet hakkının sonu Kitabü'l-Vekalede yer almış olan gereklerden meydana gelir. Eğer bu kimse ruhsatnameli vekillerdense on yedinci maddede yazılmış olan durumlardan dolayı mahkemece azli veya mahkeme kararıyla üç aydan fazla mezuniyetinin kaldırılması maddelerinden birinin olmasına bağlı olacaktır.⁴⁹¹

“on beşinci madde, bir da’va vekilinin hâ’iz olduğu hakk-ı vekâletin hitamı Kitabü'l-vekaleda münderic esbabın vücuduna ve eğer ruhsatnameli vekillerden ise on yedinci maddede muharrer ahvalden dolayı mahkemece ‘azli veyahud üç aydan ziyade me’zûniyyetinin mahkeme kararıyla ref’i maddelerinden birinin vuku’una mevkufdur”⁴⁹²

Vekilin, sebepsiz istifasından dolayı gerçekleşen gecikmeler görülen davanın kanuni süresinin sona ermesini gerektirir ise müvekkile, kanunen düşen zarar ziyan ve masraflar özürsüz istifa eden vekilden alınacağı emredilir.⁴⁹³

“on altıncı madde, bilâ-sebeb meşru’ vekilin isti’fası mülabesesiyle vuku’bulan teehhürat rü’yeti da’vaca hukuk-i kanûniyyeden olan bir müddetin inkızasını müstelzim olur ise müvekkiline nizamen terettüb edecek zarar ve ziyan ve masarifin bilâ-’özü isti’fa etmiş olan vekilden tahsile hükm olunur”⁴⁹⁴

Mahkemede dava görülürken gerek sözlü ve gerek yazılı mahkemenin, şerefine ve devlete dokunacak sözlerde ve işlerde bulunan dava vekilleri Usûl-i Muhakeme-i Ticaretin üçüncü bölümüne ait hükümlerden sorumlu olacaklardır:

“on yedinci madde, mahkemede rü’yet-i da’va olunur iken gerek şifahen ve gerek tahrîren mahkemenin kadr ü namusuna ve idare-i devlete dokunacak akval ve ef’alde bulunan da’va vekilleri Usûl-i Muhakeme-i Ticaretin üçüncü faslı ahkâmına tatbiken mes’ul olacaklardır”⁴⁹⁵

Ruhsatnameli dava vekili, elinde bulunan evrak ve asli senetleri gerektiği zaman imzalı suretlerini çıkardıkları ve verdikleri halde asıllarına uygunluğu önemli olduğundan bu çeşit evraklar asıllarıyla uyuşmazsa bunu yapanlar sorumlu olacaklardır.⁴⁹⁶

“on sekizinci madde, ruhsatnameli da’va vekili yedinde mevcut olan evrak ve senedat-ı asliyenin lede’l-iktiza mümzâ sûretlerini ihrac ve i’ta ettikleri halde asıllarına mutabakatı elzem

⁴⁹¹ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 23.

⁴⁹² *Düstur*, Tertib I, C. III, 201.

⁴⁹³ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 23.

⁴⁹⁴ *Düstur*, Tertib I, C. III, 201.

⁴⁹⁵ *Düstur*, Tertib I, C. III, 201.

⁴⁹⁶ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 23.

olub bu makule evrakın asıllarına ‘âdem-i mutabakatları fa‘illeri hakkında mucib-i mes’uliyetdir”⁴⁹⁷

Dava vekâleti sınıfından olanların, üstlendikleri davalara dair kaleme aldıkları yazı taslaklarını aynı şekliyle koruyacakları gibi müvekkilleriyle olan özel hesap işlerini, dava kalemi veya mahkeme başkanına sayfa sayılarını tasdik ettirmeleri ve imzalı bir defter tutmaları da gerekmektedir:

“on dokuzuncu madde, da‘va vekâleti sınıfına dâhil olanların vekâlet der‘uhde ettikleri de‘aviye dair kaleme aldıkları muharrerat müsveddeleri ‘aynile mahfuz olacağı gibi müvekkilleriyle olan muhasebelerine mahsus olmak ve de‘avi kalemi veya mahkeme re‘isi tarafından ‘aded-i sahifeleri musaddak ve mümzâ bulunmak üzere bir kıt’a defter tutmaları dahi icab edecektir”⁴⁹⁸

Üçüncü bölümde dava vekillerinin ücretleri ile ilgilidir;

Ruhsatnameli dava vekilleri, nizamiye mahkemesinde vekillik yapabilmek için özel bir sözleşmeye dayanmayarak müvekkillerinden alacakları ücretleri bu nizamnameye ve bağlı olduğu tarifeye göre yapacaklardır.⁴⁹⁹

“yirminci madde, ruhsatnameli da‘va vekilleri mahâkim-i nizâmiyyede icrayı vekâlet için mukavele-i mahsusaya müstenid olmayarak müvekkillerinden alacakları ücretleri işbu nizamnâme ve merbut ta‘rifeye tevfi kan istihsal edeceklerdir”⁵⁰⁰

Ruhsatnameli dava vekillerinin ücretleri ile ilgili olarak, bidayet mahkemesinde görülecek dava için dava vekiline yapılacak başvuruda dava vekili, öncelikli olarak elli kuruş reynane alırdı. Ayrıca, müvekkili adına mahkemeye verilecek dilekçelerle, mahkeme huzurunda ileri sürülecek ifadeler için de yüz elli kelimeyi geçmeyenler için otuz kuruş geçtiği durumda da her yüz kelimesinden beş kuruş daha alırdı. Bu ücretlendirme tarifi için de, bidayet, istinaf ve temyiz mahkemeleri için ayrı ayrı hesaplanmaktadır diyebiliriz.⁵⁰¹

⁴⁹⁷ *Düstur*, Tertib I, C. III, 201.

⁴⁹⁸ *Düstur*, Tertib I, C. III, 201-202.

⁴⁹⁹ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 23-24.

⁵⁰⁰ *Düstur*, Tertib I, C. III, 202.

⁵⁰¹ *Düstur*, Tertip I, C. III, 207-208.

Ücret anlaşmasının yapılmaması durumunda, vekilin tarifiede yazılı olan ücreti alabileceği ile ilgili düzenleme de ilk kez bu nizamname ile gerçekleşmiştir.⁵⁰²

Davanın sahibi mahkemeden sonra iddiasını ispat ettiğinde o davanın görülmesi için atamış olduğu vekilin tarife gereğince lazım olan ücretini davayı kaybeden kişiden istemeğe hakkı olduğu gibi bu ücreti doğrudan doğruya davayı kaybedenden istemeye ve almaya vekilin de yetkisi vardır:

“yirmi birinci madde, bir da‘vanın sahibi ba‘de’l-muhakeme isbat-ı müdde‘a eyledikte o da‘vanın rü‘yeti için ta‘yin etmiş olduğu vekilin ta‘rife mucibince lazım gelen ücretini mahkûmün ‘aleyhden talebe haklı olduğu gibi işbu ücreti doğrudan doğruya mahkûmün ‘aleyhden taleb ve istihsale vekilin dahi salahıyyeti vardır”⁵⁰³

Dava vekili sahip olduğu mezuniyet üzerine davayı uzlaşarak sağladığı veya hakem sıfatına sahip işleri yaptığı halde o dava bidayet mahkemesine bağlı ise tarifiedeki bidayet ücretini ve istinaf veya temyiz mahkemesine ait ise bu mahkemelerde görülen davalar için yine tarifiede yazılı ücreti müvekkilinden isteyeceği gibi kanuna uyarak önceki derecede hüküm verilmesi gereken bir dava taraftarlarının izni üzerine bidayet mahkemesinde kesinlikle ayrılmış ve görülmüşse dava vekilinin istinaf mahkemesi huzurunda olan işlere özel ücreti almaya hakkı olacaktır:

“yirmi ikinci madde, bir da‘va vekili hâ‘iz olduğu me‘zûniyyet üzerine da‘vayı sulhen tesviye ettiği veya hakem sıfatına ‘ai’d mu‘amelatı icra eylediği halde ol da‘va bidayet mahkemesine müte‘allik ise ta‘rifede gösterilen bidayet ücretini ve istinaf veya temyiz mahkemesine ‘ai’d ise işbu mahkemelerde görülen de‘avi için kezalik ta‘rifede muharrer ücreti müvekkilinden mutâlebe edeceği gibi nizamden derece-i evvelide hükm olunması lazım gelen bir da‘va tarafeynin rızası üzerine bidayet mahkemesinde sûret-i kat‘iyyede fasıl ve rü‘yet olunmuş ise da‘va vekilinin istinaf mahkemesi huzurunda vuku‘bulan mu‘amelata mahsus ücreti almağa hakkı olacaktır”⁵⁰⁴

Dava vekilini işinden çıkaran veya elinde bulunan evrakı geri alan müvekkil, vekilin yaptığı işlemlerden veya düzenlediği yazılardan dolayı alacağı belirlenmiş ücretini ayrıca kanuna uygun sebeplerden dolayı yapılmış olan masrafları da vekile ödemeye mecburdur. Vekilin işten çıkarılması, görülen dava için tarafların mahkemeye çağrılmasına karar

⁵⁰² Aday, 1994, 27.

⁵⁰³ *Düstur*, Tertib I, C. III, 202.

⁵⁰⁴ *Düstur*, Tertib I, C. III, 202.

verildikten sonra yani mahkemeden önce olursa vekilin bir defa mahkemenin yapılması için tarife gereğince alması gereken ücretin yarısını istemeye hakkı vardır:

“yirmi üçüncü madde, da’va vekilini ‘azl eden veya yedinde bulunan evrakı istirdad eyleyen müvekkil vekilin vâki’ olan icraatından veya tanzim eylediği muharreratdan dolayı alacağı ücret-i mukanneneyi vesair nizamen şayan kabul olacak esbab üzerine vuku’bulmuş olan masarifini te’diye etmeğe mecburdur vekilin ‘azli rü’yeti da’va için tarafeynin celbine mahkemece karar verildikten sonra kable’l-muhakeme vuku’bulur ise vekilin bir def’a muhakeme icrası için ta’rife mucibince alması lazım gelen ücretin nisfını mutâlebeye hakkı olur”⁵⁰⁵

Dava vekillerinin üstüne aldıkları davalardan dolayı alacakları ücretlerin miktarı tarifenin kaçınıcı kısmıyla ilişkili ise o kısmı, düzenleyecekleri yazılı kağıtlara eklemeleri gerektiği, örneğin yirmi altıncı maddenin uygulanmasında kaleme alacakları müfredat defterlerinin her kaleminde de anlatılacak ve işaret edilecektir:

“yirmi dördüncü madde, da’va vekillerinin der’uhde ettikleri da’valardan dolayı alacakları ücretlerin mikdarı ta’rifinin kaçınıcı kısmına müte’allik ise ol kısmı tanzim edecekleri muharrerata derc etmeleri lazım geleceği misillû yirmi altıncı maddeye tatbikan kaleme alacakları müfredat defterlerinin her kaleminde dahi beyan ve işaret kılınacaktır”⁵⁰⁶

Dava vekillerinin, belirli ücretleri olmakla birlikte bu ücretlerden başka kanun dairesinde olan olayların tespit edilmiş masraflarını da müvekkillerinden almaya hakları olduğu gibi vekalet ettikleri davaların sonuçları müvekkillerinin aleyhinde sonuçlansa bile tarifeleri gereğince gerekli olan ücreti de müvekkillerinden istemeye ve almaya yetkileri olacaktır:

“yirmi beşinci madde, da’va vekillerinin mukannen ücûrât-ı mukannenesinden başka nizamı dairesinde vuku’bulan masarifi müsbetelerini müvekkillerinden istihsale hakları olduğu gibi icrayı vekâlet ettikleri da’vaların netice-i hükmü müvekkillerinin ‘aleyhinde zuhûr etse bile ta’rife mucibince lazım gelen ücreti kezalik müvekkillerinden talep ve tahsile salahiyetleri olacaktır”⁵⁰⁷

Belirli olan ücreti talep edecek olan dava vekili, müvekkilinin geri durması durumunda davanın neticelendirildiği mahkemeye bir arzuhal ile müfredat defteri ve bunları doğrulayacak evrakı vererek istenilen ücretin, tarafların karşılaşmasının mahkemece araştırılıp onaylanmasından sonra ne kadar paraya erişirse toplamı arzuhal

⁵⁰⁵ *Düstur*, Tertib I, C. III, 202-203.

⁵⁰⁶ *Düstur*, Tertib I, C. III, 203.

⁵⁰⁷ *Düstur*, Tertib I, C. III, 203.

üzerine rakam ve yazı ile yazılarak gerekenin tahsili işaret ve tarih konulduktan sonra mahkeme başkanı tarafından imzalanarak, mahkeme mührüyle mühürlenecek ve kararlaştırılmış olan ücret icra cemiyeti tarafından alınacaktır:

“yirmi altıncı madde, ücreti mukannenmesini mutâlebe edecek olan da’va vekili müvekkilinin imtina’ı takdirinde da’vanın fasl olduğu mahkemeye bir istid’aname ile bir kıt’a müfredat defteri ve bunları te’yid edecek evrakı i’ta ederek taleb olunan ücret tarafeyn muvacehesinde mahkemece tedkik ve tasdik olunduktan sonra kaç guruşa baliğ olur ise yekûnu istid’aname üzerine rakam ve ‘ibare ile yazılarak mucibince tahsili işaret ve vaz’-ı tarih olunduktan sonra re’is-i mahkeme canibinden imza ve mahkeme mührüyle tahtim edilecek ve mahkûmün bih olan ücret icra cem’iyyeti tarafından tahsil kılınacaktır”⁵⁰⁸

Dava vekillerinin düzenleyecekleri yazılı kağıtlar ile verecekleri evrak ve senetlerin suretleri senet üzerine yazılmamış olursa hiçbir mahkemede kabul olunmayacaktır:

“yirmi yedinci madde, da’va vekillerinin tanzim edecekleri muharrerat ile verecekleri evrak ve senedat sûretleri varaka-i sahiha üzerine yazılmamış bulunur ise hiç bir mahkemede kabul olunmayacaktır”⁵⁰⁹

Tarife gereğince alınacak ücretler yirmi kuruş değerindeki gümüş para üzerinden hesaplanacaktır:

“yirmi sekizinci madde, ta’rife mucibince istihsal olunacak ücretler sîm mecîdiyye yirmi gurûş i’tibariyle hesap olunacaktır”⁵¹⁰

Dava vekillerinin müvekkilleri ile yaptıkları özel sözleşmeyle ücret almaları uygun olup fakat beş bin kuruşa kadar olan davalar için anlaştıkları ücretlerin tarifede belirli olan miktarı geçmemeleri beş bin kuruştan fazla olan davalar için anlaştıkları ücretlerin adedi dahi iddia olan paranın yüzde yirmisini geçmemesi şarttır:

“yirmi dokuzuncu madde, da’va vekillerinin müvekkillerinden mukavele-i mahsusa tahtında ücret almaları dahi câ’iz olub fakat beş bin guruşa kadar olan da’valar için mukavele eyledikleri ücretlerin ta’rifede mu’ayyen mikdarı tecavüz etmemesini ve beş bin guruşdan ziyade olan da’valar için mukavele tahtına aldıkları ücretlerin kemmiyyeti dahi meblağ-ı müdde’anın nihayet yüzde yirmisini geçmemesi meşrutdur”⁵¹¹

Dördüncü bölüm dava vekilleri cemiyetinin oluşumu ve görevi hakkındadır;

⁵⁰⁸ *Düstur*, Tertib I C. III, 203.

⁵⁰⁹ *Düstur*, Tertib I, C. III, 203.

⁵¹⁰ *Düstur*, Tertib I, C. III, 203.

⁵¹¹ *Düstur*, Tertib I, C. III, 203-204.

Dava vekillerinin işlerine ve meselelerine bakmak ve Ahkâm-ı Adliyye Nezareti tarafından yürütülecek olan resmi tebliğlere aracı olmak üzere bir baro kurulacaktır.⁵¹²

“otuzuncu madde, da’va vekillerinin umûr ve hususatına bakmak ve Nezareti Ahkâm-ı ‘Adliyye tarafından icra olunacak tebligat-ı resmiyyeye vasıta ittihaz kılınmak üzere bir cem’iyyet-i daime te’sis olunacaktır”⁵¹³

Bu cemiyet bir başkan, bir başkan yardımcısı ve dört üyeden oluşmakta olup bunlar İstanbul’da oturmak ve vekillikten mezun olmak şartıyla dava vekilleri tarafından oy çokluğuyla seçileceklerdir.⁵¹⁴

“otuz birinci madde, işbu cem’iyyet bir re’is-i evvel ve bir re’isi sani ve dört a’zadan ‘ibaret olub bunlar Dersa’adetde mukîm ve icrayı vekâlete me’zûn bulunmak şartıyla da’va vekilleri tarafından ekseriyyet-i ârâ ile intihab olunacaktır”⁵¹⁵

Başkan ve üyelerin memuriyet süreleri iki sene olup her sene üyenin yarısı değiştirilerek yerlerine diğerleri seçilmek üzere iki senenin sonunda çıkacak iki üye için kura çekilerek ve diğer senenin eskileri çekilerek yerlerine başkaları seçilecek ve ikinci sene sonunda başkanlarında memuriyet süreleri bitmiş olacaktır:

“otuz ikinci madde, re’is ve a’zanın müddet-i me’mûriyyetleri iki sene olub beher sene a’zanın nısfı tebdil olunarak yerlerine diğerleri intihab olunmak üzere ilk senenin hitamında çıkacak iki a’za için kur’a keşide olunarak ve diğer sene eskileri çekilerek yerlerine başkaları intibab kılınacak ve ikinci sene hitamında re’islerin dahi müddet-i me’mûriyyeti münkaziyye olmuş bulunacaktır”⁵¹⁶

Bu değişim süreci ile de bütünlük ve devamlılık sağlanmak istenmiştir.⁵¹⁷

Geçen maddede bildirilen biçimde çıkacak üye aradan bir sene geçmedikçe yeniden seçilemeyecek fakat başkanların tekrar seçilmesi uygun olacaktır ve önce önceki başkanların ve ondan sonra üyenin bir kerede daha seçimi yapılarak sonunda cemiyetin başkanı önce kendisinin ve başkan yardımcısı ile diğer üyelerin seçim önergesini yazı ile Ahkam-ı Adliyye Nezaretine bildirecektir:

⁵¹² Güner, 2002, 31; Durhan, 2004, 34; Yılmaz, 1995, 197; Özkorkut, 2003, 152.

⁵¹³ *Düstur*, Tertib I, C. III, 204.

⁵¹⁴ Güner, 2002, 31.

⁵¹⁵ *Düstur*, Tertib I, C. III, 204.

⁵¹⁶ *Düstur*, Tertib I, C. III, 204.

⁵¹⁷ Güner, 2002, 31.

“otuz üçüncü madde, madde-i sabıkada beyan olunan sûretle çıkacak a’za aradan bir sene mürûr etmedikçe yeniden intihab olunamayub fakat re’islerin tekrar intihabı câ’iz olacaktır ve evvel ba-evvel re’islerin ve ba’dehu a’zanın bir def’ada intihabı icra olunarak hitamında cem’iyyetin re’isi evveli kendüsünün ve re’is-i sani ile a’zayı sairenin intihabını ba-takrîr Ahkâmı ‘Adliyye Nezaretine iş’ar eyleyecektir”⁵¹⁸

Başkan ve üye seçiminde asıl kabul edilmek üzere dava vekillerine dair Ahkâm-ı Adliyyede korunmuş olan cetvelin onaylanmış sureti cemiyete verileceği gibi ileride bu cetvele kayıt olan veya kayıtları silinen dava vekillerinin isimleri de cemiyete gönderilecektir:

“otuz dördüncü madde, re’is ve a’za intihabında esas ittihaz olunmak üzere da’va vekillerine dair Ahkâmı ‘Adliyyede mahfûz cedvelin sûret-i musaddakası cem’iyyete verileceği gibi ileride işbu cedvele kayıd veyahud kayıtları terkin olunan da’va vekillerinin isimleri dahi cem’iyyete tebliğ kılınacaktır”⁵¹⁹

Cemiyet heyetinin bireyleri seçildikten sonra kendileri, içlerinden birisini oy çokluğuyla katip ve sandık emini olmak üzere atayacaklardır:

“otuz beşinci madde, heyeti cem’iyyetin efradı intihab olunduktan sonra kendüleri içlerinden birisini katib ve sandık emini olmak üzere ekseriyyet-i ârâ ile ta’yin edeceklerdir”⁵²⁰

Baroda, başkandan başka üç üye bulunmadıkça görüşme başlamayacak ve eşitlik durumunda başkanın olduğu taraf kuvvetli sayılacaktır:

“otuz altıncı madde, cem’iyyeti daimede re’isten mâ’adâ üç a’za bulunmadıkça müzakereye şüru’ olunmayacak ve tesavi-i ara vuku’unda re’isin bulunduğu taraf apleb ‘add olunacaktır”⁵²¹

Cemiyetin öncelikli görevi, Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezareti’ne dava vekillerinin kayıt, takip ve saire gibi işleri hakkında kullanılacak kararların gönderilmesi ikinci olarak, vekiller adına gerekli olan işleri adı geçen nezarete mazbatayla anlatması üçüncü olarak, dava vekillerine özel kanunun tamamlanma işinin yapılması dördüncü olarak, dava vekilleri arasında sınıf ve unvanlarına dair meydana gelen çekişmeleri barış yoluyla düzeltmeye bu mümkün olmadığı durumda sonucun bildirilmesi beşinci olarak, vekillerin ücret ve masrafları hakkındaki tarifieden dolayı zorluklar ve anlaşmazlıklar başladığında

⁵¹⁸ *Düstur*, Tertib I, C. III, 204.

⁵¹⁹ *Düstur*, Tertib I, C. III, 204.

⁵²⁰ *Düstur*, Tertib I, C. III, 204-205.

⁵²¹ *Düstur*, Tertib I, C. III, 205.

açıklama yapılması altıncı olarak, fakirlerden olan dava sahiplerinin cemiyete başvurularında ücretsiz olarak araştırılması, davalarında gereken işleri kolaylaştırma ve gösterme ve başka yollarla gereken yardımın yapılması yedinci olarak, dava vekâleti mesleğine girmek isteyenlerin beşinci maddede söylendiği üzere yenileme kayıtları için her sene Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaretine bir defter gönderilmesi konularından oluşmaktadır:

“otuz yedinci madde, cem’iyyetin vezaifi evvela Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaret-i celilesinden da’va vekillerinin mu’amelatı hakkında ittihaz olunacak kararların tebliği saniyen vekiller namına lazım gelen mevâddin nezaret-i müşârün-ileyhâya ba-mazbata ifadesi salisen da’va vekillerine mahsus nizamatin tamamı-i icrası rab’ian da’va vekilleri beyinde sınıf ve sıfatlarına dair tahaddüs eden münaza’atın sulhen tesviyesi ve mümkün olamadığı takdirde netâyicinin beyanı, hamisen da’va vekillerinin ücret ve masarifi hakkında olan ta’rifeden dolayı müşkülât ve ihtilafat zuhûrunda izahat i’tası sadisen fukaradan olan eshab-ı de’avinin cem’iyete müraca’atlarında meccanen tedkiki da’valarıyla lazım gelen mu’amelat-ı kanûniyyenin teshîl ve irâesi ve sûret-i uhra ile mu’avenet-i lazimenin icrası sabi’an da’va vekâleti silkine dâhil olmak isteyenlerin beşinci maddede gösterildiği üzere tecdidi kayıtlar için beher sene Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaretine bir defter i’tası hususlarından ibarettir”⁵²²

Dava sahiplerinden fakir olanlara kolaylık sağlama ve araştırma işleri cemiyet aracılığıyla vekillerin uygunlarından oluşturulmuş bir heyete verilecektir:

“otuz sekizinci madde, de’avi ashabından fakirü’l-hal olanların teshîl ve tedkiki mesalihi cem’iyyet ma’rifetiyle vekillerin münasiblerinden mürekkeb bir hey’ete havale olunacaktır”⁵²³

Taşralarda ise, ücretsiz vekil tayin etme görevini vilayet adliyye encümenleri üstlenmiştir.⁵²⁴

Hukuka aykırı hareket eden dava vekilleri haklarında, cemiyetin kabul edeceği işlemler önce vazifesi hakkında uyarmak ikinci olarak sözle uyarma ve azarlama üçüncü olarak uyarılmayı hak eden vekilin cemiyetin huzurunda cemiyet başkanı aracılığıyla azarlanmasına karar verilmesi dördüncü olarak cemiyetin özel yerine kabulden mahrum edilme konularından meydana gelecektir:

“otuz dokuzuncu madde, hilaf-ı nizam hareket eden da’va vekilleri haklarında cem’iyyetin ittihaz edeceği mu’amelat evvela ihtar-ı vazife etmek saniyen ta’zir ve ‘itabe yalnız karar

⁵²² *Düstur*, Tertib I, C. III, 205.

⁵²³ *Düstur*, Tertib I, C. III, 205.

⁵²⁴ *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 52, 411.

verilmek salisen müstahakkı ta'zir olan vekil cem'iyetin huzurunda re'isi cem'iyet ma'rifetiyle takdir olunmak rab'ian cem'iyetin mahal-i mahsusuna kabulden mahrum edilmek hususlarından 'ibaret bulunacaktır"⁵²⁵

Bir dava vekili hakkında cemiyetçe şikayet edilmesinin önemi olup vekillik yapabilmesi için gerekli olan mezuniyetinin kendisinden alınmasının gerekli olacağı cemiyetçe görülürse sebep ve hususlarını ve mezuniyet süresinin kaldırılmasını içine alan bir mazbata hazırlanarak Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaretine gönderilecektir:

"kırkinci madde, bir da'va vekili hakkında cem'iyetce vuku'bulan şikayatin ehemmiyeti olubda icrayı vekâlet me'zûniyyetinin kendisinden ref'ini müstevcib olacağı cem'iyetce müşahede olunur ise esbâb ve keyfiyatını ve ref'i me'zûniyyetin müddetini havi bir mazbata yapılarak Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaret-i celilesine irsal olunacaktır"⁵²⁶

Nizamnamenin geçici düzenlemesine baktığımızda da, oluşturulmuş olan sınav komisyonunun nizamnamenin ilanından önce dava vekâleti yapan ve hukuk mektebi mezuniyetinden önce dava vekâleti mesleğine giren kimseler sınava tabi olacak ve sınavda başarılı olamayanlar dava vekâleti yapamayacak başarılı olanlarsa başarı derecelerine göre sınıflara ayrılacaklardır. Üç ayrılmış olan sınıflara göre, birinci sınıf dava vekilleri nizamiye mahkemelerinin her derecesinde yani bidayet, istinaf, temyiz ve hukuk mahkemelerinde ikinci ve üçüncü sınıf dava vekilleri ise bidayet ve istinaf mahkemelerinde bunların içindeki ceza mahkemeleri dışında olmak şartıyla vekalet edebileceklerdir. İkinci ve üçüncü sınıftan bir üst sınıfa geçmek isteyen vekiller bir senesini doldurmak suretiyle yeniden sınava girerek kıdemlerini arttırabileceklerdir.⁵²⁷

Örneklere baktığımızda da derecelendirmenin sisteminin sınav sonuçlarına göre yapıldığı anlaşılmaktadır. Mesela, Dava vekâleti mesleğine girmek isteyen Rafael Amato Efendi Hukuk Mektebi heyetinin yaptığı sınava girmiş ve gösterdiği başarı sonucunda heyetin vermiş olduğu karar doğrultusunda birinci dereden dava vekili olmaya hak kazanmıştır. Dava vekilliğine başlayabilmek içinde evraklarının Adliyye Nezaretine gönderilmesini talep etmiştir.⁵²⁸ Yine dava vekâleti mesleğine girmek için Mekteb-i Hukuk-ı Şahanede sınava giren Kayseri'nin Kermir köyünde yaşayan Keşişoğlu Krikor

⁵²⁵ *Düstur*, Tertib I, C. III, 205.

⁵²⁶ *Düstur*, Tertib I, C. III, 205-206.

⁵²⁷ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 24.

⁵²⁸ BOA, MF. MKT 1176/31 (1329 Za 15/7 Kasım 1911).

Dermosyon'un oğlu Esteban Efendi de heyetin vermiş olduğu kararla ikinci dereceden dava vekili olmaya hak kazanmış ve ruhsatnamesini alabilmek için de mazbatasını, sınav evrakları gibi gerekli evraklarını Adliyye Nezaretine göndererek işlemlerinin yapılmasını bildirmiştir.⁵²⁹

Dava vekâleti mesleğine girmek isteyen Zihne Bidayet Mahkemesi başkatibi Sirozlu Nazif Efendi dava vekilleri nizamnamesine uyararak Mekteb-i Hukuk-ı Şahanede yapılan sınavlara girmiş ve heyetin vermiş olduğu kararla ikinci dereceden ruhsatname almaya hak kazanmıştır. Tercüme-i halini, sınav evraklarını, iyi hal durumunu hazırlamış ve ruhsatname harcını da ödeyerek işlemlerinin Adliyye Nezaretince tamamlanması isteğinde bulunmuştur.⁵³⁰

Dava vekâleti mesleğine girmek için Ankara vilayeti encümen adliyyesinde sınav olan Artin Samilyan ve Ermenak Efendilerin Mekteb-i Hukuk-ı Şahaneye gönderilen sınav evraklarının incelenmesi sonucunda ikinci dereceden dava vekâleti ruhsatnamesi almaya hak kazandıkları açıklanmış, heyet tarafından verilen mazbatalar, sınav evrakları ve diğer evraklar Adliyye Nezaretine sunulmuş ve gereğinin yapılması istenmiştir.⁵³¹ Bu örnekte gördüğümüz gibi sınav Ankara vilayeti encümen adliyyesinde yapılmış ancak sonuçları Mekteb-i Hukuk-ı Şahane tarafından incelenmiştir.

Hukuk Mektebinin on ikinci sene mezunlarından olan Mehmed Saadeddin Efendi ise, mezuniyet belgesine hak kazanmasından dolayı şahadetnamesinin düzenlenip gönderilmesini ve cetvele kayıt edilmesini Adliyye Nezareti'nden talep etmektedir.⁵³²

Bu derecelendirme sistemine göre Cem'iyet-i Daimenin başkanlarıyla iki üyesi birinci sınıf diğer iki üyesi de ikinci ve üçüncü sınıf dava vekillerinden alınacaktır.

Ayrıca bidayet mahkemelerinin birinde, riyaset ve istinaf mahkemelerinde üyelik memuriyetiyle bir sene çalışmış olan kimselerin, istifa etmesinden veya memurluktan çıkarılmasından sonra dava vekâletinde bulunmak isterlerse sınavdan muaf tutulmak

⁵²⁹ BOA, MF. MKT 622/15 (1320 M 11/20 Nisan 1902).

⁵³⁰ BOA, MF. MKT 461/47 (1317 R 12/20 Ağustos 1899).

⁵³¹ BOA, MF. MKT 794/38 (1322 Ca 20/2 Ağustos 1904).

⁵³² BOA, MF. MKT 450/51 (1317 M 21/1 Haziran 1899).

üzere birinci sınıfa kayıtlarının yapılacağı da bildirmişti.⁵³³ Zaman içerisinde bu durumun suistimal edilmesi nedeniyle, Adliyye Nezareti, istinaf mahkemesi üyelerinin dava vekilliği için yeterli olmadıklarını bildirerek yeni bir düzenleme yapılmasına karar vermiştir.⁵³⁴ Bu düzenlemeyle, Hukuk Mektebi mezunu olarak nizamiye mahkemelerinin çeşitli bölümlerinde çalışanlar isterlerse birinci sınıf dava vekilliği ruhsatnamesi alabileceklerdir. Hukuk Mektebi mezunu olmadığı halde İstanbul'da bir sene mahkeme başkanlığı, üyeliği yapmış veya müdde-i umumilik memuriyetinde bulunmuş olan kimselere de sınava girmeden birinci sınıf dava vekilliği ruhsatnamesi verilecekti. Taşra da ise bu durum, vilayet, istinaf ve bidayet mahkemesi başkanları ile müdde-i umumilerin görevlerinde bir sene çalışmaları durumunda birinci sınıf dava vekilliği ruhsatnamesine, liva vilayet mahkemesi başkanları ile müdde-i umumi yardımcılarının ise, görevlerinde bir sene çalışmak şartıyla ikinci sınıf dava vekilliği ruhsatnamesine sahip olabileceklerdir şeklinde düzenlenmiştir. Bununla birlikte bu uygulamadan kaza bidayet mahkeme başkanları yararlanamayacaklardır.⁵³⁵

Bütün bu düzenleme ve sınavları yapan komisyonun görevi, Mektebi Hukuk'un öğrenci çıkardığı zamana kadar devam edecek ve bu zamandan sonra dava vekâleti mesleğine girmek isteyen herkes Mektebi Hukuka devam etmek veya mektep kontrolünde sınavı vermek zorunda olacaktı.⁵³⁶

Dava Vekilleri Nizamnâmesi, ilklerine ve yeniliklerine rağmen önemli bir eksiği içermektedir. Şöyle ki nizamnamede, dava vekâletinin yalnızca Osmanlı milletine ait bir meslek olduğu açık açık söylenmemiştir. Dava vekili olabilenin şartları belirtilirken esas önemli olan konu vekilin vatandaşlığı ile ilgili bir bilgi veya şartın verilmemiş olmasıdır.⁵³⁷ Halbuki 1870 tarihli Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme'ye baktığımızda tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olma şartı aranmaktaydı.⁵³⁸ Bu nizamnamede böyle bir şartın olmamasının nedeni ise,

⁵³³ BOA, ŞD. 2466/16 (1301 R 27/25 Şubat 1884); Rıza Nur, 1933, 249; Özkent, 1938, 249; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 24; Güner, 2002, 31.

⁵³⁴ BOA, ŞD. 2466/16; Demirel, 2008, 282-283.

⁵³⁵ BOA, ŞD. 2469/45 (1301 R 27/25 Şubat 1884); *Ceride-i Adliye*, Nr. 1, 20-21; Demirel, 2008, 282-283.

⁵³⁶ Rıza Nur, 1933, 249; Özkent, 1938, 249; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 24; Güner, 2002, 31.

⁵³⁷ Özkent, 1938, 10.

⁵³⁸ Esirgen, 2014, 746; "yetmişyedinci madde ta'yin olunacak vekilin mukayyed olmak üzere sûret-i resmîyede ve asilin mühür veya imzasıyla mensub olduğu mahal-i resmîyeden musaddak bir vekaletname

kapitülasyonların en yoğun olduğu bu dönemde Fransız, Rus, İtalyan ve Yunanlı birçok avukatın Osmanlı topraklarına gelmiş olması hatta baro dahi kurarak bu meslekten kazanç elde etmeleridir. Yabancıların kurdukları bu sistemi o dönem içerisinde Osmanlı Devleti'nin bir kalem darbesi ile yıkmasının da imkanı görünmüyordu. Ayrıca adalet dağıtmak için büyük bir öneme sahip olan bu mesleğin anlamının ve öneminin yeterince anlaşılmamış olması da bu durumun nedenlerinden biri olarak görülmektedir.⁵³⁹

Böylece Mahâkim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamnâme ile dava vekilliği mesleği ilk kez düzenlenmiş ve vekalet işlerini üzerine alan kimselere resmi olarak dava vekili unvanı verilmiştir.⁵⁴⁰

1875 tarihli Nizamnâme öncelikli olarak İstanbul'daki mahkemeler için geçerli sayılmış ve 27 Haziran 1879 (7 Recep 1296) tarihinde çıkarılan Dava Vekâleti Nizamının Vilayatta Dahi İcrasına Dair Tarirat-ı Umumiye⁵⁴¹ adlı irade ile dava vekâleti mesleği ülkenin tamamında yaygınlaştırılmıştır.⁵⁴² Taşralarda da bu sistemin uygulanmasının istenmesinin nedeni, bazı yerlerde dava vekâleti yapan kimselerin nizamiye mahkemelerinin şartlarına uygun olmaması, bu kimselerin müvekkillerinin hukuk ve menfaatlerine göre hareket etmedikleri için müvekkillerini zarar ve ziyana uğratması ve mahkemeleri gereksiz olarak rahatsız etmeleridir.⁵⁴³ Adliyye Nezareti tarafından dikkate alınan bu istekler, mesleğin düzen ve güveni için sağlayacağı faydaların da büyük olacağının düşünülmesi üzerine nizamname hükmünün taşrada da uygulanmasına karar verilmiştir.⁵⁴⁴ Böylece bu iradeyle taşralarda da vekalet tek bir müesseseye bağlanmıştır.⁵⁴⁵

Dava Vekilleri Nizamnâmesi'nden kısa bir süre sonra yürürlüğe giren 1876 Kanûn-ı Esâsî anayasası dava vekilleri ile ilgili olarak açıkça bir madde içermemekle birlikte 83.

ibraz etmesi ve mutlaka teba'a-i devlet-i 'aliyyeden bulunması lazım gelecektir". Bknz. BOA, A.} DVN.MKL 8/9.

⁵³⁹ Özkent, 1938, 10.

⁵⁴⁰ Börü, 2006, 66; Battal, Erdem, 1985, 677.

⁵⁴¹ Düstur, Tertip I, C. IV, 716-717.

⁵⁴² Demirel, 2008, 277-278; Ekinci, E. B. (2004). *Osmanlı Mahkemeleri*. İstanbul: Arı Sanat Yayın, 233; Esirgen, 2014, 743; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 19.

⁵⁴³ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 19-20.

⁵⁴⁴ Özkent, 1938, 10-11.

⁵⁴⁵ Rıza Nur, 1933, 250.

maddesindeki “Herkes huzur-ı mahkemede hukukunu muhafaza için lüzum gördüğü vesait-i meşruayı istimal edebilir” hükmüyle, hak arama özgürlü anayasayla da geçerli olmuştur.⁵⁴⁶

3.2. 1. Hukuk mektebi

Hukuk alanında yapılan yeniliklerle beraber bu yenilikleri uygulayabilecek hukukçuların yetiştirilebilmesi için hukuk eğitimi çalışmalarına da başlanmıştır.

İlk olarak 2 Temmuz 1870 tarihinde, Adliye Nezareti tarafından yeni sisteme uygun kanun ve usullerin öğretildiği “Kavanin ve Nizamât Dershanesi” oluşturuldu.⁵⁴⁷ Dershane, eğitimden geçmemiş kimselerin nizamiye mahkemelerinde görev almayacaklarını gösteren ilk adım olmuştur. Dershanenin amacı “kanûn-aşına” memurlar yetiştirmektir. Bu yüzden usûl-i kavanin, kavanin ve nizamât öğretilecek dershaneyi başarı ile bitirenlere ve yılsonu sınavını geçenlere rûûs ve şahadetname verilecekti. Bu kimseler de Nizamiye Mahkemelerinde ve mülki görevlerde yer alacaklardı.⁵⁴⁸ Ancak Kavanin ve Nizamât Dershanesi gelişmekte ve artmakta olan ihtiyaca cevap vermekte yetersiz kaldı ve yeni arayışlara yöneltti.⁵⁴⁹

1875 yılında gelindiğinde ise, Galatasaray Sultanisinin içinde müdür Sava Paşa ve müdür yardımcısı Mösyö Dolisin çalışmalarıyla Mekteb-i Hukuk-ı Sultani sınıfının kurulmasıyla modern anlamda hukuk eğitimi başladı.⁵⁵⁰ Mektebi Hukuk-ı Sultaniyi bitiren kimseler Adalet Bakanlığına bağlı bir komisyon tarafından sınava tabi tutulacak ve başarı göstermeleri durumunda dava vekilliğine kabul edileceklerdi.⁵⁵¹ Ayrıca Mekteb-i Hukuk-ı Sultani’nin son sınıf öğrencilerinin Avrupa sisteminde olan doktora tezi gibi birer risale

⁵⁴⁶ Esirgen, 2014, 743; Özkent, 1940, s.

⁵⁴⁷ Koyuncu, N. (2012). Hukuk Mektebinin Doğuşu. *GÜHFD*, 16(3), 168; Arslanyürek, Y. (2015). *Osmanlı Devleti’nde Mesleki ve Teknik Okullar (1876-1908)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, 54.

⁵⁴⁸ Yörük, A. A. (2008). *Mekteb-i Hukuk’un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 18-20; *Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*. (1989). C. XII, (haz. Münir Aktepe), TTK: Ankara, 93.

⁵⁴⁹ Koyuncu, 2012, 168; Yörük, 2008, 18.

⁵⁵⁰ Rıza Nur, 1933, 247-248; Yörük, 2008, 23.

⁵⁵¹ Centel, 1984, 35-36; Battal, Erdem, 1985, 677.

hazırlamaları da Osmanlı Devleti eğitim sistemi içinde ilk kez görülen bir durum olmuştur.⁵⁵²

Bu gelişmelerle birlikte Mekteb-i Hukuk-ı Sultani Okulu için bir de nizamname⁵⁵³ yayınlanmıştır. Nizamnamede mektebin kurulma nedeni “halkın davalarına bakılması ve hukukun korunması için mükellef kişilerin yetiştirilmesi ve burayı tamamlayanların Adliyye Nezareti’nce çeşitli memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmesi”⁵⁵⁴ olarak gösterilmiştir.

Nizamname’de dikkat çeken unsur ise mektebi, lisans rütbesiyle bitiren kimselerin ülkenin her tarafında dava vekilliği yapabileceğinin belirtilmiş olması ve böylece dava vekilliğinin sadece hukuk eğitimi almış kimseler tarafından yapabileceğinin açıklanmış olmasıdır.⁵⁵⁵

“on altıncı madde, doktor ‘unvanına nâ’il olanlar Mahâkim ve hidmet Devlet-i ‘Aliyyede istihdama kesbû’l-istihkak eyleyecekleri ve lisaniye rütbesine nâ’il olanlar dahi memalik-i mahrusa şahanenin her tarafında da’va vekaletine me’zûn olacaklardır”⁵⁵⁶

Bunun yanı sıra nizamname de öğrencilerin kayıt ve kabul şartları, öğretim süresi ve bu süreçte yapılacak işlemler, derslere dışarıdan katılım ve bu kimseler için uygulanacak sistem, öğrencilerin okula devam zorunlulukları, ders ve sınavlardaki başarıları ve eğitim ücreti ile ilgili konular hakkında da bilgiler verilmektedir.⁵⁵⁷

Okulda, Fıkıh, Roma Hukuku, Ticaret Hukuku, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, İdare Hukuku, Hukuk Tarihi, Ceza Hukuku, Medeni Yargılama Hukuku, Hukuk Başlangıcı ve Uluslararası Hukuk gibi dersler verilmiştir.⁵⁵⁸

Bu dersler Batı’ya dönük verildiği için eğitim yabancı ve Müslüman olmayan eğitimciler tarafından verilmiş, eğitim dili de Türkçe ve Fransızca olmuştur.⁵⁵⁹

⁵⁵² Yolalıcı, E. (1999). XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim Kurumları. *Osmanlı*. C. 5. G. Eren (Editör). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 292.

⁵⁵³ *Düstur*, Tertib I, C. III, 439-442.

⁵⁵⁴ Koyuncu, 2012, 170.

⁵⁵⁵ Esirgen, 2014, 747-748.

⁵⁵⁶ *Düstur*, Tertib I, C. III, 439-442.

⁵⁵⁷ Koyuncu, 2012, 168-173.

⁵⁵⁸ Güner, 2002, 28-29; Bozkurt, G. (1993). Türkiye’de Hukuk Öğretiminin Tarihçesi. *Hukuk Öğretimi Sempozyumu 13-14 Mayıs 1993*, A. Güriz (Editör). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 60; İhsanoğlu, E. (1993, Nisan). Darülfünun Tarihçesine Giriş (II). *Belleten*. LVII(218). Ankara: TTK, 211.

Okul, 1881’de yeni açılan Hukuk Mektebi’nin etkisi, öğretmenlerinin ücretlerinin ödenmemesi, nazırların ilgisizliği⁵⁶⁰, eğitim dilinin Fransızca olması ve bu durumun hoş karşılanmaması⁵⁶¹, maddi problemlerin yaşanması gibi nedenlerden dolayı kapatılmıştır.⁵⁶²

Mekteb-i Hukuk-ı Sultani kapatılmadan önce açılış hazırlıkları yapılan Mekteb-i Hukuk ile birleştirilip birleştirilemeyeceği Meclis-i Mahsus’ta görüşülmüş ve iki mektebin usul ve tedrisinin birbirine uymayacağı görüşü söz konusu edilmiş⁵⁶³ ve Başvekalet’in mektepleri birleştirme önerisi kabul edilmemiştir. Ancak her iki okulda sonrasında II. Abdülhamid tarafından himaye altına alınmıştır. Zaman içerisinde yeniden birleşme gündeme gelmiş ve öğrencilerin bu birleşmeye razı olmamalarına rağmen birleşme gerçekleşmiştir. Sonunda yukarı da bahsettiğimiz olumsuz gelişmeler sebebiyle 1881 yılında iki okuldaki birinin tercih edilmesi söz konusu olmuş ve devlet adamları tercihlerini Mekteb-i Hukuktan yana kullanmışlardır.⁵⁶⁴

1878 yılında Mekteb-i Hukuk-ı Sultani’nin kapatılmasıyla birlikte Adliyye Nezareti’nin bahçesinde⁵⁶⁵ 1880 yılında hakim ve dava vekili yetiştirmek amacıyla yeni bir Hukuk Mektebi⁵⁶⁶ Mekteb-i Hukuk-ı Şahane açılmıştır.⁵⁶⁷ Mektebin kuruluş tarihi 17 Haziran 1880 İstanbul Hukuk Fakültesinin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.⁵⁶⁸

Adliyye Nezaretine bağlı olarak açılan Hukuk Mektebi’nin açılışında Cevdet Paşa konuşma yapmış ve bu konuşmasında eskiden beri hukuk mektebinin açılması için çalışmaların yapıldığını ancak bu çalışmaların uygun bir zaman olmadığı için faaliyete geçirilemediğini belirtmiş ve Hukuk Mektebi’nin açılması ile bu zamanın geldiğini belirtmiştir. Divân-ı Ahkâm-ı Adliyyenin kurulmasıyla hukuk eğitiminin öneminin daha da

⁵⁵⁹ Koyuncu, 2012, 173.

⁵⁶⁰ Yolalıcı, 1999, 292.

⁵⁶¹ Yılmaz, 1995, 197.

⁵⁶² Yörük, 2008, 42.

⁵⁶³ BOA, İ.MMS 134/5728 (1298 Z 06/30 Ekim 1881).

⁵⁶⁴ Yörük, 2008, 40-42.

⁵⁶⁵ Bozkurt, 1993, 60.

⁵⁶⁶ Özkent, 1938, 8; Toprak, 1994, 42.

⁵⁶⁷ Merkezde hukuk eğitimi için açılan bu okullara karşılık Bağdad, Suriye ve Kosova gibi vilayetlerde Hukuk Mektebi açılması için talepler gelmektedir. Bknz. BOA, İ. DH 797/64624 (1297 M 20/3 Ocak 1880); Yolalıcı, 1999, 292.

⁵⁶⁸ Güner, 2002, 29.

arttırdığını buna başlangıç olarak öncesinde adliyye dairesinde hukuk ilmi ile ilgili derslerin verildiğini sonrasında da Mekteb-i Sultani ile hukuk alanında özel bir sınıf oluşturularak hukuk ilminin okutturulmaya başlandığını ifade etmiştir.⁵⁶⁹

Hukuk Mektebi'ne girecek kimselerde bazı özelliklerde aranmaktaydı; Osmanlı tebaası olmak, on sekiz yaşından büyük olmak, Osmanlı Tarihi, Genel Tarih, Sarf, Nahiv, Mantık, Coğrafya ve Hesap konularında yeterli bilgiye sahip olmak, güzel ahlaklı olduğuna dair iki kişinin mühürlü şahadetnamesine sahip olmak gibi özellikler belirtilmekteydi.⁵⁷⁰

Mektep 1880 yılında kurulmakla birlikte Nizamnamesi 1878 yılında çıkarılmıştı.⁵⁷¹ Hukuk Mektebi Nizamnâmesi⁵⁷², nde Osmanlı Devleti'nin kanun ve siyasetine uygun usul ve eğitim vermek üzere Adliyye Nezaretine bağlı Hukuk Mektebinin açıldığını bildirmişti.

Hukuk Mektebi Nizamnâmesine baktığımızda;

Mezuniyet şahadetnamesi alan öğrencilerden dava vekilliğinde bulunmak isteyenler dinleyici olarak Nizamiye Mahkemelerine bir sene boyunca sürekli devam ederek vekaletname ruhsatnamesini almaya hak kazanacaklardır.⁵⁷³

“otuz üçüncü madde, mezuniyet şahâdetnâmesini alan talebeden da'va vekâletinde bulunmak isteyenler sâmi'înden olarak mahâkim-i nizâmiyyede ale't-tevâli bir sene devam eyledikleri halde vekâlet ruhsatnâmesine müstahakk olacaklardır”⁵⁷⁴

Mezuniyet şahadetnamesi alamayıp da yalnız üçüncü senenin sınav şahadetnamesini taşıyarak mektepten çıkacak öğrenciler Nizamiye Mahkemelerinde yazı işlerinde ve sırasıyla katip olarak kullanılabilecektir:

“otuz dördüncü madde, me'zûniyyet şahâdetnâmesini alamayıp da yalnız üçüncü senenin sınıf imtihanı şahâdetnâmesini hâmilan mektebden çıkacak talebe mahâkim-i nizâmiyye umûr-ı tahrîriyyesinde ve sırasıyla mümeyyizliğinde istihdâm olunabilecektir”⁵⁷⁵

⁵⁶⁹ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 17-18; Yörük, 2008, 18.

⁵⁷⁰ Ünal, F. (2007). *Maarif Salnamelerine Göre İstanbul'da Eğitim-Öğretim (1898-1903)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 38-39.

⁵⁷¹ Yolalıcı, 1999, 292; Arslanyürek, 2015, 64.

⁵⁷² BOA, Y.PRK.MF. 1/3 (1295 L 22/19 Ekim 1878); BOA, İ. ŞD 42/2204 (1295 Za 10/5 Kasım 1878).

⁵⁷³ BOA, Y.PRK.MF 1/3; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 18; Battal, Erdem, 1985, 677; Toprak, 1994, 42.

⁵⁷⁴ BOA, İ. ŞD 42/2204.

Mektebin açılmasından üç sene sonra mekteb şahadetnamesine sahip olmayanlar ilk derecede mahkeme memurluklarında bulunamayacaklar ve mektepten mezun olmadıkça hiç kimseye dava vekilliği ruhsatnamesi verilmeyecektir.⁵⁷⁶

“otuz beşinci madde, mektebin tarih-i küşâdından üç sene sonra yedinde mekteb şahâdetnâmesi olmayanlar mahâkim-i ibtidâiyye memuriyetlerinde istihdâm olunmayacak ve mektebden neş’et etmiş olmadıkça hiç kimseye dava vekâleti için ruhsatname verilmeyecektir”⁵⁷⁷

Nizamnamedeki bu maddelerle günümüz avukat olma şartlarına yakın şartlar getirilmiş ve diploma alma, staj yapma gibi unsurların bulunması ile kendi dönemi için ileri bir adım atılmıştır. Bu adımla da dava vekilliği mesleği, mensuplarına özel haklara sahip olmuş böylece meslek önemli bir anlam kazanmıştır.⁵⁷⁸

Mekteb-i Hukuk-ı Şahanede, Medeni Usûl Hukuku, Hukuk Başlangıcı, Ticaret Hukuku, Ceza Usûl Hukuku, Roma Hukuku, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Arazi Kanûnnâmesi, Ceza Hukuku, Fransızca gibi dersler üç yıllık bir eğitim sistemi içinde görülecektir.⁵⁷⁹

Ayrıca, Mekteb-i Hukuk-ı Şahane başlangıçta Adliyye Nezaretine bağlı olarak kurulmuş ancak daha sonraki düzenlemelerle birlikte 28 Ekim 1886 (29 Muharrem 1304-16 Teşrinievvel 1302) tarihinde Maarif Nezaretî’ne bağlanmıştır.⁵⁸⁰

11 Ekim 1919 tarihli Nizamnâme ile tüzel kişiliğe kavuşan okul Cumhuriyet’in ilanından sonra çıkarılan bir yasa ile Hukuk Fakültesi kimliğini kazandı.⁵⁸¹

3.2. 2. Dava Vekilleri Cemiyeti

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat dönemine gelinceye kadar avukatlık mesleği gelişmemiş olduğundan dolayı vekalet işleri dava vekilleri ve tarafları temsil eden kimseler tarafından gerçekleştirilmekteydi. Bundan dolayı da baro kurulmamıştır. Bununla birlikte

⁵⁷⁵ BOA, İ. ŞD 42/2204.

⁵⁷⁶ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 18; Toprak, 1994, 42.

⁵⁷⁷ BOA, İ. ŞD 42/2204.

⁵⁷⁸ Bölükbaşı, 1988, 35-36.

⁵⁷⁹ Bozkurt, 1993, 60; Ceride-i Mahâkim, Nr. 44, 347.

⁵⁸⁰ BOA, İ.MMS 86/3700 (1304 M 29/28 Ekim 1886); *Düstur*, Tertip I, C. V, 935-936.

⁵⁸¹ Bozkurt, 1993, 61.

kapitülasyonların varlığı yaşanan ticari anlaşmazlıklar ve çözümü için yabancı uyruklu avukatlar 1870 yılında İstanbul'da "Societe du Barreau de Constantinople" adıyla bir baro kurmuşlardı.⁵⁸² Böylece Osmanlı Devleti'nde ilk baroyu kuranlar da yabancı avukatlar olmuş⁵⁸³ ve 1908 yılına kadar da faaliyetlerine devam etmişlerdir.⁵⁸⁴

1872 tarihinde yazılmış Fransızca bir rapordan anlaşıldığı üzere bu baronun kurucusu Fransız uyruklu Louis Amiable'dir.⁵⁸⁵ Bu baroya kayıtlı 33 üye olmakla birlikte üyelerden 5'inin Osmanlı tebaasından olduğu bilinmektedir. Diğer üyeler ise, İngiliz, Fransız, İtalyan, Rus, Yunan, Belçikalı ve Avusturyalıdır.⁵⁸⁶ Başlangıçta sadece kapitülasyonlar için çalıştıkları için konsolosluk mahkemelerinde görev yapan yabancı hukukçuların çalışma alanları, zaman içerisinde bu mahkemelerle sınırlı kalmayarak genişlemiş ve yaygınlaşmıştır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti'de 1874 yılında Nizamiye Mahkemelerinde dava vekilliği yapmak isteyen yabancı uyruklu hukukçulara dair "Divân-ı Ahkâm-ı Adliyyeye Merbut Mahâkim-i Nizamiyye Huzurunda Dava Vekili Sıfatıyla Muhakeme ve Murafaada Bulunmak İsteyen Ecnebilere Dair Kararname"⁵⁸⁷ çıkarmıştır.

Bu Kararnameye göre, yabancı hukukçular ülkelerinin hukuk diplomasına sahip olup olmamaları durumuna göre değerlendirilecek eğer bu diplomaya sahipse, Türkçe bilmek şartıyla sınava tabi tutulmadan dava vekilliği yapabilecekken diploması olmayan kişiler, sınava tabi olacak ve bu sınav ile Türkçe okuması tespit edileceği gibi mahalli kanunlar hakkındaki yeterliliği de saptanmış olacaktır. Ayrıca Türkçe bilmeyen kimselere hiçbir şekilde ruhsatname verilmeyecektir.

"birinci madde, mahâkim-i mezbûrede da'va vekâletinde bulunmaklığı arzu edecek ecnebilir bir kısmı memalik-i ecnebiyyeden birinde alınub evvel memleketinde icrayı vekalet hakkı olduğunu musaddak diplomayı hâ'iz olanlardan ve kısm-ı diğeri dahi diplomasız bulunanlardan 'ibaret olarak iki sınıf-ı i'tibar olunub sınıf-ı evvelden bulunanların ma'lumat-ı kanûniyyece icrayı imtihanlarından sarf-ı nazarla yalnız Türkçe kırâat ve sınıf-ı teeniden olanlar tıbk-ı teba'a-i

⁵⁸² Battal, Erdem, 1985, 677-678; Yılmaz, 1995, 197; Toprak, 1994, 43. Osman Kuntman, Lütfi Erişçi'den baro ile ilgili aldığı 1870 ve 1876 tarihli iki belgenin fotokopisinde Statuts De La Societe Du Barreau de Constantinople yazılı olduğunu söylemektedir. Bknz. Kuntman, 1988, 279-280.

⁵⁸³ Gayretli, *İslam Adliye Teşkilatında Avukatlık*. 6.

⁵⁸⁴ Güner, 2002, 32; Battal, Erdem, 1985, 678; Yılmaz, 1995, 197.

⁵⁸⁵ Balak, 2009, 19; Betil, 1978, 27.

⁵⁸⁶ Durhan, İ. (1999). *Yapısı ve İşleyişi İtibariyle Osmanlı Yargı Örgütü ve Tanzimat Dönemindeki Gelişmeler*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümü, İstanbul, 186-187; Toprak, 1994, 44.

⁵⁸⁷ *Takvim-i Vakayi*, 8 Ramazan 1291, Nr. 1692.

saltanat-ı seniyye gibi hem kavanin-i mahalliyye ve hem kırâat üzere imtihan edilecektir her halde Türkçe kırâatde isbat-ı iktidar edemeyenlere ruhsatname verilmeyecektir.”⁵⁸⁸

Kararnamenin ikinci maddesi ise, bu kimseler kendi ülkelerinde ve Osmanlı Devleti içerisinde mücâzât-ı terhîbiyye almadıklarını ve iflas etmemiş olduklarını kanıtlamak zorundaydılar. Altıncı madde de ise, dava vekilliği yapmak isteyen yabancıların Kararname’nin gazete ilanından itibaren dört ay içerisinde aranan şartlara uygun olan kimselerin ilgili komisyonlara başvurarak ruhsat alması zorunluluğu ve resmi ruhsatnameyi almayan kimselerin de İstanbul’da Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaretine bağlı mahkemelerde vekillik yapamayacakları bildirilmiştir.⁵⁸⁹

“ikinci madde, mahâkim-i mezbûrede da’va vekâletinde bulunmak isteyen ecnebilerin memleketlerince ve gerek buraca mücâzât-ı terhibiyye görmemiş ve izhar-ı iflas etmemiş olduklarına ve’l-hasil erbab-ı istikametden bulunduklarına da’ir komisyona kana’at hasıl olabilecek derecede şahâdetnâme ibrazına mecburdurlar”

altıncı madde, da’va vekaletinde bulunmak isteyen ecnebiler işbu kararnamenin gazeteler ile i’lanı tarihinden itibaren dört mah zarfında komisyon-ı mezbûre müraca’atla suver ve şera’it-i meşruhaya tevîkan ruhsat istihsaline mecbur olduklarında müddet-i mezkûrenin inkızasından sonra ol-vechle resmi ruhsatnameyi istihsal edemeyecek ve Dersa’adetde Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaret-i celilesine merbuta mahâkimde vekil sıfatıyla kabul olunamayacaktır.”⁵⁹⁰

Osmanlı Devletinde ilk yerli Baro için, dava vekillerinin çalışma koşullarının, görev ve sorumluluklarının, ücretlerinin ve Dava Vekilleri Cemiyeti’nin düzenlendiği 1875 tarihli “Mahâkim-i Nizamiyye Dava Vekilleri Hakkında Nizamnâme” ile örgütlenme girişimi başlamıştır.⁵⁹¹ Tüzüğün öngördüğü şekilde de İstanbul’da Baro kurulmuştur.⁵⁹²

Ancak Osmanlı Devletinin kurmuş olduğu Baro’nun kuruluş tarihi ile ilgili olarak farklı görüşler bulunmaktadır. Öncelikli olarak F. Demirel bu tarihi Dava Vekilleri Nizamnâmesinin otuzuncu maddesinde Cemiyet-i Daime’nin kurulmasını kararlaştırdığı tarihte değil de bu tarihten dört sene sonra 14. 07. 1880 (2 Mayıs 1296)’de kurulduğunu

⁵⁸⁸ *Takvim-i Vakayi*, 8 Ramazan 1291, Nr. 1692.

⁵⁸⁹ Özkorkut, 2003, 152-153.

⁵⁹⁰ *Takvim-i Vakayi*, 8 Ramazan 1291, Nr. 1692.

⁵⁹¹ Yılmaz, 1995, 197; Bozkurt, 2010, 127; Durhan, 1999, 186; Kuntman, 1988, 272; Bknz. Mahâkim-i Nizâmiyye Dava Vekilleri Hakkında Nizamname md. 30 vd. *Düstur*, Tertib I, C. III, 20.

⁵⁹² Centel, 1984, 35. İstanbul’da olduğu gibi İzmir’de de dava vekillerinin bir cemiyete ihtiyaç duyduğu bildirilmiştir. Bknz. BOA, İ.ŞD 72/4253 (1302 R 02/19 Ocak 1885). Yine bu nizamnameye dayanılarak 2 C 1331 tarihli Bağdad Dava Vekilleri Cemiyeti Daimesi Dahili Nizamnâmesi de yayınlanmıştır. Bknz. BOA, DH.EUM.MTK 74/1 (1331 C 02/9 Mayıs 1913).

dile getirmektedir.⁵⁹³ S. Sağnak – K. Boralıdağ'da İstanbul Barosu Dahili Nizamnâmesinin 83. maddesini dikkate alarak baronun kuruluş tarihini 2 Mayıs 1296 olarak kabul etmektedirler.⁵⁹⁴ H. Özkent ise, ilk Osmanlı barosu dahili nizamnamesini yazdıkları zaman Baronun kuruluş tarihi olan 2 Mayıs 1296 tarihini anmak için her sene Mayıs ayının ilk Cuma günü toplanılacağına belirtildiği maddenin (md. 83)⁵⁹⁵ yer aldığını söylemektedir. Ancak bununla birlikte daha sonra yapmış olduğu araştırmalardan, Abdurrahman Adil Eren'in yazılarından ve elde edilen matbu eserlerden bu tarihin tahmini bir tarih olduğunun anlaşıldığını ve esas kuruluş tarihinin en yaşlı dava vekili olan Kostaki Sardeneski'nin yapmış olduğu açılış nutku dikkate alarak 5 Nisan 1878 (24 Mart 1294) olduğunu bildirmektedir.⁵⁹⁶ A. Betil, O. Kuntman, H. İnanıcı, Z. Toprak, A. Giray gibi kimselerde A. Haydar gibi Kostaki Sardeneski'nin nutkuna dayanarak aynı tarihte hem fikir olmuşlardır.⁵⁹⁷

İlk Osmanlı Barosuna kayıtlı 62 üye bulunmakta ve bunların 11'i Müslüman, 11'i Rum, diğerleri de Rus, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Ermenilerden oluşmaktaydı.⁵⁹⁸

Dava Vekilleri Cemiyeti Dahili Nizamnâmesi ise Temmuz 1880 yılında hazırlandı. Bu nizamname doğrultusunda Cemiyete kabul edilmek için adliye işlerinde hakkında bilgisi olduğunu kanıtlayan Adliye Nezaretince verilmiş ruhsatnameye ve Hukuk Mektebi diplomasına sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca herhangi bir memuriyette ve işte bulunmaması ve yine herhangi bir sebepten dolayı ceza almamış olması gerekmektedir. Bununla birlikte dava vekilleri her sene Mart başında Cemiyetteki kayıtlarını yenilettirmek bunun karşılığında da belli bir harç ödemek zorundaydılar. Kaydını yenilettirmeyen dava vekilleri cemiyetten çıkarılırdı. Yabancı bir ülkede eğitim almış dava vekilleri ise öncelikle

⁵⁹³ Demirel, 2008, 287.

⁵⁹⁴ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 22.

⁵⁹⁵ "seksen üçüncü madde, baronun tarihi tesisi olan 2 Mayıs 1296 tarihini tebciyen her sene Mayıs ayının ibtidasını takip eden Cuma günü Baroca bir müsamere tertip olunur". Bknz. İstanbul Barosuna Ait Mevzuat. (1938). İstanbul: *İstanbul Barosu Mecmuası*, 432.

⁵⁹⁶ Bahsedilen nutuk padişaha dua ile başlar ve dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde avukatların cemiyet ve meclisinin ortaya çıkışı ve kuruluşu ile ilgilidir (Avrupa avukatlığının kısa bir tarihçesi). İkinci bölüm, avukatların levhaya kayıt ve kabulleri için gerekli vasıflarla ilgilidir. Üçüncü bölüm, avukat meclisinin re'is ve üyelerinin seçilmesi ve görevleri ile ilgilidir. Dördüncü bölüm ise, Osmanlı Devletindeki avukatların baş göstermesi ve onların işlemleri ile ilgilidir. Bknz. Özkent, 1940, 76-80; Özkent, 1938, 11.

⁵⁹⁷ Betil, 1978, 24-26; Kuntman, 1988, 273; İnanıcı, 2000, 820; Toprak, 1994, 44; Çelik, A. G. (2000). 5 Nisan Avukatlar Günü. *TBBD*, S. 1, 164.

⁵⁹⁸ Durhan, 1999, 187; Özkorkut, 2003, 153; Battal, Erdem, 1985, 678; Toprak, 1994, 44; Özkent, 1938, 11.

cemiyette hukuk bilgisini ispat etmek sonra da diplomasını Adliyye Nezaretine tasdik ettirdikten sonra cemiyete alınmaktaydı.⁵⁹⁹

Dava vekili ruhsatnamesine sahip olabilmek için Türkçe bilmek zorunlu olduğu için bu husus yabancı hukukçular içinde geçerli sayılmış ve ruhsatname isteyen yabancılarda da Türkçe bilme şartı aranmıştır.⁶⁰⁰ Örneğin Atina Hukuk Mektebinden mezun ve Yunan tebaası olan bir kimsenin dava vekilli olma isteği Adliyye Nezareti imtihan komisyonu tarafından incelenmiş ve Türkçe bilmediği için kabul edilmemiştir.⁶⁰¹

Bu durum 17. 09. 1909 (1 Ramazan 1327) gelindiğinde çıkarılan bir kanunla yeni bir şekil almıştır. Şöyle ki yabancı bir hukuk mektebinden mezun olan kimse Osmanlı mahkemelerinde en az üç sene aralıksız dava vekilliği yaparsa bu kimselere ruhsatname verilebilecek ancak bunun için de ruhsatnameli on dava vekilinden ve üç mahkeme başkanından meramını anlatacak kadar Türkçe bildiğine ve adliyye işlerini yapabildiğine dair şahitlik alması gerekecektir. Şahitliği alabildiği durumda ise, cemiyetin yapacağı sınava girmeye hak kazanır ve bilgisini ispat eden yabancı vekil dava vekili ruhsatnamesi alamaya hak kazanırdı. Ayrıca hukuk mektebinden mezun olmayan yabancılar da üç yıl vekalet işlerini yaptıklarını aynı şekilde ispat ederlerse onlarda imtihana girerek ruhsatname almaya hak kazanacaklardır:

“birinci madde, mekatib-i hukukiye ecnebiyeden me’zûn olarak mahâkim-i Osmaniyyede lâ-akall üç seneden beri ‘iffet ve istikamet dairesinde müstemirren icrayı vekâlet etmekde olduklarını ve sâik lazıme ve ruhsatnameli vekillerden on zat ve üç mahkeme re’isinin şahadet-i tahrîriyesiyle ve Türkçe ifade-i merama ve evrak-ı ‘adliyye tanzimine iktidarını da’va vekilleri cem’iyet-i dairesince müntahab bir he’yet-i mümeyyize huzurunda bir sene zarfında bi’l-imtihan isbat eden da’va vekilleri cem’iyet-i mezkûrenin tasdiknamesi üzerine ruhsatname istihsal edebilirler”

“ikinci madde, mekatib-i hukukiyeden me’zûn olmayub fakat üç senedenberi ‘iffet ve istikamet dairesinde ve müstemirren Dersa’adetde icrayı vekalet etdiklerini madde-i sabıka vechle isbat edenler işbu mevad-ı nizamiyenin tarih neşriden i’tibaren nihayet bir sene zarfında bi’l-imtihan ruhsatname alabilirler şu kadar ki bunların imtihanı mekteb-i hukuk heyet-i mu’alliminine cem’iyet-i daimesinden iki zatın iltihakıyla ve ‘amelî bir tarzında icra edilecek ve bundan dolayı bir guna resm ve harç alınmayacaktır. Tâlib imtihan oldukları tahakkuk edenler

⁵⁹⁹ Demirel, 2008, 287-288.

⁶⁰⁰ BOA, ŞD. 2460/36 (1301 R 27/25 Şubat 1884).

⁶⁰¹ Demirel, 2008, 288.

netice-i imtihana kadar dahi nizamnâme-i ahkâmına tabî' olmak şartıyla ifayı vekâlete me'zûn olacaklardır”⁶⁰²

İstanbul Dava Vekilleri Cemiyeti tüm bu gelişmeler yaşanırken varlık ve yokluk mücadelesini Galatada eski borsa binasına bitişik olan Yıldız Hanında vermektedir. Genel görüşmeleri de Artin Ağa lokantasında gerçekleştirmektedir. 1893 (1309) tarihinde ise, baro, kendisine adliyyenin katındaki merdivenlerin başında bir oda bulabilmişti.⁶⁰³ 23 Temmuz 1909 Meşrutiyet'in ilanı ise baro için bir dönüm noktası olmuş ve İstanbul dava vekilleri varlıklarını göstermek için Divanyolu'nda Arifin Kiraathanesi olarak bilinen yerde toplanmışlardır. Bu toplanmayla birlikte dava vekilleri için bir de levha düzenlendi. İstanbul Barosu'nun kuralları, dava vekillerinin isimleri, sicilleri ve numara sıraları Cumhuriyet dönemi de dahil uzun süre bu kayıttan takip edildi.⁶⁰⁴

3.3. Dava Vekilleri Hakkında Rumeli Şarkıye Mahsus Kanûnu Vilayettir⁶⁰⁵

18 Rebi'ü'l-ahir sene 1300 ve 14 Şubat sene 98 (26 Şubat 1883 - 14 Şubat 1298) tarihinde yürürlüğe giren Rumeli Şarki Vilayet Kanunu ile dava vekilleri ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemenin getirdiklerine baktığımızda;

Giriş bölümünde, Rumeli Şarkide yargılama işlerinde tarafların menfaatlerini korumakla ve kayırmakla sorumlu olan ve avukat sıfatında bulunan kimselerin bu kanun hükümlerini tamamiyle yerine getirmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu sıfatla atanacak olan kimselerin özellikleri de şu şekilde belirtilmektedir; bir kişinin dördüncü nesile kadar akrabası olan kimselerden ve davaya ortaklığı olanlardan başka hiç kimse taraflar için yargı huzurunda vekillik yapamaz denilmektedir:

“birinci madde, Rumeli Şarki dâhilindeki muhakemenin birisinde tarafeynin menaf'ını muhafaza ve vikaye etmekle müteavgil olan ve avukat sıfatında bulunan kimesnelerin işbu kanûn ahkâmını tamamiyle infaz ve icra eylemeleri lazım gelir”

“ikinci madde, balada gösterilen ve zirde ta'yin olunan kesandan ya'ni;

⁶⁰² *Düstur*, Tertip II, C. I, 751; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 33.

⁶⁰³ Özkent, 1940, 88.

⁶⁰⁴ Toprak, 1994, 45; Betil, 1978, 30-31.

⁶⁰⁵ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 231-239; *Türkiye'de Savunma Mesleğinin Gelişimi*, 1972, 28-36.

1. Bir kimsenin dördüncü batna kadar akrabasından olanlardan,
2. Da'vada iştiraki bulunanlardan mâ'adâ hiç bir kimse tarafeyn için huzur-ı muhakemede icrayı vekâlet edemez"⁶⁰⁶

Birinci bölümde de avukat olmak isteyen kimselerde aranan şartlar bildirilmektedir.

Bir kişinin avukat olabilmesi için öncelikle 21 yaşını bitirmiş olması ve medeni hukuk ile ilgili bilgi sahibi olması, hırsan, aç gözlülükten veya başka türlü olumsuz hareketlerden dolayı bir ceza veya kabahatle hüküm giymemiş olması, kısıtlanmaması, memur olmaması ve avukatlık ilmini yapabilmek için ruhsatnamesinin olması gerekmektedir.⁶⁰⁷

“üçüncü madde, bir kimsenin Avukatlık fennini ifa edebilmesi için

1. Yirmi bir yaşını ikmal eylemiş ve hukuk-i medeniyyeden müstefid bulunmuş olması
2. Hırs ve tama'dan veya mugayir adab fi'il ve hareketden dolayı bir ceza veya kabahatle mahkûm olmamış bulunması
3. Mahcuriyyetine hükm olunmamış bulunması
4. Me'mûrîni hükümetten bulunmaması
5. Avukat fennini isti'mal eylemek için ruhsat şahâdetnâmesi bulunması lazım gelir"⁶⁰⁸

Bir kimsenin avukatlık ilmini yapabilmesi, gerekli olan mezuniyetini alabilmesine ve onlar için oluşturulmuş özel komisyon karşısında sınavlarını verebilmesine bağlıdır.⁶⁰⁹

“dördüncü madde, bir kimsenin avukatlık fennini li-ecli'l-isti'mal lazım gelen me'zûniyyeti istihsal edebilmesi anlara mahsus oları komisyon huzurunda imtihan vermesine mütevakkıftır"⁶¹⁰

Hukuk ilmini bir üniversitede tamamlayanlar, avukatlık diplomasını, izinnamesini alanlar veya diplomaya denk olan şahadetnameye sahip olanlarla adliyye

⁶⁰⁶ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 231.

⁶⁰⁷ Güner, 2002, 32-33.

⁶⁰⁸ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 231-232.

⁶⁰⁹ Güner, 2002, 33; Özkent, 1940, 75.

⁶¹⁰ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 232.

mahkemelerinde iki buçuk sene hakimlik ve üyelik sıfatıyla vazifelerini yerini getiripte yetersizlikleri nedeniyle işinden çıkarılmayanlar yukarıdaki dördüncü maddenin kabul ettiği şarttan ayrı tutulur:⁶¹¹

“beşinci madde, hukuk fennini bir darü’l-fünunda ikmal-i berle? avukatlık diplomasını veya izinnamesini ihraz edenler veyahud diploma kuvvetine mu’addil şahâdetnâmeye mazhar olanlarla mahâkim-i ‘adliyyede iki buçuk sene bir düziye hakimlik ve a’zalık sıfatıyla ifayı vazife edübde iktidarsızlık man’asıyla ‘azilleri vuku’bulmayanlar baladaki dördüncü maddenin ta’yin eylediği şartdan müstesna tutulurlar”⁶¹²

İkinci bölüm sınav komisyonu ve sınavlarla ilgilidir;

Avukatlığa aday olanları, sınav yapmak için adliyye müdüriyeti dairesinde özel bir komisyon oluşturulur. Bu komisyon adliyye müdürü tarafından yapılacak davet üzerine senede üç defa toplanır. Bu toplantılar için Ocak, Mayıs ve Eylül aylarının ikinci pazartesi günleri başlangıç olur:⁶¹³

“altıncı madde, avukatlığa namzed olanları imtihan etmek için ‘adliyye müdüriyeti dairesinde bir komisyon-ı mahsus teşkil olunur zikr olunan komisyon ‘adliyye müdürü tarafından vuku’bulacak da’vet üzerine senede üç def’a ictimâ’ eder işbu içtima’lara kanûn-ı sâni ve mayıs ve eylül mahlarının ikinci pazar ertesi günleri bed’an olunur”⁶¹⁴

Sınava kabulü hakkındaki dilekçe adliyye müdüriyetine verilir ve bununla birlikte sınav vergisi adıyla altın para olarak üç yüz kuruş ödeme yapılır. Bu dilekçeye mektep şahadetnamesi ve eğer varsa doğum şahadetnamesi de eklenir. Eğer aday olan kimselerden birisi yabancı ise yani Osmanlı tebaası değilse pasaportunu göstermesi gerekir. Şöyle ki sınava giremeyecek olan kimsenin ödediği sınav vergisini de geri almaya hakkı yoktur:

“yedinci madde, imtihana kabulü hakkında ki istid’aname ‘adliyye müdiriyyetine verilir ve bununla beraber imtihan resmi namıyla altın akçe olarak üç yüz gurus te’diye ve i’ta kılınır işbu istid’anameye mektep şahâdetnâmesi ve eğer var ise viladet şahâdetnâmesi dahi rabt edilir ve şayed namzed olanlardan birisi teba’a-i ecnebiyeden bulunduğu halde pasaportunu ibraz eylemesi lazım gelir.

⁶¹¹ Güner, 2002, 33.

⁶¹² *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 232.

⁶¹³ Kuntman, 1988, 264; Özkent, 1940, 75.

⁶¹⁴ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 232.

İmtihan veremeyecek olan kimsenin te'diye olunan imtihan resmini istirdada hakkı olamaz"⁶¹⁵

Adaylar, bu işlemler için özel olarak düzenlenmiş olan programa göre vilayetin belli olan hukuk ve maddiyesi üzerine yazılı ve sözlü olarak sınav olurlar:

"sekizinci madde, namzedler bu babda mahsusen tanzim olunmuş olan programa göre vilayetin hukuk-i sariha ve maddiyesi tahrîri üzerine ve şifâhi vechle imtihan olunurlar"⁶¹⁶

İstenilen şekilde sınavı veren adaylar avukatlık cetveline kayıt olmakla birlikte kayıt parası vergisi adıyla bir defa olmak üzere altın para olarak beş yüz kuruş öderler ve sonrasında onlara lazım olan mezuniyet verilir. Avukatlarla ilgili olan cetvel adliyye müdüriyeti dairesinde tutulur. Bu cetvele avukatların adları, ikamet adresleri ile yazıhanelerinin adresleri kaydedilir.

Adliyye müdürü her sınavın sonunda cetvele kaydedilmiş olan avukatların isimlerini vilayetin bütün mahkemelerine gönderir:

"dokuzuncu madde, sûret-i matlubede imtihan veren namzedler avukat cedveline kayd olunmakla beraber rûsûm-ı kaydiyye namıyla bir def'aya mahsus olmak üzere altın akçe olarak beş yüz guruş i'ta ederler ve andan sonra lazım gelen me'zûniyyet kendilerine verilir avukatlara dair olan cedvel 'adliyye müdüriyeti dairesinde tutulur ve bunda avukatların esâmîsi ve mahall-i ikametleri ile yazıhanelerinin mevki' ve mahalleri kayd ve işaret olunur

'Adliyye müdiri her bir imtihan müddetinden sonra cedvel-i mezkûrda kayd ve işaret olunmuş olan avukatların isimlerini vilayetin bi'l-cümle mahkemelerine tebliğ ve ihtar eyler"⁶¹⁷

Altıncı ve sekizinci maddelerde geçen alınacak vergiler vilayet mal sandığı yararına vakfedilir.⁶¹⁸ İmtihan komisyonu üyesine de uygun miktarda ücret verilir:

"onuncu madde, altıncı ve sekizinci maddelerde esasen ahz ve istifa olunacak rûsûm vilayet mal sandığı menafi'ne hasr olunur imtihan komisyonu a'zasına mikdar-ı münasib ücret-i yevmiyye verilir"⁶¹⁹

Üçüncü bölümde, avukatların hukuk ve görevleri hakkında hükümler bulunmaktadır;

⁶¹⁵ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 232-233.

⁶¹⁶ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 233.

⁶¹⁷ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 233.

⁶¹⁸ Özkent, 1940, 76.

⁶¹⁹ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 233.

Avukatlar, müvekkileri tarafından kendilerine bırakılan işleri kurallara uygun olarak düzenlemeye mecburdurlar. Şöyle ki müvekkilerin hukukunu vicdanen korumaya, çıkarlarını hak ve adalete uygun olarak korumaya ve yararları yolunda hizmet etmeye mecburdurlar. Ayrıca verilen vekaletname ile kanun hükümlerine aykırı olmayan işlerin hiç birinde kusur bırakılmamasına dikkat ve özen göstereceklerdir. Avukatlar, kendilerine verilen işleri gizli tutmaya da mecburdurlar:

“on birinci madde, avukatlar müvekkileri tarafından kendülerine tevdi’ olunan mesalihi nizama tevfi’kan hüsn-i tesviyeye mecbur olub şöyle ki müvekkilerin hukukunu vicdanen vikaye ve menafi’sini ber vech-i hakkaniyet muhafaza ile husûl-ü menfa’atları yoluna hidmet ve mahsusen te’ati olunan vekâletname ile nizamât ahkâmına mugayir olmayan hususatdan hiç birisinin kusur bırakılmamasına i’tina ve dikkat eyleyeceklerdir bunlar kendülerine vedi’a olan hususatı hafi tutmağa mecburdurlar”⁶²⁰

Avukatlar bir tarafın verdiği işlere vekalet ettikleri durumda diğer tarafın işlerini üzerine alamaz ve onlara işleri için öğüt veremezler ve bununla beraber bu işin önceden görüldüğü sırada hakim veya savcı sıfatında bulunmuş olan veya bu gibi memurlarla aralarında yakınlığı olan ve resmi işlerde bulunan avukatlar da bu işler de vekil olamazlar.

Ayrıca avukatlar bir davanın görüldüğü sırada diğer tarafa bilgi veremezler:

“on ikinci madde, avukatlar bir tarafın tesviye-i hususatına vekâlet ettikleri halde diğer tarafın ne işlerini der’uhde ve ne de anlara icrayı nasayih edemezler ve bununla beraber bir işin evvelce rü’yeti esnasında hâkim veyahud müdde’î ‘umûmilik sıfatında bulunmuş olan veya bu misillü me’mûrlarla beynlerinde münasebat ve mu’amelat-ı resmiyesi bulunan avukatlar dahi o gibi işlere vekil olamazlar

Avukatlar bir da’vanın rü’yeti esnasında diğer tarafa i’tayı nasihat edemezler”⁶²¹

Avukatlar vekaletnamelerinde verilen yetki süresine kadar kendilerine verilen işin yararlarını korumaya mecburdurlar. Eğer düzenledikleri işlerde bir kusur olursa bu durumdan sorumlu olurlar ve böyle bir durumda müvekkileri de kendilerini vekilliklerinden çıkarabilir:

“on üçüncü madde, avukatlar vekâletnamelerinde ta’yin olunan müddet-i salahiyete değin kendülerine tevdi’ olunan işin menafi’ni vikayeye mecburdurlar şayed tesviye-i icabatı yoluna

⁶²⁰ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 233.

⁶²¹ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 234.

devamda kusur edecek olurlar ise mes'ul tutulub müvekkilleri dahi kendülerini vekillikden ihrac edebilirler"⁶²²

Vekaletname hüküm ve itibardan düştükten sonra avukat olan kimse bir davanın görüldüğü sırada kendisine bırakılan bütün resmi evrak ve benzerlerinin asıllarını müvekkilinin isteği üzerine kendisine geri vermek zorundadır. Gerek bu zorunluluk ve gerek evrakın korunması zorunluluğu o vekalet hükmünün son bulduğu günden itibaren üç sene geçmesinden sonra bozulur ve yürürlükten kaldırılır:

"on dördüncü madde, vekâletname hüküm ve kuvvetten sâkıt olduktan sonra avukat olan kimse bir da'vanın esnâ-yı rü'yetinde kendüsine tevdi' olunan bi'l-cümle evrak-ı resmiye ve sairenin nüsha-i asliyelerini müvekkilinin talebi üzerine kendüsine redd ve i'ta etmeğe mecburdur gerek işbu mecburiyet ve gerek evrakın muhafazası mecburiyeti ol-babdaki vekâlet hükmünün rehin hitam olduğu günden i'tibaren üç sene mürûrundan sonra fesh ve ilga olunur"⁶²³

Avukat olan kimse vekaletnamesini vekillik yaptığı tarafa göndermeye mecbur değildir. Ancak müvekkilin vekaletname dahil vekilliğin bozulduğunu ve yok olduğunu bildirmeye hakkı vardır:

"on beşinci madde, avukat olan kimse vekâletnameyi vekil olduğu tarafa i'adeye mecbur değildir ancak müvekkilin vekâletname derûnuna vekâletin fesh ve imhâ' olunduğunu iş'ar ve işaret etmeğe hakkı vardır"⁶²⁴

Dava vekilinin bir gidişe engel olan durumda sorumluluğu kendisinde olmak üzere yerine başka bir vekil atamaya hakkı vardır.

Eğer dile getireceği engelin önemsiz sebeplerden dolayı olduğu anlaşılır ve yerine başka vekil atamadan müvekkilini bırakması gibi bir durum söz konusu olursa müvekkilin zarar ve ziyanını karşılamaktan başka müvekkilin isteği üzerine terbiye edilmeyi de hak etmiş olur:

"on altıncı madde, da'va vekilinin bir gûnâ mâni'i vuku'nda mes'uliyet-i nizamiyesi kendisine 'ai'd olmak üzere yerine diğer vekil ta'yin etmeğe hakkı vardır

⁶²² *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 234.

⁶²³ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 234.

⁶²⁴ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 234.

Eğer serd edeceği mâni'in bir sebab-i vâhiye mebni olduğu ve yerine diğer bir vekil ta'yin etmeksizin müvekkilini terk eylediği takdirde müvekkilin zarar ve ziyanını tazmin ettikten mâ'adâ anın talebi üzerine te'dibat-ı nizamiyeye dahi müstahakk olur"⁶²⁵

Avukatın alacağı belli miktardaki ücret için her zaman sözleşme yapmaya hakkı varsa da ancak kendisine verilen bir davanın ya bir kısmını veya tümünü kendi hesabı için üzerine almaya yetkisi olamaz:

"on yedinci madde, avukatın alacağı bir miktar-ı mu'ayyen ücret için her daim 'akd-i mukaveleye hakkı var ise de ancak kendisine tevdi' olunan bir da'vanın ya bir kısmını veyahud kâffesini kendi hesabı için der'uhde etmeğe salahiyyeti olamaz"⁶²⁶

Avukata verilecek ücretin miktarı konusunda ayrıca bir sözleşme yapılmadığı durumda avukatın ücreti hukuki işler için İdare-i Umumiye Nizamnâmesi şeklinde yazılan özel tarifeye göre ödenir:

"on sekizinci madde, avukata verilecek ücretin miktarı hakkında ayrıca bir mukavele olmadığı takdirde mesâlih-i hukukiye için idare-i 'umûmiye nizamnâmesi şeklinde neşr olunan tarife-i mahsusaya göre ücret te'diye olunur"⁶²⁷

Bu kanunda söz edilmeyen maddeler olduğu takdirde gerekli olan düzenlemeler vekaletname içeriğine göre verilecektir:

"on dokuzuncu madde, işbu kanûnda ta'yin olunmayan mevâddın vuku'u takdirinde lazım gelen kararı nizamisi vekâletname mündericatına göre i'ta olunacaktır"⁶²⁸

Avukat her ne kadar masrafların ücretini öncesinde peşin almamış olduğu halde müvekkilinin hesabı için alınmış olan paraların meyanından alma ve alıkoymaya hakkı varsa da ancak vakit kaybetmeden müvekkiline hesabı ödemek zorundadır.

Tayin edilecek hesaptan dolayı meyanede bir türlü kavga ortaya çıktığı durumda müvekkilin hesabı için alınan paradan davalı olan istenilen miktarı oranında parayı mahkeme aracılığıyla depozito etmeye avukatın hakkı vardır. Fakat istenilen paranın gerçek miktarını bildirmeye de mecburdur.

⁶²⁵ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 234.

⁶²⁶ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 234.

⁶²⁷ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 235.

⁶²⁸ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 235.

Bu kavganın son kararı önce esas davayı gören mahkeme tarafından verilir.

Avukatın, depozito olan para için güvence istemeye hakkı vardır:

“yirminci madde, avukat masarif-i vakı’asıyla ücretini ber vech-i peşin ahz eylememiş olduğu halde müvekkilinin hesabı için makbuz olan mebalîğ meyanından ahz ve tevkife hakkı var ise de ancak bilâ-ifâte-i vakt müvekkiline hesab i’ta etmeğe mecburdur

Ol-babda irâe olunacak hesabdan dolayı meyanede bir gûna niza’ tahaddüs eylediği takdirde müvekkilinin hesabı için makbuzatı olan mebalîğden münâzaun-fih olan metalibat-ı vakı’asının mikdarı nisbetindeki akçeyi mahkeme ma’rifetiyle depozito etmeğe avukatın hakkı vardır ve fakat talep eylediği meblağın miktar-ı sahihini beyan eylemeğe dahi mecburdur

İşbu niza’ın netice-i kararı evvelce esas da’vayı rü’yet eden mahkeme canibinden i’ta olunur

Avukatın depozito olunan meblağ için taleb-i te’mînât eylemeğe hakkı vardır”⁶²⁹

Cezaya bağlı bir davayı koruması için hükümet tarafından atanan avukat bu görevi özürlü veya engeli olmadığı durumda kabul etmemezlik edemez. Aksi takdirde terbiye edilmeyi hak eder:

“yirmi birinci madde, cezaya müte’allik bir da’vayı vikaye zımnında canib-i hükümetten nasb ve ta’yin olunan avukat işbu me’mûriyyetten bilâ-’özü makbûl ve la mani’ istinkâf edemez ‘aksi takdirde te’dibat-ı intizamiyeye müstahakk olur”⁶³⁰

Avukatların, avukatlık ilminin onuruna dokunacak olan sanatlara katılmaları uygun değildir:

“yirmi ikinci madde, avukatların avukatlık fenninin haysiyetine dokunacak yoldaki sanâiyî’e sülûk etmeleri câ’iz olamaz”⁶³¹

Avukatın istediği yerde oturmaya orayı kabul etme veya değiştirmeye ve yazıhanesini bir yerden başka bir yere taşımaya yetkisi varsa da bu durumda adliyye müdüriyetine hemen haber vermesi gerekir.

⁶²⁹ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 235.

⁶³⁰ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 235.

⁶³¹ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 235.

Adliyye müdüriyeti, bu durumu, avukatın değiştirmek istediği yer için istediği yerin mahkemesine bildirip yenilenen adres ile yazıhanesinin yerlerini avukat cetveline kaydeder.⁶³²

“yirmi üçüncü madde, avukatın istediği mahalli ikametgâh ittihaz veya tebdîl etmeğe ve yazıhanesini bir mahalden diğer mahalle nakl eylemeğe salahiyeti var ise de fakat o halde ‘adliyye müdiriyyetine seri’an i’tayı ma’lûmât etmesi vâcibdir

‘Adliyye müdiriyyeti bu hali avukatın tahvîl-i mekân etmek istediği mahal mahkemesine bildirib teceddüd eden ikametgâh ile yazıhanesinin mevki’ ve mahallerini avukat cedveline kayd ve işaret eder”⁶³³

Dördüncü bölüm avukatlık hukukunun ziya’ını gerekli olan durumlarını açıklar.

Avukatlık ilminin yerine getirilmesi hukukundan mahrumiyet gerektiren durumlar aşağıda açıklanır. Bunlar; 22. maddede söylenen duruma aykırı hareket edenler, üçüncü maddenin 3., 4. ve 5. maddelerine uygun olmayan davranışta bulunanlar, kendi isteği ile avukatlıktan istifa edenler fakat bu kimselerin daha sonra yeniden avukatlık mesleğine dahil olmayı talep etme hakları da vardır. Bu kanunun birinci bölümünde söylenen şartlara uymakla beraber 9. maddede gösterilen kayıt parası vergisini ödemiş olsa da eğer istifa eden avukat aleyhine terbiye yolunda dava açmaya girişilmişse bu istifa davanın neticelendirilmesi ve tamamlanmasından sonra kabul edilir:

“yirmi dördüncü madde, avukatlık fenninin icrası hukukundan mahrûmiyyeti istilzam eden ahval zirde beyan olunur.

1. Yirmi ikinci maddede ta’yin olunan hale mugayir hareket edenler
2. Üçüncü maddenin üçüncü ve dördüncü ve beşinci fıkralarına muhalif harekatta bulunanlar
3. Kendi hüsn-i rızasıyla avukatlıktan isti’fa edenler fakat bi’l-ahara yine avukatlık silkine yeniden dâhil olmaklığı talebe hakları olub elverir ki işbu kanûnun birinci faslında ta’dâd olunan şurûta teba’iyyetle beraber dokuzuncu maddede gösterilen rûsûm-ı kaydiyyeyi te’diye eylemiş olsun eğer isti’fa eden avukat ‘aleyhine te’dibat-ı intizamiye yolunda ikame-i da’vaya teşebbüs olunmuş ise işbu isti’fa da’vanın fasl ve ikmalinden sonra kabul olunur”⁶³⁴

Beşinci bölüm avukatların düzen ve tertip yolundaki sorumluluklarını açıklar;

⁶³² Özkent, 1940, 76.

⁶³³ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 235.

⁶³⁴ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 236.

Gerek kendi görev ilmini değiştirme ve gerek isteğe uygun olmayan durumlara zorlayan değer ilmini çözümlleyen avukat sancak mahkemesi tarafından atanacak te'dibat-ı intizamiyeye sahip olacaktır:

“yirmi beşinci madde, gerek kendü vazife-i fenniyesini tagyîr ve gerek ahvali nâ-marzîyesi ilcââtıyla haysiyyet-i fenniyesini tahlîl eden avukat sancak mahkemesi canibinden ta'yin olunacak te'dibat-ı intizamiyeye mazhar olacaktır”⁶³⁵

Te'dibat-ı intizamiye; azarlama, vilayet içinde bulunan hayrat ve çeşme yol gibi hayrat ve hasenat gibi çeşitli şeylerden, mahkemenin atayacağı birisine ödeme için altın para olarak beş bin kuruşa kadar para cezası alınır, bir seneden fazla olmamak üzere avukatlık ilminin yapılmasının yasaklanması ve avukatlık cetvelinden kaydının silinmesinden meydana gelmiştir:

“yirmi altıncı madde, te'dibat-ı intizamiye

1. Tekdirden
2. Dahil-i vilayette bulunan hayrat ve müberrattan mahkemenin ta'yin edeceği birisine li-eclî'l-i'ta altın akçe olarak beş bin guruşa kadar cezayı nakdi ahzından
3. Bir seneden ziyade olmamak üzere avukatlık fenninin men'-i icrasından
4. Avukat cedvelinde kaydı terkin edilmesinden 'ibarettir”⁶³⁶

Bir avukat aleyhine cezaya bağlı bir davaya girişilmiş ise bunun tamamı görölene kadar te'dibat-ı intizamiye yolundaki dava sonraya bırakılır:

“yirmi yedinci madde, bir avukat 'aleyhine cezaya müte'allik bir da'vaya teşebbüs olunmuş olur ise bunun ikmal-i rü'yetine değin te'dibat-ı intizamiye yolundaki da'va te'hir olunur”⁶³⁷

Ceza mahkemeleri bir avukatın aleyhine cezaya bağlı davaya hemen başladığını avukatın yazıhanesinin bulunduğu yerin mahkemesine bilgi vermek için tenbih etmeye ve o hüküm ve kesin olan ilamın bir kopyasını göndermeye mecburdur mahalli mahkeme eğer gerekli görürse bu cezaya ait olan işle ilgili olan evrakı da araştırma için isteyebilir:

⁶³⁵ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 236.

⁶³⁶ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 236-237.

⁶³⁷ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 237.

“yirmi sekizinci madde, ceza mahkemeleri bir avukatın ‘aleyhine cezaya müte’alilik da’vaya ibtidar olduğu keyfiyetini ol avukatın yazıhanesi bulunan mahall mahkemesine berây-ı ma’lûmat ihtâr etmeğe ve ol babda ki hüküm ve i’lam-ı kat’inin bir sûretini tebliğ eylemeğe mecburdur mahalli mahkemesi eğer elzem görür ise işbu cezaya ‘ai’d olan işe müteferri’ evrakı dahi li-ecli’l-mütâla’a taleb edebilir”⁶³⁸

Bir avukat aleyhine eğer ceza davası açılır veya tutuklanması hakkında emir çıkarsa o zaman avukatın bağlı olduğu yerin mahkemesi bu avukatın dava vekilliği yapmasını geçici olarak engeller. Buna benzer bir kararı veren mahkeme, kararı, vilayet içinde bulunan diğer mahkemelere de bildirmesi için adliye müdüriyetine göndermek zorundadır.⁶³⁹

Bu kararın mahkûm olan kimseye de bildirilmesi gereklidir:

“yirmi dokuzuncu madde, bir avukat ‘aleyhine eğer ceza da’vası ikame olunur veya tevkifi hakkında emr-i sadır olmuş olur ise o halde avukatın icrayı fen eylediği mahall mahkemesi işbu avukatı da’va vekili etmekten muvakkaten men’ eyler bu misillû bir kararı i’ta eden mahkeme dâhil-i vilayette kâin olan diğer mahkemelere de i’tayı ma’lûmât olunmak için keyfiyeti ‘adliye müdüriyetine tebliğ etmeğe mecburdur

İşbu kararın mahkûm olan kimseye dahi tebliği lazım gelir”⁶⁴⁰

Yukarı ki maddede de gösterildiği üzere avukat eğer dava vekilliğinden yasaklanmışsa ve yasaklandığı zaman içerisinde yine de vekilliğe devam edecek olursa cetvelden kaydı silinmek suretiyle cezalandırılır:

“otuzuncu madde, yukarı ki maddede gösterildiği vechle bir avukat eğer da’va vekilliğinden men’ olunmuş olub da müddet-i memnû’iyyet zarfında yine devam edecek olur ise cedvelden kaydı terkîn olunmak sûretiyle tecrîm olunur”⁶⁴¹

Savcılık idaresi bir avukatın düzen ve tertip yolundaki kabahatinden haberdar olursa görevi içerisinde işini yapar ve harekete geçer.

Savcılık idaresi öncelikle yapılması gereken araştırmaları yaptıktan sonra bu konuda düzene konmuş olan cezaya karşılık uygun düzen olduğunu tam olarak bildiği zaman kendi gerçek düşüncelerini evraklarıyla birlikte ilgili mahkemeye gönderir:

⁶³⁸ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 237.

⁶³⁹ Özkent, 1940, 76.

⁶⁴⁰ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 237.

⁶⁴¹ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 237.

“otuz birinci madde, müdde’î ‘umûmilik idaresi bir avukatın nizam ve intizam yolundaki kabahatine vakıf oldukta vazifesi dairesinde ifayı mu’amele ve harekete mübaşeret eyler

Zikrolunan müdde’î ‘umûmilik idaresi evvelce icrası lazım gelen tahkikatın ifasından sonra ol babda tertib olunmuş olan mücazat-ı intizamiyenin muvafık-ı nizam olduğunu teyakkun eylediği anda kendi mütâla’ât vakı’asını evrak-ı müteferri’asıyla birlikte canib-i mahkemeye gönderir”⁶⁴²

Mahkeme başkanı işin sözlü görülmesi için bir gün atayarak suçlanan kişiyi çağırır ve ne çeşit töhmetten* dolayı mahkum olduğunu bildirdikten sonra savcıya bilgi verir.

Suçlanan ile savcının, işin sözlü görülmesi gününe kadar evrakı araştırması, düşünmesi ve bu konudaki araştırmaların tekrar yapılmasını istemeye hakları vardır.

Yukarıdaki maddede bildirilen isteklerin kabul edilmemesi hakkındaki kararnameler aleyhine olacak şikayetler, işin sözlü görülmesi maddesini yasaklayamayıp sadece kesin kararın aleyhine verilecek istinaf* dilekçesine eklenebilir.

Sancak mahkemesi bu gibi işleri danışma odasında toplanmış oldukları halde istinaf suretiyle görür.

Suçlananın, işin görüldüğü zaman bizzat hazır bulunup bulunmaması sebebinin araştırılmasının gerek olmayıp yalnız tarafından vekil atamaya yetkisi varsa da ancak mahkemede bizzat bulunması gerektiği durumlarda ise mahkemenin suçlananı mahkemeye çağırmaya hakkı vardır:

“otuz ikinci madde, mahkeme re’isi işin şifâhen rü’yeti için bir gün ta’yin ile müttehemî celb ederek ne gûna töhmetten dolayı mahkûm olduğunu tebliğ eyledikten sonra müdde’î ‘umûmiliğe i’tayı ma’lûmât eyler

Müttehem ile müdde’î ‘umûminin işin şifâhen rü’yeti gününe kadar evrakı tedkiki ve mütâla’a etmeğe ve ol babda ki tahkikatın tekrar icrasını talep eylemeğe hakları vardır

⁶⁴² *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 237.

* Töhmet: işlenildiği sanılan fakat gerçekliği henüz meydana çıkmamış olan suç, kabahat. Bknz. Devellioğlu, 2006, 1111.

* İstinaf: bidayet mahkemesinden verilen hükmün bir üst mahkemeye başvurarak feshini isteme. Bknz. Devellioğlu, 2006, 461.

Yukarı ki fıkrada ta'yin olunan mutâlebâtın reddi hakkındaki kararnameler 'aleyhine vuku'bulacak şikayat için şifahen rü'yeti maddesini men' edemeyip yalnız kararı kat'i 'aleyhine verilecek istinaf istid'asına rabt olunabilir

Sancak mahkemesi bu misillû hususatı müzakere odasında müctemi' oldukları halde istinafen rü'yet eder

Müttehem'in için hin-i rü'yetinde bi'z-zat hazır bulunup bulunmaması cihetinin taharrisine lüzum olmayıp yalnız tarafından vekil ta'yin etmeğe salahiyeti var ise de ancak mahkemede bi'z-zat bulunmasına lüzum görüldüğü takdirde ihzarı için emr-i i'tasına mahkemenin hakkı vardır"⁶⁴³

İşin görülmesine savcının bu konudaki isteklerini okumasıyla başlanır.

Bundan sonra suçlananın söylenmiş ifadeleri dinlenir ve tutanak gibi evrak varsa onlarında okunmasının ardından savcının son kararı söylenir.

Son söz suçlanana ve onun vekiline geçer:

"otuz üçüncü madde, için rü'yetine müdde'î 'umûminin ol babda ki mutalebat-ı vakı'ası kırâat olunmasıyla bed'an olunur

Bundan sonra müttehem'in ifâdât-ı mesrûdesi istima' olunub ve zabıtname vesaire gibi evrak var ise anlar dahi kırâat edilib müte'akıben müdde'î 'umûminin netice-i kararı iştilir

Netice-i kalam müttehimin ve anın vekiline intikal eder"⁶⁴⁴

Kararın hemen düzenlenmesi ve çıkarılması, sonucun sekiz gün içerisinde suçlanan ile savcıya bildirilmesi gerekir:

"otuz dördüncü madde, i'lamın hemen tanzim ve isdârı ve nihayet sekiz gün zarfında müttehem ile müdde'î 'umûmiye tebliği lazım gelir"⁶⁴⁵

Düzen ve tertip yolundaki terbiye etmeye bağlı işlerin görüldüğü mahkemede hukuka ait davalar açılmaz:

"otuz beşinci madde, nizam ve intizam yolundaki te'dîbâta müte'allik husûsâtı rü'yet eden mahkemede hukuka 'ai'd de'avi ikame olunamaz"⁶⁴⁶

⁶⁴³ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 237-238.

⁶⁴⁴ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 238.

⁶⁴⁵ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 238.

Sancak mahkemesinden düzen ve tertip yolunda verilecek karar suçlanan veya savcı tarafından istinafa yani bir üst mahkemeye gönderilir.

Birinci derece mahkemeye verilen istinaf dilekçesinin süresi düzen ve tertip yolundaki kararın bildirildiği günden itibaren on beş gündür:

“otuz altıncı madde, sancak mahkemesinden nizam ve intizam yolunda verilecek i’lam müttehem veya müdde’î ‘umûmi tarafından istinaf olunur

Derece-i evveli mahkemesine verilen istinaf istid’asının müddeti nizam ve intizam yolundaki i’lamın yevm-i tebliğinden i’tibaren on beş gündür”⁶⁴⁷

İstinaf mahkemesi dilekçesini aldığı zaman tüm evraklarıyla birlikte yüce divanda da yargılamaya göndermeye mecburdur. Müste’nif* isterse yüce divan yargılamasına verilen istinaf için tasarısını verebilir:

“otuz yedinci madde, mahkeme-i istinaf istid’asını ahz eylediği anda bi’l-cümle evrak-ı müteferri’asıyla birlikte Divân-ı ‘Ali-i muhâkemâta göndermeğe mecburdur müste’nif istek edecek olur ise Divân-ı ‘Ali-i muhâkemâta verilen istinaf için bir lâyiha i’ta edebilir”⁶⁴⁸

Yüce divan yargılamasının genel toplantısında tarafların ifadelerinin görüşme odasında dinlenmesiyle başsavcının son kararından sonra istinafla ilgili işler için emir ve karar verilir:

“otuz sekizinci madde, Divân-ı ‘Ali-i muhâkemâtın ictimâ’i ‘umûmisinde tarafeynin ifâdâtını müzakere odasında bi’l-istima’ baş müdde’î ‘umûminin netice-i kararından sonra mevâdd-ı istinafiye hüküm ve i’lam olunur”⁶⁴⁹

Kanun emrinde olan her bir te’dibat-ı intizamiye mahkemece özel olarak tutulan deftere kaydedilip adliyye müdürüne de bilgiler verilir.

Avukatın üç sene içerisinde göstereceği iyi hal ve hareketten sonra deftere kayıtlı olan davranışlarının cezası kaydının silinmesini istemeye hakkı vardır:

⁶⁴⁶ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 238.

⁶⁴⁷ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 238.

*Müste’nif: bidayet mahkemesinden (davaların ilk görüldüğü mahkemeden) verilen hükmü kabul etmeyip, davasına, bir üst derecede bulunan başka mahkemede bakılmasını isteyen kimse. Bknz. Devellioğlu, 2006, 750

⁶⁴⁸ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 238.

⁶⁴⁹ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 239.

“otuz dokuzuncu madde, kanûn hükmüne giren her bir te’dibat-ı intizamiye mahkemece mahsusen tutulan deftere kayd ve işaret olunub ‘adliyye müdiriyetine de i’tayı ma’lûmât edilir

Avukatın üç sene zarfında göstereceği hüsn-i hâl ve hareketden sonra deftere mukayyed olan mu’amele-i tekdiriyye kaydının terkin olunmasını talep etmeğe hakkı vardır”⁶⁵⁰

Avukatın, dava vekilliğinden yasaklanması veya isminin cetvelden çıkarılması maddeleri eğer karar metninde yer almış ise emrin bildirilmesi yürütmeye girdikten sonra mahkeme, durumu adliyye müdiriyetine bildirir ve ücreti mahkuma ait olmak üzere adı geçen müdiriyet tarafından atanarak o yerin gazetelerinden birisi aracılığıyla yazılır ve ilan edilir:

“kırkıncı madde, avukatın da’va vekilliğinden men’i veya isminin cedvelden tay olunması maddeleri eğer metn-i i’lamda münderic ise hükm-ü i’lam mevki’-i icraya konulduktan sonra mahkeme keyfiyyeti ‘adliyye müdiriyetine tebliğ eder ve ücreti mahkûma ‘ai’d olmak üzere müdiriyet-i mûmâ-ileyhâ canibinden ta’yin olunacak mahallî gazetelerden birisi ma’rifetiyle neşr ve i’lan ettirilir”⁶⁵¹

Eğer bir avukat cetvelden çıkarılmakla te’dibat-ı intizamiyeye sahip olacak olursa bu kanunun birinci bölümünde yer alan tüm emirleri yerine getireceği halde üç sene geçtikten sonra yeniden cetvele kaydolmayı istemeye hakkı vardır:

“kırk birinci madde, eğer bir avukat cedvelden tay olunmakla te’dibat-ı intizamiyeye mazhar olacak olur ise işbu kanûnun birinci faslında münderic olan bi’l-cümle ahkâm-ı ifa edecek olduğu halde üç sene mürûrundan sonra yeniden cedvele kayd olunmasını talep etmeğe hakkı vardır”⁶⁵²

Eğer bir avukatın avukatlık yapma hukukundan alıkonulması adı geçen avukat aleyhine olacak te’dibat-ı intizamiyeden meydana gelmiş olursa o halde alıkonulma niteliğinin açıkça bildirilmesi ve te’dibat-ı intizamiyenin yürütme ve tamamlama maddesinin de mahkemece verilecek kararda tarafsız gösterilmesi gerekir:

“kırk ikinci madde, eğer bir avukatın avukatlık etmek hukukundan mahrûmiyyeti avukat-ı merhum aleyhine vuku’bulan te’dibat-ı intizamiyeden neş’et eylemiş olur ise o halde keyfiyyet-i mahrumiyetin sarahaten beyan olunması ve te’dibat-ı intizamiyenin icra ve ikmal olunduğu maddesinin dahi mahkemece i’ta olunacak kararda bilâ-taraf gösterilmesi lazım gelir”⁶⁵³

⁶⁵⁰ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 239.

⁶⁵¹ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 239.

⁶⁵² *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 239.

⁶⁵³ *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, 239.

Rumeli Şarki Vilayetti Nizamnâmesi ile avukat tabiri ilk kez kullanılmıştır. Bununla birlikte avukatlık fenni denilerek de avukatlık mesleği anlatılmak istenmiştir.⁶⁵⁴

3.4. Dava Vekillerinin İmtihanına Dair Nizamnâme⁶⁵⁵

1885 (1301) yılında dava vekili adaylarının sınav sistemini belirleyen 21 maddelik bir nizamname çıkarılmıştır.⁶⁵⁶

Bu nizamnamenin ilanından itibaren İstanbul ve Osmanlı ülkesinde bulunan nizamiye mahkemelerinde dava vekaleti yapabilmek yalnızca hukuk okulundan mezun olan kimselere özel olacaktır. Fakat yabancı hukuk okullarından mezun olmuş olan kimselerinde sekizinci madde gereğince İstanbul ve taşralarda dava vekaleti yapmalarına izin verilecektir:⁶⁵⁷

“birinci madde, işbu nizamnâme tarihinden i’tibaren Dersa’adet ve Memalik-i Şahanede bulunan mahâkim-i nizâmiyyede da’va vekâleti Mekteb-i Hukukdan rû’ûs ile çıkmış zevata münhasırdır fakat mekatib-i hukukiye-i ecnebiyeden rû’ûs istihsal etmiş olan zevad sekizinci maddenin fıkra-i ahiresi hükmüne tevfiқан gerek Dersa’adetde ve gerek taşralarda da’va vekâleti icrasına me’zûn olabilir”⁶⁵⁸

Hukuk okulundan mezun olmayıp evlerinde veya özel okullarda hukuk dersi almış olup dava vekaleti mesleğine girmek isteyenler aşağıda yazılı olan şartların içinde oldukları halde sınavdan sonra taşralarda vekalet yapmak üzere adliyye nezaretinden ruhsatname alabilirler. Bu sınav İstanbul’da iki defa aşağıda belirlenmiş olan yazılı kurallara göre yapılır:⁶⁵⁹

“ikinci madde, mekteb-i hukukdan rû’ûs istihsal etmeyibde hanelerinde veyahud mekatib-i hususiyede ‘ilm-i hukuk tahsil ile da’va vekâleti silkine dahil olmaklığı arzu edenler zirde muharrer şerâiti câmi’ oldukları halde ba’de’l-ımtihan taşralarda icrayı vekâlet etmek üzere

⁶⁵⁴ Özkent, 1940, 76; Battal, Erdem, 1985, 678; Özkorkut, 2003, 153.

⁶⁵⁵ BOA, ŞD. 2472/19 (1301 R 27/25 Şubat 1884); *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 35; *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi*, 1972, 37-40.

⁶⁵⁶ Centel, 1984, 36.

⁶⁵⁷ Demirel, 2008, 280; Esirgen, 2014, 748.

⁶⁵⁸ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151 (1301 Z 30); *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 35; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2127.

⁶⁵⁹ Demirel, 2008, 280.

‘Adliyye Nezaretinden ruhsatname alabilirler işbu imtihan Dersa’adetde senede iki def’a atide muharrer usûle tevfiķan icra olunur’’⁶⁶⁰

Bu sınav Mekteb-i Hukuk-i Şahane’de heyet öğretmenlerinin gözetiminde, okul müdürünün başkanlığında yapılacak ve sınav günleri adliyye nezareti tarafından belirlenip okul müdürü tarafından ilan edilecektir.⁶⁶¹

“üçüncü madde, mezkûr imtihan Mekteb-i Hukuk-i Şahane heyet-i mu’allimini huzurunda mekteb müdirinin taht-ı riyasetinde olarak icra ve imtihan günleri ‘Adliyye Nezareti tarafından ta’yin ile müdir tarafından i’lan olunur’’⁶⁶²

Sınavı vermek isteyen kimselerin en az yirmi beş yaşında olması gerekmektedir. Adliyye nezaretine sunacağı dilekçeye tercüme-i hal varakasını,⁶⁶³ yetiştığı yeri, babasının adını, sanını, vazifesini veya sanatını, kendisinin şimdiye kadar yaptığı meslekleri, genel eğitimi için hangi okullardan hangi bilgileri ve ilimleri aldığını ve hukuk ilmini kimden ve ne zaman öğrendiğini bir arada toplayarak tüm ifadelerini şahadetnameleriyle desteklemek zorundadır. Adı geçen nezarete sunulan tercüme-i haller ve şahadetnameler yeterli görüldüğünde dilekçe veren kimse güzel ahlaka sahip olduğuna dair dava vekaleti

⁶⁶⁰ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 35; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2127.

⁶⁶¹ Demirel, 2008, 280.

⁶⁶² BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 35; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2127.

⁶⁶³ “Tercüme-i Hal Varakası,

Mekteb-i Hukuk-ı Şahane Müdüriyet-i Aliyyesi’ne

Saadetlü efendim Hazretleri,

İsmim Mehmed Nazım Bey’dır. 1279 tarih-i Rumisinde Der-Aliyye’de tevellüd eyledim. Pederim Haleb Evkaf muhasebecisi saadetlü Hacı Enver Beyefendi’dır. Arabca tekellüm eder ve Fransızca biraz okur yazarım. 1292 tarihinde Saraybosna Mekteb-i Rüşdiyesi’nde ikmal-i tahsil ile bir kıta şahadetname aldım. İbtida Saraybosna Mektubi Kalemî’nde bir sene kadar mübeyyizlikte bulundum. 1293 tarihinde Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî’nde yedi ay ve 1294’de Mentefek Sancağı merkezi olan Nasırıye Kasabası’nda Muhaebe Kalemî’nde üç ay ve 1295’de Basra Vilayeti Mektubi Kalemî’nde müsevvidlik hizmetiyle bir sene ve 1296’da Bağdad Vilayeti Mektubi Kalemî’nde sekiz ay ve yine tarih-i mezkûrda Malatya Sancağı’nda Tahrirat Kalemî’nde üç ay ve 1297’de defa-i saniye olarak Bağdad Vilayeti Mektubi Kalemî’nde bir sene ve Rüsumat Tahrirat Kalemî’nde dört ay ve İstinaf Müddei-i Umumiliği Kalemî’nde bir buçuk sene bulundum. Bağdad’da şu bulunduğumuz müddet zarfında Sarf ve Nahv-i Arabî’yi tekrar ettim ve Fransız Mektebi’nde dahi Fransızca okuyarak Kozmografya ve Fenn-i Tabakatü’l-Arz’dan şahadetname aldım. Ve heyet-i ilmiyeden bir kıta şahadetnamem vardır. 1300’de Haleb Vilayeti Evkaf Muhasebe Kalemî’nde altı ay bulundum. 1301’de ise Şûrâ-yı Devlet Muhakemet Dairesi’ne müdavemeteye başlayarak bir senedir iktisab-ı feyz ü hünere çalışmaktayım. Ve Mekteb-i Ali-i Hukukdan dahi tahsil-i nur-ı adalet etmek arzusundayım. Ol babda emr ü ferman hazreti men lehü’l-emrindir.

Fi 21 Şevval sene 302 ve fi 22 Temmuz sene 301

Bende, Şûrâ-yı Devlet Muhakemat Dairesi hulefasından Nazım”. Bknz. Nazım, M. (2012). *Mekteb-i Hukuk Günlerim*. (haz. Ali Adem Yörük). Ankara: TTK, 3-4.

cemiyetinden şahadetnamesini aldıktan sonra evrakların tamamını okul müdürüne gönderecektir:⁶⁶⁴

“dördüncü madde, imtihan vermek isteyen ekalli yirmi beş yaşında bulunmak lazım olub ‘Adliyye Nezaretine takdim edeceği ‘arzu hale melfûf tercüme-i hal varakasına menşei ve pederinin isim ve şöhrat ve me’mûriyyet veya san’atı ve kendüsi şimdiye kadar kangî meslekte bulunduğunu ve terbiye-i ‘umûmiyesi için kangî mekteplerde kangî ‘ulûm ve fûnûnu ve ‘ilm-i hukuku kimden ve ne zaman ve ne vechle tahsil ettiğini derc ile kâffe-i ifâdâtını şahâdetnâmeler ile te’yid etmeğe mecburdur nezaret-i müşârün-ileyhâ dahi takdim olunan tercüme-i haller ile şahâdetnâmeleri kâfi gördükde müsted’înin hüsn-i ahlâk ashâbından olduğuna dair da’va vekâleti cem’iyetinden bir kıt’a şahâdetnâme ahz etdikden sonra evrakı kâffeten mekteb müdirine irsal edecektir”⁶⁶⁵

Hukuk bilgisi sınavından önce dilekçe veren kimse tercüme-i hal kağıdında öğrenim gördüğünü söylediği çeşitli ilim ve sanatlardan sınav olup gösterdiği bilginin yeterli olmaması durumunda niteliği Adliyye Nezaretine bildirilir:

“beşinci madde, ‘ilm-i hukukdan imtihanından evvel müsted’î tercüme-i hal varakasinda tahsil ettiğini ifade eylediği ‘ulûm ve fûnûn-i mütenevvi’adan imtihan olunub ibraz ettiği ma’lûmât kâfi olmadığı takdirde keyfiyyet nezaret-i müşârün-ileyhâya ‘arz olunur”⁶⁶⁶

Sınav açık yapılmamakta sadece Türkçe ve sözlü olarak yapılmaktadır. Her bir kişinin sınavı en az iki saat sürer. Sınav olan kişi yetersiz olarak görülürse iki saatten önce de sınava son verilebilir. Sınava giriş sıralaması dilekçelerinin gönderildiği tarihe göre yapılmaktadır:

“altıncı madde, imtihan ‘alenî olmayubda yalnız Türkçe olarak şifâhen icra olunur ve her bir şahsın imtihanı ekalli iki sa’at temdîd olunur şu kadar ki imtihan olunan şahsın ‘âdem-i ehliyyeti tebeyyün eder ise iki sa’atden evvelce imtihana hitam verilebilir imtihan sırası için ‘arzu hallerin tarih-i havaelerine bakılır”⁶⁶⁷

Sınavı vermek isteyen kimselerin Türkçe konuşmayı ve okumayı bilmesi şarttır:

“yedinci madde, imtihan vermek isteyen Türkçe tekellüm ve kırâat etmeğe muktedir olmak şartdır”⁶⁶⁸

⁶⁶⁴ Demirel, 2008, 280-281.

⁶⁶⁵ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 35-36; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2127.

⁶⁶⁶ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 36; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2127.

⁶⁶⁷ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 36; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2127.

⁶⁶⁸ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 36; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

Hukuk sınavı, kanunlarla ilgili bilgilerin, bölümleri ve tarifleriyle Hukuk Hikmeti, Mecelle, Arazi Kanûnu, Tapu Nizamnâmeleri, Usûl-i Muhakeme-i Hukukiye, Teşkilat-ı Mahâkim Kanûnunu, Ticaret-i Berriye ile Ticaret-i Bahriyye Kanûnnâmeleri, Ceza ve Usûl-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanûnnâmeleri, Hukuk-i Esasiye ile İdare-i Mülkiye ve Hukuk-i Düvelden ve fıkıhın vakıf ve farz konularından sırasıyla sorulacak sorulardan oluşacaktır.⁶⁶⁹

Avrupa hukuk okullarından mezun olan kimseler bu sınavdan ayrı tutulmuşlar ancak mecelle, fıkıh ve feraiz ve arazi kanununu gibi özel kanunları görmedikleri ellerindeki şahadetnamelerden anlaşıldığı için sadece o derslerden sınavları yapılacaktır:

“sekizinci madde, hukuk imtihanı ‘Ulûm-ı Hukukiyyenin taksimat ve ta’rifatıyla Hikmet-i Hukukdan ve Mecelle ve Arazi Kanûnu ve Tapu Nizamnâmeleri ve Usûl-i Muhakeme-i Hukukiyye ile Teşkilat-ı Mahâkim Kanûnundan ve Ticaret-i Berriyye ve Ticaret-i Bahriyye Kanûnnâmeleri ve Ceza ve Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanûnnâmeleri ve Hukuk-i Esasiye ile İdare-i Mülkiye ve Hukuk-i Düvelden ve fıkıhın evkaf ve vesa ile feraiz bahislerinden sırasıyla irad olunacak su’âllerinden ‘ibaret olacaktır

Avrupa hukuk mekteblerinden rü’ûs almış olanlar imtihandan müstesnadırlar fakat Mecelle ve fıkıh ve feraiz ve Arazi Kanûnu gibi kavanini hususiyeyi görmedikleri yedlerinde bulunan şahâdetnâmeden müstebân olduğu halde yalnız o fennlerden imtihanları icra olunur”⁶⁷⁰

Dava vekilliği yapmak isteyen herkesten öncelikle, ayrı ayrı sorulacak sorulara cevap vermesi ikinci olarak, tasavvur olunan bir davanın yargılamasını ve hükmünü nedenleriyle bildirmesi ve üçüncü olarak da, kanunun bazı maddelerini açıklaması ve yorumlaması istenecektir.⁶⁷¹ Böylece hukuk bilgisini ifade etmesinden başka anlatımına göre yetki derecesi ve kabiliyeti de özellikle değerlendirilmiş olacaktır:

“dokuzuncu madde, her bir talibin imtihanı evvela münferiden irad olunacak su’âllere cevap vermesi ve saniyen tasvir olunacak bir da’vanın sûret-i muhakeme ve hükmü ile esbâb-ı hükmünü beyan etmesi ve salisen ba’zı mevâdd-ı kanûniyyeyi şerh ve tefsîr eylemesiyle icra olunacak matlub-u hakiki olan ma’lûmât-ı hukukiyesinden mâ’adâ sûret-i ifadesine ve şive-i takririne nazaran derece-i ehliyyet ve liyakati bi’l-hassa takdir olunacaktır”⁶⁷²

⁶⁶⁹ Demirel, 2008, 281.

⁶⁷⁰ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 36; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

⁶⁷¹ Demirel, 2008, 281.

⁶⁷² BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 37; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

Her bir dersten önce o dersin öğretmeni soru sorar. Ancak sınavda görevli başka öğretmenlerin de ona yardım etmesi gerekir ve bu durumda oy bile verirler. Başkan bile bazı öğretmenleri soru sorması için davet edebilir:

“onuncu madde, her bir fennden ibtidâ’ ol fennin mu’allimi su’âl eder ancak imtihana me’mûr sair mu’allimler dahi ana iştirak etmekte muhtardırlar ve bu takdirce rey dahi verirler re’is dahi ba’zı mu’allimini su’âl iradına da’vet edebilirler”⁶⁷³

Okul müdürü gerekli gördüğü zaman okul öğretmenlerinden başka mümeyyizleri* de seçip çağırabilir:

“on birinci madde, mekteb müdürü lüzum gördüğü halde mekteb mu’allimlerinden başka mümeyyiz dahi intihâb ve celb edebilir”⁶⁷⁴

Sınavda sorulan sorular ve verilen cevaplar kaydedilip yazılır:

“on ikinci madde, imtihanda irad olunan su’âller ve verilen cevaplar kayd ve tahrîr olunurlar”⁶⁷⁵

Sadece birinci ve ikinci dereceden ehliyet şahadetnamesi verilecektir:

“on üçüncü madde, yalnız birinci ve ikinci dereceden ehliyyet şahâdetnâmesi verilir”⁶⁷⁶

Dava vekilleri nizamnâmesi gereğince önce sınavla dava vekaleti için şahadetname almış olanlar eskisi gibi vekalet yapabileceklerdir. Bunlardan üçüncü sınıfta olan bir dava vekili ikinci veya birinci sınıfa ve ikinci sınıfta olanlarından birinci sınıfa geçmek istediği durumda nezarete dilekçe vermesiyle sınav yapılır:

“on dördüncü madde, 16 Zi’l-hicce sene 92 tarihli da’va vekilleri nizamnâmesi mucibince mukaddemâ bi’l-imtihân da’va vekâleti için şahâdetnâme almış olanlar kemâ-kân icrayı vekâlet edeceklerdir bunlardan üçüncü sınıfta bulunan bir da’va vekili ikinci veya birinci sınıfa ve ikinci sınıfta olanlarından birinci sınıfa geçmek istediği halde nezarete ‘arzuhal takdimiyle imtihanı icra olunur”⁶⁷⁷

⁶⁷³ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 37; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

* Mümeyyiz: imtihanda bulunup öğrencinin bilgisini yoklayan kimse. Bknz. Devellioğlu, 2006, 723.

⁶⁷⁴ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 37; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

⁶⁷⁵ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 37; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

⁶⁷⁶ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 37; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

⁶⁷⁷ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 37; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

Sınavların sonuçları mazbata ile adliyye nezaretine sunularak nezaretten şahadetnameler verilir ve kayıt işleri yürütülür.⁶⁷⁸

“on beşinci madde, imtihanların neticeleri bâ-mazbata ‘Adliyye Nezaretine ‘arz olunarak oradan şahâdetnâmeler i’ta ve mu’âmelât-ı kuyûdiyesi icra etdirilir”⁶⁷⁹

Sınavda başarılı olamayan kimse bir sene sonra yeniden sınav olabilir ve sınavı yine kabul edilmediği durumda bir daha sınava kabul edilmez:

“on altıncı madde, imtihanda şâyân-ı kabul olmayan şahıs bir sene sonra yeniden imtihan verebilir ve yine red olunduğu halde artık imtihana kabul olunmaz”⁶⁸⁰

Sınav dilekçeleri ile tercüme-i hal kağıtları kurallara uygun olmadığı halde sınava girmiş kimseler sınav süresince bunları yeniden düzelterek adliyye nezaretine sunabilir:

“on yedinci madde, imtihan ‘arzu halleri ile tercüme-i hal varakaları ka’ideye mutâbık olmadığı halde imtihan müddeti zarfında müceddeden tanzim ve ‘Adliyye Nezaretine takdim olunabilir”⁶⁸¹

Sınava girmek için dilekçe veren kimse, adliyye nezaretine dilekçe ve tercüme-i hal kağıtlarını sunmadan önce hukuk okulu yararına nezaret veznesine on lira vermek zorundadır. Sınava kabul olunduğu zaman bu para okula verilir, kabul edilmediği durumda ise bunun yarısı kendisine geri verilir geri kalan yarısı ise okulda kalır:

“on sekizinci madde, imtihan vermek için ‘Adliyye Nezaretine ‘arzuhal ve tercüme-i hal varakası takdiminden evvel mekteb-i hukuk menfa’atine olarak müsted’î nezaret veznesine on lira tevdi’ etmeğe mecburdur imtihana kabul olunduğu halde işbu akçe mektebe irad kayd olunur red olunduğu takdirde bunun nısfı kendisine i’ade ve diğer nısfı tevkif olunur”⁶⁸²

Örneğin, Karabet oğlu Kigork Holafyan dava vekaleti sınavına girmek için on aded lira vermiş ancak sınavı kazanamayınca parasının geri verilmesi için Adliyye Nezaretine başvurmuştur.⁶⁸³

⁶⁷⁸ Demirel, 2008, 281.

⁶⁷⁹ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 37; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

⁶⁸⁰ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 37; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

⁶⁸¹ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 38; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128.

⁶⁸² BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 38; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2128-2129.

⁶⁸³ BOA, MF. MKT 517/52 (1318 Ra 29/27 Temmuz 1900).

Taşralarda oturanlardan dava vekaleti yapmak isteyenler İstanbul'a gelip uzun uzadıya anlatıldığı üzere sınav olabilecekleri gibi taşralarda oluşturulmuş heyet önünde de yukarıda yazılı olan usule göre sınav olabilirler. Sınav heyeti her bir ilin merkezinde oluşturulacak ve il başkanlığında adliye müfettişi ve olmadığı durumda vekilinde olmak üzere üyesi merkez istinaf ve bidayet mahkemeleri başkan ve başkan yardımcısından ve ticaret mahkemesi başkanı ile savcı ve savcı yardımcısından meydana gelecektir. Sorulan soruları ve cevapları içeren sınav kağıtları adliye nezaretine gönderilip okul müdürüne verilmek suretiyle öğretmen tarafından kontrol edilerek birinci ve ikinci derecede yetki şahadetnamesi verilecek fakat bu kimseler sadece sınava girdikleri illerde vekalet yapabileceklerdir.⁶⁸⁴

“on dokuzuncu madde, taşralarda mukîm olanlardan da'va vekâleti etmek isteyenler Dersa'adete gelüb ber vech-i meşrûh imtihan olabilecekleri gibi taşralarda dahi heyetleri huzurunda balada muharrer usûle tevfiakan imtihan olabilirler imtihan heyeti her bir vilayetin merkezinde teşkil edecek ve riyâseti vilayet-i 'adliye müfettişi ve gaybûbetinde vekilinde olmak üzere a'zası merkez istinaf ve bidayet mahkemeleri birinci ve ikinci re'islerinden ve ticaret mahkemesi re'isi ile müdde'î 'umûmi ve mu'avininden 'ibaret olacaktır irad olunan es'ile ve ecvibeyi havi imtihan varakaları 'Adliye Nezaretine irsal olunan mekteb müdürüne bi'l-i'ta mekteb mu'allimini tarafından mu'ayene etdirilerek birinci veya ikinci derecede ehliyyet şahâdetnâmesi verilecek ve fakat bunlar yalnız imtihan verdikleri vilayetde icrayı vekâlet edebileceklerdir”⁶⁸⁵

19. maddedeki bu işlemler bürokrasinin işleyişindeki yavaşlık nedeniyle asıl ruhsatnamelerin hazırlanmasının uzun sürmesine sebebiyet verdiği için dava vekillerine geçici ruhsatnameler verilmiştir. Ancak bu durumda dava vekillerinin kimi zaman uzun süre geçici ruhsatname ile vekillik yapmalarına neden olmuştur.⁶⁸⁶

Taşralarda ise, sınav dilekçeleri adliye müfettişlerine verilip onlar tarafından gereken yapılacaktır:

“yirminci madde, taşralarda imtihan 'arzu halleri 'adliye müfettişlerine verilip anlar tarafından icabı icra olunur”⁶⁸⁷

Adliye Nezareti bu nizamnamenin yürütülmesinde görevlidir:

⁶⁸⁴ *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 276, 2337-2338; Demirel, 2008, 281-282; Esirgen, 2014, 749.

⁶⁸⁵ *BOA*, ŞD. 2472/19; *BOA*, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 38; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2129.

⁶⁸⁶ Demirel, 2008, 282.

⁶⁸⁷ *BOA*, ŞD. 2472/19; *BOA*, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 38; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2129.

“yirmi birinci madde, ‘Adliyye Nezareti işbu nizamnâmenin icrasına me’mûrdur”⁶⁸⁸

3. 5. 1886 Dava Vekâletinin Ruhsatname İstihsal Edenlere İnhisarı Hakkındaki Hükümü Nizamın Umûr-i Cezaiyyeden Maada Deavide Lağvına Dair İrade-i Seniyye

Dava Vekilleri Cemiyeti kurulduğu andan itibaren varlığını kanıtlamak için uzun bir mücadele safhası geçirmiştir. Cemiyet, mücadelesini sürdürürken geri adım sayılacak bir gelişme yaşanmış ve 19 Eylül 1886 (7 Eylül 1302 – 20 Zilhicce 1303) tarihinde bir İrade-i Seniyye çıkarılmıştır.⁶⁸⁹ İrade-i Seniyye’ye baktığımızda;

“da’va vekilleri hakkında olan nizamnâmenin birinci maddesi hükmünce bir da’vada müdde’î veya müdde’â ‘aleyhin müte’allikat veya akrabasından ve hukukça müşarik olanlardan mâ’adâ ‘Adliyye Nezaretinden istihsalı ruhsat etmemiş olan kimselerin vekâleti memnû’ olmasına nazaran da’va vekâleti ötedenberi ruhsat almış olanlara münhasır kalıb bunların çoğu ise mektebi hukuktan ne’şet etmemiş ve zaten erbab-ı ma’lûmâtta bulunmamış oldukları cihetle müekkillerinin hukukunu muhafazaya muktedir olmadıkları gibi namus ve istikamet noktasına dahi nazar-ı bî-kaydı ile baktıklarına ve müekkillerinden ücreti mu’ayyeneden ziyade akçe almakta olduklarına mebni sâlifü’z-zikir inhisardan maksud olan neticenin aksi hal hasıl olduğundan ve de’avi hukukiyede şu inhisar Mecelle-i Ahkâm-ı ‘Adliyyenin bin dört yüz elli dokuzuncu maddesinin hükmile memaliki ecnebiyede mer’î olan usûle dahi mugayir bulunduğundan umûr-i cezaiyyede müdâfa’a salâhiyyeti hasbe’l-kanûn ruhsatnameli da’va vekillerine ‘ai’d bulunmak ve de’avi-i hukukiyede bunların ellerinde bulunan ruhsatname ashâb-ı mesâlih nazarında nezaretin tavsiyenamesi makamına ka’im olarak fakat vekâletleri erbabi de’avi hakkında mecburi olmayıb ihtiyari olmak üzere mezkûr inhisarın lağvı lüzumuna dair ‘Adliyye Nezaretinin Şûrâ-yı Devlete havale buyrulan tezkeresi Tanzimat Dairesinde kırâ’at olundu.”⁶⁹⁰

ifade edildiği üzere, Dava Vekilleri Nizamnâmesi’nin hükümleri dava vekilleri için bir çeşit tekelleşme ve ayrıcalık olarak görülmüş ve sakıncalı bulunulmuştur. Özellikle nizamnamenin birinci maddesinde⁶⁹¹ yer alan Adliyye Nezaretinden ruhsatname almamış olan kimselerin vekalet yapabilmesinin yasak olması bu tekelleşmeyi daha da açık bir hale getirdiği ifade edilmektedir.⁶⁹² Yine nizamnamede, hukuk mezunu olmayan ancak imtihanla ruhsatname sahibi olunmasına izin verilmesi nedeniyle bu kimseler hakkında

⁶⁸⁸ BOA, ŞD. 2472/19; BOA, İ.ŞD. 71/4151; *Düstur*, Tertib I, C. Zeyl IV, 38; *Ceride-i Mahâkim*, Nr. 269, 2129.

⁶⁸⁹ Toprak, 1994, 44; Güner, 2002, 33.

⁶⁹⁰ BOA, MV. 12/14 (1303 Z 02/1 Eylül 1886); *Düstur*, Tertip I, C. V, 520-521; *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi*, 1972, 41-42.

⁶⁹¹ “birinci madde, bi’z-zat ikame-i da’va etmek istemeyenlerin müte’allikat ve akrabasından ve kendüleriyle hukukça müşarik olanlardan ta’yin edebilecekleri vekiller müstesna olmak şartıyla işbu nizamnâme mucibince Divân-ı Ahkâmı ‘Adliye Nezaret-i celilesinin ruhsat-ı resmiyesini istihsal etmeyenlerin mahâkim-i nizâmiyyede da’va vekâleti etmeleri memnu’dur”. Bknz. *Düstur*, Tertib I, C. III, 198.

⁶⁹² Aday, 1994, 28.

müvekkillerinin hukuklarını yeterli derecede koruyamadıkları, görevlerini suistimal ettikleri, tekelleşmeden kaynaklanan zorunluluktan dolayı belirlenen ücretin dışında ek ücret istemeleri ile ilgili olarak da şikayetler olduğunu, yeterli Hukuk Mektebi mezunu olmaması nedeniyle de hukukunu aramak isteyen kimselerin zor duruma düşmesine de neden olduğuna dair ifadeler kullanılarak bu maddelerin fesh edilmesi talep edilmiştir.⁶⁹³ Bununla birlikte vilayet ve sancaklarda şahadetnameli dava vekillerinin az olması kazalarda ise nadiren bulunması sebebiyle de hakkını aramak isteyen kimselerin zor duruma düşmesi söz konusu olmuştur.⁶⁹⁴

Ayrıca nizamname hükümlerindeki bu durum Mecelle'nin 1459 ve 1516'nci⁶⁹⁵ hükümlerine de ters düşmektedir. Şöyle ki bu maddeler açıklanırken herkesin, istediği kimseyi kendini temsil etmesi için serbestçe atayabileceği sonucu çıkarılmış bu durumda Dava Vekilleri Nizamnâmesi ile çelişmekte olduğu söylenmiştir.⁶⁹⁶ Bu İrade-i Seniyye ile de bu çelişikliğe son veriliyor ve artık ceza davaları hariç hukuk ve ticaret davalarında herkes dilediğini vekil edebilir hale getiriliyordu.⁶⁹⁷ Böylece hukuk ve ticaret davalarında dava vekilliği hususunda Mecelle'nin "Kitab'ül-Vekâlet"⁶⁹⁸ bölümünde yer alanlar hükümler uygulanmaya başlandı. Bu durum ise dava vekilleri hakkında denetim unsurunun ortadan kalkmasına neden olduğu için bu açık Mecelle'de yer alan "tabib-i cahil" in meslekten men edilmesi ile ilgili hükmün kıyasen dava vekillerine de uygulanabilir olmasıyla kapatılmaya çalışılmıştır.⁶⁹⁹

Böyle bir değişikliğe gitmekle birlikte ceza davalarında cinayetle suçlanan kimse için ya bizzat kendisi ya da mahkeme tarafından ruhsatnameli dava vekili tayin edilmek zorundaydı.⁷⁰⁰ Bununla birlikte ruhsatnameli dava vekilleri bulunmayan yerlere de dışarıdan vekil getirilmekteydi. Bu durum kanun hükümlerine aykırı olduğu için Usûl-i

⁶⁹³ BOA, ŞD. 2508/36 (1305 R 14/30 Aralık 1887); Demirel, 2008, 278-279; Battal, Erdem, 1985, 678.

⁶⁹⁴ BOA, ŞD. 2551/11 (1307 B 26/18 Mart 1890).

⁶⁹⁵ "bin dört yüz elli dokuzuncu madde, bir kimse bi'z-zat yapabileceği hususlarda ve mu'âmelâta dair olan her hakkın ifa ve istiyfasında başkasını tevkîl edebilir"

"bin beş yüz on altıncı madde, müdde'î ve müdde'â 'aleyhden her biri dilediğini husumete tevkîl edebilir, diğerinin rızası şart değildir". Bknz. Berki, 1968, 304, 318.

⁶⁹⁶ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 20; Halim, 1953, 237.

⁶⁹⁷ Demirel, 2008, 278-279; Koruklu, A. (1954, Temmuz). Dava Vekilliği Mesleği. AD, Yıl 36, S. 7, 658; Özkent, 1938, 13-14; Toprak, 1994, 44-45; Özkent, 1937, 10; Aday, 1994, 28; Rıza Nur, 1933, 252.

⁶⁹⁸ Berki, 1968, 300- 320; Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkam*. 466-572.

⁶⁹⁹ Aday, 1994, 28.

⁷⁰⁰ Demirel, 2008, 286.

Muhakemat-ı Cezaiyye Kanûnun 250. maddesine ilave yapılma gereği hissedilmiştir. Yapılan ilave ile birlikte artık dava vekili olmayan yerlerde veya cinayetle suçlanan kimsenin kendisine dava vekili tayin edemediği durumlarda mahkemenin kararı ile dışarıdan biri veya mahkeme katiplerinden birinin vekil olarak davaya girmesi kararı alınmıştır.⁷⁰¹

Geriye doğru atılmış bir adım olarak görülen İrade-i Seniye eleştirilere maruz kaldığı gibi dönemin önemli isimlerinden Ali Şehbaz gibi kimseler tarafından da kabul görülmüş ve Ali Şehbaz tarafından iradenin zorunlu bir tedbir olduğunun dile getirmesi meslek mensupları ile münakaşalarına sebebiyet vermiştir.⁷⁰²

Kabul gören tutumların karşısında bir de haksızlık olarak gören bir grup vardır ki bunlarda avukatlara özel hakları ortadan kaldıran bu irade-i seniyye karşı verilen mücadelede yer almışlardır. Şöyle ki İstanbul Dava Vekilleri Cemiyeti Heyet-i Daimesi gündemine beş madde alarak padişahın bu iradesini iptal etmesi için mücadele vermiştir. Bu beş maddeye baktığımızda; “umumi heyeti içtimaa davetle bütçe için mezuniyet almak, bir adet ahlak sicili defteri tanzim etmek, bir hukuki müşavere heyeti kurmak, inhisarın geri alınması ve iç tüzüğün tasdikini Adliyye Nezareti'nden istemek, adliyyedeki cemiyet odasının tanzimi için tedbir düşünmek”tir.

Dördüncü madde de yer alan inhisarın geri alınması ifadesiyle avukatlara özel olan hakların geri alınmak istenildiği gösterilmektedir. Ayrıca 1875 yılında çıkarılan Mahâkim-i Nizamiyye Dava Vekilleri Nizamnâmesi ile ruhsatsız dava vekilliği yapmanın yasaklandığı ve bu yasağın 1884 yılında Dava Vekillerinin İmtihanına Dair Nizamnâme ile güçlendirildiği ancak böyle bir irade-i seniyye ile yapılan tüm düzenlemelerin, denetimliliğin zarara uğrayacağı da savunulmuştur.⁷⁰³ Ancak verilen bu mücadele Cumhuriyet'ten önce bir sonuç vermemiştir.⁷⁰⁴

⁷⁰¹ BOA, ŞD. 2535/8 (1307 B 26/18 Mart 1890); BOA, Y. A. RES. 48/32 (1306 Za 24/22 Temmuz 1889); BOA, MV. 34/7 (1305 Za 02/11 Temmuz 1888).

⁷⁰² Sağnak, Boralıdağ, 1939, 21; Yovanaki Yorgiyadis. Meslek-i Muhamat. *Muhamat Dergisi*, Nr. 2, 56-58.

⁷⁰³ Esirgen, 2014, 749.

⁷⁰⁴ Bölükbaşı, 1988, 38.

Sonuç olarak bu irade ile dava vekili olabilmek için istenilen şahadetnameye sahip olma şartı ortadan kaldırıldı.⁷⁰⁵ Böylece yine şahadetsiz dava vekilliği meşru hale getirildi⁷⁰⁶ ve bu durum bilgisiz, meslek ahlakına sahip olmayan, yalancı kimselerin dava vekilliği yapmasının da yolunu açmış oldu.⁷⁰⁷ Ayrıca bu irade diplomalı ve diplomasız dava vekilleri arasında kavganın da devam etmesine sebebiyet verilmiştir.⁷⁰⁸

15 Mayıs 1923 (15 Mayıs 1339) tarihine gelindiğinde ise çıkarılan bir tamimle bu durum daha da kötüleştirilmiş ve hem ceza hem şer'î hem de sulh mahkemelerindeki her davada herkesin vekalet yapabileceği ilkesi kabul edilmiştir.⁷⁰⁹

3. 6. 1891 Girit Vilayeti Dava Vekilleri Hakkında Nizamnâme

Bir özel toplam 49 maddeden oluşan nizamname, giriş (md. 1-2), evsaf ve şeraiti vekalet (md. 3-6), komisyon heyeti (md. 7-10), vazife-i imtihan (md. 11-24), komisyonun defterleri (md. 25-26), dava vekillerinin vazife ve mes'uliyetleri (md. 27-32), mes'uliyet (md. 33-39), deavi-i hukukiye ve ticariye ücreti vekaletleri (md. 40-43), mevadd-ı cezaiyye ücretleri (md. 44-46), ücretlerin suret-i istifası (md. 47-49) bölümlerini içermektedir.⁷¹⁰

Nizamnamenin birinci maddesinde vekillik yapacak kimsenin belirli özelliklere sahip olması gerekliliği bildirilirken üçüncü maddede bu özelliklerin neler olduğu açıklanmıştır. Şöyle ki öncelikli olarak, vekil olmak isteyen kişi bir haftadan fazla hapis, geçici sürgün, memuriyetten çıkarılma, para cezası veya idam, kürek, kalebentlik, müebbet sürgün, rütbe ve memuriyetten mahrumiyet, medeni hukuktan düşürülme gibi cezalardan mahkum olmamış olması ikinci olarak, ahali arasında kötü bir durumla ünlenmemiş olması üçüncü olarak, tüccar olup da iflas etmemiş olması veya iflas sonrasında itibarı iade edilmiş olması dördüncü olarak, Mekteb-i Hukuk-ı Şahaneden veya Adliyye Nezaretinden tasdik edilerek verilmiş şahadetnameye sahip olması son olarak da, yirmi beş yaşını bitirmiş olması gerekmektedir:

⁷⁰⁵ Centel, 1984, 36.

⁷⁰⁶ Esirgen, 2014, 749; Yörük, 2008, 64.

⁷⁰⁷ Güner, 2002, 33.

⁷⁰⁸ Toprak, 1994, 45.

⁷⁰⁹ Aday, 1994, 28.

⁷¹⁰ *Düstur*, Tertip I, C. VI, 1168-1175.

“üçüncü madde, da’va vekâletinde bulunacak olanlar evvela mücâzât-ı te’dibiyye veyahud terhibiyyeden hiç bir ceza ile mahkûm olmamış saniyen beyne’l-ahâlî sû-i hâl ile müştehir bulunmamış salisen tüccardan bulunubda i’lanı iflas etmemiş veyahud ba’d-e’l-iflas iadei i’tibar eylemiş rabian Mekteb-i Hukuk-i Şahaneden veya ‘Adliyye Nezaretinden i’ta ve tasdik edilmiş bir şahâdetnâmeyi hâ’iz bulunmuş hamisen yirmi beş yaşını tekmîl etmiş olmak lazımdır”⁷¹¹

Girit nizami mahkemelerinde vekillik yapacak olan dava vekilleri sınavda aldıkları notlara göre iki sınıftan oluşturulmuş, birinci sınıftan olanlar bidayet ve istinaf mahkemesinde, ikinci sınıftan olanlar da sulh mahkemesinde görülecek davalarda vekillik yapabileceklerdir. Dava vekillerinin şahadetnamelerinde hangi sınıftan oldukları da belirtilecektir:

“dördüncü madde, Girit mahâkim-i nizamiyesinde icrayı vekâlet edecek da’va vekilleri lede’l-imtihan tahakkuk edecek derece-i ehliyyetlerine göre iki sınıftır. Birinci sınıftan olanlar bidayet mahkemeler ile istinaf mahkemesinde ve ikinci sınıftan bulunanlar mahâkim-i sulhiyyede fasıl ve rû’yet olunacak de’aviye vekil olabileceklerdir. Da’va vekillerinin işbu iki sınıftan kangisine ‘ai’d oldukları şahâdetnâmelerinde işaret olunacaktır”⁷¹²

Birinci sınıf dava vekili olmak isteyen kimseler, sınavda Girit Nizamiye Mahkemesine özel kanun ve nizamların her birinden ve Mecelle, Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu, Ticaret-i Berriye ve Bahriyye Kanûnnâmelerinden, ikinci sınıf dava vekili olmak isteyen kimseler de Girit Nizamiye Mahkemesi kanun ve nizamları ile Mecelle ve Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnunun suçlar bölümünden Türkçe veya Rumca olmak üzere üçer sorudan sorumlu olacaklardı:

“on birinci madde, birinci sınıf da’va vekâletine talib olanların imtihanları Girit mahâkim-i nizâmiyyesine mahsus kavanin ve nizamatin her birinde ve Mecelle-i Ahkâm-ı ‘Adliyye ile Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnundan ve Ticareti Berriye ve Bahriyye Kanûnnâmelerinden ve ikinci sınıf da’va vekâleti taliblerinin imtihanları da Girit mahâkim-i nizâmiyyesi kavanin ve nizamati ile Mecelle-i Ahkâm-ı ‘Adliyyeden ve Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnunun kabâih faslından Türkçe veyahud Rumca üçer su’âl irad ile icra kılınır”⁷¹³

Nizamname ilan edildikten sonra dava vekilliği yapmak isteyenlerden diplomaya sahip olanlar diplomalarını ve tercüme-i hal kağıdıyla içindekileri ispat etmeye yetecek evrakı ve ikinci madde gereğince sınava girmeyi istediklerini bildiren dilekçe ile özel komisyona vereceklerdir. Tercüme-i hal kağıdında isim, şöhret, yaş, doğduğu yer, oturduğu yer ve reşit olduğundan beri hangi hizmet ve sanatlarla uğraştığını, hangi okulu

⁷¹¹ *Düstur*, Tertip I, C. VI, 1169.

⁷¹² *Düstur*, Tertip I, C. VI, 1169.

⁷¹³ *Düstur*, Tertip I, C. VI, 1170.

bitirdiğini, hangi dilde okuma ve yazma bildiğini, herhangi bir cezayla mahkum olup olmadığını mahkum olmuşsa ceza derecesinin ne olduğunu, iflas etmişse itibarının iade edilip edilmediğini bildirecek ve yaşını, oturduğu yeri ihtiyar meclisinin şahadetnamesi ile ispat edecektir. Darülfünun veya hukuk mektebi diplomasına sahip olmayıp da sınavla şahadetname almak isteyenler dilekçe ile komisyona başvuracak ve tercüme-i hal kağıtlarını geçen maddede açıklanan yönteme göre düzenleyerek delilleriyle birlikte komisyona vereceklerdir:

“beşinci madde, işbu nizamnâmenin neşrinden sonra da’va vekâletini ifa etmek isteyenlerden diplomayı hâ’iz olanlar diplomalarını ve tercüme-i hâl varakası ile mündericatını isbata kâfi evrakı ve ikinci madde mucibince imtihana talib olduklarını bâ-istid’aname komisyonu mahsusuna i’ta edeceklerdir. Tercüme-i hâl varakasında isim ve şöhet ve sinn ve mahall-i velâdet ve ikametini ve sinni rüşte vusûlünden beri ne hizmet ve san’atla iştigal eylediğini ve kangî mektebden neş’et edib kangî lisanda kırâ’at ve kitabeti bulunduğunu ve bir cezayı kanûni ile mahkûm olub olmadığını ve mahkûm olduğu halde cezasının derecesi ve i’lanı iflas etmiş ise iadei i’tibar edib etmediğini beyan edecek ve sinni ile ahvalini mahallesi ihtiyar meclisinin şahâdetnâmesi ile isbat edecektir”

“altıncı madde, Darü’l-fünûn veya hukuk mektebi diplomasını hâ’iz olmayımda imtihan ile şahâdetnâme ahz etmek isteyenler istid’aname ile komisyona müraca’at eyleyecek ve tercümeihal varakalarını madde-i sâbıkada gösterilen usûle tevfiқан tanzîm ve imlâ ve evrak-ı müsbitesi ile beraber komisyona i’ta edeceklerdir”⁷¹⁴

Nizamnamedeki önemli bir başka husussa dava vekili olmuş bir kimsenin mahkeme karşısındaki tutumudur. Eğer vekil terbiye ve ölçüsünü aşma cüretinde bulunursa bir adet yirmi kuruş değerinde gümüş paradan bir Osmanlı altınına kadar para cezasına çarptırılır:

“otuz dördüncü madde, da’va vekilleri mahkeme huzurunda edeb ve i’tidâli tecavüz ettikleri halde bir ‘aded sîm mecîdiyyeden bir Osmanlı altınına kadar cezayı nakdî i’tasıyla mahkûm olurlar”⁷¹⁵

Bir vekil üzerine aldığı davanın takibinde acele etmeyip de ilgisizliği müvekkili tarafından şikayet edilirse, birinci defa da mahkeme başkanı tarafından uyarılır. İsterse başka bir davada olsun bu ihmali tekrar ederse memurlara uygulanan disiplin cezasının uygulanması gerekir. Üçüncü defa görülecek ihmalciliği, bağlı olduğu mahkeme başkanının yazı ile bildirmesi üzerine özel komisyonca işin derecesine göre on beş günden altı aya kadar vekaletine ara verilir:

⁷¹⁴ *Düstur*, Tertip I, C. VI, 1169-1170.

⁷¹⁵ *Düstur*, Tertip I, C. VI, 1173.

“otuz beşinci madde, bir vekil der-‘uhde ettiği da‘vayı ta‘kîbe müsâra‘at etmeyibde ibraz-ı tekâsül ettiği müvekkili tarafından şikâyet edilir ise birinci defa mahkemenin re‘isi tarafından tenbîh olunur. Velez başka bir da‘vada olsun ihmali tekerrürü tevbihi müstelzim olur. Üçüncü defa görülecek teseyyüb ve betaeti mensub olduğu mahkeme re‘isinin iş‘arı üzerine komisyonu mahsusunca işin derecesine göre on beş günden altı aya kadar tatili vekâlet kararına sebebi müstakill ‘addolunur”⁷¹⁶

Bir vekilin vekaletine ara verme işlemi üç kere tekrarlanırsa o vekil bir daha vekillik yapamaz:

“otuz altıncı madde, üç kere tatili vekâlet ile mahkûm olan da‘va vekili bir daha vekâlet edemez”⁷¹⁷

Böylelikle dava vekilleri için önemli ve açıklayıcı maddeleri içeren Girit Dava Vekilleri Nizamnâmesi de 16 Ocak 1892 (4 Kanûn-ı sâni 1307) tarihinde uygulanmak üzere yayınlanmıştır.⁷¹⁸

3.7. II. Meşrutiyet’in İlanı Sonrası Dava Vekilliği

I. Meşrutiyetin ilanından sonra, vekalet görevi ile ilgili çeşitli kanunlar ve nizamnameler çıkarılmış ve bu nizamnamelerde “tüzük” olarak kabul edilmiştir.⁷¹⁹

16 Eylül 1909 (1 Ramazan 1327-3 Eylül 1325) tarihinde Dava Vekilleri Hakkında Kanûn-ı Muvakkat adıyla iki maddelik bir kanun ilan edilmiştir. Bu kanun ile yabancı hukuk mektebinden mezun olarak Osmanlı mahkemelerinde en az üç seneden beri namusla ve doğrulukla aralıksız olarak vekillik yaptıklarını, ruhsatnameli vekillerden on kişinin ve üç mahkeme başkanının onayıyla -ki bu onay için Türkçe bilme ve adli evrakları düzenleyebilme bilgisine sahip olması gerekmektedir - Dava Vekilleri Cemiyeti Daimesince seçilmiş bir heyet karşısında bir sene içerisinde sınavla ispat edenler adı geçen cemiyetin onayıyla ruhsatnamelerini alabilirler. Hukuk mektebinden mezun olmayıp fakat üç seneden beri namusla ve doğrulukla aralıksız olarak İstanbul’da vekillik yaptıklarını geçen maddeye göre ispat edenler bu nizami kanunun ilanından itibaren bir sene içerisinde sınavla ruhsatname alabilirler. Bu kimselerin sınavı hukuk mektebi öğretmen heyetince

⁷¹⁶ *Düstur*, Tertip I, C. VI, 1173.

⁷¹⁷ *Düstur*, Tertip I, C. VI, 1173.

⁷¹⁸ *Düstur*, Tertip I, C. VI, 1168.

⁷¹⁹ Battal, Erdem, 1985, 678.

cemiyet-i daimededen iki kişinin katılımıyla, pratik bir şekilde yapılacak ve bundan dolayı vergi alınmayacaktır. Sınav oldukları anlaşılan kimseler sınav sonucuna kadar da nizamname emirlerine bağlı olmak şartıyla vekillik yapmaya izinli olacaklardır.⁷²⁰

“birinci madde, mekatib-i hukukiye ecnebiyeden me’zûn olarak mahâkim-i Osmaniyede lâ-akall üç seneden beri ‘iffet ve istikamet dairesinde müstemirren icrayı vekâlet etmekde olduklarını ve sâik lâzime ve ruhsatnameli vekillerden on zat ve üç mahkeme re’isinin şahâdet-i tahrîriyyesiyle ve Türkçe ifade-i merama ve evrak-ı ‘adliyye tanzimine iktidarını da’va vekilleri cem’iyet-i dairesince müntahab bir he’yet-i mümeyyize huzurunda bir sene zarfında bi’l-imtihan isbat eden da’va vekilleri cem’iyet-i mezkûrenin tasdiknamesi üzerine ruhsatname istihsal edebilirler”

“ikinci madde, mekatib-i hukukiyeden me’zûn olmayub fakat üç senedenberi ‘iffet ve istikamet dairesinde ve müstemirren Dersa’adetde icrayı vekâlet etdiklerini madde-i sabıka vechle isbat edenler işbu mevadd-ı nizâmiyyenin tarih neşrinden i’tibaren nihayet bir sene zarfında bi’l-imtihan ruhsatname alabilirler şu kadar ki bunların imtihanı mekteb-i hukuk heyet-i mu’alliminine cem’iyet-i daimededen iki zatın iltihâkıyla ve ‘amelî bir tarzında icra edilecek ve bundan dolayı bir gûnâ resm ve harc alınmayacaktır. Tâlib imtihan oldukları tahakkuk edenler netice-i imtihana kadar dahi nizamnâme-i ahkâmına tabi’ olmak şartıyla ifayı vekâlete me’zûn olacaklardır”⁷²¹

28 Kasım 1909 (16 Zîl-hicce 1327-16 Teşrin-i Sani 1325) tarihinde yayınlanan Adliyye Müfettişlerinin Vezaifi ve Derece-i Salahiyetlerini Mübeyyin Talimatname’yle, dava vekillerinin de denetim ve kontrol altına alınması amaçlanmıştır.⁷²² Dava vekilleri hakkında olacak şikâyet üzerine düzenli baro kurulmuş olan yerlerde baronun dikkatini çekmesiyle işleri takip edecekler ve baro bulunmayan yerlerde bizzat araştırma yaparak sonucu belirleyeceklerdir:

“on üçüncü madde, da’va vekilleri hakkında vuku’bulacak şikâyet üzerine muntazam baro müteşekkil bulunan yerlerde baronun nazar-ı dikkatini celb ile ta’kib-i mu’amele edecekler ve baro bulunmayan yerlerde bi’z-zat tahkikat-ı icra ve neticesini ta’yin eyleyeceklerdir”⁷²³

24 Nisan 1913 (17 Cemaziye’l-evvel 1331-11 Nisan 1329) tarihinde de Sulh Hâkimleri Hakkında Kanûn-ı Muvakkatı ile sulh mahkemelerine tarafların vekil gönderebileceği bununla birlikte vekillik edecek kimse akraba ve dostlarından ise bu kimselerin ücretsiz gelmeleri gerekliliği bildirilmiştir. Taraflardan biri adına vekil olarak bulunduğunu ispat eden kimse müvekkili ile iki şahit tarafından mühürlenmiş veya

⁷²⁰ Özkent, 1940, 90; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 33; Güner, 2002, 33; Toprak, 1994, 46.

⁷²¹ *Düstur*, Tertip II, C. I, 751; *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi*, 1972, 53.

⁷²² Centel, 1984, 36.

⁷²³ *Düstur*, Tertip II, C. II, 36.

imzalanmış mahalle veya köy ihtiyar heyeti tarafından onaylanmış bir vekaletnameye sahip olmak veya hakim karşısında vergisiz sözle vekillik yapmak yeterli olacaktır. Ancak gerektiği zaman anlatacakları dinlenmek üzere davacı ve davalı bizzat mahkemeye çağrılır. Hastalık gibi geçerli engeli varsa hakim zabıt katibini yanında bulundurarak engeli olan kişinin evine giderek ihtiyar heyetinden en az iki kişinin hazır olması durumunda sorgulamasını yapar. Bizzat çağrılmasına karar verilen kimse kayıp olupta kısa süre içerisinde geri dönmesi muhtemelse hakim davanın görülmesini onun dönüşüne kadar erteler, dönüşü çabuk değilse gönderilecek istinabe* kağıdı üzerine oturduğu yerin sulh hakiminin düzenleyeceği sorgu tutanağının gelmesini bekleyebilir.

Dava vekilleri cemiyetinin devamlı olarak kurulduğu yerlerde dava vekilinin oturması uygun olurken cemiyetin kurulmadığı yerlerde dava vekili kabul edilmeyecektir.⁷²⁴

“yirminci madde, sulh mahkemelerine tarafeyn vekil gönderebilirler. Ancak bu vekillerin müvekkillerinin karye veya kasabada mukîm akrabasından veya ehlibasından olmaları ve bilâ-ücret gelmeleri meşrutdur. Tarafeynden biri namına vekâleten isbat-ı vücûd eden şahıs müvekkili ile iki şahid tarafından mahtûm veya mümzâ mahalle veya karye hey’et-i ihtiyâriyyesi tarafından musaddak bir vekâletnameyi hamil olmak veya huzur-ı hâkimde bilâ-harc şifâhen tevkîl edilmek kâfidir. Ancak ‘inde’l-hâce? ifâdâtı istima’ olunmak üzere müdde’i ve müddea ‘aleyh bi’z-zat mahkemeye celb olunur. Hastalık gibi ‘özü-ü şer’i mevcut ise hâkim zabıt kâtibini müstashiben ma’zûrun hanesine ‘azimetle hey’et-i ihtiyâriyyeden lâ-akall iki kişi hazır olduğu halde isticvâbını icra eyler. Bi’z-zat celbine karar verilen taraf gaib olubda müddet-i kalîle zarfında ‘avdeti melhûz ise hâkim da’vanın rü’yet ve faslını anın ‘avdetine kadar te’hir ve sür’at ‘avdeti melhûz değil ise gönderilecek istinâbe varakası üzerine mukîm olduğu mahall sulh hâkiminin tanzim edeceği isticvâb zabtnâmesinin vürûduna ta’lîk eyleyebilir”

“doksan dördüncü madde, muntazaman da’va vekilleri cem’iyetleri teşekkül eden mahallerde da’va vekili ikamesi câ’iz olub cem’iyyet teşekkül etmeyen yerlerde da’va vekili kabul olunmaz...”⁷²⁵

2 Mart 1915 (15 Rebiü’l-ahir 1333-17 Şubat 1330) tarihinde Mahâkim-i Şer’iyyede İcrayı Vekâlet Edebilecekler Hakkında Kanûn çıkarılmıştır. Bu kanunla şer’i mahkemelerde vekillik yapabilmek, Medresetü’l-kuzzat veya Darülfünun-ı Osmani’nin hukuk bölümü mezunlarıyla en az aralıksız olarak beş yıl kadılık ya da müftülük yapmış, bu kabiliyete ve

* İstinâbe; davanın görülmekte olduğu mahkemeye gönderilmek üzere, başka bir yerde bulunan bir şahidin ora mahkemesinde ifadesinin alınması. Bknz. Devellioğlu, 2006, 460.

⁷²⁴ Özkent, 1940, 90; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 50; Güner, 2002, 33.

⁷²⁵ *Düstur*, Tertip II, C. V, 329-330, 348.

tecrübeye sahip olmuş, iyi iş gördüklerinden dolayı şeyhülislamlık makamı tarafından verilmiş mezuniyet belgesine sahip olan kimselerle sınırlandırılmıştır. Ancak Darülfünun hukuk şubesinde yol yordam gereğince sınav yapılarak dava vekilliği şahadetnamesine sahip olan ve aralıksız vekillik yapanlar medresetü'l-kuzzat ders programından kanunlara ait derslerden muaf olmak üzere diğer derslerden adı geçen medresenin öğretmenleri arasından şeyhülislamlıkça seçilerek oluşturulan heyet karşısında kabiliyetlerini sınavla ispat ettikleri durumda vekillik yapabileceklerdir. Bu kabiliyete sahip olmayanların şeri mahkemelerde vekillik yapması yasaktır:⁷²⁶

“birinci madde, mahâkim-i şer’iyyede icrayı vekâlet medresetü’l-kuzzata veya darü’l-fünûn-ı ‘Osmanî hukuk şu’besi me’zûnlarıyla lâ-akall beş sene müddet bi’l-fi’l kadılıkda veya müftilikde bulunub ehliyyet ve kifâyet-i mücerrebelerile hüsn-i hizmetlerine binaen yedlerine makam-ı meşihatden vesikai mezûniyyet i’tası tensib olunan zevata münhasırdır ancak darü’l-fünûn hukuk şu’besince ale’l-usûl imtihanı icra edilerek da’va vekâleti şahâdetnâmesini hâ’iz ve bi’l-fi’l ifayı vekâletle meşgul olanlar medresetü’l- kuzatta ders programından kavanine ‘ai’d dūrûs müstesna olmak üzere diğer derslerden medrese-i mezkûre mu’allimlerinden makam-ı meşihatce intihâb olunacak zevatdan mürekkeb hey’et-i huzurunda bi’l-imtihan isbat ehliyyet etdikleri takdirde icrayı vekâlet edebilirler. İşbu ehliyyeti hâ’iz olmayanlar mahâkim-i şer’iyyede icrayı vekâletden memnû’dur...”⁷²⁷

8 Mart 1915 (21 Rebiü’l-ahir 1332-23 Şubat 1330) tarihli Memalik-i Osmaniyyede Bulunan Ecnebilerin Hukuk ve Vezaifi Hakkında Kanûn-ı Muvakkat ile, Osmanlı ülkesinde olan yabancılar, Kanûn-ı Esâsî ve diğer kanunların Osmanlılara vermiş olduğu siyasi hak ve hukuktan yararlanamamasalar da devletin kanun ve nizamlarında Osmanlı tebaasına özel olmayan özel hukuktan yararlanabileceği söylenilmiştir. Ayrıca bu kanunun ilanından itibaren Osmanlı ülkesinde dava vekilliği, doktorluk, eczacılık, mühendislik ve öğretmenlik gibi meslek sanatlarıyla meşgul olan ve mektep açan, gazete ve dergi yayınlayan yabancıların kazanılmış hakları devletin kanun ve nizamlarına bağlı olmak şartıyla korunmaktadır⁷²⁸ denilmiştir:

“birinci madde, memalik-i Osmaniyyede bulunan ecnebiler Kanûn-ı Esâsî ile kavanin-i sairenin Osmanlılara bahs ettiği hukuk-i siyasiyye ve belediyeden istifade edemezler isede kavanin ve nizam Devlet-i ‘Aliye ile teba’a-i Osmaniyyeye hasredilemeyen hukuk-i hususiyeden müstefid olurlar”.....

⁷²⁶ Toprak, 1994, 46; Sağnak, Boralıdağ, 1939, 47; Özkent, 1940, 90-91.

⁷²⁷ *Düstur*, Tertip II, C. VII, 400-401; *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi*, 1972, 70.

⁷²⁸ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 49.

“madde-i muvakkaten, işbu kanûnun tarih neşrinden memalik-i ‘Osmaniyede da’va vekâleti ve tabâbet ve eczacılık ve mühendislik ve mu’allimlik meslek ve san’atlarıyla iştigal ve mekteb-i güşâd ve gazete ve mecmu’a neşr eyleyen ecnebilerin hukuk müktesebesini kavanîn ve nizâmât devlete itbâ’ şartıyla mahfûzdur”⁷²⁹

3.8. 1921 Dava Vekaleti Ruhsatnamesinin İstihsaline Dair Nizamnâme

18 Ocak 1921 (18 Kanûn-ı sâni 1337) tarihli Dava Vekaleti Ruhsatnamesi İstihsaline Dair Nizamnâme’nin⁷³⁰ en önemli tarafı bütün mahkemelerde dava vekaleti yapmak isteyen kimselerin ruhsatname almak zorunda olması ve bu nizamnamenin ilanından sonra ruhsatnamesi olmayan kimselerin vekillik yapmasının yasak olmasıdır:

“birinci madde, bi’l-‘umûm mahâkimde da’va vekâleti icra etmek isteyenler ruhsatname istihsaline mecburdur”

“ikinci madde, işbu nizamnâmenin neşrinden sonra ruhsatnamesiz icrayı vekâlet memnû’dur”⁷³¹

Dava vekili sınavına girmek veya ruhsatname almak isteyenlerin; yirmi yaşını bitirmiş, iyi hal sahibi, küçük suç ve cinayet gibi durumlardan mahkûm olmamış, Osmanlı tebaası, açıkta memur ise önceden bulunduğu memuriyetlerde borcu ve ilişkisi olmadığını kanıtlayan resmi belgeye sahip olmaları şarttır:

“beşinci madde, da’va vekili imtihanına dâhil olmak veyahud ruhsatname almak isteyenler; yirmi yaşını ikmal etmiş ve hüsn-i hâl ashabından olup cünha ve cinayetle mahkûm olmamış teba’a-yı Devlet-i ‘Aliyyeden bulunmuş olduklarını ve açıkta me’mûrînden ise sâbikan bulunduğu me’mûriyetlerde zimmet ve ilişkileri olmadığını vesâiki resmiye ile isbat etmeleri şarttır”⁷³²

Memur olan kimseler istenilen özelliklere sahip olsalar dahi onlara ruhsatname verilmesi uygun değildir.

Dava vekaleti ruhsatnamesi; Adliye Vekaleti tarafından oluşturulmuş kurul karşısında veya vilayet, evliye merkezleri komisyonu adliyesince yapılacak sınavda kabiliyetlerini gösterecek kimselere verilir. Vilayet ve evliye adliye komisyonundan sınava

⁷²⁹ *Düstur*, Tertip II, C. VII, 458-459.

⁷³⁰ *Düstur*, Tertip III, C. I, 192-194; *Türkiye’de Savunma Mesleğinin Gelişimi*, 1972, 57-58.

⁷³¹ *Düstur*, Tertip III, C. I, 192.

⁷³² *Düstur*, Tertip III, C. I, 192.

girmek isteyenler için sınav soruları adliye vekaleti tarafından hukuki işler müdürünün başkanlığında umûr-i cezaiyye ve eytam ve kalemi mahsus müdürlerinden oluşan bir komisyonca hazırlanacak ve gönderilecektir:

“üçüncü madde, da’va vekâleti ruhsatnamesi; ‘Adliyye Vekâleti nezdinde müteşekkil he’yet-i mümeyyize huzurunda veyahud vilayet ve elviye merkezleri encümeni ‘adliyyesince icra kılınacak imtihan üzerine ibrâz-ı ehliyyet edenlere verilir”

“altıncı madde, vilayat ve elviye ‘adliyye encümenlerinden imtihanları icra kılınacak talibler için imtihan su’âlleri ‘Adliyye vekâleti nezdinde umûr-i hukukiyye müdirinin riyaseti altında umûr-i cezaiyye ve eytâm ve kalemi mahsus müdirlerinden müteşekkil komisyonca tertib ve irsal kılınır”⁷³³

Nizamnamenin en dikkat çekici maddesi ise, 13 Ocak 1876 (16 Zîl-hicce 1292)* tarihinde ilan edilmiş olan Dava Vekilleri Nizamnâmesi’nin bu nizamnameye aykırı olan hükümleri kaldırılmıştır hükmüdür:

“on üçüncü madde, mukaddemâ 16 Zîl-hicce 1292 tarihinde neşredilmiş olan da’va vekilleri nizamnâmesinin işbu nizamnâmeye mugayir olan ahkâmı mülğadır”⁷³⁴

Bundan sonraki süreci ise Cumhuriyet dönemi devralmış ve 1924 tarihli Muhamat Kanûnu ile avukatlık ilk kez bir meslek haline getirilirken, Türklere de özel olan bir meslek haline getirilmiştir.⁷³⁵

⁷³³ *Düstur*, Tertip III, C. I, 192.

* Said Paşa dava vekilleri nizamnamesi ile ilgili olarak nizamnamenin 1291 senesinde düzenlendiğini ancak *Düstur*’un üçüncü cildinin 198-209. sayfalarında yayınlanmasının 1292 senesinde olduğunu bildirmektedir. Bknz. *BOA*, Y.EE 83/ 22 (1306 Z 02/30 Temmuz 1889).

⁷³⁴ *Düstur*, Tertip III, C. I, 193.

⁷³⁵ Sağnak, Boralıdağ, 1939, 49; Aday, 1994, 28.

SONUÇ

Günümüzde, hak ve yasa işlerinde isteyenlere yol göstermeyi, mahkemelerde, devlet dairelerinde başkalarının hakkını aramayı, korumayı meslek edinen ve bunun için yasanın gerektirdiği şartları taşıyan kimse⁷³⁶ olarak tanımlanan avukat teriminin Osmanlı Devleti'ndeki karşılığını öncelikli olarak arzuhalciler karşılamaktaydı. Şöyle ki arzuhalciler günümüz avukatları gibi hakim karşısında müvekkilin savunmasını yapmak yerine savunmayı yazılı dilekçe ile gerçekleştirmektedirler. Sözlü savunmada yer alan kimseler ise uzun süre kadı'nın yanında çalışmış işin gereklerini öğrenmiş olan muhzirler olmuştur. Eğitimsiz, konu hakkında bilgisi olmayan ayak kavafı, yalancı müzevir olarak adlandırılan kimselerin de savunma işine girmesiyle savunma kurumunda kaos oluşmuştur. Osmanlı Devleti bu düzensizliği engellemek için çeşitli çalışmalar yaparak savunucunun adını koymuş ve adli yapıdaki savunma sistemini güçlendirmiştir. Resmi olarakta varlığını kabul ettiği savunmacıya dava vekili, bu mesleğe dava vekâleti, dava vekilleri topluluğuna da dava vekilleri cemiyeti denilmiştir. Dava vekilleri, günümüz sisteminde olduğu gibi adli sistemin sınırlamış olduğu çerçevede anlaşma yaparak müvekkillerin savunmasını üstlenmektedirler. Savunma işlemi de kanun çerçevesinde gerçekleşmekte ve kanun dışına çıkan dava vekilleri cezalandırılmaktadır.

Dava vekilleri cemiyeti ise günümüzde olduğu gibi avukatların haklarını korumak, meslek içindeki düzeni sağlamak gibi unsurları içinde barındırmaktaydı. Hatta günümüzdeki gibi ihtiyacı olanlara ücretsiz dava vekili tayin etmek gibi görevleri de bulunmaktadır.

Dava vekâleti için kurulmuş olan bu teşkilatlı yapı için en temel unsur olan eğitim unsuru da eklenmiş ve dava vekili yetiştirmek için Hukuk Mektebi de kurulmuştur. Böylece adli yapıdaki savunma sistemi eğitilmiş, yetkin, kabiliyetli kimselere bırakılmıştır.

1875 yılında resmi olarak kabul gören dava vekili, cumhuriyet döneminde muhami günümüzde ise, Fransız kökenli bir terim olan avukat ismini almıştır. Ancak savunma

⁷³⁶ Türk Dil Kurumu, *Güncel Sözlük*, (www.tdk.gov.tr)

yapan kimsenin ismi belirli tarihlerde değişmek ve gelişmekle birlikte tüm terimler 1875 yılında temelleri atılmış olan dava vekilini temsil etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Adli Modernleşme Sürecinde Avukatlık Mesleği adlı tezimizde adli modernleşme süreci Tanzimat Dönemi kanunları ele alınarak işlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde değişmek ve gelişmek için çaba sarfettiği ve bu çabanın sonucunda hukuk alanında resepsiyon yaparak diğer kurumlarına da yenilikler getirdiği görölmektedir. Her aşama da, her yeni kanunla eksiklikler tamamlanmaya ve bunun sonucunda da modern kurumlar oluşturulmaya çalışmıştır. Resepsiyon hareketi, dönemin koşulları içerisinde, kendi inanç ve kültürü doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalışılmış ve iktibas yapılan kanunlar Osmanlı Devleti'nin devlet yapısına uygun hale getirmeye çalışmıştır. Bu kanunların avukatlık mesleği açısından önemi ise, adli yapıdaki modernleşmenin savunma ihtiyacında oluşan farklılıkları da Osmanlı Devleti'ne göstermiş olması ve Osmanlı Devleti'nin de bu unsuru göz ardı etmemiş olmasıdır.

Dava vekilliği mesleğinin temelleri ele alınırken, öncelikli olarak Osmanlı Devleti'nin, adli örgütünü İslam adli teşkilatını örnek alarak oluşturduğu için İslam Adli teşkilatında varolan ve Osmanlı Devleti'nin de yararlandığı ifta kurumu ve vekil-i müsahharlar incelenmiştir. Daha sonrasında ise, hukuk resepsiyonu ile oluşturulan kanunlarda vekillerle ilgili maddelerin olup olmadığı incelenmiştir. İncelemeler sonucunda ise, dava vekillerinin isimleri geçmemekle birlikte savunma içerisinde yer alan arzuhalciler, İslam adli sistemi içerisinde gelen vekillerle ilgili düzenlemeler yapılarak dava vekilliğine atıflarda bulunulduğu görölmüştür. Bu atıfların önemi ise, Osmanlı Devleti'nin adli sistemi içerisinde artık savunmacılara da önem verdiğini göstermesidir. Ayrıca Nizamiye Mahkemelerinin kurulmasıyla mahkemelerde davalı ve davacıları savunacak kimselerin yer almasının zorunluluk haline getirilmesi de dava vekilliği mesleğinin Osmanlı Devleti'nde meslek olarak yerini almasında büyük önem taşımıştır.

1875 Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti Nizamnamesi ile dava vekiliği, doktor, eczacı, mühendis vb. meslekler gibi meslek olarak görölmüştür. 1875 yılından sonra çıkarılan nizamnamelerle de dava vekilliği mesleği ile ilgili yeni düzenlemeler yaparak mesleki eksiklerin tamamlanması, mesleğin Osmanlı Devleti'nde yaygınlaşması için

adımlar atılmıştır. 1886 yılında çıkarılan İrade-i Seniyye ile ise, mesleki gerileme söz konusu olmuştur. Sonuç olarak, hukuk alanında yapılan resepsiyonla birlikte Osmanlı Devleti dava vekâleti mesleğini tanımış ve günümüzde varolan avukatlık mesleğinin temellerini atarak avukatlık mesleğinin mesleki varlığını, oluşumunu başlatmıştır.





KAYNAKÇA

1. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi (HR.MKT.); 277/67.

İrade-i Dahiliye (İ.DH); 797/64624.

İrade-i Şûrâ-yı Devlet (İ. ŞD); 42/2204; 71/4151; 72/4253.

Maarif Nezâreti Evrakı (MF. MKT); 1176/31; 622/15; 461/47; 794/38; 450/51; 517/52.

Meclis-i Mahsus (İ.MMS); 134/5728; 86/3700.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.); 12/14; 34/7; 52/38.

Muhabberât ve Tensîkât Müdüriyeti Belgeleri (DH.EUM.MTK); 74/1.

Sadaret Divân-ı Hümâyûn Mukavelename (A.) DVN. MKL); 7/14; 7/10; 8/9; 8/24; 10/24; 10/22.

Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler (A.)MKT.UM); 437/58.

Şurâ-yı Devlet Evrakı (ŞD.); 2472/19; 2460/36; 2466/16; 2469/45; 2508/36; 2535/8; 2551/11.

Yıldız Esas Evrak (Y.EE); 83/22.

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES); 48/32.

Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Maarif Nezareti Maruzatı (Y.PRK.MF.); 1/3.

2. SÜRELİ YAYINLAR

Ceride-i Adliye, Nr. 1

Ceride-i Mahâkim, Nr. 24; 44; 52; 101; 229; 269; 276; 553

Takvim-i Vakayi, 7 Cemaziyelahir 1281, defa 773

Takvim-i Vakayi, 8 Ramazan 1291, Nr. 1692

Ş. ŞEKİB, Tarihçe-i Muhamat. *Muhamat*, 10 Teşrinisani 1327, S. 5

Muhtar Bey, Memleketimizde: Da'va Vekaleti, Avukatlık, Muhamilik. *Muhamat*, Nr. 2(4)

Artin Toptaş, Memleketimizde: Da'va Vekaleti, Avukatlık, Muhamilik. *Muhamat*, Nr. 2(6)

Yovanaki Yorgiyadis, Meslek-i Muhamat. *Muhamat*, Nr.2

3. DÜSTURLAR

- Düstur*, Tertib I, C. I, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1289
- Düstur*, Tertib I, C. III, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1289.
- Düstur*, Tertib I, C. Zeyl III, Matbaa-yı Âmire, İstanbul.
- Düstur*, Tertip I, C. IV, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1290.
- Düstur*, Tertip I, C. Zeyl IV, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1302.
- Düstur*, Tertip I, C. V, Ankara Başvekalet Matbaası, Ankara 1301-1305.
- Düstur*, Tertip, I C. VI, Devlet Matbaası, Ankara 1304- 1312.
- Düstur*, Tertip II, C. I, Dersaadet Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1329.
- Düstur*, Tertip II, C. II, Dersaadet Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1330.
- Düstur*, Tertip II, C. V, Dersaadet Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1332.
- Düstur*, Tertip II, C. VII, Dersaadet Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1336.
- Düstur*, Tertip III, C. I-IV, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929.

4. TELİF VE TETKİK ESERLER

- Abdurrahman Şeref. (2012, Ocak). *Tarih Musahabeleri*. (Birinci Basım). Kapı Yayın.
- Aday, N. (1994). *Avukatlık Hukukun Genel Esasları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ahmed Lütfi. (1304). *Mirat-ı Adalet yahud Tarihçe 'Adliye Devlet-i 'Aliyye*.
- Ahmet Lütfi Efendi Tarihi. (1989). C. XII. (haz. Münir Aktepe). Ankara: TTK.
- Ahmet Lütfi. (1997). *Osmanlı Adalet Düzeni*. (çev. E. Beylem). İstanbul: Marifet Yayınları.
- Akgönenc, O. (1988). Savunmanın Tarihi Gelişmesi Üstüne Düşünceler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 1, 16-19.
- Akgündüz, A. (1987). 1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnâmesinin Hukukî Kaynakları, Tatbik Şekli ve Men-i İrtikab Kanunnâmesi. *Belleten*, 51(199),153-191.
- Akgündüz, A. (1986, Nisan). İslam ve Osmanlı Hukukunda Gıyapta Yargılama Müessesesi. *Belleten*, L(196), Ankara, 169-199.
- Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, S. N. (2010). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul.

- Akgündüz, A. (1998). Husumet. *İA*, C. 18, 417-418.
- Akyıldız, A. (2010). Şûra-yı Devlet. *İA*, C. 39, 236-239.
- Akyılmaz, G. (1996, Kasım). Tanzimat'tan Önce Avukatlık Müessesesi. *Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi*, Yıl 1(12), Ankara, 16-17.
- Albayrak, S. (1973). *Budin Kanunnamesi ve Osmanlı Toprak Meselesi*. Tercüman 1001 Temel Eser.
- Ali Galip. (1931, Nisan). Bizim Tarih. *İstanbul Barosu Mecmuası*, Sene 5(52-4), 161-164.
- Ali Haydar Efendi. *Dürrü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkam*. C. 3, Gül Neşriyat.
- Altınay, A. R. (1998). *Eski İstanbul*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anadol, C. , Abbaslı, N. , Abbasova, F. (2007). *Türk Kültürü ve Medeniyeti*. (İkinci Baskı). İstanbul: Bilge Karınca.
- Apaydın, B. (2009). *Kapitülasyonların Osmanlı-Türk Adli ve İdari Modernleşmesine Etkisi*, Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Arıkan, G. (1994, 31 Ekim-3 Kasım 1989). Osmanlılarda Tanzimat Döneminde Kadınlarla İlgili Gelişmeler. *Tanzimat'ın 150. Yılında Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: TTK, 323-329.
- Arsebük, E. (1943). Türkiye'de Medeni Hukukun İnkişaf Safhası. *AÜHFD*, 7-19.
- Arsılay, Y. (2015). *Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Okullar (1876-1908)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Atar, F. *İslam Adliye Teşkilatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Atar, F. (1995). Fetva. *İA*, C. 12, 486-496.
- Aybay, R. (1985). Anayasal Metinlerde Egemenlik. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 40-44.
- Aydın, M. A. (1991). Arazi Kanunnâmesi. *İA*, C. 3, 346-347.
- Aydın, M. A. (1992). Batılılaştırma. *İA*, C. 5, 162-167.
- Aydın, M. A. (1998). Hukûk-ı Âile Kararnâmesi. *İA*, C. 18, 314-318.
- Aydın, M. A. (1992). *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Aydın, M. A. (1999). İslam-Osmanlı Aile Hukukunun Kanunlaştırılması ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi. *Osmanlı*, C. 6, Teşkilat, G. Eren, Editör, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 493-503.
- Aydın, M. A. (2007). *Türk Hukuk Tarihi*. (Altıncı Baskı). İstanbul: Hars Yayıncılık.
- Aydın, M. A. (2014). *Osmanlı Devletinde Hukuk ve Adalet*. İstanbul: Klasik.

- Aytekin, E. A. (2005). Hukuk, Tarih ve Tarihyazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi'ne Yönelik Yaklaşımlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), 723-744.
- Azrak, Ü. (1985). Tanzimat'tan Sonra Resepsiyon. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: İletişim Yayınları, 602-606.
- Baktır, M. (1997, 9-11 Haziran 1995). Mecelle'nin Külli Kaideleri ve Ahmet Cevdet Paşa. *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan, Sempozyum*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Balak, M. M. (2009). *Türkiye'de Avukatlık Mesleği Tarihi ve Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Balta, T. B. (1970). *İdare Hukukuna Giriş 1*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1940). *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Barkan, Ö. L. (1980, Kasım). *Türkiye'de Toprak Meselesi*. (Birinci Baskı). Toplu Eserler 1 İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Battal, Ş. , Erdem, N. (1985). Avukatlık Mesleğinin Türkiye'deki Tarihçesi. *Ankara Barosu Dergisi*, S. 5-6, 675-685.
- Bayram, S. (2012). Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, (dergipark.ulakbim.gov.tr 20-11-2016).
- Belgesay, M. R. (1999). Tanzimat ve Adliye Teşkilatı. *Tanzimat I*, İstanbul: MEB, 211-220.
- Belgesay, M. R. (1946). Mecellenin Külli Kaideleri ve Yeni Hukuk. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 12(2-3), 561-608.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. (çev. A. Kuyaş). İstanbul: YKY.
- Berkes, N. (2013). *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: YKY.
- Berki, A. H. (1986). *Açıklamalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*. İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Betil, A. (1978). 100. Yılında Bir Baro. *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 52, 24-35.
- Bilgen, P. (1991, Eylül). Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk Devleti Fikri ve 3 Mayıs 1840 Tarihli Ceza Kanunname-i Hümayûnu. *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, S. 2, İstanbul: Bayrak Yayın, 63-76.
- Bingöl, S. (1999). Tanzimat Sonrası Taşra ve Merkezde Yargı Reformu. *Osmanlı*, C. 6, Teşkilat, G. Eren, Editör, Yeni Türkiye Yayınları, 533-545.
- Bingöl, S. (2004). *Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Bozkurt, G. (1993, 13-14 Mayıs 1993). Türkiye’de Hukuk Öğretiminin Tarihçesi. *Hukuk Öğretimi Sempozyumu*, A. Güriz, Editör, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 51-65.
- Bozkurt, G. (1994, 31 Ekim-3 Kasım 1989). Tanzimat ve Hukuk. *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: TTK, 271-277.
- Bozkurt, G. (2010). *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*. Ankara: TTK.
- Bölükbaşı, S. N. (1988). Ülkemizde Avukatlık ve Savunma. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 29-42.
- Börü, L. (2006). *Medeni Usûl Hukukunda Davaya Vekâlet Ehliyeti*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara.
- Can, C. (2012, Mart). *Türk Hukukunun Kökenleri ve Türk Hukuk Devrimi*. (Birinci Basım). Kaynak Yayınları.
- Canatar, M. , Baş, Y. (1998). Şûrâ-yı Devlet Teşkilatı ve Tarihi Gelişimi. *OTAM*. S. 9, 111-148.
- Centel, Başar N. (1984). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî*. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.
- Centel, N. , Zafer, H. (2008). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. (Altınca Bası). İstanbul: Beta Yayın.
- Centel, N. , Zafer, H. , Çakmut, Ö. (2011). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. (Yedinci Bası). İstanbul: Beta Yayın.
- Cevdet Paşa. *Tezâkir*. 1-12, (İkinci Baskı). (çev. C. Baysun). Ankara: TTK.
- Ceza Kanûnnâme-i Hümayûnu*, 9 Muharrem Nr. 112, 79-80.
- Cin, H. (1966). Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu. *AÜHFD*, 22(1), 745-798.
- Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Cin, H. (1978). *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cin, H. (1992). Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri. *150. Yılında Tanzimat*, (haz. H. D. Yıldız), Ankara: TTK, 11-32.
- Cin, H. , Akgündüz, A. (1989). *Türk Hukuk Tarihi (Kamu Hukuku)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Cin, H. , Akgündüz A. (1989). *Türk Hukuk Tarihi (Özel Hukuk)*. C. 2 Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Cin, H. , Akyılmaz, G. (2009). *Türk Hukuk Tarihi*. (Üçüncü Baskı). Konya: Sayram Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (1997). *Türkiye’de Hukuk Mesleği*. (Birinci Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çadircı, M. (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: TTK.

- Çapanoğlu, M. S. (1942, Mart-Nisan). Yenicami Arzuhalçileri. *Yeni Türk İstanbul Halkevleri Mecmuası*, 10(111-112 / 3-4), 12-16.
- Çapanoğlu, M. S. (1951, Ocak). Eski Arzuhalçiler. *Resimli Tarih Mecmuası*, II(24), 1174-1175.
- Çeker, O. (1985). *Arazi Kanunnamesi*. İstanbul: Ebru Yayınları.
- Çeker, O. (2012). *Aile Hukuku Kararnamesi*. Konya: Mehîr Yayın.
- Çelik, A. G. (2000). 5 Nisan Avukatlar Günü. *Türkiye Barolar Birliğı Dergisi*, S. 1, 160-166.
- Çelik, Y. (2013). *Şeyhü'l-Vüzera Koca Hüsrev Paşa*, Ankara: TTK.
- Çinar, E. (2007). *XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Eğıtim*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim ve Sosyal Alanlar Eğıtimi Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliğı Bilim Dalı, Konya.
- Çoker, F. (1989, Kasım). Tanzimat'ın Getirdiğı Hukuk Kurumları ve İşlevleri. *Tarih ve Toplum*, 12(70), İletişim Yayınları, 272-276.
- Demir, A. (2011, Şubat). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Demirel, F. (2008). *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Doğan, M. (1977). Toplum Yapımızın Tarihi Oluşumu. *Tarih ve Toplum*, İz Yayıncılık.
- Dönmezer, S. , Erman, S. (1997). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. C. 1. (On İkinci Bası). İstanbul: Beta Yayın.
- Durhan, İ. (1999). *Yapısı ve İşleyişi İtibariyle Osmanlı Yargı Örgütü ve Tanzimat Dönemindeki Gelişmeler*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümü, İstanbul.
- Durhan, İ. (2004). Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi. *AÜEHFD*, VIII(3-4), 23-46.
- Durhan, İ. (2008). Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII(3-4), 55-111.
- Durkheim, (1962). *Meslek Ahlakı*. (çev. M. Arslan). İstanbul: MEB.
- Ebül'Ulâ Mardin. (2011). *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*. (İkinci Baskı). İstanbul: Mardin Valiliğı Neşriyatı.
- Editör, Atar, Y. , Karahan S. (1994). *Hukuk Bilimine Giriş*. Konya.
- Editörler, İnalçık, H. , Seyitdanlioğlu M. *Tanzimat*. Ekrem Işın, Tanzimat Ailesi ve Modern Adab-ı Muşşere. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Editörler, İnalçık, H. , Seyitdanlioğlu M. *Tanzimat*. Meltem Toksöz, Reform ve Yönetim: Devletten Topluma, Merkezden Bölgeye Osmanlı Modernleşmesi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Editörler, İnalçık, H. , Seyitdanlıoğlu M. *Tanzimat*. Stefan Yerasimos, Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine. (çev. A. Berktaş). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ekinci, E. B. (2004). *Osmanlı Mahkemeleri*. İstanbul: Arı Sanat Yayın.
- Engelhardt, (1999). *Tanzimat ve Türkiye*. (Birinci Basım). İstanbul: Kaknüs Yayın.
- Eryılmaz, B. (2010). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Esen, B. N. (1948). *Anayasa Hukuku*. Ankara.
- Esirgen, Örsten S. (2011). Osmanlı Devleti'nde Medeni Kanun Tartışmalar: Mecelle mi, Fransız Medeni Kanunu mu?. *OTAM*, 29/Bahar, 31-47.
- Esirgen, Örsten S. (2014). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Avukatlık. *AÜHFD*, 63(4), Ankara, 737-778.
- Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. (çev. Z. Danışman). C. 2.
- Fendoğlu, T. (2002). Tanzimat Sonrası Hukuki Düzenlemeler ve Hukuk Düalizmi. *Türkler*, C. 14, H. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Editörler, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 739-750.
- Findley, C. V. (2012). *Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*. (ikinci Baskı). (çev. G. Ayas). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gayretli, M. *İslam Adliye Teşkilatında Avukatlık*. (www.e-akademi.org/makaleler/mgayretli 17.05.2014).
- Genç, M. (2007). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gökbilgin, T. (1967, Ocak). Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilatına Etkileri. *Belleken*, XXXI(121), Ankara: TTK, 93-111.
- Gökçen, A. (1987). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Gözübenli, B. (1997, 9-11 Haziran 1995). Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Faaliyetleri ve Mecelle. *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan, Sempozyum*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gümüş, M. (2013, İlkbahar-Yaz). Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri, İdeolojisi ve Kurumları. *Tarih Okulu*, S. XIV, 163-200.
- Güner, S. (2002). *Avukatlık Hukuku*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.
- Gür, R. (1975). *Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle*. (ikinci Baskı). İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Güriz, A. (1986). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Gürzumar, F. Gürzumar, T. *Kanunname-i Ticaret ve Zeyilleri*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

- Halim, H. (1953). Cumhuriyet Devrinde Avukatlık Müessesesi. *İstanbul Barosu Mecmuası*, Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü Münasebetiyle Neşredilen Fevkaledede Sayı, Sene 7 Eylül 1 Teşrin 1933, S. 9-10, Arkadaş Matbaası, İstanbul, 324-334.
- Hayta, N. , Ünal, U. (2008). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hukuk-ı Âile Kararnamesi*, Matbaa-yı 'Amire, İstanbul 1333.
- İhsanoğlu, E. (1993, Nisan). Dârülfünûn Tarihçesine Giriş (II). *Belleten*, LVII(218), Ankara: TTK, 201-239.
- İlhan, C. (2011). *Günümüz Türkçe'siyle Mecelle*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- İnanıcı, H. (2000). Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Meslek: Avukatlık. *İstanbul Barosu Dergisi*, 74(7-8-9), Ufuk Matbaa, İstanbul, 818-
- İnanıcı, H. (2000/2001). Türkiye'de Avukatlık İdeolojisi. *Toplum ve Bilim*, 87 Kış, İstanbul: Birikim Yayınları, 135-163.
- İpşirli, M. (1991). Arzuhal. *İA*. C.3, 447-448.
- İstanbul Barosuna Ait Mevzuat. *İstanbul Barosu Mecmuası*, İstanbul: 1938, 419-432.
- Jaeschke, G. (1952). Türk Hukukunda Evlenme Aktinin Şekli. (çev. N. M. Berki), *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 18(3-4).
- Kal'a, A. (2003). Lonca. *İA*. C. 27, 211-212.
- Kantar, B. (1939). *Ceza Hukuku*. Talebe Notu, 1939-1940 Ankara Hukuk Fakültesi, Ankara: Recep Ulusoglu Basimevi.
- Karahasanoğlu, C. O. (2011). Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye'nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi. *OTAM*, 29/Bahar, 93-124.
- Karal, E. Z. *Büyük Osmanlı Tarihi*. C.II.
- Karasu, K. (2001). *Profesyonelleşme Olgusu ve Kamu Yönetimi*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Kaşıkcı, O. (1999). Osmanlı Medeni Kanunu: Mecelle. *Osmanlı*, C. 6, Teşkilat, G. Eren, Editör, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 519-531.
- Kayabaş, E. (2009). *Osmanlı Devletinde Tanzimat Dönemi İtibarıyla Aile Hukukunun Gelişimi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Kaynar, R. (2010). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. (Dördüncü Baskı). Ankara: TTK.
- Kenanoğlu, M. M. (2007). Nizamiye Mahkemeleri. *İA*, C. 33, 185-188.
- Kenanoğlu, M. M. (2005). *Ticaret Kanunnamesi ve Mecelle Işığında Osmanlı Ticaret Hukuku*. Lotus Yayınları.

- Kılıç, H. (2012). *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari Modernleşme Kurum Olarak Şurâ-yı Devlet (1868-1876)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Kılıç, S. (2005). 1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 24(37), 99-111.
- Kili, S. (1986, Nisan). 1876 Anayasası'nın Çağdaşlaşma Sorunları Açısından Değerlendirilmesi. *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay, Editörler, İstanbul, 89-102.
- Kocaoğlu, S. S. (2010). Tarihsel Perspektifi ile Türk-İslam Hukukunda Savunma Hakkı ve Müdafî. *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:68(2010/4), 61-78.
- Koç, E. (2005, Temmuz). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Tarım, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Koruklu, A. (1945, Temmuz). Dava Vekilliği Mesleği ve Bu Mesleğe Girenlerle Devam Edenlerin Mevzuat Karşısında Hukuki Durumları. *Adalet Dergisi*, Yıl 36(7), 657-670.
- Koyuncu, N. (2012). Hukuk Mektebinin Doğuşu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVI(3), Ankara, 163-183.
- Kuntman, O. (1998). Türkiye'de Avukatlık Mesleğinin, İstanbul Barosunun Tarihçesi ve Yabancıların Kurduğu Baro. *İstanbul Barosu Dergisi*, 62(4-5-6), 254-285.
- Kütükoğlu, M. S. (2013). *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*. Ankara: TTK.
- Lewis, B. (2007). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (Onuncu Baskı). Ankara: TTK.
- Mehmed Nazım. (2012). *Mekteb-i Hukuk Günlerim*. (haz. A. A. Yörük). Ankara: TTK.
- Men'-i İrtikaba Dair Ceza Kanûnnâmesi*.
- Moltke, H. V. (1960). *Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar*. Ankara: TTK.
- Mumcu, A. (9-11 Nisan 1976). Osmanlı Devletinde 1876 Anayasasına Değın Temel Hak ve Özgürlükler ile 1876 Anayasasının Temel Yapısı. *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-u Esasinin 100. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Ajans-Türk Gazatecilik ve Matbaacılık Sanayii, 31-39.
- Mumcu, A. (1963). *Osmanlı'da Siyaseten Katl*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlarından.
- Nur, R. (1933, Haziran). Memleketimizde Avukatlık ve İstanbul Barosunun Tarihçesi. *İstanbul Barosu Mecmuası*, Sene 7(78-6), 244-253.
- Oğuz, A. (2010, Ekim). *Birinci Meşrutiyet Kanun-u Esasi ve Meclis-i Mebusan*. (Birinci Baskı). Ankara.
- Onar, S. S. (1960). *İdare Hukukunun Umumi Esasları*. C. 1. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

- Onar, S. S. (1985). İslam Hukuku ve Mecelle. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 580-587.
- Onar, S. S. (1955). Osmanlı İmparatorluğunda İslam Hukukunun Bir Kısımının Codification'ı Mecelle. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 20(1-4), 57-85.
- Ortaylı, İ. (2008). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş.
- Ortaylı, İ. (2011). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. (İkinci Baskı). Ankara: TTK.
- Ortaylı, İ. (2012). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Cedit Neşriyat.
- Ortaylı, İ. (2013). *Avrupa ve Biz*. (Dokuzuncu Bası). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Otacı, C. (2004). *Hukukun Laikleşme Serüveni*. (Birinci Baskı). İstanbul: Birey Yayın.
- Önen, N. , Reyhan, C. (2011). *Mülkten Ülkeye*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbilgen, E. (1985). *Osmanlı Hukuku'nun Yapısı*. İstanbul: Osmanlı Kültürü Araştırmaları I.
- Özkend, A. H. (1937). *Avukat. Konferans*. İstanbul: Halk Basımevi.
- Özkent, A. H. (1938). Türk Avukatlığının Tarihine Kısa Bir Bakış. *İstanbul Barosu Mecmuası*, Cumhuriyet'in 15. Yıldönümü Fevkalade Nüshası, İstanbul, 5-28.
- Özkent, A. H. (1940). *Avukatın Kitabı*. İstanbul: Arkadaş Basımevi.
- Özkorkut, Ünal N. (2003). Savcılık, Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi. *AÜHFD*, 52(4), 147-154.
- Öztürk, O. (1999). Osmanlılarda Tanzimat Sonrası Yapılan Hukuki Çalışmalar ve Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye. *Osmanlı*, C. 6, Teşkilat, G. Eren, Editör, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 504-517.
- Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Refik, A. (1998). *Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul*. (haz. T. Yücel). İstanbul: Kitabevi.
- Rumpf, C. (1999). Osmanlı Türk Hukukunda Avrupalılaştırma Hareketleri. *Osmanlı*, C. 6, Teşkilat, G. Eren, Editör, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 481-490.
- Sağnak, S., Boralıdağ, K. (1939). *Devlet Camiasında Avukatlık ve Baro Yeni Avukatlık Kanunun Karakteristik Vasıfları*. Ankara: Ankara Yeni Cezaevi Matbaası.
- Sakaoğlu, N. (1993). Arzuhalçiler. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Saydam, A. (2014). *Osmanlı Medeniyet Tarihi*. İstanbul: Kitabevi.
- Semiz, Y. , Kuş, R. (2004). Osmanlı'da Mesleki Teknik Eğitim. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya, 275-295.
- Serkiz Karakoç. (1329 (1913)). *Ceza Kanunu - Tahşiyeli 1331*, Sanat Matbaası.

- Shaw, S. J., Shaw, E. K. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. C. II, (çev. M. Harmancı), İstanbul: E Yayınları.
- Şentop, M. (2004). *Osmanlı Ceza Hukuku*. (Birinci Baskı). İstanbul.
- Şentop, M. (2004). *Tanzimat Döneminde Ceza Hukuku*. İstanbul.
- Şentop, M. (2005). Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Litaretür Dergisi*, 3(5), İstanbul, 647-672.
- Şimşirgil, A. , Ekinci, E. B. (2008). *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*. (Birinci Baskı). İstanbul: KTB Yayınları.
- Tahiroğlu, B. (1985). Tanzimat'tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 588-601.
- Talu, E. E. (1953, Aralık). Arzuhalci. *Resimli Tarih Mecmuası*, IV(48),2784-2786.
- Taner, T. (1940). *Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku Kanunları*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Tanör, B. (2010). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. (On Dokuzuncu Baskı). İstanbul: YKY.
- Tanyer, T. (2004). Eski İstanbul'da Arzuhalcilik. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 53, 271-284.
- Toprak, Z. (1994). *Cumhuriyet Dönemi Hukuk Devrimi*. İstanbul: Türk Hukukçu Kadınlar Derneği Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2001, Ekim). *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)*. C. 1. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tutkun, Ö. F. , Koç, M. (2008). Mesleklere Atfedilen Kalıp Yargılar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 41(1), 255-273, (dergiler. ankara.edu.tr 20-11-2016).
- Türkiye'de Savunma Mesleğinin Gelişimi*. (1972). Metinler. C. 1. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, İstanbul: Yörük Matbaası. (www.tbbyayinlari.barobirlik.org.tr 25.02.2015).
- Usûl-i Muhakemat-ı Hukukiye*, İkbâl Kitabhanesi 1327-1329, Dersa'adet Sancakçıyan Matba'ası.
- Üçok, C. (9-11 Nisan 1976). 1876 Anayasasının Kaynakları. *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-u Esasinin 100. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Ajans-Türk Gazatecilik ve Matbaacılık Sanayii, 1-8.
- Üçok, C. (1964). Savcıların Avrupa Hukukunda Gelişmesi ve Türkiye'de Kuruluşu. *Ord. Prof. Dr. Sabri Şakir'in Hatırasına Armağan*. Ankara.
- Üçok, C. , Mumcu, A. , Bozkurt, G. (2007). *Türk Hukuk Tarihi*. (On ikinci Bası). Turhan Ankara: Kitabevi.
- Ülken, H. Z. (2005). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. (Sekizinci Baskı). İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ünal, M. (1977). Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi. *AÜHFD*, 34(1), 195-231.

- Velidedeoğlu, H. V. (1999). Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat. *Tanzimat I*, İstanbul: MEB, 139-209.
- Yavuz, H. (1997, 9-11 Haziran 1995). Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle'nin Tedvini. *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan, Sempozyum*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, K. , Şahin, L. Osmanlı'dan Günümüze Mesleki Eğitimin Gelişimi. (www.academia.edu 20-11-2016).
- Yıldırım, M. A. (2010). *Tanzimat Döneminde Meslek Okulları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Yılmaz, E. (1995). Bir Meslek Olarak Düünden Yarına Doğru Avukatlık. *AÜHFD*, 44(1), 193-208.
- Yolalıcı, E. (1999). XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları. *Osmanlı* 5, G. Eren, Editör, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yörük, A. A. (2008). *Mekteb-i Hukuk'un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

5. Sözlük

- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (Yirmi üçüncü Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. (www.tdk.gov.tr).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ÖZTÜRK, Funda
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 1987/Ankara

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı	Devam ediyor 2017
Pedagojik Formasyon	Gazi Üniversitesi Tarih Öğretmenliği	2011
Lisans	Gaziantep Üniversitesi Kilis Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	2010
Lise	Etimesgut Lisesi	2004

Hobiler

Bilim-kurgu, tarih, polisiye roman ve yüzme



GAZİ GELECEKTİR..

